

ÖZGÜRLÜĞÜ ARARKEN

ÖZGÜRLÜĞÜ ARARKEN

KADIN HAREKETİNDE MÜCADELE DENEYİMLERİ

KADIN HAREKETİNDE MÜCADELE DENEYİMLERİ

Özgürlüğü Ararken

S.S. Amargi Kadın Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Dayanışma Kooperatifi
İstanbul Şubat 2005

Yayına Hazırlayanlar:
Berivan Kum - Fatma Gülçiçek
Pınar Selek - Yeşim Başaran

Editör:
Devrim Çakır

Kapak Tasarım:
Hilal Esmer

Amargi İstanbul Şubesi:
Ördek Kasap Mah. Karakoyunlu Sk.
No: 10 D:6 Fındıkzade - Fatih / İstanbul
Tel: 0212. 533 27 95
www.amargi.org.tr
e-mail:istanbul@amargi.org.tr

ISBN
975-98354-0-1

Teknik Hazırlık:
L. ®DÎ / 0212. 493 0451

Baskı:
Berdan Matbaacılık

KADIN HAREKETİNDE MÜCADELE DENEYİMLERİ

Özgürlüğü Ararken

İÇİNDEKİLER

Biz kimiz?

Biz farklı renklerin, farklı dillerin, farklı toplumsal çelişkilerin kesiştiği yerde, Amargi'de buluşan kadınlarız. Buluşmak kolay olmadı. Hayatlarımız birbirine öylesine yabancıydı ki, yaralarımızı tanımak, birbirimizi incitmeden el ele tutuşabilmek, uzun ve sancılı bir yolculuğu gerektirdi: Anlama yolculuğu. Farklı ezilmişliklerin birbirlerini derinleştiren deneyimleriyle piştik bu yolculukta ve birbirimizi hiç incitmeyecek yeni bir yaşamı yaratma çabasına hep birlikte girdik. El ele, yürek yüreğe, beyin beyine...

Biz Amargili kadınlar olarak, "özgür bir yaşam mümkün mü?" sorusuyla yola çıkan, bunun olanaklarını zorlayan ve kendi ilişkilerinde köklü dönüşümler gerçekleştirmeye çalışan bir topluluğuz. Temel amacımız, ataerkilliğe karşı ideolojik ve politik olarak örgütlenmek. Diğer yandan, bilginin ve siyasetin topluma yabancılaşarak kurumsallaşmasının, tüm iktidar biçimlerinin, dolayısıyla ataerkilliğin dayandığı güçlü bir zemin olduğunu düşündüğümüz için, akademikleşmiş bilgiyle yaşamın ve siyasetin iç içe geçerek kurumsallaşmasının olanaklarını geliştirmeye çalışıyoruz. Akademimizde, yabancılaştığımız yaşamla, doğayla, siyasetle ve bilgiyle yeniden buluşmaya, yaşamı bir bütün olarak kucaklamanın imkânlarını geliştirmeye çalışıyoruz. Bu nedenle, Amargi bizim için bir yaşam okulu.

Amargi, keşfederek, güçlenerek yaptığımız bir yolculuk. Amargi, kadınların örgütü.

Bizim özgürlük ağacımız...

Geçmişten geleceğe yürürken...

Özgürlük için çalışmak zor. Biz kadınlar, hayatı hissetmek, başka varlıkları ve kendimizi duyumsamak için Amargi'de el ele verdik. İlk günden itibaren, yüzlerini görmediğimiz, birlikte iş yapmadığımız kadınların emekleri sardı bizi. Bu sıcaklıkla çıktık yola; zaman ve mekânın ötesine taşmaya, birikmeye, güçlenmeye çalışarak...

Bu topraklarda tarih aktarımı çok zayıf. Hele kadınlar kendi tarihlerini birbirlerine çok zor aktarıyorlar. Ortak bir bellek oluşturmakta, kendimizi bu süreklilik içine yerleştirmekte zorlanıyoruz. Bu nedenle, sık sık tarihi kendimizden başlatma yanılgısına düşüyoruz.

Tarihin izini sürmeliyiz. Birbirimizin izini sürmeliyiz. Biz varsak birlikte varız. Aynı zincirlerle boğuluyoruz. Aynı düşlerin peşindeyiz. Kurtuluşumuzu istiyoruz.

Özgürlük için çabalayan tüm kadınlar birbirinden öğreniyor. Zaman ve mekân bizi yan yana getiremese de, kadınların kurtuluşu için mücadele eden kadınları hep yanı başımızda hissediyoruz. Özellikle, bizden evvel bu işe başlamış olanların emekleri, yaptıkları, yapamadıkları bize yol gösteriyor. Daha ilk adımda olgunlaşıyoruz; deneyimlerden doğduğumuz için...

Büyürken, geleceğe yürürken, tarihimizin sürekliliğini kucaklamak, belleğimizi tazelemek, coğrafyamızdaki deneyimleri birbirimize akıtmak için 'Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri' toplantılarını düzenledik. Bu toplantılar, kadın kurtuluş hareketinin tüm bileşenlerini kapsayamadı; ama bu sürece tanıklık eden ve sözü olan tüm kadınları hissettik. Daha fazla kadınla toplanmak istedik ve başka toplantılar düzenledik. Her seferinde aktarılmamış olan tüm sözleri düşündük.

Elinizdeki kitap, açtığımız kapılardan sadece biri. Tarihsel, kültürel, düşünsel mesafelerden dolayı birbirine akamayan deneyimler için küçücük bir kanal. Bu kanaldan, 1980 sonrası feminist hareketin deneyimleri akıyor. Çünkü bu kitapta, Amargi'de düzenlenmiş olan 'Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri' toplantılarının '80 sonrası feminist hareket odaklı kısmını birleştirdik. Daha sonra var olan grupların, çalışmaların deneyimlerini de toparlamayı düşünüyoruz. Ama bu demette yan yana getirdiğimiz çiçekler, bize bir dönemin kokusunu taşıyor.

Bilindiği gibi, kadınlar, '80 sonrası ölüm sessizliğini bozmuşlardı. Bu dönemde yan yana gelen, önyargılarla çatışan, alışılmamış sözler söyleyen kadınlar sayesinde bugün mesafe aldık. Onların sarp yollarda açtıkları patikada ilerliyoruz.

Tabii '80 sonrası feminist çıkış da bir tarihin birikimiydi. Kadınlar hangi örgütlenme deneyimleriyle, hangi acılarla ve hangi kararlarla yola çıktılar? Bu sorunun cevabını aramak için bir dizi toplantı düzenlemek gerektiğini biliyorduk. Ama başlangıçta, sadece bir fikir vermesi için İKD deneyimini seçtik. 70'lerin fırtınalı günlerinde kadınların nasıl bir örgütlenme deneyimi yaşadıklarını, 12 Eylül'ü nasıl karşıladıklarını bilmek, sonrasındaki tarihi de biraz daha anlaşılır kılar, diye düşündük.

İKD'nin hemen ardından, 'Türkiye'de feminist hareketin oluşumu', diye başladık. Hareketin içinde yer alanlar, emeğini harcayanlar, rüzgarı estirenler konuştu. Bilinç yükseltme toplantılarından kampanyalara, Dayağa Karşı Kampanya'nın bir meyvesi olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın deneyimlerinden Feminist, Kaktüs, Pazartesi dergilerine kadar... Nasıl bir araya geldiler, nasıl örgütlendiler, kadınların çığlığı o dönemlerde nasıl kuşatıldı, kadınlar nasıl direndiler...

Bir de hareketle buluşamayan deneyimlere göz attık. Kadınlar olarak birbirimize hissettiğimiz yabancılıklarla yüzleşmek için, Kürt kadınlarını ve Müslüman dindar kadınları dinledik. Birbirimize uzak kalmışken neler yaşadığımızı tartıştık.

Aynı coğrafyada birbirine değmeden akan ırmaklar çok. Ama bizim varoluşumuz birbirimizle ilişkili. Kurtuluşumuzu birlikte örmemiz gerek. 'Öteki' değiliz birbirimize. Farklılıklarımız bizi farklı deneyimlerle donattı. Şimdi bu deneyimleri birbirimize sunuyoruz. Birleştiriyoruz.

Bu anlatımın 'nerede' olduğu önemli bizce. Bir araştırma ortamında, araştırmacının karşısında değil, hayatı sürdürmek için deneyim aktardığımız bir yerde, mücadelenin mekânında... Su içer gibi dinledik birbirimizi, hayat akıtır gibi konuştuk. Ertesi gün eyleme hazırlanırken tartıştık. Geçmişle hesaplaşırken bugünü sorguladık. Eski bir yanılgımızdan ders çıkarırken bugünün ağırlıklarını attık. Hafifledik...

Kadın kurtuluş hareketi, kendi mekânlarında kendi deneyimlerini biriktiriyor ve tüm kadınlara sunuyor. Tartışmaları planlarken bizleri yönlendiren Melissa Bilal, Filiz Karakuş, Zeynep Kutluata ve Esra Aşan'a, ayrıca tartışmaların ses kayıtlarını deşifre eden Feminist Kadın Çevresi, Kadın Araştırmaları Grubu, İMECE Kadın Kooperatifi ve Amargi Kadın Akademisi'nden kadınlara hepiniz adına teşekkür ediyoruz.

TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN KISA TARİHÇESİ

"Maalesef toplumsal cinsiyet ve kültür arasındaki ilişki, birkaç aydınlanmış yer dışında meşru ve bütünleşmiş bir akademik kaygı olmaktan oldukça uzak" olduğundan, feminist akademik çalışmalar "hâlâ kaçınılmaz olarak siyasaldır"[(1)].

Feminizm, 70'li yıllardan itibaren Batı'da ivmeli bir hareket olarak yeniden etkili olmaya başlamış ve 1980'lerden sonra Türkiye'de de feminist bir hareketten söz edilmeye başlanır olmuştur[(2)]. Ancak, Türkiye'nin son yirmi yılda büyük bir ivme kazanan yüz elli yıllık değişme sürecine paralel olarak, 80'lerde yeşeren bu feminist hareketin kökleri neredeyse yüz yıllık bir süreci kapsamaktadır[(3)].

Ondokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında, Osmanlı toplumunda yaşanan reformlar ve savaşlar gibi sosyo-politik nedenler, kadınların 'kamusal' alanlarda varlık göstermelerini sağlamış, bu durum "kadın hakları ve kadınların statüsüne ilişkin tartışmalara" olanak sağlamıştır[(4)]. Bugün sanılanın aksine,

...değerlerin sorgulanması, hak ve özgürlük taleplerinin gündeme getirilmesi, bunların kamuoyunda tartışılarak uygulamaya geçirilmesi açısından, Osmanlı toplumunda, dergileri ve dernekleriyle hayli eylemci bir kadın hareketi yaşanmıştır[(5)].

"Kadınların sesini duyurması konusunda en etkin rolü basın oynamış", "1880'li yıllarda ilk kez gazetelerde kadın köşeleri" açılmış ve bu dönemde "otuza yakın kadın dergisi"[(6)] yayın hayatında yer almıştır. 1895-1908 yılları arasında çıkan Hanımlara Mahsus Gazete, "kadınlar için bir bilgi ağı oluşturmayı amaçlamış", Kadınlar Dünyası dergisi ise bugünden bakıldığında femi-

nist olarak adlandırılabilecek düşünceleri işlemiş, bunları hayata geçirmek için faaliyetlerde bulunmuş[7] ve yine 1872-1907 yılları arasında "Osmanlı devletinde örgütlenen 50 grevin 9'u kadınların çalıştığı işkollarında yapılmış," 50 kadın işçi "dönemin önemli sendikal mücadele örneklerinden biri olan Feshane Grevi'nde" örgütleyici ve yürütücü olarak faaliyet göstermişlerdir[8].

1908'de başlayan anayasal dönem, kadın hareketinin hız ve yoğunluk kazandığı yıllar olarak özel bir öneme sahip. Ancak kadınların bu dönemdeki mücadelesi siyasal değildi. Yapılan mücadele daha ziyade aile yaşamının düzenlenmesi ve sosyal yaşama katılım yönündeydi. Kadınlar toplumda etkin bir hale geldikten sonra siyasal hakların alınacağı savunuluyordu. Türk kadını, ancak 1920'li yıllarda siyasal haklar için örgütlenebildi [10].

Savaşlar her zaman kadınların 'kamusal' alanlara girmelerinde önemli bir etken olmuş, paralel bir biçimde, İstanbul'un işgali ile birlikte, çeşitli sınıflardan kadınlar örgütlenerek siyasi faaliyetlere katılmışlar[11] ve Cumhuriyet'le birlikte yurttaş olma hakkını elde etmişlerdir. Ancak Cumhuriyet dönemiyle birlikte Osmanlı kadınlarının bu girişimlerinin göz ardı edildiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kadınların statü ve toplumsal haklarındaki değişmeler, daha çok eski rejimden kopuşun göstergesi olabilecek bir araç olarak erkekler tarafından belirlenen hukuksal çerçevelerde gerçekleştirilmiş, Kadınlar Halk Fırkası kurma gibi kadınların yürüttükleri siyasi talepler reddedilmiştir[12]. Öte yandan, "kadın tarihine, Cumhuriyet'le birlikte başlama meşruluğu kazandırılmış"[13], hatta 1935'de Türk Kadınlar Birliği adlı kadın örgütü, "Türk kadınları artık erkeklerle eşit haklara sahip oldukları için böyle bir örgüte gereksinimleri kalmadığı gerekçesiyle... kapatılarak tabandaki bağımsız kadın hareketine son" verilmiştir [14].

"Kemalist-ulusçu" ideolojinin kadınlar tarafından içselleştirilmesi, kadınların mücadele olanaklarını ortadan kaldırmış ve bu sebeple kadınların toplum içindeki cinsiyet ilişkilerini sorgulamaları ve değişim için mücadele vermeleri mümkün olamamıştır[15]. Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerin-

de milliyetçi hareketlerin aktörleri olan kadınlar ise "çok dar biçimde tanımlanmış rollerinden dışarı adım atışlarını vatanseverlik ve kendini ulus için kurban etme adına meşrulaştırmaya çaba göstermişlerdir"[16].

Milliyetçi hareketler bir yandan kadınları 'ulusal' aktörler, anneler, eğitimciler, işçiler, hatta savaşçılar olarak toplum hayatına daha fazla katılmaya davet ederler. Öte yandan kültürel olarak kabul edilebilir kadın davranışlarının sınırlarını tayin eder ve kadınları kendi çıkarlarını milliyetçi söylem tarafından belirlenen terimler çerçevesinde ifade etmeye zorlarlar[17].

"Her devletin tanımlanabilir bir 'toplumsal cinsiyet rejimi' oluşturduğu" ve yeni kurulan Cumhuriyet'in de bundan bağımsız olmadığı söylenebilir; Kandiyoti'ye göre, Cumhuriyet döneminde kadınlar, etkin olarak katıldıkları bir projenin rehineleri haline gelmişlerdir[18]. Nitekim kadınlara yasalar çerçevesinde birçok hakkın verildiği Cumhuriyet dönemi, kadın sorunlarını çözüme kavuşturamamış, "toplum laik bir karakter kazandıkça kadının toplumsal değersizleştiriminin ortadan kalkacağı iddiası" gerçekleşememiştir[19].

1960'lı yıllarda, Batı'da "Yeni Sol'dan birçok erkek, toplumsal cinsiyet konularının sınıf ve ırk gibi daha temel baskı tarzları altında özetlenebileceği gerekçesiyle bunların ikincil konular olduğunu" savunurlarken[20], Türkiye'deki 1980 öncesi sol hareketlerde de benzer durumlarla karşılaşılmıştır. Kadınların nasıl davranmaları gerektiği, yine hareketin erkekleri tarafından belirlenmiş, hareket içindeki kadınlar için "cinsiyet ve bireyliği bastırılmış" olmayı içeren bacı ifadesi kullanılarak, "devrimci birliği ve dayanışmayı bozma potansiyeli taşıyan 'fitne'[21] unsurundan korunmaya" çalışılmıştır [22]. Dahası feminizm, 1980 öncesi solunda "bir tehdit olarak algılanmış" ve kadın hareketi "bir burjuva ideolojisi" olarak değerlendirilmiştir[23]. 1980'lerden önce, Türkiye'deki değişimler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin en can alıcı kısımlarına, örneğin cinselliğe ilişkin çifte standarda ve kadınların rolünün tanımlanması gibi konulara neredeyse hiç dokunmamıştır. Bu anlamda Türkiyeli kadınların "kurtulmuş" fakat "özgürleşememiş" olduğunu söylemek gerekir; çünkü kadınların durumlarını değiştirme yolunda belirgin bir siyasal eylemliliğe girdikleri söylenemez[24].

1980'li yıllarla birlikte, " 'mahrem' kabul edilen, adı konmamış birçok alan" kamuoyunun gündemini oluşturmaya başlamış, cinsellik ısrarlı bir biçimde söze dökülmüş ve " 'özel' hayat denen alan ilk kez bir kamu meselesi olarak, kuşatıcı ve kışkırtıcı bir söz düzeni içinde tarif" edilmiştir[(25)]. Kadınlar yine bu dönemde "kendilerine ait bir dil geliştirmeyi" denemişler, "ama kadınlık denen bölge de en çok bu dönemde bir söz siyasetinin kuşatması altına" girmiş, keşfedilip adlandırılmaya çalışılmıştır[(26)].

İyi eğitim görmüş ve feminist literatüre ulaşabilmiş kadınların girişimleriyle feminist bir hareketin Türkiye'ye de ulaşması yine bu dönemde gerçekleşmiştir[(27)]. Bundan sonra kadın sorunu Somut, Gösteri, Yapıt, Yeni Gündem gibi dergilerde daha sıklıkla işlenmeye başlamış, 1984'de feminist bir yayınevi olan Kadın Çevresi kurulmuş, daha sonra sosyalist bir çizgi izleyen Feminist (1987), Kaktüs (1988) gibi feminist yayın organları çıkmaya başlamıştır. Bu girişimleri pratik mücadeleler izlemiş, kadınlar "Dayağa Karşı Dayanışma" (1987), "Sarkıntılığa Son" gibi bir takım eylemler yürütmeye başlamışlar, Kadın Kültür Evi (1989), Kadın Dayanışma Derneği (1989) gibi kurumlaşmalar gerçekleşmiştir[(28)].

Kadın hareketinin büyük ölçüde sol çevreler içinde gelişim kaydetmesinden bir süre sonra sağcı çevreler de kadın konusunu gündemine almaya başlamış, 1986'da dönemin Başbakan eşi Semra Özal tarafından Türk Kadınını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı kurulmuştur.

Görüldüğü gibi 1980'li yıllar, hem teorik hem de pratik anlamda feminist hareketin büyük bir ivme kazandığı, kadın konusunun hem resmi hem de sivil yapılarda giderek daha fazla gündem belirlemeye başladığı bir dönem olmuştur. Türkiye'de, yine bu dönemde sosyalist, liberal, radikal ve İslamcı feministlerden söz edilir olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde kadın hareketinin akademik gelişimine katkıda bulunacak önemli iki kuruluş olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi (Nisan, 1990) ve İstanbul Üniversitesi bünyesinde Kadın Araştırmaları Merkezi (Kasım, 1990) kurulmuştur. Aynı dönemde bir yandan da Mor Çatı gibi kadın sığınma evleri kurulmaya başlanmıştır. Türkiye'de bugün bir çok üniversitenin bünyesinde, feminist aka-

demik çalışmalar yürütmek amacıyla kurulmuş Kadın Araştırmaları Merkezleri bulunmaktadır.

Adım adım gerçekleşen bu girişimler, Türkiye'de feminist bir siyasetin gelişimini sağlamış, daha çok kadınları ilgilendirdiği ve siyasi olmadığı düşünülen 'özel' alanın siyasi platforma taşınmasına olanak sağlamıştır. Çünkü "özel olan siyasidir" sloganını benimseyen feministlere göre 'kişisel' ve 'mahrem' olarak tanımlanarak siyaset dışında tutulan "ezilme ilişkisi hiç de 'kişisel' değildi"[29]. Feministlerin bu yaklaşımı, "kamusal alanın özel alandan kesin biçimde ayrılmasını" varsayan "burjuva kamu modeli"[30] ve bu modelin kadınları kamusal alandan dışlayarak özel alanın mahrem kabul edilen merkezine yerleştirme eğiliminin ciddi biçimde sorgulanmasına yol açmıştır.

1980 sonrası feminizmi, yalnızca eşit haklar için mücadeleye girişmekle kalmamış, aynı zamanda kendi kendini tanımlama ve ataerkil sisteme meydan okuma görevini de üstlenmiştir[31].

1990'lara gelindiğinde, 1980'li yıllarda oluşturulan grup ve yayınların çoğu sona ermiş, ancak "bir düzeyde popülerleşen, yaygınlaşan ve ifadesini kitle örgütlerinin kadın komisyonları ve popüler kadın dergilerinde bulan feminist bir yayılmadan söz etmek mümkün" olmuştur[32].

Yaşanan bu değişimlerden bir süre sonra, kadın konusu devlet yapısında da yerini almış ve 1991 yılında Kadın ve Aile Bakanlığı kurulmuş, yasal düzlemde bazı kazanımlar söz konusu olmuştur. Mesela, tecavüze uğrayan kadının fahişe olması durumunda cezanın indirimini öngören TCK'nın 438. maddesi 1990'da kaldırılmış ve kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan 159 sayılı medeni kanun hükmü iptal edilmiştir. Halen, yasal düzlemde kadınların lehine sayılabilecek önemli değişiklikler yapılmaktadır.

Bugün Türkiye'de "antagonist ilişkiler içinde bulunan çeşitli grupların birbirlerine karşı verdikleri kavgaların odak noktasında" yine kadınlar yer almakta ve "her grup kendi kimliğini, yeniden üretiminin başlıca ajanı olarak gördüğü kadınlarına giydirdiği kostümle ortaya koymaya" çalışmaktadır[33]. Di-

ğer bir ifadeyle, "toplumsal cinsiyetin gün geçtikçe 'politikleştiğine' tanık olmaktayız"[(34)]. Yuval-Davis ve Anthias, kadınların ve kadınların cinselliğinin denetiminin ulusal ve etnik süreçlerin merkezinde yer aldığını inandırıcı bir biçimde öne sürerler. Kadınlar, etnik ulusal gruplar arasındaki farkların yeniden üretiminde önemli bir rol oynarlar, kültürü taşırlar ve ulusal farkların ayrıcalıklı belirleyicisidirler; ayrıca 'ulusun anneleri' (resmi önceliklere uygun biçimde ideolojik olarak tanımlanan bir görev) olma yükünü de taşırlar. 'Ulus'un talepleri bu yüzden tıpkı soy, aşiret ya da akrabalarla ilgili temel sadakat bağları kadar zorlayıcı olabilir; fark, bu tür taleplerin tek tek erkekler tarafından değil, devlet tarafından ve devletin yasal yönetim aygıtınca dayatılmasıdır[(35)].

Günümüzde kadın sorunu, hem devlet hem de sivil toplum örgütlerinin önemli konularından birini oluşturmaktadır. Kadın konusuyla ilgili tartışmalarda basın yayın organları önemli bir role sahiptirler. Kadın sorunu, pek çok yönüyle, farklı biçimlerde çeşitli kadın dergilerinin ve kadın derneklerinin bünyesinde işlenmesinin yanı sıra, farklı ideolojik eğilimleri temsil eden gazete, televizyon, radyo gibi basın yayın organlarının gündeminde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Leyla Şimşek, 2000
*'Günümüz Basınında Kadın(lar)'**

* (Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan bu çalışmanın tamamını, 'www.altkitap.com'da bulabilirsiniz)

KAYNAKLAR:

(1) van Zoonen, L., "Medyaya Feminist Yaklaşımlar", der: İrvan, S., Medya Kültür Siyaset, Ark Y., Ankara, 1997 (S.332)

(2) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Y., İstanbul, 1994 (S. 7)

(3, 14, 33) Tekeli, Ş., "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar", der: Tekeli, Ş., 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Y., İstanbul, 1995 (S.19-30, 31, 29)

(4, 12, 15, 31) Berktay, F., "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihsel Bir Deneyim", Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Y., İstanbul, 1994 (S.19-20, 23-24, 24-25, 26-7)

(5, 8) Çakır, S., Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Y., İstanbul, 1996 (S.313, 13)

(6, 10) Say, G., Siyasal Değişimde Kadın Boyutu, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1998 (S.177)

(7, 13) Akkent, M., "Osmanlı Büyükannelerin Feminist Talepleri Geçmişe Kısa Bir Bakış", Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Y., İstanbul, 1994 (S.15, 14)

(11) Tekeli, Ş., Kadınlar İçin, Alan Y., İstanbul, 1988

(16, 17, 18, 24, 34) Kandiyoti, D., Cariyeler Bacılar Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, Metis Y., İstanbul, 1997 (S. 153, 154, 151, 71-2, 172)

(19) Küçük, N. T., "İdeolojik bir örtü: Geleneksel ve modern kadın ikiliği", Birikim, İletişim Y., İstanbul, 1994, Sayı:59

(20) Fraser, N., Nicholson, L. J., "Social Criticism without Philosophy: An Encounter between Feminism and Postmodernism", der: Nicholson, L. J., Feminism/ Postmodernism, Routledge, New York, 1990 (S.27)

(21) Mernissi, F., Hanım Sultanlar, Cep Y., İstanbul, 1992 (S.81) {'Fitne', kargaşa ve yıkım anlamlarını içermektedir}

(22) Berktay, F., "Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?", der: Tekeli, Ş., 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Y., İstanbul, 1995 (314-6)

(23, 32) Sayılan, F., "Feminist hareket ve sosyalistler", Birikim, İletişim Y., İstanbul, 1994, Sayı:79

(25, 26) Gürbilek, N., Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi, Metis Y., İstanbul, 1993 (S.17, 9)

(27) Demir, H., "Kadın Hareketi Onların da bir öyküsü var", Birikim, İletişim Y., İstanbul, 1994, Sayı:83

(28) Ovadia, S., "Çok imzalı bir kronoloji denemesi", Birikim, İletişim Y., İstanbul, 1994, Sayı:59

(29) Köker, E., Bora, A., "Siyaset yeniden!", Birikim, İletişim Y., İstanbul, 1994, Sayı:59

(30) Habermas, J., Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İletişim Y., İstanbul, 1997 (S.302)

(35) Heckman, L. Y., van Gelder, P., "90'larda Türkiye'de siyasal söylemin dönüşümü çerçevesinde Kürt kadınlarının imajı- bazı eleştirel değerlendirmeler", Birikim, İletişim Y., Sayı: 119

İLERİCİ KADINLAR DERNEĞİ

SAADET ÖZKAL

1944, Rize/Pazar doğumlu. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi mezunu olan Özkal, mühendislik mesleğini 20 yıl sürdürdükten sonra, yayıncılık alanında, çevirmen ve editör olarak çalışmaya başladı; halen, bu alanda faaliyet gösteriyor. Edebiyat, antropoloji, felsefe, inceleme ve fizik alanlarında yayınlanmış 13 çeviri kitabı bulunuyor... 1975-80 yılları arasında, 'İlerici Kadınlar Derneği'nde (İKD) yer alan ve 90'lı yılların başında, 'Kadın Kültür Evi' çevresinde feminist eylemlere katılan Özkal; 1989'daki 'Kadın Kurultayı'nı, kendisini etkileyen ve feminist hareket içinde yer alma konusunda kesin karar vermesini sağlayan en önemli etkinlik olarak tanımlıyor... 24 yaşında bir kızı olan Özkal, "Kadınlar genellikle hiçbir 'işi' ayrıntı olarak görmüyor, 'ayrıntıları' da küçümsemiyorlar. Beni çok yönlü biri haline getiren bir özellik bu" diyor...

Saadet Özkal: İlerici Kadınlar Derneği (İKD) döneminde, soyadım 'Arıkan'dı. İnşaat mühendisiyim; 20 yıl sürdürdüm bu mesleği. 5 yıl kadar da İKD'de yöneticilik yaptım, o arada mesleğimi bırakmıştım. 1980 sonrasında, tekrar mühendisliğe döndüm. Bu arada, çeviriler yaptım çeşitli alanlarda; şu anda editörlük yapıyorum. 1989'dan sonraki feminist harekete de katıldım; eylemlerde yer aldım...

'SOSYALİST BİR KADIN ORTAMI': İKD

Birleşmiş Milletler, 1975'i 'Dünya Kadın Yılı' ilan etmişti; İKD de bu ortamda kısa sürede gelişti. 8 Mart 1975'te kuruldu; 1979 Nisan'ında da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı. Buna rağmen, 12 Eylül 1980'e kadar, illegal bir biçimde varlığını ve eylemlerini sürdürdü ama; darbeden sonra ciddi bir dağılma yaşandı. 1996'da, İKD'yi anlatan bir kitap yayımladık. Derneğin yönetici kadrolarında yer alan 12 kadın bir araya geldi bu çalışma için. İki yıllık bir hazırlıktan sonra 'Ve Hep Birlikte Koştuk'u yayınladık. İKD'nin kuruluşundan kapatılışına kadar uzanan, belgesel bir çalışmaydı bu. Bir yönüyle, tarafsız ve olabildiğince objektif bir çalışmaydı. Diğer taraftan, kitabı hazırlayan ve kitaba yazı gönderen İKD'lilerin, derneğe ve kendi geçmişlerine bakışları da yer aldı burada...

"İKD, Türkiye'deki en yığınsal kadın hareketlerinden biriydi bence. 1978'de, 14 binin üzerindeydi üye sayısı; 29 ilde örgütlüydü, ilçelerde ve köylerde de temsilcilikleri vardı..."

İKD, Türkiye'deki en yığınsal kadın hareketlerinden biriydi bence. 1978'de, 14 binin üzerindeydi üye sayısı; 29 ilde örgütlüydü, ilçelerde ve köylerde de temsilcilikleri vardı... İKD'nin kampanyalarından ve faaliyetlerinden öte, felsefesi üzerinde durmak istiyorum ben... O zamanlar hepimiz, sosyalizm düşüncesini benimsemiş, bu yolda bir şeyler yapmak isteyen kadınlardık. Ben, İKD kurulduğunda 30 yaşındaydım. O zamana kadar, bazı gruplar içinde çalışmış-

tım; ama, sosyalist hareket içinde kendime bir yer edinememiştim. 22-23 yaşındayken gittiğim bir toplantıda, kocaman bir ceviz masanın itilerek devrildiğine tanık olmuş, şaşırıp kalmıştım. Bu, benim tavrım olamazdı...

Türkiye İşçi Partisi'ne sempati duyuyordum; birkaç kere kapısına kadar gidip geri dönmüştüm, bir türlü üye olamamıştım. İKD kurulduğunda, bir sınıf arkadaşım bana telefon etti, 'Bir kadın örgütü kuruyoruz' dedi; ben de katıldım. Böylesine bir açlık içindeydim; sosyalist bir kadın ortamı, benim için müthiş bir şeydi. Böyle düşünen pek çok insan vardı ve İKD, bizim için bir çeşit var olma ortamıydı... Fakat, derneğin kuruluşu, bağımsız sosyalist kadınların böyle bir bilinçle bir araya gelmeleriyle olmadı; Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) yönlendirmesiyle kurulmuştu İKD. Pek çok İKD'linin bundan haberi yoktu; ben de bilmiyordum bunu oraya giderken...

"İKD, TKP'nin başlattığı bir hareket olmasına rağmen, TKP'nin değil, kadınların eseridir; bu çok önemli bir nokta..."

TKP, 1973'te bir atılım yapmaya karar verdiğinde, yığınsallaşmayı hedef edinmişti. Bunun için de bir kadın örgütü, bir gençlik örgütü kurmak ve mevcut diğer örgütlenmelerde de aktifleşmek gibi bir karar almıştı. Bu yolda, TKP içinde yer alan iki üç kadına görev verilmiş, hepsi bu... TKP'li erkeklerin çoğunun kadın sorunundan haberi yok tabii; 'kadınlar örgütlensin, biz de parti olarak onların içinde örgütlenelim' diye düşünüyorlar... İKD, TKP'nin başlattığı bir hareket olmasına rağmen, TKP'nin değil, kadınların eseridir; bu çok önemli bir nokta...

TKP'li o iki üç kadın, TİP'li ve TSİP'li (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) kadınlarına çağrı yapmışlar; 'kadınlar, nasıl bir kadın örgütü kurulması gerektiğini hep birlikte tartışacaklar' diye, ben de ilk kez, bu kuruluş çalışmaları sırasında katıldım onlara. İlk birkaç toplantıda, ortamı biraz da yadırgadım doğrusu; çünkü, hep o bilindik erkek tartışmaları vardı kafamda...

İlk toplantılardan birinde, TİP'li kadın arkadaşlar, derneğin adı 'sosyalist kadın-

lar örgütü' olsun diye tutturmuşlardı. Bu, benim de hiç aklıma yatmamıştı; 'sosyalistiz' diyorduk ama, bu kadar keskin bir şekilde ortaya çıkmak ne derece doğruydu?.. Tartışmaların ardından, isim 'İlerici Kadınlar Derneği' oldu. TİP'liler ayrıldı, TSİP'liler kaldı; İKD'yi TSİP'li ve TKP'li kadınlar kurdular, ama kurucular içinde, TKP'lilerin sayısı bir iki kişiydi. Kuruluştan çok kısa bir süre sonra ben de gidip üye oldum, çalışmaya başladım. İKD'yi kadınlar yarattı; TKP'li arkadaşlar da çok duyarlı davranıyorlardı; partinin yayınları, hiçbir biçimde İKD'de dağıtılmıyordu, adı da geçmiyordu zaten. Biz orada, sadece kadın meselesini ve 'neler yapabiliriz'i konuşuyorduk...

'KADIN SORUNU'NA MARKSİST FORMÜLASYON

İKD, kadın meselesine nasıl bakıyordu peki?.. Biz sosyalist kadınlar olduğumuzdan, ister istemez, Marksist literatüre yöneldik; meseleyi, 'kadınlık durumu' olarak değil de 'kadın sorunu' olarak ortaya koyduk. Bizi kendimizden koparan bir şeydi bu elbette. Bizim sorunlarımız yok muydu? Vardı elbette; ama, biz bunları ya kendi kendimize çözüyorduk ya da geçiştiriyorduk...

"Biz meseleyi, 'kadınlık durumu' olarak değil de 'kadın sorunu' olarak ortaya koymuştuk. Bizi kendimizden koparan bir şeydi bu elbette..."

Bizim için önemli olan, 'kadın sorunu'ydu. Bunu ortaya koyma yolunda, eğitim notları hazırlandı; bunlar üzerinde çalışıldı ve tam bir Marksist formülasyon ortaya çıktı. 'Kadınlar ezilen cinstir', burada altı çizilen bir noktaydı; 'kadın toplumda ezilir, aşağılanır, horlanır, ikinci sınıf vatandaştır' dendi. İkinci nokta ise 'tarihsel materyalizm'di. Burada da bu 'ezilme'nin tarihsel süreçte geliştiği vurgulandı. 'İlkel komünal toplumda erkek egemenliği yoktur; orada kadınlar eşittir. Kadınların eşitsiz, ikinci sınıf duruma gelmesi, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Köleci toplum, feodal toplum ve kapitalizm, bunu pekiştiren sistemlerdir. Kadınların kurtuluşu -İKD bu terimi kullanıyordu- ancak özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir; bunun için de sosyalizm lazımdır' şeklindeydi buradaki vurgu...

Burada, 'kadının kurtuluşu kendi eseri olmalıdır' denmesi de önemli bir noktaydı. Yani, 'birileri sosyalizmi getirecek ve kadınları kurtaracak' yerine, 'kadınlar kendi kendilerini sosyalizmle kurtaracaklardır' deniyordu. Bunun için de 'bugünden' mücadeleye başlamalıydılar; 'bugünden' kendi sorunları için mücadele etmeli, kazanımlar elde etmeli, sosyalizme yavaş yavaş ulaşmalıydılar...

"Kadın sorununa getirilen formülasyon, TKP'nin o dönemdeki politikalarına ve toplumsal ilerleme programına paraleldi; ama, bu formülasyonu TKP erkekleri empoze etmemişti bize. Çoğunun, böyle bir şeyden haberleri bile yoktu zaten..."

Bütün bunlar, TKP'nin o dönemdeki politikalarına ve toplumsal ilerleme programına paralel tanımlamalardı; ama, bu formülasyonu TKP erkekleri empoze etmemişti bize. Onların çoğunun, böyle bir şeyden haberleri bile yoktu zaten; üstelik bir çoğu karşı çıkmıştı, 'Siz de feminist oldunuz' diyorlardı... Bu formülasyonu, TKP'li olsun olmasın, oradaki tüm kadınlar birlikte ortaya koymuşlardı; Komünist Manifesto'ya, Engels'e, Bebel'e, Clara Zetkin'e, Lenin'e başvurarak derlemiştik bu bakışı.

İKD sosyalist olduğu için, işçi kadınlar arasında örgütlenmeyi baş hedef gördü; ama, mahallelerde de örgütleniyorduk, temsilcilikler açıyorduk. Ev kadınları, memurlar arasında örgütleniyorduk. 'Bütün kadınlar ezilir, işçi kadın da, burjuva kadın da' diyorduk; ama, buna rağmen, burjuva kadınlar daha düzgün bir hayat yaşadıklarından, kadınlar arasında da bir sınıf ayrımı yapıyorduk. Erkek egemenliğini, tüm sınıfları kesen bir olgu olarak ele almıyorduk; her şeyi kamusal alanda bırakıyorduk...

FAŞİZM YÜKSELİYOR, İKD SERTLEŞİYOR...

İKD'nin, yasalardaki eşitsizliklerin giderilmesi, ev içi gizli emek vs. gibi konularda çalışmaları oldu; ama, 'kadına yönelik aile içi şiddet' örneğin, hiç gündeme

gelmedi. Oysa, bu şiddete uğrayan arkadaşlarımız vardı; bunlar hep kişisel alanda çözülebilir sorunlar olarak kaldı. İKD, giderek kadın sorunlarından koptu... Bunda, o dönemin genel siyasal ortamının etkisi vardı.

Faşistlerin ortalıkta cinayet işlemeleri, siyasi ortamı iyice sertleştirdi. İKD de o 'kadın sorunu'ndan gitgide uzaklaştı ve 1977'den sonra da TKP'nin egemenliğine girmeye başladı; TKP, İKD içinde ciddi şekilde örgütlendi. Faşist tırmanışın yükselmesine paralel olarak gelişti bu durum. Türkiye'de gündem değişiyordu; İKD de giderek sertleşti, eylemleriyle, TKP'nin yan kuruluşu gibi hareket etmeye başladı. Kadın sorununu derinleştireceğine, unuttu...

"Nasıl bir örgütlenme gerçekleştirmek gerektiğinin iyi örnekleri verildi İKD'de. Daha sonra, bu örnekleri İslamcılar kullandılar; aynı yöntemlerle kitleye gittiler."

Bir konuyu tekrar vurgulamak istiyorum; İKD o dönemde, kadınların özgüvenlerini kazanmaları noktasında, çok önemli bir araç oldu. Örneğin ben, İKD olmasaydı, sosyalist harekete ya da herhangi bir siyasi harekete kıyısından bakan biri olarak kalacaktım... Gerçekten, özgüven çok önemliydi; İKD, bunu kadınlara verdi, müthiş bir çalışmaydı... Benim gibi, pek çok arkadaş beş parasızlığı göze alarak işini bıraktı. Saçmaydı tabii bu kadarı da, ifrata vardırmıştık işi.. Sabahtan akşama kadar koşturduk, aç kaldık; 'militanca' bir çalışma sürdürdük; ama, gerçekten çok mutlu olduk... Kadınların ne kadar çok şey yapabileceğinin iyi örneklerini verdik.

İKD'yi bir parti gibi düşünürseniz, çok iyi bir sosyalist hareketti; erkeklerin başaramadığı pek çok şeyi başardı. Kadın kitlesi de o dönemde şimdikinden çok farklıydı tabii... Nasıl bir örgütlenme gerçekleştirmek gerektiğinin iyi örnekleri verildi İKD'de. Daha sonra, bu örnekleri İslamcılar kullandılar; aynı yöntemlerle kitleye gittiler. Mahallelere gitmek, temsilcilikler açmak, oralarda sorunları tartışmak, paylaşmak, İKD'nin yöntemleridir... Bedava okuma-yazma kursları açıyorduk, seminerler yapıyorduk. Kadınları, kendi sorunları etrafında örgütlüyorduk; 'Size hiç kimse bir şey vermez, siz kendiniz yapacaksınız' diyorduk. İKD eğitimlerini, köydeki, kentteki bütün temsilciliklerimize götürü-

yorduk. Herkesin anlayabileceği bir dille konuşmayı önemsiyorduk; öyle üst düzey tartışmalardaki gibi değil de, 'günlük dille' iletişim kurmak önemliydi bizim için. Eğitim notlarımız da bu dille yazılmıştı zaten...

'HER İŞ YERİNDE, HER MAHALLEDE KREŞ!'

'Kitle eğitimi', 'temel eğitim' ve 'kadro eğitimi' diye tanımladığımız eğitimler vardı. Siz 'seminer' diyorsunuz, böylesi daha güzel tabi; ama, bizim o dönemki perspektifimiz buydu, kitleler eğitilecekti... İKD üyesi olsun olmasın, tüm kadınlara yönelik eğitimler; kadın sorunlarını ve kadınların toplumsal mücadeledeki yerini anlatan slaytlı, slaytsız eğitimlerimiz vardı; çok ilginçtir bunlar... Bir numaralı eğitim seminerimiz, 'Kadınlar Aşağı Yaratıklar Mıdır?' başlığını taşıyordu. Bu, basit bir dille, 'Hayır, kadınlar aşağı yaratıklar değildir. Kadınlar üstün yaratıklar da değildir ama eşit yaratıklardır. Kadınlar mücadeledeki yerlerini almalıdırlar ve kadınlar kurtulacaktır'ı işleyen bir çalışmaydı...

İkinci eğitimimiz, 'kreş' konusuydu. İKD, bu konuyu kendi açısından doğru bir yere oturtuyordu, ama bir yönüyle de yanlış yapıyordu. Biz, 'kadınlar toplumsal alanda, çalışma hayatında, politik mücadelede yer almalıdırlar. Fakat kadınların başka bir işlevi de analıktır' diyorduk; analığı, toplumsal bir işlev olarak görüyorduk. Çocukları sahipleniyorduk; sanki erkekler yoktu ortada... Kadınların toplumsal hayata katılmaları noktasında, 'Sovyet modeli'ni getiriyorduk; 'her iş yerinde, her mahallede kreş açılmalı' diyorduk. Bu bir yanıyla doğruydu; ama, 'kocalar da çocuklara baksınlar, bu sorumluluk ortaktır' demedik, hiç öyle düşüncelerimiz yoktu... Bir kreş kampanyası açtık o dönemde, çok tuttu. Böyle bir kavram yoktu o zamanlar Türkiye'de; bunu talep olarak ortaya koyduk biz...

Katılımcı: *Bu kreş kampanyasını nasıl hayata geçirdiniz peki?..*

Saadet Özkal: Kampanyanın sloganı, 'Her iş yerinde, her mahallede kreş!' şeklindeydi. Bunu, önce fabrikalarda anlattık. Ben de 'Ören Bayan'a gittim örneğin. Sendikaların bunu toplu sözleşmelere koymaları gerektiğini vurguladık;

dolayısıyla, 'kadınlar, sendikal mücadelede yer almalı, temsilci olmalıdır' dedik. Sonra, mahallelere gidip kadınları örgütlüyorduk, belediyeden, mahalleleri için kreş istemeleri yönünde... Bunların dışında, imza kampanyaları da yapıldı.

"Kadınları işsizliğe, pahalılığa, enflasyona karşı tencerelerle sokağa çıkardık; böylece de ev kadınlığını ve cinsiyetçi işbölümünü kabul etmiş olduk. Karşıydık bunlara; ama, zımnen kabul etmiş olduk..."

İKD'de ayrıca, pahalılık ve enflasyon konusuna değindik; ama, bu konular, İKD'nin kadın sorunlarını unutmasında çok önemli bir rol oynadı bence. Kadınları işsizliğe, pahalılığa, enflasyona karşı tencerelerle sokağa çıkardık; böylece de ev kadınlığını ve cinsiyetçi işbölümünü kabul etmiş olduk. Buna karşıydık; ama zımnen kabul etmiş olduk. O zaman için, belki de böyle olması gerekiyordu, bilemiyorum... Fakat, bu eylem de öyle bir tuttu ki... Kadınlar, ellerinde tencerelerle geliyorlardı, mitingler dolup taşıyordu. Üstelik bunların çoğu korsan mitinglerdi. Kitleyi harekete geçirme yönünde, çok büyük bir başarıydı bu; 'Kitle işte böyle harekete geçirilir, bunu da kadınlar başardı' diye, sosyalist harekete yol gösterdik bence...

İKD olarak, bir başka eğitim notumuz ise 'kadın ve eğitim'di. Eğitim konusunda, kadının uğradığı ayrımcılık gündeme geliyordu burada, bunlara karşı çıkıyorduk... 'Barış' da bizim için çok önemli bir konuydu, dünya barışı ve silahsızlanma. O dönemin Sovyet politikasıyla paraleldi bu açıkçası. Bu konuda çok etkili eylemler yaptık.

Katılımcı: *Barış Derneği kurulmuş muydu o dönemde?*

Saadet Özkal: Hayır, Barış Derneği henüz kurulmamıştı. Biz bu konuyu 1975-76'da gündeme getirdik; küçük bir kitapçık yayınladık, 'Savaşsız, Sömürüsüz Bir Dünya İçin' başlığıyla. Burada, savaşın ne kadar aptalca bir şey olduğunu somut bir şekilde anlatıyorduk herkese. 'Şu kadar fantom uçağı şu kadar kreş eder, silahlanmaya yatırılan paralar şu kadar okul eder' gibi somut örneklerle

gidince, insanlar bunu rahatlıkla anlıyorlardı. 'Hiçbir savaş haklı görülemez' diyorduk; 'savaşmak zorunda kalmak başka bir şey, ama dünya savaştan temizlenmeli' görüşünü savunuyorduk. Bu da yine sosyalizme gidiyordu; 'toplumlar sosyalizmde buluşursa savaş biter' gibi bir mantığımız vardı. Bu konuda, gerçekten çok önemli çalışmalar yaptık; İKD gecelerinde, 8 Mart'larda gündeme getirdik bunu. Daha sonra Barış Derneği kuruldu; İKD'li kadınlar olarak, pek çoğumuz onun içinde yer aldık, 'Barış Geceleri'nin düzenlenmesinde çok etkili olduk...

İKD'deki bir başka önemli konumuz fuhuştu; fuhuşun nasıl doğduğunu tartışıyorduk. 'Kadın Hareketinin Tarihçesi' diye bir çalışmamız vardı; dünya kadın hareketinin tarihine ve Türkiye Cumhuriyeti öncesinden başlayarak, bu topraklardaki kadın hareketine değiniyorduk burada... Ayrıca, 'Aile' başlıklı bir eğitim notumuz vardı; ailenin baskıcı yüzüne de değiniyorduk. 'Ev kadınlarının, köy kadınlarının, genç kadınların sorunları; faşizmde kadınlar, Sovyet kadınları, Angola kadınları' diye uzuyor bu eğitim notları... Ama bunlar, hep oralarda kalakalmış konular...

'KADRO EĞİTİMİ' VE TKP ETKİNLİĞİ

'Yaygın eğitim', İKD'li kadınlara yönelikti. 1977'den sonra, 'temel eğitim' ve 'kadro eğitimi' dediğimiz iki eğitim türü geldi; bu, büyük ölçüde TKP'nin isteğiyle oldu. İşçi ve eylemli üyeler için düzenlenen temel eğitim, 'Sömürü Nedir?' idi; sınıflar, sendikalar, kitle örgütleri, örgütlenme, propaganda, ajitasyonu kapsıyordu bu. 'Kadro eğitimi' ise bir noktadan sonra, iyice 'parti kadrosu' yetiştirmeye yöneldi. İKD'nin militan kadroları sosyalistti; bu tür bir eğitim istiyorlardı. Önceleri, 'gidin, bunları okuyun' diyorduk; ama o kadrolar bu eğitimleri şiddetle isteyince, İKD de böyle bir şeye yöneldi. Bu, TKP'nin de çok işine gelmişti sanırım...

1978'e gelindiğinde, İKD bayağı yığınsallaşmış, eylemler de iyice 'genel siyasî eylem' halini almaya başlamıştı. O dönemde, 'Milliyetçi Cepheye' karşı TKP'nin ortaya attığı 'Ulusal Demokratik Cephe' (UDC) diye bir kavram var-

dı. 'Milliyetçi Cephe', Adalet Partisi başta olmak üzere, Süleymen Demirel, Necmettin Erbakan, Milliyetçi Hareket Partisi ve bir iki ufak sağ gruptan oluşuyordu; Ecevit'e ve o dönemin sol hareketine karşı kurulmuştu. DGM'ler de o dönemde kuruldu sanırım, çok kötü uygulamaları vardı... Türkiye, resmen iç savaş gibi bir dönem yaşıyordu. Bir yandan, dönemin başbakanı, "Bana, milliyetçiler adam öldürüyor dedirtemezsiniz" diyordu; öte yandan, komünizmle mücadele dernekleri kuruluyordu. Biz de, pek çok demokratik örgütün yöneticisi gibi, faşistler tarafından izleniyorduk; üstümüzde büyük baskılar vardı. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmişti...

"Türkiye, iç savaş gibi bir dönem yaşıyordu. Dönemin başbakanı, "Bana, milliyetçiler adam öldürüyor dedirtemezsiniz" diyordu; komünizmle mücadele dernekleri kuruluyordu. Biz de, pek çok demokratik örgütün yöneticisi gibi, faşistler tarafından izleniyorduk; üstümüzde büyük baskılar vardı..."

İşte böyle bir dönemde, TKP 'Ulusal Demokratik Cephe'yi ortaya attı ve sosyalist olsun olmasın, bütün ilerici güçlerin bir araya toplanmasını önerdi. Bu anlamda TİP, TSİP, hatta CHP, mahallelerde ortak çalışmalar yürüttüler. Bu öyle bir dönemdi ki, İKD'nin de bütün eylemleri UDC'ye yöneldi; UDC mitingleri, UDC etkinlikleri derken, kendi kitlesinden koptu. Sonrasında da pahalılık, kreş ya da barış eylemlerine, yüzlerce, binlerce kadın katabilen İKD, bu eylemlere kimseyi katamaz oldu. Militan kadrolar ortada kaldı; bir mitingden öbür mitinge koşar haldeydiler...

Derken, 1979 Nisan'ında, İKD kapatıldı. Bunun üzerine, Ankara'ya çok büyük bir yürüyüş düzenledik. Ecevit'in azınlık hükümeti zamanıydı galiba; İçişleri Bakanı'yla görüştük. Ama onların yapabileceği bir şey yoktu; çünkü, Sıkıyönetim Komutanlığı kapatmıştı derneği...

Katılımcı: *Derneğin kapatılma gerekçesi, TKP'nin yan örgütü olması mıydı, yoksa yaptığı eylemler mi?*

Saadet Özkal: Yapılan eylemlerdi gerekçe. Biz hep UDC'nin eksenindeki konulara yönelmiştik. Savunduğumuz konulara paralel olarak, 'MHP ve Ülkü Ocakları Kapatılsın' gibi sloganları sahipleniyorduk; 'bunlar eli silahlı canilerdir' diyorduk, öyleydiler de. Bu tür siyasî sloganlar atıyorduk.

Katılımcı: *'Dernekler bunu yapamaz' mı deniyordu?..*

Saadet Özkal: Evet, 'dernekler bunu yapamaz' hesabına kapattılar. Temmuz'daki o yürüyüşe katıldığımda hamileydim; oradan da bir sonuç alınamadı. Ama biz çalışmalarımızı sürdürdük. Derken, 12 Eylül darbesi oldu. İKD'li kadınlar, özellikle İstanbul'da müthiş bir çalışmaya giriştiler. Kendiliğinden gelişti bu çalışma; bu dönemde paraya ihtiyaç olacak diye, para topladılar, örgütlülüklerini sürdürdüler... Fakat, aradan 2-3 ay geçmeden TKP, İKD'nin kadrolarını dağıttı; hepsini bir yere aldı, kurye yaptı. İKD böylece bitti...

Yönetici kadroların büyük bir bölümü yurt dışına çıktı, ben gitmedim. Yurtdışında sürdürdüler çalışmayı; sonra orada tartışmalar da başladı, 'biz ne yaptık, ne ettik' diye... Türkiye'de kalanlar aranıyordu; sonradan İKD-TKP davaları birleştirildi. İstanbul'da, 45 İKD'li gözaltına alındı, diğer illerde de gözaltına alınanlar oldu...

Bu arada, beni bir süre yakalayamadılar. Evimden uzaklaştım; annemlerin adresinde arıyorlardı beni. Ben de sağda solda geziyordum; ama, bir süre sonra, parasızlıktan tekrar mesleğime, mühendisliğe döndüm. 84'e kadar açık açık çalıştım, o tarihte buldular beni. O sırada, çok yakınım olan biri bakandı; işkenceye, 'aşağıya' atamadılar beni. Şubeye götürüldüm; akşamüstü 6'da aldılar, 9'da da benim sözüm üzerine serbest bıraktılar. Ertesi gün, gidip savcıya ifade verdim. Bu dava, yani İKD davası, beraatla sonuçlandı...

'KADIN KÜLTÜR EVİ'NE DOĞRU...

İKD'yi yeniden açabilirdik, açmadık... Bir süre sonra, Avrupa'da arkadaşlar arasında da ayrışma olmuştu zaten; biz de burada tartışıyorduk. Daha sonra,

'Türkiye Birleşik Komünist Partisi' (TBKP) dönemi başladı; TİP ve TKP birleşti. O dönemde, yine tartışmalar sürüyordu. Fakat, bizim için çok zordu bundan sonrası... Hep 'kadın sorunu' diye, kendimizi içine katmadan, dışarıdan bakmışız meseleye. Çok entelektüel bir bakış açısıyla yaklaşmışız. Bu bakış açısından sıyrılmak, gözü kendimize çevirmek gerçekten çok zor bir deneyimdi... Kendi özelimde de epeyce zaman aldı bu bakış açısından kurtulmam...

"Hep 'kadın sorunu' diye, kendimizi içine katmadan, dışarıdan bakmışız meseleye; bu bakış açısından sıyrılmak, gözü kendimize çevirmek gerçekten çok zor bir deneyimdi..."

O arada, TBKP'li kadın arkadaşlar, Tünel'de 'Kadın Kültür Evi'ni kurmuşlardı; bir kısmı TİP'li, bir kısmı İKD'li idi bu arkadaşların. Henüz kimse kendine 'feminist' demiyordu; fakat, böyle bir şey yapıyorsak, önce İKD'yi tartışmamız gerektiğine karar verdik, 'önce şu geçmişi bir tartışalım' dedik. O dönem, İKD yöneticisi olarak çok az kişiydik Türkiye'de; Avrupa'dakilerin çoğu Türkiye'ye dönmemişti. Tartışmalar sonrasında, 'Kadın hareketi güdümlü olmamalı, tamamen bağımsız olmalı. Kadınların başka siyasî fikirleri olabilir, onlar şurada dursun. Biz burada kadın meselesini tartışıyor olmalıyız' gibi bir bakış çıktı ortaya; bir kısmımız böyle düşündük. Buna katılmayan, İKD gibi bir örgütten yana olan arkadaşlar, çekip gittiler. Kalanlar, 'Kadın Kültür Evi'nde çalışmayı sürdürdü.

1989 Kadın Kurultayı yapıldı sonra. Buradaki sert tartışmalar sonunda, 'Kadın Kültür Evi'ndeki kadınlar olarak, 'Biz feministlerin yanında yer alıyoruz' dedik. Sonra da radikal feministler, sosyalist feministler, bağımsız feministler, Mor Çatı gibi oluşumlarla, önemli kadın eylemleri yaptık. Bugün, İKD'li kadınların çoğu, 'artık İKD gibi bir örgüt olmasın' noktasına geldi; bunun yanlışlığı ortaya çıktı bizce...

Katılımcı: *Feminist hareketin Türkiye'ye girişinin bu kadar gecikmesinden, İKD'yi, dolayısıyla da TKP'yi sorumlu tutuyorum ben... TKP, uluslararası tem-*

silci olarak, Sovyetler Birliği ile bağlantı içindeydi. Dolayısıyla, böyle bir girişi kesmek gibi bir durumu var. Ben de bir örgütteydim; TKP güdümünden önceki İKD'yi görseydim, belki de İKD'ye giderdim... Biz de o dönemde bir kadın çalışması yürütüyorduk; özel mülkiyetin kaldırılmasıyla sosyalizm kurtaracaktı bizi, böyle bir kadın çalışması sunuluyordu. Dolayısıyla, partilerin erkek egemen zihniyetiyle hareket ediyorduk. Ben bu konuda kendimi eleştiriyorum, yanlış yapmışız. Ama, yapabileceğimiz bir şey yoktu; çünkü, elimizdeki bilgiler bize de TKP'den geliyordu. Halbuki, Sovyetler Birliği'nde Kollontaylar varmış, bunu daha sonraları öğrendik tabii...

Saadet Özkal: Bunu kabul ediyorum ben de... Ama, TKP'li olsun olmasın, biz o zamanlar sosyalisttik, Sovyet yanlısı sosyalistlerdik. Sovyet kadın örgütünden buraya gelenler oluyordu, bizden arkadaşlar da Sovyetler Birliği'ne gidiyordu; soruyorduk gidenlere, 'kadınların durumu nasıl?' diye. Tabii iyileştirmeler vardı; bunu da yadsımak saçmalık olur. Bu, eşitlik anlamında çok önemliydi. Ama biz, 'Cinsiyetçilik bir üstyapı kurumudur' diyorduk; her şeyi bu bakış açısıyla tahlil ediyorduk. 'Önce alt yapı değiştirilmelidir' diyorduk; böyle bir öncelik-sonralık getiriyorduk... İKD, 'kadınların sosyalist partisi' gibi bir şey oldu; buna katılıyorum. Kendisini daha o zamanlardan 'feminist' hissedenler, pekâlâ bir şeyler yapabilirlerdi... Ama, o dönemin koşullarında bu pek mümkün olamadı sanırım. Zaten 78-79'da, öyle bir şeyler yapmak çok zordu...

"İKD, 'kadınların sosyalist partisi' gibi bir şey olmuştu; ama, kendisini daha o zamanlardan 'feminist' hissedenler, pekâlâ bir şeyler yapabilirlerdi..."

Katılımcı: *Feminizmi çok kötü anlatıyorlardı bize. Aslında feminist bir çalışma yapıyor olsan da, sosyalist bir çalışmaya döndürüyorlardı onu...*

Katılımcı: *Evet, böyle oluyordu gerçekten. Kadın çalışmaları yapıyordum, yukarıdan perspektif geliyordu bana, 'Sen ne söylüyorsun?' deniyordu... Kadınlar, kendileriyle ilgili bir şey vermediğin sürece, ilgilenmiyordu söylemlerimizle. Evde, sırf kadına yönelik yazılar yazıyordum örneğin; 'parti yayını' diye kadınlara götürüyordum, çok hoşuna gidiyordu kadınların. Gerçek parti yayını-*

nı okumuyordu, onu okuyordu. Ama tabii, bilincimizi açacak bir süreç olmadı o dönemde; yoksa, çok farklı bir noktada olabilirdi kadın hareketi bugün...

Katılımcı: *İKD döneminde, başka feminist gruplaşmalar var mıydı? DKD (Devrimci Kadınlar Derneği) ile ilişkilenmiş miydiniz örneğin?*

Saadet Özkal: DKD feminist değildi, hiç alakaları yoktu. Onlarla bir iki noktada eylem birliği yaptık; ama, sol politikasını benimsemiyorduk. Feminizan gruplaşmaları bilmiyorum; zaten onlarla ilişki kurmuyorduk biz... Çalışma raporlarımızdan birinde –sanırım 1978'de- feminizme, 'Feminizm bir burjuva akımıdır' diye saldıran sözler vardı örneğin; 'işçi sınıfı arasında kadın-erkek ayrımı yapmak bölücülüktür' deniyordu...

Katılımcı: *TSİP'li kadınlar sizden ne zaman ayrıldılar?*

Saadet Özkal: TKP'nin iyice İKD'yi ele geçirmesinden sonra, 78'lerde ayrıldılar. Yıldız vardı, Bursa şubesinde; Bursa, tamamen TSİP'li arkadaşların kurduğu bir şubeydi ve çok iyi çalışıyordu. Hep aynı doğrultuda çalışıyorduk aslında; siyasî görüşler arasında çok büyük bir fark olmadığı için, hiçbir sorun çıkmıyordu. Ne zaman ki TKP, İKD üzerinde oynamaya başladı, sorunlar başladı. İpler koptu ve TSİP'liler ayrılmak zorunda kaldılar. Bu konuyla ilgili olarak, kendimi çok eleştiriyorum... Bir kongrede Yıldız, örgütlenme yapısı üzerine bir öneri getirmişti, son derece doğru bir öneriydi bu. Ama, o TSİP'li olduğu için, ben çıkıp o öneriyi reddeden bir konuşma yapmıştım. Bu çok acı bir olaydı...

Katılımcı: *İKD'nin 14 bin üyeye ulaştığı dönem ne zamandı?*

Saadet Özkal: 1978'lerde ulaşıldı bu sayıya, dernek kapanmadan hemen önce. 1978 Ocak'ında yapılmıştı kongre, o zaman saptandı bu sayı. Ancak, asıl üye kazanımı 1976-77'de sağlanmıştı. Üyelerin çok büyük bir çoğunluğu, -4 bine yakını- İstanbul'da örgütlüydü. Ankara'da, İzmir'de, Bursa'da, Trabzon'da, Zonguldak'ta, Diyarbakır'da, Adana'da ve Güneydoğu'da da örgütlülüğümüz vardı.

Katılımcı: *İKD'nin nasıl bir örgütlenme yapısı vardı?*

Saadet Özkal: Ben, hem Şişli şube başkanıydım, hem de İstanbul bölge sekreteriydim; bütün İstanbul'dan sorumluydum. Şubelerin altında temsilcilikler, temsilciliklerin altında da komisyonlar vardı. Eğitim, araştırma, basın-yayın-propaganda, örgütlenme gibi komisyonlar vardı; merkez yönetim kuruluna bağlıydı bunlar. Bütün bunlara da şube komisyonları bağlıydı. Örgütlenme bürosu, ona bağlı bölge sekreterlikleri, şube örgütlenme komisyonu, işçi komisyonu; bölge, semt, öğretmen, öğrenci, sağlık elemanları, ev kadınları vardı. İşçi komisyonu, bunlara ekleniyordu; A işkolu, B işkolu diye... Tam bir demokratik-merkeziyetçi parti örgütlenmesiydi yani.

Katılımcı: *Söylediğiniz pek çok şeye katılıyorum; ama, 'İKD'nin kadınlara özgüven vermesi' konusunda farklı düşünüyorum. Karar mekanizmalarında yer alan, o hiyerarşik yapı içinde yer alan kadınlara özgüven verdi İKD; ama bu, diğerlerini itti ve bastırdı; ben öyle yaşadım... Bazı kadınlar, TKP'nin merkezî politikaları doğrultusunda kararlar alıyorlardı; 'bu, İKD'de nasıl hayata geçebilir'e karar veriyorlardı... Çok hiyerarşik bir yapı vardı. Fakat, söylediğiniz gibi, faşizmin yükselmesiyle birlikte, giderek gizliliğe itildi ve genel politikalar doğrultusunda kendisini yeniden tanımladı İKD. Şimdilerde, gizli yaşanmıyor bunlar; ama, karma yapıların merkezî politikaları hâlâ kadın hareketini çok fazla etkiliyor; daima, karma yapıların egemen politikasının etrafında dolaşılıyor... Kollantay'ı gizli gizli okurdum ben; gerçekten 'öcü'ydü o zamanlar. Çünkü Kollontay, kadının bağımsız özgürlüğünü savunuyordu ve Lenin'le 'papaz' olunmuştu. Bu nedenle, onları okumak bize 'yasaktı'... 12 Eylül olmasaydı, feminist olmazdım ben; 12 Eylül, bende de 'ne yapıyoruz, ne yaşadık' sorgulamasına yol açtı. Sosyalizmi sorgulamaya başladım; sosyalizmin ne kadar insan ve erkek merkezli olduğunu gördükten sonra feminist oldum...*

Saadet Özkal: İKD deneyimi sonucunda, birçoğumuz 'kadınlık durumu' üzerine kafa patlattık; kendi yaklaşımlarımızı sorguladık. Bu deneyimin dersleriyle katıldık feminist harekete. Tarih, 1980 sonrasında başlamıyor; daha öncesi de var. Yanılgılı da olsa, ders çıkarılan bir tarih var...

TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN OLUŞUMU

ŞULE AYTAÇ

1952, Mersin doğumlu. 1974'te, ODTÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. İngiltere'deki University of York'un Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. Akademik yaşamını, 1985 sonuna değin, İTÜ İşletme Mühendisliği Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak sürdüren Aytaç, bu tarihte tekrar İngiltere'ye dönerek iş hayatına atıldı. Türkiye'deki ve çeşitli ülkelerdeki firmalarda üst düzey yöneticilik yaptı... 15 yıldır, çeşitli gazetelerde ve ortamlarda yazıyor, konuşuyor. İnsan yaşamının çevresindeki tüm diğer canlı ve cansız varlıklarla bir bütünlük içinde anlamlı olduğunu düşünen Aytaç, 'Kedi' ve 'Küçük Kız' adlı iki kedisiyle, İstanbul'da yaşıyor. Halen sahibi olduğu İDE Eğitim Organizasyon Şirketi ile danışmanlık hizmetlerini sürdürüyor... Katıldığı ilk kadın eylemi 'Dayağa Karşı Miting'. Ona göre, kadın olmanın avantajı, 'yaşamak'...

Şule Aytaç: Türkiye'de feminist hareketin oluşumunu, hem 80'li yıllar özelinde, hem de öznel deneyimim çerçevesinde anlatmaya çalışacağım sizlere.

Son yıllarda, 'feminizm'ler farklı algılanmaya başlandı. Bu konuyla ilgili bir ders vermem için Özgür Üniversite'ye çağırdılar beni. Marksist feministlerden liberal feministlere, özgürlükçü feministlere kadar uzanan bir çerçeveyi kapsıyordu bu ders. Orada yaptığım giriş şuydu: Başlangıçta, feminizm konusunda böyle bir çeşitlilik yoktu; yine de olamaz. Farklı örgütlenmelere girseniz bile, sadece olayı farklı bakış açılarıyla irdeliyorsunuz, farklı öznel deneyimlerden yola çıkıyorsunuz ya da çözüm önerileriniz farklı demektir...

"Biz, 80'li yıllarda 'feministiz' diye ortaya çıktığımızda, 'Biz varız ve öznel deneyimlerimizi sübjektif bakışlarımızla yaşıyoruz; hayatı böyle yaşıyor, böyle tanıyoruz; kadın olarak bizleri koydukları yerden şikayetçiyiz' diyorduk..."

Çünkü, en yalın tanım üzerinden gidersek, feminizm, 'kadın yanlısı, kadın dostu, kadın seven' demektir; lezbiyen anlamda değil, genel anlamda... Biz, 80'li yıllarda 'feministiz' diye ortaya çıktığımızda, bu anlamı benimsemiştik. 'Biz varız ve öznel deneyimlerimizi sübjektif bakışlarımızla yaşıyoruz; hayatı böyle yaşıyor, böyle tanıyoruz; kadın olarak bizleri koydukları yerden şikayetçiyiz' diyorduk. Çok basit bir dille ifade ettiğimizde mesele buydu; dolayısıyla bunun farklılıkları olamazdı. Ya böyleydiniz ya değildiniz; ya bunu görüyordunuz ya görmüyordunuz; ya bu durumu yaşadığınızın farkındaydınız ya da değildiniz...

Bugünün dünyasından bakıldığında, o günleri anlamak belki biraz zor. Çünkü bugün, akademilerde, üniversitelerde kadın konulu araştırmalar yapılıyor; doktora tezleri hazırlanıyor; saygın çalışmalar olarak kabul ediliyor bunlar. Ve tabii herhangi bir kadın "Ben feministim" dediği zaman, öcü görmüş gibi kaçmıyor insanlar ondan... Ama bizim dönemimizde tam da böyleydi durum.

ANTİ-MARKSİST OLMA KAYGISI...

Son yıllarda feminist çalışmaların, kadın hareketine ilişkin araştırmaların akademikleşebilmiş olması, konunun hangi boyutuna odaklanıldığıyla ilgilidir. Örneğin 'gender' (toplumsal cinsiyet) çalışmaları, cins üzerine çalışmalar çok yaygın. Edebiyatta cinsiyetçilik ve cinsel ayrım üzerine çalışmalar ve kadın örgütlenmeleri gibi konular var. Ama bunların tümü, aslında feminizmin içinde var olduğu geniş resmin barındırdığı konular.

Bugün, feminizm, kadın hareketi ve bu hareketinin düşünceleri, dünyayı değiştirme gayreti meşrulaşıyor. Ama diğer taraftan da kendi içinde branşlara bölünüp akademik bir konuya dönüşmüş; üzerinde çalışabileceğimiz ama hayatımızla, etimizle, kemiğimizle bir arada düşünmemiz gerekmeyen bir konu gibi de görülebiliyor, tartışılabiliyor. Biz öyle başlamadık, öyle yaşamadık. Dünya da çok farklıydı o zamanlar... Benim kişisel gelişimimde, Juliet Mitchell'in -sonradan bizim Türkçe'ye 'Kadınlık Durumu' adıyla çevirdiğimiz- 'Woman's Estate' adlı kitabı her şeyi başlattı diyebilirim.

"Juliet Mitchell'i okurken, kendi kendime 'Bunların hepsi Türkiye'de yaşanıyor; biz niye bunu sorun etmiyoruz da gidiyoruz, mesela öncelikle işçi sınıfını kurtarmak için çaba içine giriyoruz?' dedim..."

Türkiye'deki kadın hareketi, hep sol yanlısı olarak gelişmiştir. Bugün çok farklı deneyimler var ama, bizim dönemimizde, solcu olmayıp da kadın yanlısı olmak diye bir şey, pek düşünülemezdi. O yıllarda Ankara'daki hava nasıldı? İKD vardı, İlerici Kadınlar Derneği; ama TKP'nin bir yan kuruluşu gibiydi. Bir anlamda komünist öğretinin, teorinin izin verdiği ölçüde kadın yanlısı olunabilirdi burada; yani ancak 'insan eşitliği' bağlamında... Bunu söylerken, aklımda yazan çizen kadınlar var ya da başka alanlarda ünlü olmuş kadınlar; bu noktada mesele, kadın erkek eşitliği değil, ya ne? İnsan olmakmış mesele... Onlara şunu soruyorum: Pardon, kadın ve erkek olmayan insanı tanımlayabilir misiniz bana, bir tane gösterebilir misiniz? Hayır; yani yok öyle bir

şey. Dolayısıyla, ben insansam, bunu 'kadın olarak' yaşıyorum, bir başkası 'erkek olarak' yaşıyor. Kadın ve erkek dışında, insan türü diye bir şey var mı ki, ana meselemiz o olsun?..

O yıllarda, Ankara'da başka kadın dernekleri de vardı. Kürt hareketi içinde Devrimci Doğu Kültür Dernekleri vardı; Dev-Genç'te de bazı yapılanmalar mevcuttu. Ben Juliet Mitchell'i okurken, kendi kendime "Bunların hepsi Türkiye'de yaşanıyor; biz niye bunu sorun etmiyoruz da gidiyoruz, mesela öncelikle işçi sınıfını kurtarmak için çaba içine giriyoruz?.." dedim. "Neden bu kadın meselesini dikkate almıyoruz, önce buna bakalım" diye düşündüm.

O dönemde, Ankara'da bir de Tüm İktisatçılar Birliği adında bir kuruluş vardı. Bu kuruluş, var olan sosyal bilim araştırmalarını, üniversitelerde öğretildiği biçimiyle sosyal bilimleri, fazla düzen yanlısı kabul ederdi. Dolayısıyla, 'alternatif olanı, bu toplum hakkındaki gerçek bilgileri ortaya çıkaracağız' diyerek kurduğumuz bir dernekti burası. 'Tüm İktisatçılar Birliği'ydi adı ama, içinde sosyoloji, psikoloji ve başka sosyal bilimler de vardı.

> " Çok anti-Marksist gibi olmamak, önemli bir kaygıydı. En büyük tepki onlardan geliyordu; 'ihtiyacınız olan bütün eşitlik, bütün haklar sosyalizm ve komünizmde zaten mevcuttur; Marks, Engels bunu yazmıştır' der gibiydiler..."

Değişik çalışma grupları vardı dernek bünyesinde. Oradaki arkadaşlarıma kadının sosyo-ekonomik durumuyla ilgili bir araştırma önerdim; "Sen yönlendir, yapalım" dediler. Bu çok enteresandı; yedi kişilik bir grup oluştu, ikisi erkekti... Sonradan, feminist hareket içinde kabul görmeyecek, istenmeyecek bir davranış biçimiydi bu, ama o günün koşullarında, o çerçevede çok anlamlı geldi bize. Bir sene boyunca araştırma yaptık. Sonunda, 'Türkiye'de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu' adıyla ortaya koyduk araştırmamızı.
Bu çalışmayı hazırlarken, oradaki tartışmaların özünde ne vardı, biliyor musunuz? Gördüklerimizi, fark ettiklerimizi, daha da önemlisi grubun ka-

dınları olarak yaşadıklarımızı söylersek, Marksizm'den ne kadar ayrılırız, ne kadar sapma içinde görülürüz?.. Bunlar, bugün için bir şey ifade etmiyor belki ama, o günlerde kaygılarımız bunlardı. 'O günler' dediğim, 1973-75 arası yıllar...

Amerika'da, İngiltere'de sutyenler yakılıyor, çok başka şeyler oluyordu; feminist hareket bayağı canlıydı, cıvıl cıvıldı o zamanlar. Fakat Fransa'da, kendine feminist diyen Kadının Kurtuluşu Hareketi'nin üyeleri bir yürüyüşteyken, Fransız Komünist Partisi'ndeki erkek yoldaşları duvarların üstüne çıkıp yürüyen kadınların üzerine işiyordu... Bunu böyle karşılaştırmalı. Bugün için böyle bir şeyi tahayyül dahi edemezsiniz; böyle bir şey yapan adama çok sert tepki gösterirsiniz...

Kadın hareketi, toplumsal olarak soldan, muhalefet eden kesimden çıktığı için, o sesi çok incitmemek, oradan çok sapmış gibi görünmemek, çok anti-Marksist, anti-devrimci gibi olmamak, önemli bir kaygıydı. Bununla beraber, en büyük tepki de onlardan geliyordu. Çünkü, kadın hareketini başlarda küçümsemişlerdi. Tipik ataerkil söylemle, "İhtiyacınız olan bütün eşitlik, bütün haklar sosyalizm ve komünizmde zaten mevcuttur; Marks, Engels bunu yazmıştır. Size ne oluyor böyle!" der gibiydiler.

Tüm İktisatçılar Birliği'nde de bir parça bu tavır vardı ama, bunu aşacak kadar esnek olabilen iki erkek arkadaş vardı. Bunlardan biri Aydın Uğur, diğeri de Gürel Tüzün'dür. Gürel Tüzün, benim o dönem ODTÜ'de hocamdı; iktisatçıdır o da. Bu iki isim marjinaldi zaten; klasik ataerkil bakışa pek uymazlardı... Tüm İktisatçılar Birliği bünyesinde hazırladığımız o kitaba bakarsanız, çok şaşıracaksınız. Çünkü biz, çok cesur bir takım konulara değindiğimizi sanıyorduk orada; halbuki böyle değilmiş!.. Yani, bugünden bakınca yazdıklarımıza, çok utanıyorum!.. Kısacık bir son cümle halinde, kadınların yalnızca devrim içinde ya da Marksizm içinde çözümlenemeyecek sorunları da olabileceğine dair ufacık bir gönderme; bunu içeriyordu kitap zaten... Bunun için aldığımız eleştirileri, yapılan alayları bilseniz! Hepsi de kendini eşitlikçi, ilerici, solcu diye tanımlayan erkek güruhundan ve diğer kadınlardan...

80'Lİ YILLAR VE YAZKO KADIN DİZİSİ

Ben doktoramı tamamlayıp Türkiye'ye döndüm ve İstanbul'a yerleştim. Birgün, "Yazko Yazarlar Kooperatifi bünyesinde kadın üzerine yazılmış kitaplar konusunda bir çeviri grubu oluşturuluyor, oraya gelir misin?" diye bir teklif geldi. "Olur, geleyim" dedim.

Çeviri grubundaki bu kişiler - Şirin Tekeli, Stella Ovadia, Gülnur Savran, Yaprak Zihnioğlu, Gülseli İnal ve Ferai Tınç- hakikaten feminist tarihi yazan kişiler... Stella, o sırada Fransa'da olduğu için mektuplarıyla, bazen de telefonla katılıyordu toplantılara. 'Yazko', o zamanlar yazarlar ve çevirmenler kooperatifiydi. Onları örgütleyen, o dönemin bütün ileri görüşlü kalemlerini bünyesinde barındıran, Cağaloğlu'nda, Mustafa Kemal Ağaoğlu başkanlığında bir kuruluştu. 'Somut' adında, kültür ve siyaset ağırlıklı haftalık bir dergileri çıkıyordu. Mustafa Kemal, Şirin'e, "Bir kadın dizisi başlatsak; hemen yazılamayacağı için de önce çeviriyle başlasak" diye bir teklif götürüyor. Etrafına bakınıyor o da; anadili kadar bir yabancı dili konuşan ve sosyal bilimlere yatkın olan birkaç kişi bir araya geliyor, sözünü ettiğim bu çeviri grubu oluşuyor...

"Diziyi, kadın ve sağlık, kadın ve cinsiyetçilik, kadın ve örgütlenme gibi değişik kategorilerde yapabilecektik. Kadın hareketini, Juliet Mitchell'i okuyup çok etkilenmişim ben; onu önerdim, kabul edildi..."

İlk toplantımızda, Şirin, projeyi anlattı. Diziyi, kadın ve sağlık, kadın ve cinsiyetçilik, kadın ve örgütlenme gibi değişik kategorilerde yapabilecektik. Kadın hareketini, Juliet Mitchell'i okuyup çok etkilenmişim ben; onu önerdim, kabul edildi. İşe çok profesyonelce baktık. Bölümleri aramızda bölüştürmeye karar verdik. Herkes çevirip gelecek, sonra oradan bir ortak dil oluşturacağız. Sonra yeni kitaplar çıkacak; böylece bir tartışma başlatacağız...

Bu arada şunu hatırlatmakta yarar var; dönem 1980'ler... 12 Eylül darbesi olmuş ve hiçbir toplumsal muhalefet hareketi yok. Binlerce insan içerde; kültü-

rel ve siyasî anlamda muhalefet açısından çorak bir dönemden söz ediyoruz... Bunları tartıştık ve dedik ki, bir kere Türkçe'de 'feminizm dili' yok. Yani, Juliet Mitchell'in ya da Kate Millett'in kullandığı bazı kavramların harfiyen çevirisiyle, Türkiye'de feminizm anlaşılmaz, kadın hareketi oluşamazdı. Biz de Mitchell'in çalışmasını kavramları oluşturmak için kullanmaya karar verdik.

Juliet Mitchell, Marksist bir feminist... Kitabında 'kadınlık durumu'nu incelerken, ilk süfrajet hareketten başlayarak, bu hareketlerin Avrupa ve Amerika'daki geçmişlerini irdeliyor; bir de hangi 'izm'lerden, hangi toplumsal muhalefet hareketlerinden etkilendiğini ortaya koyuyor. Kadın hareketi neleri miras aldı, neleri kullandı, neleri dönüştürdü, değiştirdi; onu inceliyor. Son derece kavramsal bir kitap aslında...

"Mitchell'in çalışmasını kavramları oluşturmak için kullanmaya karar verdik. Mesela, henüz 'erkek egemen' diye bir kavram yoktu Türkiye'de..."

Dolayısıyla, bir an önce çevirelim diye acele etmemeye karar verdik; çünkü buradan feminist bir dil oluşturacaktık. Mesela, henüz 'erkek egemen' diye bir kavram yoktu Türkiye'de. Bir toplantıda, sanırım ben önermiştim; kabul edildi ve o andan itibaren kullanılır oldu. Kimse 'male dominated society'den bahsetme ihtiyacı duymuyordu. Üstelik, o dönemin düşünsel platformunda, ataerkil düzenin kapitalizmin bir üst yapı kurumu olarak algılanması ötesinde de hiçbir şey yoktu. 'Kadın bakış açısı' da oluşmak zorundaydı; çünkü, bizim kadın bakış açısı diye bilebildiğimiz şey, o döneme kadar, sosyalist, isyancı, muhalif bakış açısının bir varyasyonuydu sadece. "Ben kadın olarak dünyaya nasıl bakıyorum, nasıl yaşıyorum, benim doğrularım neler, neyi değiştirmek istiyorum"u, biz ortaya koyduk.

BİLİNÇ YÜKSELTME GRUPLARI

Dünya genelinde, feministlerin hareketlenmesini, uyanmasını sağlayan şeyin 'bilinç yükseltme grupları' olduğunun da farkındaydık biz. Bugün bakıyorum

da, Türkiye'de örneğin, kadın hareketi ne kadar bölünmüş; bazı anlamlarda feminist yanını nasıl da yitirmiş... Kadın Kurultayı'nı takip edenler bilirler; ne kadar sık tartışma çıkıyor, ne kadar can sıkıcı olaylar yaşanıyor, bakış açısı farklılıklarından dolayı... Özellikle bu noktada, 'bilinç yükseltme'nin eksikliğini çok iyi hissediyorum. Çünkü bu kadınlar, kendi aralarında bilinç yükseltme hareketini yaşamamışlar; belki buna gerek de duymamışlar...

"Kadınlar, kendi kapalı 'duvarları' arasında yaşadıkları ve öznel sandıkları deneyimlerin, aslında bütün kadınların ortak deneyiminin parçası olduğunu keşfettiler... Feminizmi ortaya çıkaran da işte bu uyanıştı..."

Neydi peki 'bilinç yükseltme'?.. Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da yaşayan kadınlar, bir araya gelip gerçekten yaşadıklarını paylaşmaya başladıkları zaman, dehşet içinde bir şeyi fark ettiler. Kendi kapalı 'duvarları' arasında yaşadıkları ve öznel sandıkları deneyimlerin, aslında bütün kadınların ortak deneyiminin parçası olduğunu keşfettiler... Feminizmi ortaya çıkaran da işte bu uyanıştı, bu anlayıştı. Birdenbire, "Ben yalnız değilim; çektiklerim benim suçum değil, benim yüzümden değil"i fark ettiler. Başkalarıyla aynı kaderi paylaştığın zaman güçlüsün; bu tek başına olmaktan çok farklı...

Bilinç yükseltme, sınıf, ırk, yaş, din gibi ayrımlardan bağımsız olarak, bütün kadınlarda ortak olan bir 'kadınlık durumu'nun keşfini de sağladı. Burada kastettiğim, entelektüel olarak anlamak değil, tam anlamıyla 'keşfetmek'... En güvendiğiniz, en yakın erkek yoldaşlarınızı ele alın mesela; dava arkadaşısınız, gerekirse hayatınızı tehlikeye atıyorsunuz birlikte; ama iş kadın-erkek meselesine geldiği anda, o yoldaşınızın da tipik bir erkek gibi davranabildiğini, o ilişkide sizin de tipik bir kadın olabildiğinizi net bir şekilde görüyorsunuz... İşte bunu görebilmek, bilinç yükselmesidir. Kim olduğunuzu anlıyorsunuz; kadın olmak ne demek, anlıyorsunuz...

O yıllarda, Kate Millett'in 'Cinsel Politika' kitabı da çok popülerdi; literatürün ilklerinden biridir zaten... Kate Millett orada, edebiyatta kadın üzeri-

ne söylemleri irdeler; bütün o beğendiğimiz yazarlara bu açıdan baktığımızda, hepsinin teker teker nasıl sınıfta kaldığını gözümüze sokar. Marx'ı çok mu beğeniyoruz düşünür olarak; Marx'ın hayatına, bazı söylemlerine bakın, inanılmaz ataerkil ve tek yanlıdır; kadını çoğunlukla 'öteki' olarak görür... Henry Miller örneğin; anlatımı öyledir ki, kendisi birincil, kadınlar ikincildir...

Öznel deneyimimiz içinde, bu altı-yedi kişilik grubun içinde iki üç kadın vardı ki, aktif olarak belli bir fraksiyon içindeydiler o günlere kadar. Hatta o zaman çok yaygın olan 'gecekondulara gidip halkımızla bütünleşme çabaları' vardı. Gecekondulu değilken, o sınıfın dışındayken, şalvar giyip onlarla çamaşır yıkadığımız zaman olabileceğini sandığımız bir şeyler vardı. Ama, ilk kez bu bilinç yükseltme toplantılarında dehşetle şunu fark etmişti kadınlar: Bu, hepimizin birden ağladığı, bağrıştığı, paylaştığı, sevindiği, güldüğü, yiyip içtiği, birlikte dostluk geliştirdiği, birbirine güvendiği bir süreçti. Yanlışları, değişik düşünce tarzları ve o günkü deneyimlerin farklılığı içinde kabul ederek, birlikte yürümeyi öğrenme süreciydi.

Bu kadınlar, gecekondularda bu tip çalışmaları yaparken, bir yandan da erkek yoldaşlarına karılık yapmak zorunda kaldıklarını anlatıyorlardı; bundan daha korkunç bir cinsel sömürü düşünebiliyor musunuz?.. Ama tabii, başka bir ahlak adına, sosyalizme bağlılık adına, bunu yapmak kadının göreviydi ya da bazı kurumlarda öyle anlaşılıyordu...

Feminist hareket neden erkekleri kabul etmez?.. Çünkü, hangi örgütte olursa olsun, kadınlarla erkeklerin bir arada çalıştığı her yerde, erkekler idealist rolleri alırlar; kadınlara da sekreterlik yapmak düşer... Bir tartışma ortamında, bütün demagogluklarıyla ve aşırı dar zihniyetleriyle tartışmayı nereye istiyorlarsa oraya çekerler.

Bir de tabii daha deneyimliler; kaç kadın evinin mutfağından, eşinden ayrılıp kadın tartışmalarına gitmiştir ki? Ama biz celladımızı fark etmiştik; onu öldürmeye çalışıyorduk. Ve, bu bilinç yükseltme hareketinin uzun bir süreci kapsadığını da biliyorduk...

'KADIN ÇEVRESİ' DÖNEMİ

Bir yandan da kitaplar basalım; derslere, makalelere hız verelim istiyorduk. İlk günlerde, büyük bir heyecanla toplanıyorduk. Ben o dönemde, 'KKK-Kadın Kuvvetleri Komutanı' olarak tanınıyordum!.. Evli olduğum ve o dönemde kocamla gayet iyi geçindiğimiz halde, 'erkek düşmanıydım'!.. Doğru bir iş yaptığımıza o kadar inanıyorduk ki, aldırmıyorduk bu alaylara, eleştirilere. Bir süre sonra, bu altı-yedi kişinin etrafında yeni gruplar oluşmaya başladı. Bu bilinç yükseltme çalışmaları çok zor olduğundan, yeni gruplara, bize katılmak yerine, kendi küçük gruplarını oluşturmalarını, kendi bilinç yükseltmelerini yaptıktan sonra güç birliği yapmayı öneriyorduk. Bu pek gerçekleşemedi, çünkü herkes ortadaki çekirdeğin yanında olmak istiyordu; 35-40'a çıktı sayımız. 'Kadın Çevresi' dediğimiz şey de buradan doğdu; bizim çevremizde toplanan kadınlarla...

"Doğru bir iş yaptığımıza o kadar inanıyorduk ki, aldırmıyorduk alaylara, eleştirilere... Bir süre sonra bu 6-7 kişinin etrafında yeni gruplar oluşmaya başladı. Kadın Çevresi dediğimiz şey de buradan doğdu..."

Beşiktaş'ta küçük bir yer tuttuk. Başka hiçbir toplumsal muhalefet hareketi olmadığı için, birdenbire, farklı fraksiyonların kadın kollarının önemli isimlerini aramızda bulduk. Hepimiz sol içinden geldiğimizden, o günlerde, bizi en çok ilgilendiren tartışmalar, muhalefet ve ihanet konularındaydı. "Gerçekten sınıf mücadelesine muhalefet mi ediyoruz, işçi mücadelesine karşı ihanet içinde miyiz?' diye dertleniyorduk. "Başka görüşlerden kadınlar geldiği zaman tavrımız ne olacak?" ya da "Vehbi Koç'un karısı bize katılmak istediğini söylerse, alacak mıyız aramıza?" diye sorular vardı kafamızda. Bunlar şu an için size çok anlamlı gelmeyebilir; ama bizim için hayati meselelerdi. Çünkü doğruları, daha önce edindiğimiz bir öze göre belirliyorduk; kadın bakış açımız yeni yeni oluşuyordu... Şimdi gururla söylüyorum; 1981 ile 1984 arasındaki dönemde, özellikle Stella, Şirin ve ben, o şemsiyeyi çok daha geniş tutmayı başardık; "Vehbi Koç'un karısı sınıfsal kimliğiyle değil de o evlilik içindeki

kadın olma durumuyla katılırsa bize, tabii ki onun da yeri var aramızda" diyebildik...

1984'e kadar, aramızda hiçbir bölünme olmadı; farklılıklarımızla yaşamayı başardık. Fraksiyonlar arasında çok ciddi farklar vardı; insanlar birbirlerini öldürecek kadar inanıyorlardı görüşlerine, onlarla devrim yapılacaktı, onlarla toplum değişecekti. Biz de bütün o çok ciddi farklılıklarımıza rağmen, onları dikkate almadık; "Feminizm, Marksizm'i farklı içerecek" demiştik zaten. Çünkü feminizm, insan ilişkilerindeki her şeyi (özellikle ilk üretim ilişkisini, bütün diğer toplumsal düzenlerin temeli olan erkekle kadın arasındaki temel ilişkiyi) sorgular ve zaten oradan ortaya çıkmıştır. Bütün ilişkiler, esas olarak kadınla erkek arasındaki bir aşk ilişkisinden, cinsel ilişkiden başlar. Bu bakımdan, feminizm aslında çok daha içerikli, çok daha geniş bir kavram; Marksizm olsa olsa onun bir parçası olabilir...

"1984'e kadar, aramızda hiçbir bölünme olmadı; farklılıklarımızla yaşamayı başardık. 'Feminizm, Marksizm'i farklı içerecek' demiştik zaten..."

Tabii sonradan, eski fraksiyonların yeniden örgütlenmesiyle, o döneme kadar başka bir yerde konumlanamadıklarından sadece bizim aramızda yer alan bazı kadınlar, yavaş yavaş eski yapılanmalarına dönmeye başladılar. Ben bu dönemi yaşamadım, İngiltere'ye gittim; sekiz sene kaldım orada. Bu süre zarfında da bir iki özel olay dışında, feminist çevreyle ilgilenmedim...

'ÖNCE KENDİMİZİ KURTARACAKTIK...'

O dönemlerde başka ne yaptık?.. Juliet Mitchell çevirisi en sonunda bitti; 'Kadınlık Durumu' yayımlandı. Mor Çatı'nın çekirdeği hayata geçti. 'Kadın Eserleri Kütüphanesi', 'Sokak' ve 'Pazartesi' dergileri de yine bu dönemin ürünü... Bugün Türkiye'de belli süreklilikleri olmuş kadın hareketlerinin kökeninde, hep bu dönemin çıkışları vardır aslında. Bence, bugün feminist hareketin kullandığı kavramların en önemlileri, o dönemin feminist kadınlarının

aralarında oluşturdukları bilinç yükseltme grupları sayesinde, buralardaki sorgulamalarla gelişti...

O dönem tartışılan önemli konulardan biri de 'liderlik-lidersizlik' meselesiydi; kadın hareketi lidersiz olmalıydı. Kadın hareketi, öyle bir soydan örgütlenmeye gerek duymamalıydı. Düzen yerine, hiçbir şeyin olduğu gibi kabullenilmeyip her şeyin sorgulandığı, tartışıldığı bir durum; muazzam bir curcuna... Kimilerinin çocuğu vardı; yemek tarifleri konusunda da konuşulurdu, başka konularda da. Herkes aynı anda konuşur, birbirine bağırır, ağlanır; sonra kucaklaşılırdı... Kadınların bazı şeyleri yapma tarzı farklıdır. Siz, bunları bu yoldan geçerek yapmak zorunda kalmadınız, kendiniz olabildiniz; kız çocukları ya da kadınlar olarak kabul edilebildiniz. Öğrenciyseniz de, çalışıyorsanız da, öğretmenseniz de, işçiyseniz de, bizden çok farklıydı sizin yetişme dönemleriniz. O dönem için, bunların 'emekleme' olduğunu, her zorluğu kendi kendimize keşfettiğimizi ve bunu yaparken de Batılı feminist kız kardeşlerimizden çok şey öğrendiğimizi vurgulamalıyım...

"Ataerkilliğin başarı göstermesinin tek sebebi, erkek egemen bir toplumda yaşıyor olmamız değildi; bu 'başarıda', biz kadınların o değerleri içselleştirmiş olmamızın da payı vardı..."

Biz, o dönemin modasına aykırı olarak, bazı konuları çok açık itiraf ettik ve bundan gocunmadık. Örneğin, -değişik fraksiyonlardaki kadın arkadaşlarımız açısından çok acı dersler çıkarılmıştır bundan- 'kimseyi kurtarmak gibi bir niyetimiz' olmadığını belirtmiştik. Biz, öncelikle kendimizi kurtarmak için ortaya çıkmıştık; kendimizi kurtaramıyorsak eğer ikincil durumdan; kimseye söyleyecek bir lafımız yoktu... Biz kimiz ki, gidip köylü kadınları kurtaracağız?.. Ataerkilliğin başarı göstermesinin tek sebebi, erkek egemen bir toplumda yaşıyor olmamız ve bütün gücün onlarda olması değildi; bu 'başarıda', biz kadınların -en aydınımızın bile- o değerleri içselleştirmiş olmamızın da payı vardı. Yine, o dönemde geliştirdiğimiz kavramlardan biriydi 'içsel zincirler'... Kendimizi erkek egemen değerlerin kıstasından geçirerek değerlen-

dirdiğimizden, o zincirleri kırmadığımız, kendi içimizde özgürleşmediğimiz sürece, her zaman ikincil olmaya mahkumuz... Bugün, benim için bunu söylemek çok kolay; ama o günlerde keşfedilecek bir bilgiydi bu...

O dönemde Somut dergisinin bir sayfası bize ayrılmıştı; sayfanın içerik açısından kotarılması bana kalmıştı; teknik destek ise Zeynep Avcı'dandı. Bu sayfayı çıkarmaya karar vermiş ve muazzam vicdanî hesaplaşmalar, tartışmalar sonucunda, sayfanın adına 'feminizm' deme cesareti göstermiştik. Sayfaya ayrıca, bir biyolojik kadın amblemi de koymuştuk. Oradaki küçücük -1cm civarında- bir kadın sembolünden bile ne kadar çekinmiştik ... Tabloid baskı sayfası kadardı derginin boyutları; dolayısıyla bir sayfaya bayağı bir yazı sığıyordu. Zeynep Avcı gazetecilik kökenli bir kadındı; "Biraz daha gerçek deneyimlerinizi, kendinizi yazın, kadın bakış açısını anlatan şeyler yazın" diyerek bizi teşvik ediyordu. Diğer taraftan, korunacak toplumsal kimliklerimiz de var; ben üniversitede hocayım. Üstelik, başımız politika yapmakla dertteydi; toplumsal olarak da dertti feministim diye ortaya çıkmak...

"Somut'a yazarken birden, dehşet içinde üslubumu fark ettim; çocuğun anne babaya şikayeti gibiydi; bütün gücü, kendi dışımızdaki bir güce atfettiğimiz çok açıktı..."

Yine de adına 'feminizm' dediğimiz sayfanın, Türkiye'nin dört bir yanına -Kars'ın bir köyünden on yedi yaşında bir delikanlıya mesela- ulaştığını fark ediyorduk. Biz derginin sadece o sayfasını çıkartırken, tirajı haftada 35-36 bine çıktı. Sonradan bıraktık bu sayfayı; yayıncı Mustafa Kemal'le anlaşmazlıklar vardı. Ama daha önemlisi, Yazko'nun 'Ortodoks' yazarları da fena halde rahatsız olmaya başlamışlardı. Biz sayfayı bıraktıktan sonra tirajı beş bine düştü. Yani, sadece o sayfayı okumak için, otuz bin kişinin o dergiyi satın aldığını varsayabiliriz...

Sizler de biliyorsunuz, 'öznel olan politiktir', 'bireysel olan politiktir', 'cinsel olan politiktir' ya, nesnel bir şey yoktur. 'Nesnel', ötelerde bir yerlerde baş-

kalarının yaptığı şeyler ya da düşünceler demek; onlara da 'orada' bakarsanız bir başkasının öznel deneyimi olur bunlar... Kadın öznesinin deneyiminin ortaya çıkması da bu anlayışla oldu; bunun önemsenmesiyle. Sizin bireysel deneyiminiz her şeyden önemli; o deneyimi yalnız siz yaşıyorsunuz bulunduğunuz yerde. Bütüne katkıda bulunurken, o deneyimin katkısının yerini başka hiçbir şey dolduramaz...

Somut'a yazarken -diyelim bir deneyimimi yazıyorum- birden, dehşet içinde üslubumu, söylemimi fark ettim; çocuğun anne babaya şikayeti gibiydi -bu hepimizde böyleydi aslında. İktidarı değiştirme yetkisi de dahil, bütün gücü, kendi dışımızdaki bir güce atfettiğimiz çok açıktı... 'Sen erkeksin üstünsün; sen erkeksin, erkek egemen toplumda yaşıyorsun, bütün güç senin elinde; sen ataerkil toplumun avantajlı kesimisin; benim üzerimde hakların var ve onları uyguluyorsun; sen beni eziyorsun, sen beni sömürüyorsun vs.' gibi sözler bize neleri çağrıştırıyor?..

Katılımcı : *Efendi köle ilişkisini...*

Şule Aytaç: Evet, aynen öyle... 'Madem ki her şeyi yapan onlar, değiştirme gücü de onların elinde; onlar iktidarı kullanmaktan vazgeçerlerse biz de kurtulacağız.' Buydu söylemimiz... O kadar içselleştirdiğimiz bir şeydi ki bu, farkında bile değilmişiz... Şimdiki konumumda, 'kadınlık durumu'ndan asla şikayet etmediğim gibi, zincirlerimi kırdığımı da düşünüyorum. Kıramadıklarım varsa bile, "Bunlar benim, ben bununla birlikte varım, bununla birlikte kadınım ve bununla birlikte güçlüyüm" diyebiliyorum. Bence, söylemimiz bundan sonra bu olmalı...

Katılımcı: *1980 öncesindeki dönemde böyle bir kadın hareketi yoktu; sadece İKD (İlerici Kadınlar Derneği) vardı, o da feminist bir hareket değildi. Kadın kurtuluş hareketinin 80'lere kalmış olmasını neye bağlıyorsunuz? Solun dibe vurmuşluğuna mı, kadınların bilinçlenip özgürleşmesine mi?*

Şule Aytaç: Mutlaka bunların da payı vardı... İnsanın kendi deneyimlerine bakarak 'o zaman neydi, nasıldı' diye düşünmesi çok zor bazen... Çünkü, bu-

gün birçok konuda farklı düşünüyorum, farklı şeylerin farkındayım. Neden 80'lere kaldı?.. Zamanı gelmişti; hatta geç kalınmış bir şeydi feminizm. Çünkü tüm dünyada çok uzun yıllar önce feminist hareketler vardı. Kadın hareketi anlamında, Osmanlı'dan beri bir geri kalma var; sanırım Türkiye'nin koşulları da bunda çok büyük bir rol oynamıştı. Hem 'Doğululuk' var bizde, hem de abartılı ve tepeden inme bir şekilde, bazı kadın haklarına sahip olduğumuz bir toplumsal gerçeklik var...

Oy hakkı için çok fazla mücadele edilmemiş gibi görünüyorsa da, Osmanlı döneminin kadın hareketlerine baktığınızda, bunun çekirdeklerini görebilirsiniz. Ortada bir süreklilik yoktu tabii; sonra da bütün o toplumsal muhalefeti solun çeşitli fraksiyonları üstlendi... Sol fraksiyonların hemen bütün liderlerinin önemli kadrolarının toplumsal hayattan tamamen uzaklaştırılmış ve örgütlerinin yok edilmiş olmasını da göz önünde bulundurarak; bizden önceki kız kardeşlerimizin deneyimlerini ve kavramlarını kullanarak sorguladığımız zaman o dönemleri, bambaşka resimler çıkar ortaya...

Fark etmediğimiz ya da fark ettiğimiz halde isyan edemediğimiz o deneyimlerin, ortak bir deneyim olduğunu anlamamız gerekliydi. Diğer bütün ayrımları ayıkladığımız zaman, geride hâlâ bir ayrım kalıyordu. Irk ve yaş eşitliğinin; sınıfsal, etnik ve kültürel eşitliğin sağlandığını var saysak da, yine de bir eksiklik vardı. İşte bu feminizmi ortaya çıkaran şeydi...

Katılımcı: *Öznel tarihinize baktığınızda, bu harekete katılmanızın o yıllara rastlamasını neye bağlıyorsunuz?*

Şule Aytaç: Bu ilginç bir araştırma konusu olabilir aslında; insanın kendisine "Ben neden o dönemde ortaya çıktım?" diye sorması... Buna, öznel tarihimden yanıt verdiğimde, İngiltere'de doktoramı yapmamı ve orada feminist hareketle tanışmamı neden gösterebilirim sanırım. Sosyolog olduğumdan, başta çok ilgimi çektiyse de, o dönemin çeşitli feminist kadınlarına çok da sempatik bakmıyordum doğrusu. Öte yandan, onlarla yaşıyor, anlıyor, tartışıyor ve onlardan etkileniyordum. Türkiye'ye geldikten sonra da öğrendiklerimi paylaşmak istedim; Juliet Mitchell'in kitabı bu paylaşımın bir aracıydı. Stella

Ovadia, Fransa'da olduğu için, baştan mektupla ve telefonla katılıyordu bir çok şeye. İnanılmaz üretken bir kadındı; cevaplayabileceğimizden çok daha fazla soru üretirdi. Sık sık Türkiye'ye geldiği için çok sayıda toplantıya da katılırdı; motor güçlerden biriydi. Şirin de bu konuda tez yazmış, çalışmış, teorik bilgisi muazzam bir kadındı. Diğer arkadaşlarsa, başka sol fraksiyonlarda kadın olmanın acısını gerçekten çok uç boyutlarda yaşamışlardı. Birlikte çıkıldı ortaya. Kavramları ve deneyimleri bir parça Batı'dan aldık, öğrendik; ama adım adım, emekle, el yordamıyla tartışarak oluşturduk bunları...

Ben elli yaşımdayım; çocukluğumu düşünün... Mersin'dedir benim sülalem. Ankara'dan Mersin'e yazlığa gittiğimizde, pantolonla çarşıya indiğimizde, dayılarıma, dedeme derhal haber uçurulurdu, "Yeğenlerin çarşıda pantolonla dolaşıyor" diye; kıyamet kopardı. Ayıptı kız çocuğunun pantolon giymesi!.. Plajlar kadın-erkek plajıydı o zamanlar; arada hasır vardı. Buna rağmen, babamın sülalesi, bizim mayo giyip çocuk halimizle denize girmemizin büyük bir ahlaksızlık olduğunu söylüyordu... Annem Müzeyyen Aytaç, on beş yaşındayken evlendirilmiş bir kadındı; beni on altı yaşında doğurmuş. Çok asi bir kadındı ve bizleri de öyle yetiştirdi. Yani ailede de "Sen illa böyle yapacaksın" denmesine karşı bir isyan vardı. Hani, 'büyüyeceksiniz, güzel kızlar olacaksınız, çok büyük kısmetiniz çıkacak, beyaz atlı prens gelecek ve size harika bir hayat yaşatacak' diye, direkt veya en direkt yollarla empoze edilen 'masal' vardır ya; annem aksine, "okuyacaksınız, meslek sahibi olacaksınız, ekonomik özgürlük sahibi olacaksınız, ondan sonra istediğiniz erkeği seçersiniz" diyordu hep. Ama tabii benim yaşıtlarım arasında böyle bir inanç pek yoktu; tâbi olmak üzere yetiştirilen kız çocukları vardı... Bu bakımdan, feminist tarihe ve öznel tarihe inmek, 'nasıl geldik o noktaya?' diye irdelemek çok gerekli...

Katılımcı: *'Analık' durumuyla, 'karılık' durumu arasındaki çelişkileri, yani öğretilenle, yaşamak istediğimiz davranış modelleri arasındaki çelişkileri istediğimiz biçime nasıl dönüştürebiliriz? En çok merak ettiğim konulardan biriydi bu; çünkü bir anneydim, aynı zamanda solcu olduğunu söyleyen bir insanla evliydim. Çatışmalı tartışmalarda bedenim alabora oluyordu; gereken düzeyde üretken bir süreç de yaşayamamıştım... O dönemde cesaretle yola*

çıkmışsınız; kadınsınız, insansınız; her şeyi ilkeleriyle yaşıyorsunuz. Bu arada evli olanlarınız var, olmayanlarınız var... Siz, o çatışmalı tartışmalara rağmen, aşkı tekli yaşayabildiniz mi, çocuklarınızı insanî anlamda bir sevgiyle büyütebildiniz mi?

Şule Aytaç: Çok zor yaşadım... Düşünün; başta 6-7 kadın, sonra 15 kadın, sonra 30-35 kadın... Bütün gün -sizin olmasa bile- diğer bütün kadınların yaşadıklarını, nasıl ezildiklerini, yok sayıldıklarını, doğal kabul edilebilecek hemen hiç bir insanlık hakkından yararlanamadıklarını, aile içi şiddeti, eziyeti, cinsel bunalımları, baskıları konuşuyorduk, saatlerce... Sonra da eve gidip kocamızla, yani bütün bunların temsilcisi olarak gördüğümüz 'düşman'la -evet, böyle tanımlayabiliyorduk- bir aradalığı yürütmeye çalışıyorduk. Çok zorlandık hepimiz...

Her birimizin evliliği aynı değildi; ayrıca evli olmayanlar da vardı aramızda. O zaman, sanırım dört kadının çocuğu vardı. Hayatın her kesiminden kadınlar katıldı bize. Dolayısıyla bireysel bazı dertleri farklıydı. Evde dayak yemekle, kocanızın sınıfı arasında hiçbir bağlantı olmadığını anladık biz. Her sınıf tokat atabiliyor; her sınıf cinsel tacizde bulunabiliyor. 'Evlilik içi cinsel taciz' kavramını kendimize kabul ettirebilmek için aylarca tartıştığımızı hatırlıyorum... Toplumun diğer katmanlarından, egemen kesimden, ideolojiden, hücrelerinin bir yerinde kurulmuş bir şey var ki, o da cinsellik... Evlendiğin zaman, kocanın ya da evliliğin bir parçası bu, ama 'koca isterse' olması gereken bir şey... En özgür düşünenimizde bile böyle zorlanmalar vardır. Önce bu zorlanmayı tarif edeceksiniz. 'A! Hakikaten ben de bunu yaşıyorum; çekiniyorum kocama ya da sevgilime hayır demekten'i yaşayacaksınız. Bunu yaşadığınızı itiraf etme cesaretini göstereceksiniz; bunu diğer kadınlarla paylaşacaksınız. Bir bakacaksınız ki, hayatta 'her şeyini halletmiş gibi' görünen kadınlar bile zaman zaman bunu yaşıyor; hatta dayak bile yiyebiliyor...

İşte biz bu evrelerden geçtik; oysa, direkt olarak ezilen değildik... Bu sorunlarla yüzleşmemiz gerekiyordu. Bütün bu süreç, aslında kendimizde içselleştirdiğimiz zincirleri kırmak gibi geliyor bana; ama kırmak için de önce fark etmek gerekiyordu...

Bu anlamda, mesela 'Sindrella Kompleksi', en çok farkına varmamız gereken konulardan biridir; size önereceğim kitaplardan biri bu aynı zamanda. Okuduğunuz zaman, burada anlatılan kompleksin, eğitimli, ekonomik bağımsızlığını kazanmış, kendi adına toplumda bir yer edinmiş kadınlar için geçerli olmayacağını düşünebilirsiniz. Ama, biz o yıllarda çok acı bir şekilde fark etmek zorunda kaldık ki, 'Sindrella Kompleksi' denilen şey, hücrelerimizin derinliklerine kadar yerleşmiş... Bizi mahfeden bir komplodur bu; 'kadın olarak bakılmak' isteğimizdir, birinin, özellikle de bir erkeğin bize bakması isteği... En cesurların, hayat mücadelesinin en çok içinde olanların bile, çok derin bir yerlerinde, birilerinin kendilerine bakması ihtiyacı vardır.

Zaten, feministlerin baştan radikal bir hareket olarak, politik bir seçim olarak lezbiyenliği seçmesinin bir nedeni de budur; bakılma arzusunu bu yolla aşmak. Bu seçimin diğer nedeni de, "Beni her bakımdan sömürenle neden cinsel enerjimi paylaşayım, neden cinsel enerjimi burada harcayayım?" sorusudur. Ayrıca, bir cins olarak ezilmenin alanlarından biri de cinsel alan; orada erkek ve kadının geleneksel olarak üstlendiği rolleri ve bunların fiziksel yansımalarını bir düşünün... Başlangıçta, illa da cinsel bir tercih değildi lezbiyenlik; radikal feminizmin politik bir tercihiydi sadece. Bu, her birey için geçerli olamaz tabii ama, genel olarak böyledir...

Yine de içimizdeki 'Sindrella Kompleksi'ni fark edip bundan kurtulmanın yollarını aramalıyız; bu çok bilinçli olduğumuz bir kompleks değil, gizli bir istek. Önce farkına varıp su yüzüne çıkarmak lazım. Bana göre, kadınların kurtuluşu gerçek anlamda, 'Sindrella Kompleksi'ni yenmekten ve "Ben kadın olarak varım, kadın olarak güçlüyüm, kadın olarak bir bütünüm ve çok güzel bir şekilde cinsel hayatımı sürdürebilirim" diyebilmekten geçiyor. Bu bilince ulaşabilirsek, hiçbir egemen toplum bunun karşısında duramaz...

Katılımcı: *Anneliğe nasıl bakıyorsunuz?*

Şule Aytaç: İki defa evlendim, ikisinde de "Doğurmayacağım" dedim. Çünkü anne olmak, insanlıktan çıkmak gibi oluyor biraz sanırım... Sonra, 'Çocuk bakımını kim üstlenecek?' gibi konular var. Bunun pratikleri çok yaygın ol-

masa da dünyada var; erkekler de çocuklarına bakıyorlar. Bunun kadının aslî görevi olması, bence kadınların tercihidir; böyle bir bilinçle sahiplenilmelidir bu konu. Ben çocuk doğurmadım; bunun bir nedeni de onun bakımını tamamen üstlenecek bir yapıya sahip olamamamdı; o zaman özgürlüğüm kısıtlanacaktı, kariyer yapamayacaktım vs. 'Çocuk Doğurup, Doğurmamak' diye bir kitap var; çocuk doğurmak için nedenler, doğurmamak için nedenler şeklinde, teker teker çocuklu ve çocuksuz kadınlarla konuşularak derlenmiş bir kitaptı. Kendi adıma, çocuk doğurmak için bencil olmayan tek bir neden bile bulamadım; "Bir şey ancak kendisi için doğurulur" dedim. "Böyle bir ihtiyacım yok, böyle bir şey istemiyorum, herkesin çocuk sahibi olması gerekmez" deyip bitirdim o işi... Bir kadın, gerçekten hiçbir neden düşünmeden, sadece çocuk sahibi olmak istiyorum, diyorsa, harika. Ama, "Şöyle bir hareket için doğurayım", "Yoldaş olsun bana, doğurayım" ya da "Erkek egemen toplumda kimsesiz kalmayayım, doğurayım" deniyorsa, bu nedenler yanlış bana göre...

Katılımcı: *Ben, o dönemde, kadın hareketi içinde örgütlenme konusunda ne tür sorunlar yaşadığınızı merak ediyorum; 'eşitlik ve liderlik' örneğin, kendi içinizde tartıştığınız konulardan mıydı?*

Şule Aytaç: Bu süreçte, bütün bocalama ve emekleme sürecini yaşadık. Eşitliği sağlayabilmek için, o zamanlar aklımızın erdiği ya da kadın hareketlerinin denediği bütün yöntemleri denedik. Defalarca da liderlikle suçlandık; bir doğal liderlik konusu vardı bence... Liderliğin bir ayrıcalık olduğunu düşünüyordu bazı kadınlar. Bir kadın, liderliği hak olarak talep ediyorsa ya da liderlik için her türlü yolu kullanıyorsa, bu bir sorundur... Erkek egemen toplum katmanlarında sağlam bir yer edinmişseniz ya da emeğinizle bazı ayrıcalıklar kazanmışsanız; bu özellikleriniz, kadın toplantılarındaki konumunuza da yansır. Öte yandan, bu tür kadınların bazılarına 'erkekleşmiş kadınlar' da diyorlar; kadınlıklarını bastırmışlar, farklı yaşamışlar ya da "Artık ben sizden farklı değilim erkek arkadaşlar" mesajıyla oralara gelmişler. Belki de kabul edilebilmek için kadınlıklarını bir kenara bırakmak zorunda kalmışlar. Bu durumun önüne geçmek için, farklıklarımızın ayırdında olmamız ve farklılıklardan dolayı hiç kimseye ikincil veya aşağılık gibi sıfatlar takmamamız gerekiyor...

Feminizmin deneyimlerinden, basit şeylermiş gibi söz ediliyor... Üçümüz dördümüz yemek pişirmeye kalkarsak, en tecrübeli olanımız, en iyi yemek yapanımız 'doğal lider' olur. Herkes yemeği iyi ister; o yemek pişirme işinde de bir kişi liderdir. Bunda, bana göre korkulacak bir şey yok; ama o kişi, sonraki dönemde "Ben sizden üstünüm, farklıyım" şeklinde hak-tavırlara girerse, haddini bildirmek gerekir. Ama, doğal bir becerisi, yeteneği, birikimi, gücü olduğunu anlamamız lazım. Birinin bir konuda yeteneği var, hepimizle paylaşıyor, konuya hakim; ama bir başka konuda da bir başkası daha yeteneklidir. İyi yemek pişiren, hep 'ben hakimim' diyorsa; sorun asıl burada başlar... Hiyerarşi ve liderlik konularında, tartıştığımız sorunlar dışında, şunu da fark ettim; liderliğin despotluğu olduğu gibi, lidersizliğin de despotluğu var... Bazı işler, lidersiz yürüyemez. Bunlar, yaşayarak fark ettiğimiz, üzerinde tartıştığımız şeylerdi hep...

Katılımcı: *'Bilinç yükseltme' çalışmaları söz konusu olduğunda -psikoloji veya psikiyatri ile ilgisi olmayan gruplarda özellikle- bilgi ve deneyim sahibi insanların bulundurulması, ender görülen bir şey; açıkçası biraz çuvallıyor insanlar... Örneğin biz fena çuvalladık; çoğumuz bunalıma girdik, bilinç yükselteceğiz diye... Bu konuda bize neler tavsiye edebilirsiniz?*

Şule Aytaç: Biz, maalesef, bu 'bilinç yükseltme' işini sistemleştiremedik. Bunu sistemleştirmek için, bir kolektif hatırlama yapmamız gerekir, diye düşünüyorum. Bu noktada, temel öğe, birbirimize ve birbirimizin deneyimlerine saygı göstermek olmalı. Bu nasıl tezahür eder?.. Birisi konuşurken, sonuna kadar dinlemekle...Çok duygulandıysak, çok acı deneyimlerden bahsediyorsak örneğin, rahat rahat ağlayıp boşalmamıza izin verilmeli. Biri ağlarken, siz de kendi hayatınızdan, canınızı yakan şeyleri hatırlıyorsunuz. Karşınızdaki, o anki değişken psikolojisinin etkisiyle birden gülüp birden ağlayabilir; ama biz bunu yapmamalıyız. Bu deneyimlerin kendiliğinden aktarılmasına izin vermek, her bireyin konuşmasını sonuna kadar dinlemek, saygı göstermek ve lüzumsuz duygusal yaklaşımlarda bulunmamak önemli...

Yöntemi değişik bazı stiller, bazı deneyler oluşturmak yarar sağlar. Hassasiyetle yaklaşmak gerektiğinin farkında olmak, yargılamamak gerekir. Mesela

biz o dönemde, hiç kimseyi "Bunu yaşamışsın bak, bundan dolayı" diye yargılamaya kalkmadık; sadece dinledik, hep birlikte öğrendik ve sonunda da bütün bu deneyimlerden neler çıkarabiliriz, diye artıştık. Bizim bilinç yükseltme konusundaki çalışmalarımız başarılı oldu; hem saygı, hem sevgi vardı aramızda, talih-tesadüf eseri, oradaki kadınlar birbirlerini sevdiler hakikaten. Yoksa kolay yapılacak şey değildi...

Katılımcı: *Kadınlara has özellikler, özellikle ataerkil sistem içerisinde, kadınlara atfedilen ve elde edilen bir takım özellikler de olabiliyor. Mesela, kadınlar hor görülür, ezilmiştir; ama 'o hoşgörülüdür' denir. Böyle dendikçe, sanki kendi kendimizi kandırıyormuşuz gibi geliyor bana... 'Kadınlar, ataerkil sistem olabildiğince çok çözüldükten sonra kendilerini daha iyi ifade ederler' düşüncesine biraz daha yakın görüyorum kendimi bu konuda...*

Şule Aytaç: Aslında, her şeyi büyük bir sistematikle düşünmek, bence ataerkil dünya görüşünün bir parçasıdır. Hayat, sistematik düşünce kalıplarına sığdırılamayacak kadar çok boyutlu, renkli ve değişkendir. Acaba hoşgörülülük, kadınlık durumunun bir parçası mıdır? Eğer öyleyse, bu ezilmişliğimizin doğal bir sonucudur. Tüm bunların doğru bir cevabının olduğunu sanmak; yani her zaman, her yerde, herkes için geçerli bir cevabın varlığını düşünmek, ataerkil bir düşünme biçimidir. Çünkü, her zaman, her yerde, her kadın ve kadınlık durumu için geçerli cevaplar yoktur...

Katılımcı: *Bugün dönüp baktığınızda o döneme, örgütlenme anlamında, 'keşke daha farklı hareket etseydik' dediğiniz konular var mı?*

Şule Aytaç: Yok aslında; çünkü biz, örgütlenmenin kendisini de sorguluyorduk, örgütün hiyerarşik olmaması gerektiğini ve lidersizliği de... Örgütün de bir despotluğu, size uygulayacağı kuralları vardır. Bağımlılık bizim içimizdedir; biz buna da karşıydık ve bunu tartışıyorduk; örgütlü olmak mı, örgütsüz olmak mı doğru?.. Her birimizin farklı farklı düşünceleri vardı bu konuda; örgütlerden gelen çok kadın vardı aramızda. Kadın Çevresi'nin örgütlü hali kolay kolay ortaya çıkamayabilirdi. Tarihi yapan, yaratan, aktaranlar, 'Ben tarih yapıyorum' diye yola çıkmaz; tarihle ya da kişilikle ilgili bir yolculukta-

dır, bir şeyleri öğreniyordur, sonra bir bakmış, tarih olmuş o... Bizim durumumuz da biraz böyleydi.

Biz feminizm konusuna dikkat çekmek için çok fazla bir araya geldik; bambaşka bir yolculuktan, başka bir yol başlattık. Sınırlarımızın farkındaydık; "Önce kendimizi kurtaracağız, bu baskılardan, bu zincirlerden, sonra başkalarını tartışıp kurtarmaya çalışacağız" demiştik. Böyle bakmak, iyi sonuçlar doğurdu. Mesela, 12 Eylül sonrasının ilk meclisi, Türkiye tarihinin en düşük kadın mevcuduna sahipti. Ayşe Güneş Ayata ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmaya göre, kadın lehine en çok yasa, yine bu meclisten çıkmış; neden? Çünkü, dışarıda biz varız, güçlü bir kadın hareketi var. Varlığımızı inkar etseler de etkileniyorlardı... Yani, örgütlü bir hareket olmadan da katkıda bulunabiliriz kadın hareketine; belki de kadın olarak fark yaratma gücümüz de burada...

FEMİNİST HAREKETİN İLK GÜNLERİ (ÖRGÜTLENME ZORLUKLARI, ÖZGÜN ÖRGÜTLENME DENEYİMLERİ)

STELLA OVADIA

"'Kadınlar nasıl feminist olurlar?', çok anlamlı bir soru değil bence; anlamlı olan, 'Kadınlar nasıl olur da feminist olmazlar, bu kadar ezilirsin de nasıl başkaldırmazsın?' sorusudur... Kadınların kocaları ya da babaları, her türlü sınıf ya da katmandan olabilir; burjuva olur, devlet bakanı olur, tarım işçisi ya da kapıcı olur. Ama, evde yemeği hep kadınlar yapar ya da yemek yapacak olan kadının başında yine bir kadın durur... Biz, bu soruları sorduk o dönemde, bu konular üzerinde durduk."

Stella Ovadia: Biliyorsunuz, Handan Koç, Ayşe Düzkan gibi arkadaşlar hâlâ harekette; Filiz Koçali, birkaç sene öncesine kadar 'Pazartesi'deydi. Bense, 29 Ekim'de resmi geçitte yer alan 'Cumhuriyet Gazileri' gibi hissediyorum kendimi; kötü bir his!..

Feminist hareket, neden 12 Eylül'ü bekledi, kadınların feminist olmalarının önünde hangi engeller var? Bu soruların cevabını vermek lazım. 'Kadınlar nasıl feminist olurlar?', çok anlamlı bir soru değil bence; anlamlı olan, 'kadınlar nasıl olur da feminist olmazlar, bu kadar ezilirsin de nasıl başkaldırmazsın?' sorusudur... Kadınların kocaları ya da babaları, her türlü sınıf ya da katmandan olabilir; burjuva olur, devlet bakanı olur, tarım işçisi ya da kapıcı olur. Ama, evde yemeği hep kadınlar yapar ya da yemek yapacak olan kadının başında yine bir kadın durur... Biz, bu soruları sorduk o dönemde, bu konular üzerinde durduk.

"'Kadınlar nasıl feminist olurlar?', çok anlamlı bir soru değil bence; anlamlı olan, 'kadınlar nasıl olur da feminist olmazlar, bu kadar ezilirsin de nasıl başkaldırmazsın?' sorusudur..."

Kişisel olarak, benim de en çok ilgimi çeken şey, bu sorulardı. Kadınların kendileri için feminist bir bilinç geliştirmelerinin önünde, hep bir takım sanrılar, bir takım 'kurtuluş ümitleri' vardı. Bunların her biri, kadınlar için birer sanrıdır.

Türkiye, bunların çoğunu peş peşe yaşadı; Kemalizm'i yaşadı örneğin... Kemalizm kadınları okula göndererek, eşek sırtında, köylere ebe olarak yollayarak, öğretmen yaparak ya da meclise sokarak kurtaracağını iddia etti. Ama, bunların hiçbiri uzun sürmedi; evde yemeği yine kadınlar pişirdi...

70'lerdeki 'solculuk' da, kadınlar için başka bir sanrıydı. Solculuk, dünyanın kurtuluşunu emeğin kurtuluşuna bağlıyordu; ama emeğin kurtuluşu, nedense hep erkeklerin emeğinin kurtuluşuydu. Kadınların emeğinin kurtuluşu,

hiçbir zaman sol edebiyatta kendi başına gündeme gelmemiştir. Bu, bir takım kadınların gündemine gelmiştir yalnızca... İşte, 80'lerde yaptığımız Bilsak toplantılarında, bunlar gündemleşti. Sol hareketin kurtuluş ümidi, bir sanrı yarattı. Hepimiz bu ümidin içine girdik ya da bu sanrı, hepimizin içine girdi...

'KADIN ÇEVRESİ' ÖNCESİ

Ben feminist doğmadım; feminist olmam, çok zaman aldı... 70'lerde, Paris'te öğrenciyken, feminist bir kadın oda kiralıyordu bana. Paris'teki feministlerin toplantılarından birine çağırdı beni. Oraya gidince çok şaşırdım; çünkü ne gündemi, ne söz vereni vardı toplantının. Kocaman bir amfide, sürekli genel kurul halindeydiler. 'Sürekli genel kurul halinde olmak', tamamen örgütsüz olmaktır; her kafadan bir ses çıkması demektir. Biz bunu, Bilsak'ta yaşadık bir ölçüde, 80'lerde...

"Başıma bir takım terslikler geldiğinde; solcu olduğunu iddia eden bir insanla yaşadığım zorlukların ardından, düşünmeye başladım. Okuduklarım, yaşadıklarım hakkında bilgi verdi bana. Bu bilgiyi okuyarak feminist olmadım; bu bilgiye ihtiyacım oldu, bu bilgi beni rahatlattı..."

80'lere kadar, Fransa'da olsam da aklım Türkiye'deydi; 'Nerede ne oluyor, Site Talebe Yurdu ne zaman basıldı, kim ne zaman kaçırıldı, hangi İngiliz öldürüldü?' gibi gelişmeleri takip ediyordum. Anlıyorsunuz herhalde referansları; solun kahramanlarının peşindeydik... Orada insanlara yemek mi yapıyorum, çay mı yapıyorum, aklıma bile gelmiyordu. Üstelik yanı başımda çıkan Fransız feministlerinin dergisiyle de ilgilenmiyordum...

1974'te, Türkiye'ye dönerken dergileri yanımda getirmiştim. Bir takım feminist edebiyatla dönmüştüm buraya; ama onların kapağını yine açmadım. Ama başıma bir takım terslikler geldiğinde; solcu olduğunu iddia eden bir in-

sanla yaşadığım zorlukların ardından, düşünmeye başladım. Okuduklarım, yaşadıklarım hakkında bilgi verdi bana. Bu bilgiyi okuyarak feminist olmadım; bu bilgiye ihtiyacım oldu, bu bilgi beni rahatlattı. Sonra da bazı kadınlarla bir araya geldik...

Bu noktada birkaç isim saymak istiyorum... Önce, 'Türkiye'de feminizmin mümkün olduğunu' düşündürten Şirin Tekeli'yi anmak istiyorum... 'Kadınların Siyasal Yaşama Katkısı' başlıklı bir yazısını okumuştum Şirin'in, 'Birikim'de. Bu yazıyı okuduğumda, 'Şirin Tekeli' adını ilk kez görmüştüm; 'biraz dürtüklesek militan olacak' diye düşündüğümü hatırlıyorum... Sonra da çok zaman ayırdım Şirin'i dürtüklemeye... Gülnur (Savran), buradaki sunumunda, basına yansıyan ilk eylemin 'Kadınlar Dilekçesi' olduğunu anlattı sanırım. Aslında, basına yansıyan ilk eylem o değil; çünkü daha önce, 'kadın hakları savunucuları şirket kurdu' diye, 8 Mart 1984'te 'Kadın Çevresi'nin kuruluşundan söz edilmişti basında... Öncesinde de, 1983'te, 'Somut' vardı. Şirin'in yazıları burada da yayımlanıyordu. Bizim o sırada ortaya çıkışımızda, 'Kadın Dilekçesi'ni ilk kamusal eylem olarak saymıştı Gülnur; bu kamusal eylem, Şirin'in fikridir...

"Kampanyalar öncesindeki süreçte, isimlerin çok büyük ağırlığı oldu bence. Çünkü herkesin, kendi kişisel formasyonuna göre bir çalışma biçimi, takıntısı, emeli ve emek verme biçimi vardı."

O zamanlar, kampanyalar öncesindeki süreçte, isimlerin çok büyük ağırlığı vardı bence. Çünkü herkesin, kendi kişisel formasyonuna göre bir çalışma biçimi, takıntısı, emeli ve emek verme biçimi vardı. Dilekçe, benim için klasik bir mücadele biçimiydi; beni hiç heyecanlandırmayan bir biçimdi. Ama 12 Eylül sonrası ortamda, 'Kadınlar Dilekçesi' çok büyük bir olay oldu; pek çok kadın bu yolla harekete katıldı. Ancak, bundan öncesini, 'Somut' dönemini de sunmakta yarar var...

'Somut'ta ilk bir araya gelenlerin amacı, kitap çevirmekti. Kitaplar, Yazko Yazarlar Kooperatifi'nden çıkacaktı. Fakat bu çalışma feminist bir şekilde ya-

pılmak istendiği için, kendi çalışma tarzımızla, tartışma hızımızla piyasanın şartları arasında uyum sağlanamadı, ilişkiler koptu... Çeviri işinden vazgeçildikten sonra da 'Somut' dergisi çıktı. 1983'te, Somut'un 4. sayfası, kadınlara verildi. Ben, darbenin ardından yeniden Paris'e gitmiştim; mektuplarla, telefonla müdahil oluyordum tartışmalara.

Şule Torun ve Zeynep Avcı, 'Somut'un 4. sayfasının sorumlularıydı... Bu 4. sayfanın bir adı olacaktı. Şule, 'Feminist' adını önerdi. Ben, "Ne yapıyorsun, nasıl feminist olur o ad?" diye, Paris'ten kıyameti koparıyorum... Ben, 'sanrı' deyince aklınıza gelebilirim sanırım. Her türlü sanrının içinden geçtim; çok da sıyrıldığımdan emin değilim, ama yol aldığımı düşünüyorum... Dolayısıyla, sayfanın adı 'Feminist' falan olmadı...

"Bir küçücük kadın işareti, son derece utangaç, sayfanın köşesinde duruyordu. Fakat bütün sayfa bizimdi ve bu olağanüstü bir şeydi... Hakikaten, ezildiğini keşfeden kadınlar vardı; hepsi aydındı, yazardı, çizerdi..."

Bir küçücük kadın işareti, son derece utangaç, sayfanın köşesinde, sağda duruyordu. Fakat bütün sayfa bizimdi, bu olağanüstü bir şeydi... Bir kere, ezilmenin keşfi vardı. Hakikaten, ezildiğini keşfeden kadınlar vardı; hepsi aydındı, yazardı, çizerdi... Ama Tomris Uyar gibi, ezilmekten hakkını daha az aldığını düşünen kadınlar da vardı... Tomris Uyar, çok ünlü bir yazar 1970'lerde. Büyük endişelerle ve sıkıntılarla, bir cevap yazdım ona. Çünkü 4. sayfadaki feminist yazılara hemen karşı çıkmış, en bilindik solcu ahkâmını keserek, "Batı kokuyor" demişti dilimiz için... Ben de "kimi dil batı kokar, kimi dil erkek" demiştim ona... O zaman, 'erkekkadın' lafını kullandım Tomris Uyar için. 'Erkekkadın', 'dünyanın erkeklere ayırdığı nimetlerden payını çok alan', 'konumu erkek gibi olan' demek. Milliyetlerin beyazı, kadının 'erkekkadını'dır; onlar erkek dünyasının, ötekiler de ırk dünyasının pastasından payını alır. Pastadan payını aldığı zaman da onlar gibi düşünür...

KADINLAR VE 'AZINLIK PSİKOLOJİSİ'

Biz feministler, 80'lerde bekaret konusuna hiç el atamadık. Bizim bekârete el atmamız, ancak ve ancak ordunun bilmem hangi yerinde zorunlu bekâret kontrolü yapıldığında oldu... Bu da aslında, bir hareketin, ortaya çıkmak, örgütlenmek, muhalif toplamak ve bir şey yapabilmek için karşı çıkacağı bir devlete ve yapılara ne kadar ihtiyacı olduğunu ve kadın hareketinin kendine özgü zorluğunu gösterir. Çünkü bütün egemenlerin her biri bir evde. Hiç kimse akşam patronuyla eve gitmiyor; herkes patronunu iş yerinde bırakıp eve gidiyor, karısının yemeğini yiyor. Ama bu böyle değil, bizim patron evde. Patronu evde olan insanın isyan etmesi son derece zordur...

"Bütün egemenlerin her biri bir evde. Hiç kimse akşam patronuyla eve gitmiyor; herkes patronunu iş yerinde bırakıp evine gidiyor, karısının yemeğini yiyor. Ama bu böyle değil, bizim patron evde."

Biz bunu keşfettik ve adını, çeşitli şekillerde koyduk. Herkes kendi sırtındaki küfeyle koydu bunun adını. Sosyalistler, 'kadın erkek el ele, nice mutlu yarınlara' diye yola çıktılar. Bazıları, sosyalist feminist oldular; çünkü onlar, feminizmin de farkındaydılar. Sosyalizmden daha kolay uzaklaşabilenler ise biraz daha özgür düşünebildiler; onların adı da nedense 'bağımsıza' çıktı... Daha önce 'ÇBS' diye bir şey vardı, 'Çizgisi Belirsiz Sosyalist'. Sonra da 'bağımsız kadınlar', 'bağımsız feministler' diye bir şeyler oldu. Aslında, grup değildi; hiç bir araya gelinmezdi. Ama kimisi 'radikal feminist', kimisi 'sosyalist feminist' olduktan sonra, bazıları da bağımsız kaldı. Onlara başka etiket yapıştırılamadı...

Benim kullandığım, bana önemli gelen bir başka kavram da 'azınlık psikolojisi'... İçimize sinen egemen değerlerden kurtulmadan, 'azınlık psikolojisi'nden sıyrılmadan, insan ne kendini, ne etrafını değiştirebilir... Dünya nüfusunun yarısından fazlası kadın. Nüfusun yarısından çoğuna 'azınlık psikolojisi' verebilmek, büyük maharet doğrusu... Erkekler bunu becerdi; bunu na-

sıl yaptıkları da kendi başına bir araştırma konusudur bence... İnsanlar, ezildiklerini ve kendilerini ezenin kim olduğunu anlamakta niye bu kadar gecikirler?.. Bu konuda, sosyalist literatür çok önemli veriler içeriyor. Lucas'ın, 'kendi için bilinç – kendinde bilinç' ayrımı vardır örneğin... Biz hep başkaları için yaşadık, başkalarını kurtardık hayat boyu. Kemalistken Anadolu'yu kurtardık, sosyalistken, işçi sınıfını kurtardık; fakat kendimizi kurtarmaya bir türlü sıra gelmedi. Sürekli sekteye uğradı...

"Dünya nüfusunun yarısından fazlası kadın. Nüfusun yarısından çoğuna 'azınlık psikolojisi' verebilmek, büyük maharet doğrusu... Erkekler bunu becerdi; bunu nasıl yaptıkları da kendi başına bir araştırma konusudur bence... İnsanlar, ezildiklerini ve kendilerini ezenin kim olduğunu anlamakta niye bu kadar gecikirler?.."

Kadın politikası, doğrudan yapılabilecek bir şey midir acaba?.. Bugüne kadar, bir takım klasik eylemler yapıldı; yürüyüşler, mitingler, kurultaylar vs. Bunların hiç birinde gönlüm yok benim; bunlar, heyecanı arkada kalmış şeyler aslında... Bizim yaptığımız yürüyüş, öyle değildi. Çünkü, 12 Eylül darbesinden sonraki ilk izinli sokak yürüyüşüydü. Gerçekten, etkisi büyük oldu. Boyumuzdan çok büyük etkiler yarattık; müthiş bir meşruiyet kazandık...

'KADIN ÇEVRESİ' VE SES GETİREN KAMPANYALAR

Bizim aramızdaki genişlemeler, halka halka oldu. Bizi, beş kişilik bir çeviri grubu olarak, önce Yazko bir araya getirdi. O beş kişi, TÜMAS'a haber verdi; Yazko, büyük bir panel örgütledi. Bu panelde daha çok genişlenildi. Sonra, Yazko'nun 'Somut' dergisi başladı. Yazko'nun kurucusu Mustafa Kemal Ağaoğlu, solcu değildi; ama aydınların öneminin farkındaydı. Başında dırdır edenler olduğu için kadınların, kadın kurtuluşunun farkına vardı. Ve bütün bu etkinliklere, aydınlara, kadınlara yer açtı... Ağaoğlu, 'Somut'un da başındaydı; fakat daha sonra, Yazko yönetim kurulunu oluştu-

ran yazarlar sendikası üyeleri, ulusal yazarlarımız, solcularımız, Ağaoğlu'nu başkanlıktan indirdiler, yerine başka birini getirdiler. Ertesi gün, Somut'taki kadın sayfası yarı yarıya indi... Şirin, "Biz kendi yayın evimizi kuracağız" diye tutturmuştu sonra; zaten, Yazko ile bir kadın dizisi için görüşme yapan da Şirin'di. Sonradan, 'Kadın Çevresi'nin (KÇ) kuruluşuna katılmadı, ama ilk toplantıda vardı...

"'Kadın Çevresi'nde fiilen dayak yemiş bir kadın vardı; ama biz, yürüyüş falan yapmadık. Aklımıza bile gelmezdi yürüyüş... Bir dayak kampanyası yapılabilmesi için, aramızda dayak yiyen bir kadın bulunması yeterli değildi. Mesele, dışarıda bir şeyler yapmak istemek, ancak neresinden tutacağımızı bilememekti..."

'Kadın Çevresi', 1984'ün Nisan ayında kuruldu. Aramızda, fiilen dayak yemiş bir kadın vardı; ama biz, yürüyüş falan yapmadık. Aklımıza bile gelmezdi yürüyüş... Ama o zaman, bir takım projeler için Avrupa'dan paralar gelmeye başlamıştı. Şule'nin ayak olması ve Avrupa'dan gelen parayla KÇ, şiddetle ilgili bir araştırma yaptı. Yani, bizim için bir bilgi konusuydu dayak. Bir dayak kampanyası yapılabilmesi için, aramızda dayak yiyen bir kadın bulunması yeterli değildi. Mesele, dışarıda bir şeyler yapmak istemek, ancak neresinden tutacağımızı bilememekti... Sonra, 'akıllı' bir yargıç, "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" diye bir karar çıkarınca, 'ortalığı karıştırabildik'... Orada belirleyici olan, bizim grup olarak dışa dönük bir şey yapmaya hazır olmamızdı; o 'aklı evvel'in kararı değil...

Daha sonra gerçekleştirilen 'Kariye Şenliği', benim en sevdiğim eylemlerden biri oldu. Burada, bizim kadınlar olarak böyle bir şey yapmamız bir ilkti. Şenliğin en demokratik yanı, herkesin gidip istediğini konuşmasıydı. Konuşanlar arasında, başörtülüler de vardı örneğin. Artık 'çok moda' olduğumuzdan, medya bizi çok sevdiğinden, başörtülü kadınlar da gelmişti. Hatta seçim öncesi olduğundan, SHP'den de bir kadın gelmişti; orayı bir platform bilip mikrofonu eline alarak nutuk atmaya başlamıştı...

Kariye Şenliği'nde, iki hafta sonrası için bir randevu verdik kadınlara; Şişhane'deki Madam'ın Kahvesi'nde buluşmayı önerdik. O günlerde, bugünkü gibi bir çok ayrı grup, yer, proje, vakıf olmadığı için, gelecek buluşmayı saptamak bile önemliydi... Tüzel kişilik de genişlemek için şarttı; Kadın Çevresi ile ilk kez, bizim kuşak feminist kadınlar için tüzel kişilik sağlandı. Yeri yurdu belli oldu feministlerin... Bir de kaynak sağlamayı önemserdim ben; bağımsız olmak için kaynak sağlamak... Şenlik geliriyle iş kurulsun istiyordum; ama gelir, 'Bağır Herkes Duysun' kitabını çıkarmak için kullanıldı. Bağımsız gelir sağlayıp politik bağımsızlığımızı ve sürekliliğimizi korumak istiyordum; ama bu hiçbir zaman mümkün olmadı. Hem militan, hem işletmeci olmak çok zor!..

'SÜPER KADINLAR' OLMAK ZORUNDA DEĞİLİZ

İnsanların egemene benzemek istemeleri çok önemli bir şey; 'erkekkadın' dediğim mahluk, boşuna erkekkadın değil. Etrafımızda egemen ne varsa, onun gibi olmak istiyoruz ve bu son derece doğal... Benim hayatımda, bu eğilimle ilk kopuşu yaratan, 65'lerin Amerika'sında, vatandaş olma hareketiydi; onlardan 'zenci güzeldir' çıktı. Bu sloganın kadınlarda da yansımaları oldu. Bugün de 'yeni kadıncılık' diye bir şey var... Bu söylemle, insanlar kendilerine değerli kimlikler yaratabilirler belki ya da ayakta kalmalarını kolaylaştırabilirler; ama, kurtuluşlarını bu söylemle yapabileceklerine inanmıyorum ben...

"Kimlik, çok parçalı bir şeydir, tek bir kimliğimiz yoktur. Sadece ve sadece kadın değiliz. Sadece ve sadece Yahudi, Kürt ya da Ermeni değiliz. Sadece ve sadece işçi de değiliz..."

Üstelik, tamamen idealist denen, yani materyalizmin karşısında olan, esansiyalist (özselci) bir bakış bu. Eski sol kültürümle kabul edebileceğim bir şey değil; ne kadın olarak, ne Yahudi olarak, ne maddeci olarak, bana hiçbir şey

ifade etmiyor... Kimlik, çok parçalı bir şeydir, tek bir kimliğimiz yoktur. Sadece ve sadece kadın değiliz. Sadece ve sadece Yahudi, Kürt ya da Ermeni değiliz. Sadece ve sadece işçi de değiliz. Hepsi var bunların; ama belirli zamanlarda, belirli durumlarda, yaşadıklarımızın bazıları baskın olur...

Eskiler, 'hangi çelişki egemen' diye konuşurlardı. Marksistlerin, 'çelişkinin hangisi temel çelişkidir' diye, ancak tahlillerle ulaşılacak saptamaları var. Yoksa, ben bütünüyle 'Yahudi'yim' diye çıksam, burada ne işim var? Sadece kadınsam, niye savaşa karşıyım? Ne yazık ki, ezilenlerin böyle bir açmazı var. Azınlıkların, ezilme durumunda olanların, azınlık psikolojisi geliştirenlerin, kendilerinin farkına varmaya, kendilerini sevmeye ve bunu yüceltmeye ihtiyaçları var. 'Kadınlar duygusalmış', 'kadınlar kıskançmış' ya da 'yemeği kadınlar yapar' türünden nitelikler, birdenbire iyi bir şey oluyor. Aslında ezilmişliğin sonucunda geliştirilen bir nitelik, ezilenin doğasındaymış, dolayısıyla da iyi bir şeymiş gibi yüceltiliyor. Böylece, egemen değerlerin küçümsediği öğeler tersine çevriliyor ve yüceltilir oluyor. Kendini sevmeye başlamak için yapılan bir eylem, sonuçta, kurtuluşun karşısına dikiliyor; çünkü bu eylemin sonunda, ezilenin çıkarına ters şeyler savunuluyor...

"Hiçbirimiz kahraman doğmadık, kahraman olmak zorunda da değiliz. Hem devrimci, hem eş, hem ana ya da hem serbest meslek sahibi, hem de kadınsı vs. olan 'süper kadınlar' olmak zorunda değiliz. Oysa bizden beklenen bu..."

Bütün bunlar, feminizmin kadınların kurtuluşu olma düşüncesinin altını oyuyor bence. Kadınlar evde durmayı, kocalarına bakmayı seçmiş insanlarmış gibi, bu iyi bir şeymiş gibi sunuluyor. Ben burada özgür bir seçim olduğuna inanmıyorum. Özgür seçim, alternatifi olan seçimdir; alternatif bırakmayan, hiçbir seçme hakkı olmayan bir toplumda, insanlar şartlandırıldıkları, eğitildikleri gibi devam ederler. Çünkü kültür, düzen ve egemenlik ilişkileri kendini devam ettirir. Bunu, kültürle, eğitimle yapar. Biz de bun-

lardan nasibimizi alacağız tabii ki... Ayrıca, hiçbirimiz kahraman doğmadık, kahraman olmak zorunda da değiliz. Hem devrimci, hem eş, hem ana ya da hem serbest meslek sahibi, hem de kadınsı vs. olan 'süper kadınlar' olmak zorunda değiliz. Oysa bizden beklenen bu...

'FEMİNİSTLERİN AYNALARI', 'MOR İĞNE' VE DİĞER EYLEMLER

'Kariye Şenliği'nden önce, Kadın Çevresi kurulduğunda, kitap fuarı vardı. Bizim kitaplar, fuara yetişmemişti; ama orada bulunmak istiyorduk. Benim aklıma gelen, 'top sonu' denen, gazetelerin kullanmadığı, çok büyük kağıt bobinlerini etrafa koymaktı, kadınlar bunların üzerine yazı yazacaklardı. Ahmet Turhan Altıner'le fuar alanına yer bakmaya gittik. Ahmet, mimardır aslında; "Biz buraya ayna koyacağız" dedi...

Kadınlar aynaya bakarlar biliyorsunuz; 'bir elinde ayna bir elinde cımbız' derler ya... Kadınlar burada, aynaya yazı yazmak için, öfkelerini kusmak için, 'istediğiniz gibi olmayacağım' demek için bakacaklardı...

"Kadınlar, aynaya yazı yazmak için, öfkelerini kusmak için, 'istediğiniz gibi olmayacağım' demek için bakacaklardı. Aynaların altında, 'Kadın Çevresi' yazıyordu; başında bir de 'kendinize bu aynada bakın' vardı. Erkekler, şöyle bakıp bakıp kravatlarını düzeltiyorlardı. Olağanüstü bir eylemdi gerçekten; çünkü, durumu tersine çevirmek vardı..."

Bu, 15 gün sürdü; 'Kitap Fuarında Feministlerin Aynaları' olay oldu... Bizim aynaların altında, 'Kadın Çevresi' yazıyordu; başında bir de 'kendinize bu aynada bakın' vardı. Erkekler, şöyle bakıp bakıp kravatlarını düzeltiyorlardı. Olağanüstü bir eylemdi gerçekten; çünkü, durumu tersine çevirmek vardı... Bunlar, sokakta 3 bin kişiyle yürümeye benzemeyen, sembolik eylemler; ama çok çarpıcı oluyor...

O dönemde, katılmadığım ama sevdiğim başka bir eylem de 'Mor İğne'dir. 'Mor İğne' de son derece önemlidir; çünkü bu da çok küçük imkânlarla 'kıyameti koparan' bir eylemdi... Bu eylemde, iki gelenek birbirine eklenmiştir. Bunlardan biri, vapurlarda satış geleneğidir.

Vapurlarda, Kadıköy vapurunda, sürekli bir şeyler satılır; bu kez feministler mor iğne sattı. Bu olağanüstü bir fikirdi... Ayrıca, çocukluğumda insanların yakalarının arkasında toplu iğne olurdu. 'Mor İğne', gösterilmeyen bir iğneyi, kocaman, mor kurdeleli, süslü bir çuvaldıza dönüştürdü. Politik bir satış yapıldı Kadıköy vapurunda...

'Geçici Kadın Müzesi' de benim çok sevdiğim bir eylemdi. Sanırım fikir, Nakiye Boran'ındı. Her grup, orada kendi standını açtı; artık gruplar oluşmuştu çünkü. Kadınlık durumunun farklı sembolleri vardı. Ama en önemlisi, Meçhul Kadın Anıtı'ydı bence. 'Meçhul Kadın Anıtı', tencere tavalardan oluşmuş bir enstalasyondu (yerleştirme). Ev kadınlarına adanmıştı. Aynı müzede, kadınların kullandığı pedler, makyaj malzemeleri vs. de vardı...

" 'Boşanma eylemi', kadınların kurtuluşu hareketinin, Türkiye'de gördüğü en radikal eylemdi. Adamın tapusunu almışsın, evine götürüyorsun; sonra tapuyu iade ediyorsun... Müthiş bir şey!.."

Bu dönemdeki bir başka önemli olay 'boşanma eylemi'ydi. Bu eylem, kadınların kurtuluşu hareketinin, Türkiye'de gördüğü en radikal eylemdi. Adamın tapusunu almışsın, evine götürüyorsun; sonra tapuyu iade ediyorsun... Müthiş bir şey!..

Kadınlar, çocuklukları boyunca bir beyaz gelinlik giysinler, bir kocaları olsun gibi hayallerle büyütülüyorken; bir resmî demeci rezil etmek için boşanmaya karar verdiler... Bu eylemi yapanlar solcu gelenektendi, gündelik hayattan kopuşları vardı. Ama yine de ortalığa böyle çıkmak, boşanma yüzdeleri son derece düşük olan Türkiye'de çok anlamlı ve önemliydi...

"MARX, NASIL KURTULACAĞIMIZI BİLİR..."

Yapamadıklarımıza da değinmeliyim burada... Kadınların Türkiye'deki durumunu ciddi bir şekilde, Marksist yollarla, Marksist donanımla tahlil etmedik örneğin. Bunun önemli bir nedeni, solculuğun ağır basmış olmasıdır bence... Solcular, 'bizim ideolojik donanımımız hazırdır, biz üstüne üstlük bir de kadın olarak kurtulmak istiyoruz' diyorlardı. Böyle bir eklemlenme vardı. Sadece kadın politikası yapmak, bunun ideolojisini yapmak üzere yola çıkılmamıştı... 'İdeolojik bağımsızlık gerekmez' derlerdi; çünkü, ideolojik bağımsızlıkları vardı. Onlara bu bağımsızlığı Marx vermişti; Marx, nasıl kurtulacağımızı bilirdi... Olsa olsa örgütsel bağımsızlık gerekebilirdi. 'Örgütsel bağımsızlığı neyle temellendireceğiz?' sorusunun cevabı yoktu...

"Solcular, 'bizim ideolojik donanımımız hazırdır, biz üstüne üstlük bir de kadın olarak kurtulmak istiyoruz' diyorlardı. Sadece kadın politikası yapmak üzere yola çıkılmamıştı... 'İdeolojik bağımsızlık gerekmez' derlerdi; çünkü, ideolojik bağımsızlıkları vardı. Onlara bu bağımsızlığı Marx vermişti; Marx, nasıl kurtulacağımızı bilirdi..."

Bütünsel bir bakış açısına gerek yoktu; mümkün değildi çünkü... Kadınlar, başka başka sınıflara aitmiş gibi geliyordu onlara. Ama bunu söyleten, kadınların aslında babalarının ya da kocalarının başka başka sınıflara ait olması değildi. Kadınları birleştiren ortak ezilme durumuyla ilgilenmiyorlardı. Çünkü bu, işçi sınıfını kadın erkek olarak bölebilirdi. Ve asıl önem verdikleri de işçi sınıfının bütünlüğüne dokunmamaktı; kadınları kurtarmak değil... Onları ilgilendiren, kurtuluş hareketini oluşturacak olan kadınların parçalı durumlarıydı. Bu doğru, parçalı bir durum olduğu kesin; ama, bunu tahlil edecek olanakları biz kendimize veremedik. Biz o donanımı kapı dışarı ettik. Bunu, solcu kadınların harekete egemen olmasının bir sonucu olarak görüyorum. Türkiye için, kadınlardan yana bağımsız bir tahlil geliştirememiş olmayı, buna bağlıyorum...

Şubat 1989'da Ankara'da düzenlenen 'Feminist Haftasonu' toplantısına, sadece kendine feminist diyenler gitti. Toplantının sonunda bir 'Kadın Kurtuluş Bildirgesi' yayınlandı; ki bence, hâlâ en ileri metindir bu alanda... Bundan sonra, 'Kadın Kurultayı' toplandı. 'Kadın Kurultayı', sosyalist kadınların kurultayıdır benim için. Evli kadınlar, boşanmış kadınlar, çocuklu kadınlar ya da dayak yiyen kadınlar şeklinde bir tasa yoktu; bunun için ben de çağrıldım ve gittim...

Ne kadar solcumuz varsa oradaydı. Programdaki başlıklar da, 'Kadın ve Hukuk' ya da 'Kadın ve Eğitim' şeklindeydi... Feminist hareketten sonra, böyle bir şey olamazdı; olsa olsa 'kadın açısından hukuk' ya da 'kadın açısından eğitim' olabilirdi... Ama, 'kadın açısı', 'çok feminist bir laf' olarak değerlendirildi; 'kullanılamaz' dendi. Ve böyle bir yerde, bizim sosyalist feminist arkadaşlarımız geri durdu; 'kadın açısı' diye bastırmadı... Benim hazırladığım taslak olduğu gibi geçti geçmesine; ama, başlıkları değiştirdiler!.. Bu kurultay, feminist bir kurultay değildi; fakat, feminizmin varlığı, bizim bağımsız olarak güçlenmemiz, bir takım partileri ve partiye bağımlı kadınları dışarıda tutabilmeyi becermiş olmamız, o kurultayı ortasından böldü. Bazı kadınlar, sosyalist feministlerle birlikte hareket ettiler...

" 'Kadın Kurultayı'nda, bizim önerdiğimiz 'kadın açısı' sözü, 'çok feminist bir laf' olarak değerlendirildi; 'kullanılamaz' dendi. Ve böyle bir yerde, bizim sosyalist feminist arkadaşlarımız geri durdu; 'kadın açısı' diye bastırmadı..."

O zamanlarda kullanılan 'Bağımsız Kadın Hareketi' nitelemesi, kendini işçi hareketine, milliyetçi harekete göre konumluyordu; içinde pozitif bir niteleme yoktu. 'Bağımsız ne demek, kimden bağımsız?' sorusu geliyor akla bu noktada. Ben egemenden bağımsız olmak istemiyorum; egemene karşıyım, egemene karşı olarak ve kadınlar için varım. Dolayısıyla, bunu başka türlü tarif etmek gerekiyor. 'Bağımsız kadınlar, bağımsız kurtuluş hareketi' yerine, 'Kadın Kurtuluş Hareketi' yeterdi. 'Bağımsız' demek, her zaman için, bir küfeye gönderme yapar; sırtımızdaki küfelerle çok yol alı-

nacağını zannetmiyorum ben... Yapmadığımız önemli bir şey bu; kadınlık meselesini, kadınlık durumunu tahlil edemedik. Kadınların durumunu kadın açısından, feminist açıdan tahlil edemezdik; çünkü, elimizdeki donanımı kullanacak politiklikte değildik. Aramızda birkaç tane Marksist feminist ya da radikal feminist olsa da, harekete egemen değildik ve bu donanımı kullanmayı beceremedik...

"Kadınların durumunu kadın açısından, feminist açıdan tahlil edemezdik; çünkü, elimizdeki donanımı kullanacak politiklikte değildik. Aramızda birkaç tane Marksist feminist ya da radikal feminist olsa da, harekete egemen değildik ve bu donanımı kullanmayı beceremedik..."

Hakikaten, benim için önemli olan, kadınları sevmeye başlamaktır... Azınlık psikolojisinin çok önemli bir sonucu, kendini sevmemek ve küçümsemektir. 'Kadınları sevmek' derken, 'hemşirelik'ten bahsetmiyorum. Ama, 'kadındır diye eziliyordur'u bilmek zorundayız. Hiçbir kadın bunu seçmemiştir; buna, canı gönülden boyun eğmiyordur. Kimisinin altındandır kafesi, ama kimisinin de çamurdandır. Çamurdansa daha kolay kırıyorsun; ama, pastadaki payını bırakmak daha zor... Politik olarak kadınları sevmek, kendini sevmek ve dayanışmak, kadınlık durumuyla dayanışmak, kadın politikası yapmanın olmazsa olmaz şartıdır bence...

'Feminist'in çıktığı günü hatırlıyorum; karlı bir 8 Mart günüydü. Taksim'den Feminist'i alıp Şişli'ye kadar hızla yürüdüm. Müthişti; biçim olarak, bildiğimiz hiçbir dergiye benzemiyordu. Bilet kağıdından yapılmıştı; mor üstüne pembe renkliydi. İçinde çok güzel çizgiler vardı... Bu biçimdeki yaratıcılık da bence, özgürlüğün ifadesi. Feminizm`de, özgürleşmeyle mümkün bir şey; bağlılıkla bu işler olmuyor...

Katılımcı: *1980 sonrasında, devrimci kadınların feminizme akmasını, ama sonra ayrılmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu, 'birikim aktarımı' dediğimiz şeyi etkiledi mi?*

Stella Ovadia: Sol hareketleri eleştirip gelenler, neden yok oldular? Herkes, zamanla yorulur; feminist bilinç de gündelik hayatı çok zorlaştıran bir şey. Bir de erkek sevgilin varsa ya da her akşam evine gidip kocanla yaşıyorsan, bütün gün 'erkek düşmanı lafı' duymak istemiyorsun doğrusu. Bir yerde bu çelişkinin koptuğu yerler oluyor; bir çok kadın bu yüzden boşandı. Ama sonra yalnızlıklarının altından kalkamadılar. Çünkü, hareket zayıfladığı zaman dayanışma da zayıflıyor. Hareket yüksek olduğunda, zaten birlikte yenip içildiği ve evlerde beraber yaşandığı için, o kadar zor değil yalnız olmak. Ama hareketliliğin azaldığı dönemlerde, ilk evlerine dönenler, aileleri çok sarsılanlar ve geçirdikleri bilinç evriminin içinde boğulanlardı bence... Bir çok insan, yalnızlığı büyük acılar içinde yaşadı. Sonra, eski düşünceler, eski yapılar ağır basmaya başladı yeniden; ya aile ya da ideolojik birliktelikler gündeme geldi...

"Erkek sevgilin varsa ya da kocanla yaşıyorsan, bütün gün 'erkek düşmanı lafı' duymak istemiyorsun... Bu çelişkinin koptuğu yerlerde bir çok kadın boşandı. Ama sonra yalnızlıklarının altından kalkamadılar. Çünkü, hareket zayıfladığı zaman dayanışma da zayıflıyor..."

Ayrıca, Türkiye'de 12 Eylül şartları yavaş yavaş tasfiye olduktan sonra, sol hareketler yeniden örgütlendi; bir çok kadını da kendilerine çektiler. Yani, o 'ortadan yok oldu' dediğimiz kadınların çoğu, karma örgütlere gittiler. ÖDP, kadınların devrimci potansiyelini çok iyi kullandı örneğin; ama kadınlar, ÖDP'yi kullanamadılar. Feminist birikimi ve militanlığı iyi kullandı ÖDP. Feminist hareketten giden bir sürü kadın vardı orada; ama, ayrı bir platform oluşturmadılar, ayrı talepler geliştirmediler...

Katılımcı (Ayşe Düzkan): *Eskiden, sabahlara kadar tartışılırdı, 'dekolte giyilir mi?' diye mesela; ki, bunların politik anlamları vardı. Sonra, araya postmodernizm girdi. Eskiden hiçbir şeyi hoş görmezken, 'olabilir, o senin tecrüben, bunu hoş görüyorum' demeye başladık. Pek çok şey tartışılır olmaktan çıktı. Özel hayatımız, sorgulanabilir bir politik konu olmaktan çıktı...*

Stella Ovadia: 'Postmodern fikirler', ne yazık ki, 'Pazartesi'de de vardı; ben bunların acısını çok çektim... Karşımda, sevgili arkadaşım, silah arkadaşım, düşünce arkadaşım Ayşe... 'Pazartesi'yle iki büyük çatışmam oldu. Bunlardan biri, Urfa'da yaşanan bir namus cinayetiyle ilgiliydi. 16 yaşındaki bir oğlan, halasının kızını, vurdu ve öldürdü. Şöyle bir başlık atıyor 'Pazartesi' adındaki feminist dergi: 'İkisi de aynı kaderi paylaştılar'... Sonra, 8 Mart'ta düzenlenen bir toplantıya katılan Filistinli bir kıza anlattım bu meseleyi. Kız, 'oğlanı kim öldürdü?' dedi bana... Aynı kaderi paylaşmak için, oğlanın da öldürülmesi gerektiği, hiç birimizin aklına gelmemişti. Bunu söylediğim zaman, Ayşe'nin cevabı, "Ama o oğlanın yaşı, Filiz'in oğlunun yaşı kadardı!" oldu... Böyle bir şey, feminist dergilerde olamaz!..

'Feminist eleştiri' diye bir şey vardı bizim zamanımızda. Kadın Çevresi'nin 15 metrekarelik bürosunda, gazeteleri tarardık; kadın düşmanı, cinsiyetçi lafları bulur, cinsiyetçiliği eleştirirdik... Ben de gazetede bir fotoğraf gördüm; bir kadın kocasıyla çıkmış denizlere, koymuş önlüğünü önüne, elinde bir tepsi, kocasına servis yapıyor... 'Beş yıl denizde gezmeye gerek yoktu, kahramanlığa gerek yoktu bunun için' diye yazdım. Bu kadına kim sahip çıktı dersiniz; Pazartesi dergisi... Bu, kadın hareketinde yaşadığım en önemli, en ideolojik acıydı. Sonra, bütün basında bir tek Yelda savundu beni...

Sonrasında, basında feminizme karşı bayrak açıldı; 'Pazartesi'den yine ses yok; 'Pazartesi', yine beni eleştiriyor. İnsan, istediği zaman yemek yapabilirmiş... Evet yapar; ama, bunun fotoğrafı gazetelere çıktığında, bu bir propagandadır. Bizim bunun propagandasını yapacak halimiz yok; olsa olsa, bunun sömürü olduğunu anlatırız... 'Kadıncılığın' açmaz bir yol olduğunu düşünüyorum ben...

***Katılımcı:** Yahudi bir kadın olarak, Müslüman kadınlarla ileşitiminiz nasıldı? Yahudi kadınların deneyimlerine ilişkin kaynaklar var mı?*

Stella Ovadia: 'Ayrımcılık, düşmanlık var mıydı?' sorusu daha önemlidir bence. Ben bunu fark etmeyecek kadar sanrılarımın içine gömülüydüm. Ayşe, 'Sen farkında değilsin, ama var' demişti; ama, neye dayanarak söylemişti bu-

nu, çok iyi bilmiyorum. İnsan, görmek istediğini görür, istemediğini görmez. 'Yahudi düşmanı var' bilinciyle, küçük bir grupta bulunmak zor; beş kişilik küçük bir feminist grupta, böyle bir şey hissetmedim ben... Ama Yahudiler, sıradan Yahudi düşmanlığına çok alışıktırlar ve bununla da yaşamayı bilirler. Ben de biliyorum... Yahudi kadınların tarihini hiç merak etmedim; ama Yahudilerin Türkiye'deki tarihini çok merak ediyorum. Ama bu beni, Türkiye'nin Türkleştirme politikasından çok rahatsız olduğum için, Türkiye'de iç harbe Kurtuluş Savaşı dendiği için ilgilendirir... Yahudilerin tarihiyle ilgileniyorum; ama Yahudi kadınların tarihiyle özel olarak ilgilenmedim... Politik bir varlık olmanız, bundan böyle ilham almak istemeniz için cemaatin içinden olmanız gerekir. Ben, cemaati 20 yaşımda terk ettiğim için ilgilenmedim. Benim için karışık olmak önemli...

Katılımcı: *Şimdilerde, böyle çok kimlikli olarak farklılıklarla kadın politikası yapmanın yolları açılmaya başlandı. Okudukça görüyoruz ki, Osmanlı'nın son dönemlerinde de böyle adımlar atılmış; Hayganuş Mark, Türk Kadınlar Birliği'ne davet edilmiş örneğin. Ama sonra, Nezihe Muhittin hakkında soruşturma açıldığında, 'Biz seni almıyoruz' denmiş Hayganuş Mark'a. Türkiye, Ermeni meselesiyle hesaplaşmadan demokratikleşemez; Kürt hareketi için de geçerli bu. Herkesin atalarının ne yaptığını bilmesi ve kendi kapısının önünü süpürmesi lazım önce...*

Stella Ovadia: Afife Jale'yi elinden tutup sahneye çıkaranlar da Ermeni kadınlardır... Cumhuriyet, kadınların bir aradalığını kopardı; şimdi, o kopuştan sonrasını yaşıyoruz... İKD'li bir kadının yaptığı bir sergide, kendi alanında 'ilk'leri başaran kadınlar vardı; hepsi, Müslüman Türk'tü, yani Türkiyeli değildi. Ben bunu yazdım 'Defter'e, 'nasıl bir iştir bu?' diye. Bu bilince varamıyorsa bir insan, hesaplaşmamış demektir; Osmanlı'yla ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 'tek ırk' derdiyle doğru hesaplaşmak lazım. 1930'larda, Kopenhag'ta bir kadın konferansı oluyor; Türkiye'nin oradaki katılımcısı Ermeni... Böyle bir geçmiş var.

Katılımcı: *Solcularla hesaplaşmanın çok doğru ve çok gerekli olduğuna inanıyorum. Dünyayı kurtarmak istiyorlar; ama dünyaya, cinsiyet dışı bir şey gibi*

bakıyorlar. Oysa dünya, sadece elinde sermayesi olanla olmayan arasında bölünmüş değil; başka etkiler de var ve bunların yok sayılması söz konusu değil... Bir siyasetin öteki siyasete dayatması yanlış. Yükselen bir hareket olduğunda, zaten yaftayı yiyorsunuz. Hareketi bölmek, işçi sınıfını bölmek, milleti bölmek vs... Bu bir açı dan doğru; ama ben buna hakkımız olduğunu düşünüyorum. Bütün bunların bir şekilde politize olması lazım...

Stella Ovadia: Bu söylemleri politize etmek zor. Kimliklerimiz parçalı olduğu için hepsiyle de birden yapamayız. Mücadeleyi tercih etmek de bir seçenek; ama, bunları birleştiren ve hiyerarşiyi rotasyonla bozan yöntemler geliştiriliyor. Leninist örgütlenmenin yerine, rotasyonu koyan örgütlenmeler var... Bilsak erkeklere de açıktı. Konuşma yaparken erkeklere söz hakkı vermezdim, 20 dakika beklerdim. İlk erkek elini kaldırıyor, çünkü konuşma alışkanlığı var adamın; ben de ayrımcılık yapardım. 'Bütün dünya sizin, burası bugün bizim, 20 dakika susacaksınız' derdim... Bunu yapabilmek lazımdı her yerde, yapamadık. ÖDP'ye girildiğinde, kadınlar ayrık duramadı; ayrı durulmadığı sürece hiç bir şey yapılamaz. Güç kazanmak için ayrı durulması şart; ezilenler ayrı durmak zorunda. Hedeflerin doğru olması lazım; örgütlenme biçimlerinin doğru olması yetmez...

***Katılımcı:** Kadınların dayağa karşı yürüyüşünde erkeklerin de bulunmasını nasıl değerlendirdiniz? Feministlerin kadın kurtuluşu için yürüttüğü ideolojik savaş erkekleri de kapsamıyor mu, erkeklerle ittifak yapılamaz mı?*

Stella Ovadia: Erkeklerin yürüyüşümüzün arkasından gelmesine itirazımız olamaz. Adam, kendisini 'kötü' erkeklerden ayırmak istiyorsa, ona izin vermek lazım. İsteyen bizimle dayanışma gösterebilir. Ama, kadınların erkeklerle birlikte yürümesini anlayamıyorum ben. Kadınlar ayrı yürümeli; çünkü, kime karşı savaşıyorsan, ona karşı ezilenlerle birlikte dayanışmak zorundasın... Biz, dayak yiyen bütün kadınlarla birlikte, bir meseleyi ortaya çıkarmak için yürüyorduk. Erkekler arkadan yürümeli; çünkü onlar kadın değil, çünkü onlar hiçbir zaman bir kadından dayak yemeyecekler. Erkeklerden dayak yediklerinde, 'dövüşmek' olur onun adı... Bizim yaşadığımızı yaşamayacakları için onlar ayrı yürür ve dayanışabilirler; buna 'örgüt dayanışması' dene-

bilir. Ama, kadınların kendilerine dayak atan adamlarla beraber yürümeleri olacak iş değildir. Çünkü, genelleme yapmadan politika yapamazsın...

Katılımcı: *Duygusal kırılmalar, örgütlenmenin önünde ciddi bir engel bence. Bazen bilgiyi, karşımızdakini ezmek için kullanıyoruz. Bu noktada, deneyimli bir feminist olarak bize ne öneriyorsunuz?*

Stella Ovadia: Ben aktif politik hayattan uzaklaştıktan sonra, yeni toplantı yöntemleri gelişti. Sosyal psikologların geliştirdikleri bu yöntemler, yöneticili değil de 'kolaylaştırıcı'lı oluyor... Biz, Kadın Çevresi Kitap Kulübü'nde denemiştik böyle bir şeyi. Dört kişiye konuşmak, otuz kişiye konuşmaktan daha kolay. Her dört kişi konuşsun, bir şekilde toparlasın ve sonra yüksek sesle konuşulsun, demiştik; fakat, bunlar teknik bilgiler olduğu için, kesinlikle rağbet görmedi...

Şule, 'örgütsüzlüğün despotluğu' diye bir yazı getirmişti. Bu, çok çok önemli bir yazı, okumanızı öneririm. Yapının varlığı, -başkanın ya da muhasebecinin varlığı- o yapıya sorular sormayı, sorgulamayı mümkün kılar. Ve o yapının içine bir de rotasyon konabilirse, o zaman belki yapılar sorgulanabilir biçimler alır... Bizim feministler, Leninist örgütlenmelerden geldikleri ve çok bıktıkları için, bütün yapıları reddettiler. Benim Paris'te tanık olduğum o sürekli genel kurul havasını yarattılar. Her kafadan bir ses çıkardı; ama tabii çok konuşanın, baştan beri orada olanın, çok tanınanın daha çok söz hakkı vardı...

Lafa karışmayı bilmek, lafını kabul ettirene kadar peşinden gitmek, bir eğitim işidir. Herkeste de kavgacı bir karakter yok; ben de kavgacı doğmadım. Bir sürü insan çok rahatsız oluyordu tabii bu üsluptan. Ağzı biraz laf yapan insanlar son derece rahatsız edicidir. Ben eğitimci değilim, lafımın yanlış anlaşılmasına tahammülüm yok; söylediklerim kadar sorumluyum. Bu önemli bir konu, eğitimini yapmak lazım. Bunları ciddi ve sistematik bir şekilde sorgulamadık biz. Özeleştiri kağıtları, ağlama kağıtları oldu; ama, insanlar fena halde darıldılar, kırıldılar. O yüzden, bunun sistematik bir şekilde eğitimini görmek lazım, hiyerarşik olmamak ve hiyerarşiye izin vermemek için. Çünkü,

gizli hiyerarşi de oluyor. Buna karşı ne yapacaksınız? Senin ağzın çok laf yapıyor, ben seninle rekabet edemiyorum, mu diyeceksiniz?

Katılımcı: *12 Eylül öncesinde, feminizm, 'burjuva ideolojisi' olarak kabul edilirdi. Biz de öyle büyüdük, öyle biliyorduk. Feministlerin ortaya çıktıkları dönemlerde sol, feministlere 'burjuva ideolojisini benimseyen kadınlar' olarak bakıyordu. Bunun hâlâ etkileri var; söylemiyorlar, ama var. Onun için, feminist olunca, 'soldan kopman gerekiyormuş gibi' oluyor... Biz solcuyduk; feminist olduğumuzda, solcu olduğumuzu hissettirmemeye, aktif olmamaya çalışırdık...*

"Bugün artık 'sol'un, yani karma grupların egemen olduğu bir durum var. Feminizm, artık bu hareketlerce 'burjuva ideolojisi' olarak değerlendirilmiyor; tersine demokratik bulunuyor. Ama bu noktada, 'kadın hareketi nasıl kimliğini bulacak?' sorusunu değerlendirmek lazım..."

Stella Ovadia: O dönemde, çok üzerinde durmadığımız bir deneyim daha vardı: 'Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'... O zaman, bu kadınlar İşçi Parti'liydiler ve herkes tarafından kabul edilmişlerdi. Onlar da solcuydu, onlar da 'bir kenara bırakmış' gözüküyordu. Ama sonra, bir şeyler palazlanmaya başladı; o kadınların çoğunun yolunun ne olduğu gözüktü. Doğu Perinçek kurdurmuştu orayı; sonradan, kendi siyasi çalışmaları için değerlendirdi o yapıyı. Sonra, inanılmaz bir şey oldu; ilk yönetim kurulundaki kadınlar, partilerinden ayrıldı ve feminist oldu... Kadın Kültür Evi'ni de TKP'liler kurdu; orada, net bir şekilde örgütle hesaplaşmaya vardı... Ama feministler, 'sol'la gerektiği gibi hesaplaşmıyorlar.

Bugün artık 'sol'un, yani karma grupların egemen olduğu bir durum var. Bunun tehlikeleri de olabilir. Feminizm, artık bu hareketlerce 'burjuva ideolojisi' olarak değerlendirilmiyor; tersine demokratik bulunuyor. Ama bu noktada, 'kadın hareketi nasıl kimliğini bulacak?' sorusunu değerlendirmek lazım...

Katılımcı: *ÖDP sürecinin de ciddi bir problem olduğunu düşünüyorum ben. Sosyalist kadınlar olduğumuz için girmiştik ÖDP'ye; ama, orada bir feminist platform olmayı reddediyorduk...*

Stella Ovadia: Ben bunların, yine 'kadınları sevmek' başlığı altına girdiğini düşünüyorum. Kadın politikası yapmak, karma politika yapmak kadar mübalağa bir şey değil. Biz kendimizi meşrulaştırdık; ama bu, 'değerli kılmaya' yetmiyor... Kadınlar, hayal kırıklığına uğradılar, çok yıprandılar; çünkü, feminist politikanın çok daha kolay bir politika yapma biçimi olacağını ummuşlardı. Halbuki, kıran kırana bir savaş yaşandı feminist hareketin içinde de. Oradaki düş kırıklıkları, sonradan yol alınamamasına, politika, perspektif üretilememesine neden oldu... ÖDP'nin kuruluşu önemli bir olaydı. Ama, orada ayrı bir platform yaratamamak, sol gruplara bölünmek, feminist hareketin de sonunu getirdi. ÖDP'nin içinde, bu platforma imkân tanıyacak güçteydi feministler; ama orada yine yeterince bağımsızlaşamamak sözkonusu oldu. 'Feministliğini esas olarak görmek istememek, hiçbir zaman dünya işleriyle uğraşmak kadar iyi değil'; bana hep bu hissi verdiler, onun için çok alındım...

80'Lİ YILLARIN KAMPANYALARI VE ÖZEL ALANIN POLİTİKASI (SORUNLAR VE SORULAR)

GÜLNUR SAVRAN

1951, İstanbul doğumlu. Sussex Üniversitesi'nde siyaset felsefesi doktorasını tamamladı. Marksist felsefe, siyaset felsefesi ve feminist teori, başlıca çalışma alanlarından. Makaleleri, 'Yapıt' (1984-1985), '11. Tez' (1985-1992), 'Kaktüs' (1988-1990), 'Defter' (çeşitli sayılar), 'Pazartesi' (1995-2000) ve 'Praksis' (2002-2003) dergilerinde yayınlandı. 'Sivil Toplum Ve Ötesi' (Alan Yayıncılık, 1987) ve Nesrin Tura ile beraber derlediği 'Kadının Görünmeyen Emeği: Maddeci Bir Feminizm Üzerine' (Kardelen Yayınları, 1992), 'Beden, Emek, Tarih / Diyalektik Bir Feminizm İçin (Kanat Kitap, 2004) yayınlanan çalışmalarından... Kuruluşundan sonuna kadar 'Bilar'da eğitim ve idari işlerde çalıştı; ÖDP içerisinde bulundu. 1980 sonrası feminist hareket içerisinde, 'Kadın Çevresi' başta olmak üzere, çeşitli kadın grupları içinde yer aldı. Katıldığı ilk kadın eylemi, 1987 baharındaki 'Dayağa Karşı Miting'. En az onun kadar heyecanlandığı başka bir etkinlik ise 'Kariye Şenliği'. Kadın olmanın en sevdiği yanı, sade olmak...

Gülnur Savran: '80'li yılardaki kampanyalar' başlığı altında, İstanbul'da gerçekleştirilen kampanyaları anlatacağım sizlere... Bu kampanyaların öncesinde, 'ideolojik mayalanma' diyebileceğimiz bir dönem yaşandı bana göre. Yani 'Feminizm nedir?' sorusu, bir ideoloji olarak, çok dar ve oldukça elit bir çevrede tartışılmaya başlandı. Üniversiteli, serbest meslek sahibi ve oldukça ileri yaştaki kadınların bir araya gediği toplantılar yapılıyordu İstanbul'da. Bu, çeşitli biçimlerde -yazılı ve sözlü olarak- feminizmin ideolojik mayalanması, adının konması dönemiydi; ilk kez 'Somut' dergisinde kondu adı...

Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler'in kadınlara karşı ayrımcılıkla ilgili bildirgesini imzalaması, o dönemde, kampanyalar açısından çok önemli bir sıçramayı da beraberinde getirdi. 1986 Mart'ında, Meclis'e hitaben, 4 bin kadar kadının imzaladığı bir dilekçe yazıldı. Mevcut yasaların, ayrımcılığa karşı sözleşmeyle uyumlu hale getirilmesini talep ediyordu dilekçe. Oldukça kitlesel bir eylemdi bu; feministlerin başlattığı bir girişim olduğundan, feminizme, bir ad, hatta bir ideoloji olarak, kısmen meşruiyet sağladı. 1982-87 yılları arasında, İstanbul'da böyle bir dönem yaşandı; ardından, 1987'den itibaren, sözünü ettiğimiz 'kampanyalar dönemi' başladı.

"1987'de başlayan bu kampanyaların oluşturduğu yapılar -tekil bir hedefe yönelindiğinden- genellikle geçici ve gevşek oluyor; bu esnek yapı, farklı farklı kadınların kampanyalara katılımını mümkün kılıyordu..."

Burada, öncelikle 'kampanya' kavramı üzerinde durmak gerekiyor. Bu kampanyalar, tek bir somut sorun etrafında, çeşitli eylemler ve etkinlikler şeklinde gelişen; farklı kitlelere hitap edebilecek çeşitli eylemlerle çevrelenen, geçici bir dönemi kapsayan faaliyet dizileriydi. Tekil bir hedefe yönelindiğinden, örgütlenmesi ve oluşturduğu yapılar, genellikle geçici, gevşek oluyor; bunların ömrü de kampanya süresine göre belirleniyordu. Bu esnek yapı, farklı kadınların kampanyalara katılımını da mümkün kılıyordu...

'DAYAĞA KARŞI DAYANIŞMA KAMPANYASI'

'Kampanyalar dönemi'nin ilk etkinliği, 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası' oldu. Bu, 1987 Nisan'ında, 'Feminist' dergisinden kadınların önerisiyle başlayan bir kampanyaydı ve Çorum'da bir hakimin verdiği kararı protestoyla başlamıştı: Üç çocuklu bir kadın, dayak yediği için kocasından boşanmak için dava açıyor ve hakim de "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" deyip kadının talebini reddediyordu...

İlk eylem, Mayıs'ta yapılan yürüyüş oldu ki; bu yürüyüş, feminist politikanın sokağa dökülmesiydi, çok önemliydi. Kadınlar ilk kez, tek başlarına, kendi sorunları için ve kendi örgütledikleri bir eylemle sokağa çıkıyorlardı. Erkekler kortejin arkasındaydı; tabii bu, tartışmalara yol açtı. Feminizmin, sadece kadınların yürüttüğü bir mücadele olup olmadığı konusu gündeme geldi; erkeklerin 'dışlanmaları' konusunda büyük tartışmalar oldu... Bu kampanya, yürüyüşle başladı, ama başka eylemlerle sürdü ve zaman içinde, somut bir hedef koyuldu: Kadın sığınağı...

Bir sonraki eylem, 'Kariye Şenliği'ydi. Kariye'de, açık havada, yine farklı kadınlara hitap edecek bir şenlik örgütlendi. Hem tartışmalar, hem de oyun ve müzik vardı. Feministlerle ilişki kurmak isteyen kadınlarla orada tanışıldı.

Dayak yiyen kadınların öznel tanıklıklarını anlatacakları bir kitap çalışması için, Şişhane'de bir kahvede çeşitli toplantılar yapılmaya başlandı. Toplantılarda, kitaba öznel deneyimleriyle katkıda bulunacaklarla görüşüldü. Kitapta, bir takım feminist ilkeler adım adım hayata geçirildi. Bunlardan biri, anlatılanların tanıklıklara dayandırılmasıydı. Bir diğeri de politik bir hedef olarak, erkek dayağını kendi başına ele almaktı. Çünkü, ne zaman erkek dayağından söz edilse, kadınların da çocuklarını dövdüğünden söz ediliyordu; bu kavramsal kargaşanın önüne geçilmesi de hedefleniyordu...

Bu dönemdeki bir başka eylem 'Geçici Kadın Müzesi' oldu. Bu, tencere tavadan gelinliğe kadar uzanan ve kadınların karşılıksız emeklerini, bedenlerine yönelik şiddeti, suiistimali simgeleyen bir takım nesnelerin sergilendiği bir

müzeydi. Erkek dayağıyla ilgili kitap da bu eylemle tanıtıldı... Yine Kariye Şenliği'nde kurulmasına karar verilen 'dayanışma ağları' da 1989 Ocak'ında hayata geçirildi. Bununla, şiddete maruz kalan kadınların hukuksal ve pratik destek alacakları bir telefon ağı oluşturdu. Bu, bir anlamda sığınak projesine doğru atılan pratik bir adımdı; ama, tabii ki sığınağın bütün işlevlerini taşıyamıyordu. Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKD), 'Feminist' dergisinden kadınların sürdürdüğü 'Kadın Çevresi' ve 1988 Mayıs'ında yayımlanmaya başlayan 'Kaktüs' dergisi mekânlarında, telefonlar aracılığıyla ağ oluşturuldu ama, tabii ki çok eksik bir biçimde sürdü bu...

"'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası' kapsamında dü¬enlenen Kariye Şenliği'nde kurulmasına karar verilen 'dayanışma ağları', 1989 Ocak'ında hayata geçirildi. Şiddete maruz kalan kadınların hukuksal ve pratik destek alacakları bir telefon ağı oluşturdu. Bu, bir anlamda sığınak projesine doğru atılan pratik bir adımdı..."

Sığınağın kuruluş aşamasında, SHP ile çelişkiler yaşandı; 'parayı veren düdüğü çalar mı, çalmaz mı?' tartışmaları oldu. Ama, 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'nın avantajı, sığınak hedefini önceden önüne koymasıydı. Çünkü, kampanyanın sürekliliğini önceden koyulan hedefler belirliyordu. Bu, sığınağa ilişkin somut işler yapılmasını sağladı; çok doğru bir işti. 'Cinsel Tacize Karşı Kampanya', bu açıdan tam karşıt bir örnek; yoksa onun da çok büyük getirileri, kazanımları oldu tabii ki...

'CİNSEL TACİZE KARŞI KAMPANYA'

Ankara'da, 1989'da 'Birinci Feminist Haftasonu' toplandı. Orada, Ankaralı kadınların 'Sarkıntılığa Karşı Kampanya' yapmaları gündeme geldi. Bu kampanyanın bir özelliği, tek bir olaya tepki olarak değil de, kendi gündemimiz üzerinden şekillenmesiydi. Bir başka üstünlüğü de ideolojik olarak bir hazırlık dönemi yaşanmasıydı. 'Kampanyada ne diyeceğiz?' diye tartışılmıştı. Çok

belirgin bir şekilde, 'ne giyersek giyelim, neyle dolaşırsak dolaşalım, ne yaparsak yapalım; tacize uğramanın sorumluluğu, suçluluğu bize ait değildir' denilecekti; buna uygun eylemler yapıldı...

Kampanyanın öngörülü ama sonu getirilemeyen yanı ise, üç aşamalı olarak götürülmek istenmesiydi: Sokakta, işyerinde ve üçüncü aşama olarak da evde, ailede cinsel taciz... Karşı çıkılması en kolay olanı, sokakta, yabancılardan gelen taciz. İşyerinde, tacize karşı çıkmak daha zor; ekonomik, hiyerarşik ilişkiler var... En zor olanı ise –kendimiz bile farkına varmayabileceğimizden– yakın ilişkilerde yaşanan cinsel taciz... Kampanya, 'mor iğne' satışıyla başladı. İğne, çok ilginç bir semboldü; cinsel tacizin bir saldırı olduğunu ifade etmek için seçilmişti. Bir tür silah sayılabilecek bir şeyi kullanmaya hakkımız olduğunu, bunun meşru müdafaa olduğunu söylemeye çalışıyorduk.

"İğne, çok ilginç bir semboldü; cinsel tacizin bir saldırı olduğunu ifade etmek için seçilmişti. Bir tür silah sayılabilecek bir şeyi kullanmaya hakkımız olduğunu, bunun meşru müdafaa olduğunu söylemeye çalışıyorduk."

Kampanyanın çağrı metni, özetle şöyleydi: "Biz kadınlar, toplumda var olduğumuz her alanda cinsel tacize uğruyoruz. Otobüste, vapurda, trende; elle, gözle, sözle bize taciz yapılabiliyor. İşyerinde patronun, birlikte çalıştığımız erkeklerin bizi boydan boya süzmesine, ellemesine, imalı sözler söylemesine razı olmak, sanki işimizin bir parçası. Evde, kocamız istediği için sevişmek, hatta bazen en yakın erkek akrabalarımızın örtülü ya da açık sarkıntılık ve saldırıları karşısında suskun kalmak, sanki bizim kadınlık görevimiz. Bugüne kadar bütün bunların utancı hep bize yüklendi. İstediğimiz gibi giyindiğimizde, sokakta sadece gezinmek için yürüdüğümüzde, otobüste, trende vapurda yüksek sesle konuşup güldüğümüzde, suçluluk duymamız beklendi. Bedenimizi bir yük gibi taşımamız beklendi. Artık susmayalım. Hep birlikte bu utancı taşımaya 'hayır' diyelim. Asıl suçlu ve utanması gerekenin, sarkıntılık yapan erkekler olduğunu ilan edelim. Haydi kadınlar, sokaklara çıkalım...."

Bu çağrı metni kısaca, 'sarkıntılığın suçu bize ait değil' demekti. 'Sarkıntılık', elle, gözle ve dille taciz olarak tanımlandı. İğneye karşı tepkiler de çok ilginçti. Görece yaşlı, daha geleneksel kadınlar çok iyi karşıladı, destek de oldu. Ama, modernleşmiş, meslek sahibi, daha genç kadınlar, bunu çok küçümsediler. Müstehcen bir şey görmüş gibi davranıyorlardı; çünkü, kendilerini aşağılanmış hissediyorlardı. Bu, kadınların modernleşmeyle ilgili yanılsamalarını çok iyi gösteriyor; teorik sözlerin karşılığını bu şekilde sokaklarda görmek o kadar güzel ki... Onlar, kesinlikle tacize maruz kalmayacaklarını, çünkü kendilerinin 'efendi' gibi davrandıklarını, 'kuyruk sallamayınca' taciz olmayacağını söylüyor, savunuyor, düşünüyorlardı. Bizi de herhalde birazcık 'yollu kadınlar' diye görüyorlardı; kendilerinden çok emindiler çünkü...

Bu arada kitap fuarında stand açıldı ve tanıklıklar toplandı; öznellikten hareketle politika yapılması benimsendi. Burada, erkeklerin tepkilerini almak da ilginçti; tabii iğneyi 'saldırganlık' olarak nitelendirdiler. 'Sapık erkekler yapar, ama ben yapmam' diyenler, 'siz de doğru dürüst giyinin, gece sokağa çıkmayın' diyenler, 'açarsanız bakarız' diyenler; 'siz hiç sarkıntılık görmemişsiniz' tehditleri... 'Giysim saldırganlığa davet değildir' diye bir kartpostal vardı; ona çok tepki geldi. Bir de 'sarkıntılık gözle, elle, sözle tecavüzdür'e tepki gösteriyorlardı; saldırganlık yapma hakları saklı kalsın diye, bunu tecavüzden ayırmaya çalışıyorlardı...

Bir de birahane bastık ki; bu da 'her yer bize açık olmalı' demekti. Sosyal tacizin bizi bazı mekânlardan dışlama işlevi gördüğünü anlatmak istemiştik... Bu eylem, 'dağdan gelmiş bağdakini kovuyorsun' gibi çeşitli tepkiler aldı. Ama çok ilginç yanları da vardı; oradaki erkekler, gelen kadınları, bütün kadınlardan ya da kendi eşlerinden ayırarak, 'erkek kadın' muamelesi çekiyorlardı... Kısacası, kampanyanın ideolojik içeriği çok sağlam örülmüştü ama, somut hedef olmaması, yeterince uzun sürmemesini de beraberinde getirdi...

Şimdi, basından gelen tepkilerin bir kısmını okumak istiyorum sizlere. Bunlar, ne kadar yol aldığımızı da gösteriyor... Füsun Özbilgen, 28 Aralık 1989 tarihli Cumhuriyet'te, "Tartışmalardan sonra kahvelere dağılan kadınlar erkeklere sordular; neden karılarınızı getirmiyorsunuz? Niye erkek erkeğe oturuyorsu-

nuz? Erkeklerin kahvede erkek erkeğe oturması da kadınları tahrik etmişti anlaşılan. Bu kez taciz eden kadınlardı" demiş... Füsun Çelik, Sabah'ın Melodi ekinde şöyle yazmış: "Son zamanlarda değişik tatmin arayışlarıyla motive olmuş, aşağılık kompleksiyle ve galiba biraz da boşluktan ne yapacağını bilemeyen bazı hanımların böyle eylemlere girişmesi bize zontalığın dişiliğini çağrıştırdı. İşin garibi, bizim hanımlar Batılı gibi olmaya çalışırken komik gibi olduklarının da farkında değil. Çünkü demode olarak kabul edilen feminizmi Batı'da üç beş sivri akıllı dışında savunan Allah'ın kulu yok. Bu feminist mukallidi hanımlar ise kahveleri, meyhaneleri basıp orada erkek erkeğe takılan insanlara 'karılarınızı da buraya getirmelisiniz' diyerek toplumun yapısını değiştirmeye çalışıyor. Size bir şey söyleyeyim mi? Kahvede, ayıp ettin yenge, tabii olur yenge, diye sizi dinleyen erkekler size kıs kıs gülüyor. Haklılar da..."

Bunları size okudum; çünkü bu tarihten 7 yıl sonra, 1996 yılı başında, Kumkapı'da Zeynep Uludağ cinsel tacize uğradıktan ve ölüm olayı gerçekleştikten sonra, mahkemede, bir sürü kadın gazeteci, meseleye çok farklı yaklaştı... Mesela Ayşe Arman, bu meseleyi iş edindi. Ayrıca mahkemede feministlerin dışında, kendi başına olayı yüklenmiş çok sayıda kadın vardı; hem cinsel tacizi protesto etmek, hem de Zeynep'e destek olmak için geldiklerini söylüyorlardı. Bizim 7 yıl önce, 'Cinsel Tacize Karşı Kampanya'nın politik-ideolojik mesajı olarak formüle ettiğimiz şey, artık o kadınlara iyice mâl olmuştu. Kendilerini tehdit altında hisseden kadınlar vardı; "Biz buraya kendi hakkımızı savunmak için geldik, mağdur biriyle dışarıdan dayanışma için değil" diyorlardı. Bu, yüreklendirici bir gelişme oldu. Daha sonra Siyaset Meydanı'na çıkacak mertebeye de eriştik!..

'İFFETLİ KADIN OLMAK İSTEMİYORUZ!'

'Cinsel Tacize Karşı Kampanya'nın ikinci aşaması, işyerinde cinsel tacize kaşı bir dizi eylem ve protesto olacaktı; fakat bunların başlangıcında kampanya dağıldı. Biraz da 438. Madde'yi protesto eylemleri biçiminde evrildi. Ama, işyerinde cinsel tacize ilişkin kampanya sürdürülebilseydi, somut bir hedef koyulabilirdi. İşyerlerinde bir hareketliliğe yol açabilir, dolayısıyla kitle-

selleşebilirdi; özel alana gitme şansı da artardı... Tüm bu hedefler konmayınca, birden '438' gündeme geldi, oraya yönelindi.

TCK'nın 438. Maddesi'ne göre, fahişelik yapan kadınlar tecavüze uğrayınca, üçte iki ceza indirimi uygulanıyordu. Bu, Antalya'da gündeme geldi. Üç çocuklu bir kadın, bir adamın tecavüzüne uğruyor; mahkeme, kadın fahişe olduğu için, adamın cezasını indiriyor. Antalya Sulh Ceza Mahkemesi buna karşı çıkıyor; itiraz ediyor. Anayasa Mahkemesi –ki, üyelerden biri Ahmet Necdet Sezer'di- itirazı reddediyor... Gerekçede, 'Fuhuşu kendine meslek edinen bir kadının kaçırılması ve ırzına geçilmesi ile aynı eylemin bu durumda bulunmayan kadınlara yapılmasının toplum yaşamında yaratacağı farklı etkiler' söz konusu ediliyordu. Anayasa Mahkemesi, 'Kaçırmak veya ırza geçmek suçlarının iffetli kadınlara karşı işlenmesi durumunda daha ağır ceza verilmesini genel ahlak ve kamu düzeni açısından zorunlu' görüyor ve 'Fahişe bu işi kendine meslek edinmiş, onu ticarî bir iş kabul etmiş olduğundan, bu kadınların kişi ve cinsel özgürlükleri iffetli kadınlarınki kadar bozulmuş sayılamaz' hükmünü veriyordu... Bu mantığa göre, fahişenin tecavüzden gördüğü zarar, aynı saldırıya maruz kalan 'iffetli kadın'ın gördüğü zarardan daha az sayılıyor; yani, 'iffetsiz kadınlar', zaten bunu hak etmiş oluyorlar...

"TCK'nın 438. Maddesi'ne göre, fahişelik yapan kadınlar tecavüze uğrayınca, üçte iki ceza indirimi uygulanıyordu. Buna göre, fahişenin tecavüzden gördüğü zarar, aynı saldırıya maruz kalan 'iffetli kadın'ın gördüğü zarardan daha az sayılıyor; yani, 'iffetsiz kadınlar', zaten bunu hak etmiş oluyorlardı..."

---

438. Madde'yi protesto kampanyası, Ocak 1990'da başladı ve 'iffetli-iffetsiz ayrımını reddediyoruz' propagandasıyla sürdürüldü. Burada, şöyle bir feminist politika anlayışı vardı: "Sadece bir takım kadınlara iffetsiz dendiği için bu karara karşı çıkmıyoruz. Biz sözde iffetli kadınlar da bu bölünmeyle evlere hapsediliyor, denetleniyor, devamlı bir tehditle kapatılıyoruz. Sokağa çıktığımız zaman bizim iffetimiz sorgulanacaktır. Bu, bütün kadınlara yönelik şiddetin meşrulaştırılmasıdır..."

Kampanya böylelikle, kampanyanın öznelerinin kendilerini dahil ettikleri, kendi sorunları için sürdürdükleri bir eylem haline getirildi. '438', feminist çevre dışında da çok geniş tepki gördü. Baro, İnsan Hakları Derneği vb. kurumlar da tavır aldı; onların tezi, '438'in eşitliğe ve insan haklarına aykırı olduğuydu... Bu arada, kampanya kapsamında, genelevlerin bulunduğu Zürafa Sokağa gidildi ve orada, yargıçların istifasını isteyen bir basın açıklaması okundu; yine, 'biz iffetli kadın olmak istemiyoruz' vurgusu vardı...

17 Şubat 1990'da da 'Bedenimiz Bizimdir' ana başlığı altıda bir yürüyüş yapıldı. Bu yürüyüşte, bir yandan 'sokakta cinsel taciz' gündemde tutulmaya çalışılmış, diğer yandan '438' gündeme getirilmişti. Böyle bir kolaycılığa, pragmatizm denilebilir; 'öbür kampanya iyi gitmiyordu, 438'le birleştirildi' denebilir. Ama bu, somut politik talepler geliştirme açısından çok yararlı olmadı sanırım... Yine de sonunda '438' kalktı. Benim kanım odur ki, iyi şeyler söyledik. Ama İHD, Baro vs. bu işin arkasında olmasaydı, '438'in kalkması o kadar da kolay olmazdı...

Bütün bunların ardından 'boşanma eylemi' geldi. Bunu, daha önce de çok fazla konuşmadım; yüreğim kaldırmıyor, o yüzden dışlıyorum... Kadınlar, düpedüz politik nedenlerle boşandı. Ve biz o kadar hazırlıksızdık ki, o kadınlar çok yalnız bırakıldı. Bir trajedidir o... Çok radikal bir eylemdi; kadınlar kendi hayatlarını değiştiriyorlardı. Kırgınlıklar oldu ve her şey dağıldı...

1990 bitiyor ve sokaklardan geri çekiliyorduk; ondan sonra çok fazla sokaklara çıkamadık. Feminist hareket zaten sönümleniyordu da o yüzden mi bu eylem iyi gitmedi, yoksa bu eylemin yarattığı düş kırıklığıyla mı dağıldık; bu tartışılır...

'KAMPANYALARLA SUÇLULUK DUYGUSUNDAN KURTULUYORDUK'

Bu noktada, bir örgütlenme biçimi olarak kampanyaların anlamını da vurgulamalıyım... Kampanyalar, tek bir sorun ya da konu üzerinden örgütlendiği

için, genel olarak bir çok konuda aynı tavrı almayacak kadınların, güçlerini birleştirmelerini mümkün kılıyor. Geçici olduğundan, sürekli bir örgütlenmeyi gerektirmediğinden, çok kadını toplayabiliyor... Aslında, bu 'geçicilik' meselesinin çok da mutlak olmadığı söylenebilir; kampanyaların sonuna somut hedefler konulursa, sürekli yapılar da ortaya çıkabilir. 'Mor Çatı', buna bir örnektir; başka yapılar da çıkabilirdi. 'Cinsel Tacize Karşı Kampanya'dan acil başvuru merkezleri çıkabilirdi ve bunlar da kampanyaya katılmış kadınların bir bölümünün sürdürdüğü yapılar olabilirdi örneğin...

"Kampanyalar özelinde, bu 'geçicilik' meselesinin çok da mutlak olmadığı söylenebilir aslında. Kampanyaların sonuna somut hedefler konulursa, sürekli yapılar da ortaya çıkabilir. 'Mor Çatı', buna bir örnektir; başka yapılar da çıkabilirdi..."

Farklı eylem biçimleri ve gündeme getirilen sorunun farklı boyutlarının vurgulanması da önemli... Cinsel tacizin gerçekleştiği farklı alanların vurgulanması, farklı kadınların kampanyaya katılmasını mümkün kılıyor örneğin. Ya da işyerinde cinsel taciz konusunda bir şey yapmak istiyorsa, kampanyanın o aşamasına katılıyor. Özel alanda, yakın ilişkiler içinde tacizle ilgili bir şeyler yapmaya cesareti varsa, daha küçük, daha radikal gruplarla ilişkileniyor belki de... Yani kampanya, genel bir slogan ya da mesaj etrafında çok sayıda kadının birlikte davranmasını, bu niteliğiyle, bu çeşitliliğe sahip olmasıyla mümkün kılıyor. Bu da kadınlar arası dayanışmanın somutlaşmasıdır sonuçta; farklılıklar barındıran bir toplumsal grup olan kadınların, - geçici bir süre için bile olsa - bir toplumsal özne olarak politika sahnesine çıkmaları anlamına gelir... 'Kadınların birliğinin yaşanması' demek bu bir anlamda; çünkü, bu farklılıklar genelde, sürekli bir örgütlülük içinde çatlamalara yol açar...

Bu kampanyalar, kadın dayanışmasının, kadınların toplumsal, kolektif bir özne olmalarının bir gerçeklik olduğunu ortaya koyuyor. Kadınlar, farklı yaşamları, farklı bakış açıları içinde aynı baskılara maruz kalıyorlar. Bir kadın her gün, kocasıyla ya da sevgilisiyle küfür ede ede birlikte olmak zorunda ka-

lıyorsa; bir başka kadın, işyerini cehennem olarak yaşıyorsa; kadınlara yönelik şiddeti başka kadınlar daha da başka boyutlarıyla -ev dışında, savaşta, gözaltında, sokakta- yaşıyorsa, bütün bunlar, temelde aynı nedenden kaynaklanıyor... Hatırlıyorum; çok sonraları bir toplantıda, savaştaki tecavüzle evlilikteki tecavüz arasında bağlantı kurmam tepkiye yol açmıştı. Erkeklere de açık bir toplantıydı bu; düşmanın tecavüzüyle kocanın tecavüzünün aynı kefeye konmasından rahatsızlık duyuyordu erkekler...

Bu kampanyalarda, öznelliği işin içine katıyorduk bir de. Kendi adımıza politika yapıyorduk, başka kadınları kurtarmak için değil. Kendimize ilişkin olarak bir 'kurtulmuşluk' yanılsamasından yola çıkmıyorduk. Dayak yemiş de olsak yememiş de olsak, dayağın hepimiz için bir tehdit olduğunu, bunun erkeklerin bir sosyal kontrol mekanizması olduğunu sürekli ortaya koymaya çalışıyorduk. 'Dayak yemeyen kurtulmuş kadınlar, dayak yiyen kadınları, cinsel tacize uğramamış kadınlar, uğramış kadınları kurtarıyor' gibi bir anlayışı tamamen ters yüz etmeye çalıştık ve ettik...

"Bu kampanyalarla 'özel alan'ın politikası yapılmaya başlandı. İlginçtir; 12 Eylül'den sonraki ilk yürüyüş, 'özel alan'ın politikasının yapıldığı bir yürüyüştü; yani ilk politik yürüyüştü..."

'İşyerinde Cinsel Taciz Kampanyası'nın başlama gününde, Bilsak'ta bir panel vardı. Hiç unutmam; arkadaşlardan biri bir maske ile gelmişti, çünkü işyerinde yaşadığı cinsel tacizi anlatacaktı. Korkuyordu kendini ifşa etmekten; işini kaybetmekten çekiniyordu. Bu, bütün bir öznelliği ortaya koyan bir şeydi... Kampanyalar boyunca suçluluk duygusundan kurtuluyorduk. Bir arkadaş bir yazı yazmıştı: Gece kampanya toplantısından dönerken, evinin kapısında birileri sözle tacizde bulunmuş. Eve geldiğinde, eteğinin beline sıkışarak açıldığını görmüş. Birden 'ne zamandan beri böyle bu' diye telaşa kapılmış. Müthiş bir suçluluk duymuş; "Ben ne zaman bu eteği toparlamadan çıktım?" diye... Kampanya toplantıları, hepimiz için o suçluluktan, utançtan kurtulmayı mümkün hale getirdi...

Bunlara ek olarak, bu iki-üç kampanya ile 'özel alan'ın politikası yapılmaya başlandı. Özel alanda yaşandıklarından, politik konular mertebesine yükseltilmeyen dayak, cinsel taciz, tecavüz gibi konuların kamusal alana çekilmesi ve kamusal alanda tartışılmaya başlanması, 'özel alanın politikası'dır. İlginçtir; 12 Eylül darbesinden sonraki ilk yürüyüş, özel alanın politikasının yapıldığı bir yürüyüştü; yani ilk politik yürüyüştü. Bu çok yeniydi; bunun önü kampanyalarla açıldı...

Kampanyalar, geniş bir kadın kitlesini kapsama olanağını tanıyor ama; öznelliğin, geçiciliğin, esnekliğin, tek bir konu etrafında odaklanmanın bu kadar yüceltilmesi, fetiş haline getirilmesi, bir tür süreksizlik, geleneksizlik, omurgasızlık anlamına da geliyor mu?.. Bütünlüklü, etraflı tartışmadan kaçınmaya yol açıyor mu bunlar?.. Yaptığımız işlerin, eylemlerimizin, patriyarkal kapitalist sistem tarafından tersine döndürülmesine yol açan bir kısmîlik, parça-bölüklük mü var bu kampanyaların ruhunda?.. Bir şeyleri üst üste inşa etme, birikimlerden yararlanma söz konusu olamıyor mu?.. Daha net, daha bütünlüklü, bütün kadınlık durumlarını kapsayan yapılar da gerekmiyor mu?.. Bu yapıları da tartışmak gerekiyor.

"Kampanyalar bir örgütlenme biçimi olarak yüceltildiğinde; 'kalıcılık'tan anlaşılan, sadece tekil bir sorun etrafında örgütlenmiş dayanışma, yardım, hizmet merkezleri olduğunda, hareketi çok apolitize etmiş olmuyor muyuz ?.."

'Geçicilik'le ilgili olarak, kampanyanın somut hedeflerinde, sürekli yapılar da yer alabilir, demiştim; Mor Çatı gibi, cinsel tacize karşı bir acil yadım merkezi gibi... Ama böyle bakıldığında, kampanyalar bir örgütlenme biçimi olarak yüceltildiğinde; 'kalıcılık'tan anlaşılan, sadece tekil bir sorun etrafında örgütlenmiş dayanışma, yardım, hizmet merkezleri olduğunda, hareketi çok apolitize etmiş olmuyor muyuz?.. Yani iş yapmak, çözüm üretmek, yardım etmek uğruna, bir tür 'politik yokluğa' çekilmiyor muyuz?.. Örgütlenme ile ilgili sorunlar bunlar...

'ÖZEL ALAN'IN POLİTİKASINI YAPMAK...

'Özel alanın politikasını yapmak'la ilgili de bazı sorular var... 'Özel alanın politikasını yapmak', özel alanda yaşanan şiddetin, sömürünün, ezilmenin, baskının görünür hale gelmesi, adının koyulması; kişisel-doğal-psikolojik özellikler sayılan durumların, 'bizim adam sinirlidir', 'bizimki fevridir' gibi doğallaştırmaların, politik, kamusal konular olduğunu ortaya koymak demek.... "Hayır, kişisel özellikler değildir bunlar; o adam sinirli ya da alkolik olduğu için değil, bir iktidarı sürdürmek için döver" diyordu kampanyalar. Burada bir 'yeniden adlandırma' var; erkeklerin psikolojik, doğal, kişisel özellikleri, bir iktidar-güç ilişkisi olarak yeniden adlandırılıyor, görünür hale getiriliyor. Bu şekilde, özel alanla kamusal alan arasında bir takım bağlantılar kuruluyor. Yani, 'erkek gücü, iktidarı öyle bir şeydir ki; evde kocanın kadına tecavüz etmesini mümkün kılarken, savaşta da kadın bedeninin üzerinden savaşılmasını mümkün kılar. Biri olduğu için öbürü mümkündür; ikisi karşılıklı olarak birbirini besler, güçlendirir' deniyor...

Bütün bunlar iyi, güzel; fakat, biz 'özel alanın politikasını yapıyoruz' derken, tam olarak ne yapmış oluyoruz?.. Bu bağlantıları tanım olarak kurarak bir feminist eleştiri geliştirmiş oluyoruz; özel alan-kamusal alan ayrımını feminist eleştiriye tabii tutmuş oluyoruz. Ama, bu eleştirinin politikaya tercüme edilmesi farklı bir şey. Bu eleştiri, sadece bu bağlantıların gösterilmesinden, dolayısıyla da konunun politika gündemine çekilmesinden ibaret kalmamalı. Bu özel alan-kamusal alan ikiliğinin, kopukluğunun, karşıtlığının nasıl aşılabileceğine, bu ikiliğinin tümüyle mi kalkacağına, yoksa yeniden yapılandırılmasının daha mı anlamlı olduğuna dair politikalar, tahliller geliştirilmeli...

Dolayısıyla, bu ikiliğin gerçekten aşılmasına ilişkin politikalara dair bir perspektifimiz yok. Bu ne demektir?.. Ücretli emek-ev emeği ilişkisine dair; yaşlıların ve çocukların bakımı meselesine dair bir perspektifimiz yok örneğin, bunlarla ilgili somut talepler getiremiyoruz. Bakım işinin nerelerde ve nasıl yapılacağı, ücret karşılığı mı yapılacağı, devlet tarafından mı üstlenilmesi gerektiği, özel alanın bir parçası olarak ama eşitlikçi bir iş paylaşımı çerçevesin-

de mi sürdürüleceği konularında, bir perspektifimiz yok. Bu, bütün bir topluma dair perspektif geliştirmeyi gerektirir; çünkü kamusal alanın da yeniden yapılanması demektir aynı zamanda... Bu kampanyalar özelinde, feminist eleştiri, tam anlamıyla feminist politikaya dönüşemedi; özel alanın politikası sadece bir eleştiri olarak kaldı. Özel alanın ve kamusal alanın birbirleriye ilişkili olarak nasıl yeniden yapılandırılması gerektiği meselesinde, çok şey söylenmedi...

"Kamuda tartışılmak, öncelikle 'medyada tartışılmak' demektir; bu anlamda, biz de medyada görünürlük kazandık. Ama bu bazen, 'seyirlik malzeme haline gelmek' demek de olabiliyor. Şimdilerde, kamusallaştırma kendi karşıtına dönüyor; televizyonda taciz konuşulurken, kadınlar taciz ediliyor..."

Sadece bir feminist eleştiri olarak kalan, yani 'kamusal görünürlük kazanma' düzeyinde kalan bir özel alan politikasıyla bağlantılı bir ikinci sorun da 'kamusal görünürlük kazanma'nın, 'kamuda tartışılmanın' tam olarak ne anlama geldiği... 'Kamuda tartışılmak', öncelikle 'medyada tartışılmak' demektir. Bu anlamda, biz de medyada görünürlük kazandık. Ama bu bazen, 'seyirlik malzeme haline gelmek' demek de olabiliyor; insanları Reha Muhtar ve Fatih Altaylı programlarına götüren bir süreç de başlayabiliyor. 'Buna biz yol açtık' demiyorum; ama, politikalarımızla bunun önüne geçecek bir şey yapamadık. Sonuçta, bizim dışımızda gelişen bir süreç var; medya, zaten kendi dinamiği içinde bir yerlere gidiyor. Ama, bizim politikalarımız öyle olabilirdi ki, bu süreçte sözümüzün ve varlığımızın basit seyirlik malzeme haline gelmesi engellenebilirdi belki de...

Daha etraflı, daha radikal ve daha özgül politikalar üretebilseydik, bunu başarabilirdik. Şimdilerde, kamusallaştırma kendi karşıtına dönüyor; televizyonda taciz konusu konuşulurken, kadınlar taciz ediliyor. İnanılmaz ama, bu programların çoğu gözyaşlarıyla bitiyor... Yaratıcısı değiliz; ama bu, bizim de bir şekilde dahil olduğumuz bir süreç, diye düşünüyorum...

Nurdan Gürbilek, 'Vitrinde Yaşamak' adlı kitabında, ifşa, iç dökme, için dış olması dönemi olarak tanımlar 80'leri, Türkiye özelinde. 'Acaba bizim böyle bir talihsizliğimiz mi oldu? Feminizmin ortaya çıkışı, aynı zamanda 'için dış olduğu, dışın iç olduğu', ifşa ve iç dökme kültürünün her yerde yayıldığı bir dönemle örtüştüğü için mi bu böyle oldu?' diye soruyorum bazen kendi kendime. Artık, televizyonda tacizi konuşmanın bir radikalliği kalmadı; bu nasıl oldu?.. Biz, bunu yapabilmek için acılar çektik, hakaretlere uğradık... Bu akışı olumlu bir yönde kanalize edemedik sanırım. Bunun bir yanı, geleceğe yönelik perspektiflerimizin olmamasıyla ilgili. 'Açığa çıkarmak' ve 'görünür kılmak'la yetinmeyip alternatifler üretseydik, bu konuma gelmeyebilirdik...

Katılımcı: *Başlangıçta, 'mayalanma süreci' dediğiniz dönemde, sizi bir araya getiren neydi? Okumalarınız mı, çevrenizle ilişkilerinizde yaşadığınız sorunlar mı?*

Gülnur Savran: Bir araya gelen ilk kadınlar, pratik çalışmalardan çok, belli bir okuma sürecinden geçmişlerdi; ama tabii yaşanmışlıklar da var. Ben kendi adıma, bu sürecin öncesinde 'TÜMAS' adlı bir üniversite asistanları örgütünün üyesiydim.O zamanlar, sol politikanın en çok yapıldığı alanlardan biri demokratik kitle örgütleriydi; TÜMAS da bu örgütlerin en demokratiğiydi, solun bütün kesimlerine açıktı. Orada tüm gruplara eşit söz hakkı tanınırdı; ama yine de kadınlarla erkekler arasında bir egemenlik ilişkisi vardı.

Birkaç kadın arkadaşımla birlikte bazı şeyleri fark etmeye başladık: Politikaların üretilmesine dahil olamıyorduk; ama, pratik işlerde bizden iyisi yoktu... Kalabalık toplantılarda, ne zaman söz almak istesek, bir garipleşiyorduk; birimizin dizi titriyor, benim sesim ergen oğlan sesine dönüşüyor... Bunları gündeme getirdik ve orada bir kadın grubu oluşturduk. Kendimize 'feminist' demiyorduk; sadece bir grup oluşturup birbirimize destek olmaya çalışıyorduk. Meselenin, demokratik olup olmamakla değil, kadınlarla erkekler arasındaki egemenlik ilişkisiyle ilgili olduğu orada hissettim. Ama kişisel yaşantımı, bu bilinci geliştirecek bir kıvılcıma dönüştürecek formasyonum yoktu. Üstelik o sıralar, dönüştürmeye çalıştığım, ama sonradan sönümlenme sürecine giren bir evlilik yaşıyordum. Bu ilişkimi, ancak daha sonraki süreçte politize edebildim... Kampanyalar öncesindeki süreçte, ilk bir araya gelen kadınların arasına katı-

lışım, TÜMAS'taki deneyimlerimi paylaştığım Şirin Tekeli vasıtasıyla oldu. 'Mayalanma süreci' dediğimiz süreç de, çeşitli bilinç yükseltme ve teorik tartışma gruplarının kurulması, 'Somut' dergisinde feminizmin adının konması ve savunulması, Kadın Çevresi'nin kurulması şeklinde gelişti...

***Katılımcı:** 12 Eylül'den sonra, devrimci hareketlerde bir duruluş söz konusu; ama kadın hareketi biraz daha devinim kazanmış... Bunu nasıl açıklayabiliriz sizce?*

Gülnur Savran: 'Meydanı boş bulup çıktılar' diye düşünenler çok oldu. Evet, bu bir yönüyle doğru; ama bunu 'Eylülizm' diye nitelendirmek gerekmiyor. Cezaevine girenler, hareketten geriye çekilenler olunca, kadınlar düşünme şansına sahip oldu. Bizim için, sol örgütler içinde böyle özerk bir çıkışı boğan bir dinamik vardı. Yani, bir yenilgiden olumlu bir oluşum çıktı, diyebiliriz. Bu, o yenilgiye sevindiğimiz anlamına gelmiyor tabi; ama, tarih dümdüz ilerlemiyor, böyle örnekler var...

***Katılımcı:** Kapitalizm, kadın sömürüsünü feodalizmden devralmış... Peki, sosyalist sistem için de bular yaşanınca, ortaya çıkan duruma 'patriyarkal sosyalizm' mi diyeceğiz?*

Gülnur Savran: Hayır, buna 'sosyalizm' demeyeceğiz; benim açımdan, onlar 'sosyalizm' değildi; 'patriyarkal'di. Ücret eşitliği, istihdamda eşitlik, bazı örneklerde neredeyse sağlanmıştı; ama bu, kadınların kurtulduğu, patriyarkanın yıkıldığı anlamına gelmiyor...

***Katılımcı (Filiz Karakuş):** Gülnur'un dediği gibi, o dönem çok gerekliydi, kendimizi bulduk... Ama bir noktadan sonra, bu işi dönüştüremedik. Biz, tek tek feminist kadınlar olarak da kendi hayatımızda, erkeklerle sorunumuzu çözemedik; kocamızdan boşandık ama, devrim nikahlılık solculuktan olduğu için, sorun oldu. Süreç içinde, bir noktadan sonra, insanlar iç dünyalarında ciddi şekilde sorguladıkları yaşama dönmeye başladılar. Bu bir çözülmeye neden oldu. 12 Eylül'ün ardından, sol muhalif hareketlerin henüz ortaya çıkmaması ama sonraki dönemde yükselmesi de, kadın hareketinin çözülme-*

sinde etkili oldu. Ayrıca, biz 12 Eylül öncesi sol hareketin kadına yaklaşımına tepki olarak doğmuştuk; bu anlamda, bazı konuları çok az işledik...

Katılımcı: *Son dönemde, feminizmin bütünlüklü bir politika geliştirememe durumuyla yüz yüze kaldığını görüyoruz. Bu noktada, feminist kuramla ilgili bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?*

Gülnur Savran: Feminist kuramla ilgili sorunlar konusunda, şunu göz önünde tutmak gerekiyor; hangi politika, devrimci-radikal mecrada gidiyor ki?.. Ne ulusal kurtuluş hareketleri, ne sınıf hareketleri, ne de kadınlar, geçmişteki hallerinde değiller şimdi. Bir kuşatılmışlık altındayız. Bunun için de içe dönmeler, aileye dönmeler, dayanışmanın çökmesi söz konusu oluyor. Bu bakımdan, 'bakım meselesini' çok önemsiyorum ben; teorik ve politik olarak gündeme getirilmeli bu konu. Bir toplumsal örgütlenme meselesi olarak, çocukların ve yaşlıların bakımı da göz önüne alınarak, özel alan ve kamusal alan birliğinin yeniden tasarlanması kritik önem taşıyor...

Ama bunun için, yaşamların farklı olması gerekiyor. Sosyal devlet çökmüş, herkes iki işte çalışıyor; bırak bir arada yaşamayı, en ucuz hayatlar peşinde koşuluyor... Bütün bunları şunun için söylüyorum: Özel alanın politikasını nasıl yaptığımız ve bütünlüklü bir bakış çok önemli. Ayrıca, feminizm kuramında da bir problem görüyorum; politika nasıl boğulduysa, teori de boğuldu... Kadınların farklılıkları çok önemli; ama bunların, bir hiyerarşi, ezilme-ezme ilişkisi şeklinde değil de 'farklılık' olarak konulmasında da bir problem olduğunu düşünüyorum... Bugün, Kürtlerin, lezbiyelerin, aseksüellerin ya da işçi kadınların farklılıklarından değil; patriyarkal kapitalist sistemin kadınları nasıl bir hiyerarşi içine dizdiğinden ve erkeklerin buradan sağladıkları yararlardan söz etmemiz gerekiyor. Yani, farklılıkları sabitleştirerek ve mutlaklaştırarak değil de, örneğin, heteroseksizmle erkek egemenliğinin bağlantıları üzerinden ortak politikalar yapmalıyız. Salt farklılıkları yücelterek farklılığı savunmanın tehlikeli olduğunu düşünüyorum...

Katılımcı: *'İffetli Kadın Olmak İstemiyoruz' kampanyası, genelevlerde çalışan kadınlarla dayanışmayı da doğurdu mu?*

Gülnur Savran: Hayır, bu olmadı. O dönemde, küçük bir grup olarak gittik Zürafa Sokağa; varlığımız sembolikti. Onlarla dayanışma kuracak bir perspektifimiz yoktu. Zaten çok da umursamadılar; tak diye pencereler kapandı üstümüze. Bizim derdimiz, iffetli-iffetsiz meselesini ifade emekti. Ama, Pazartesi dergisi döneminde, daha gerçek ilişkiler kuruldu onlarla...

***Katılımcı:** Kahvehane ve birahane basma eylemleri, bu kültürü dönüştürmek yerine, 'siz ne yaparsanız biz de onu yapma hakkına sahibiz' gibi bir izlenim yaratıyor. Diğer eylemler daha kapsayıcı; ama, bu eylem sanki diğerlerine göre biraz daha 'elit'...*

Gülnur Savran: Birahaneye gitmek, bir şeyleri dönüştürmek değil mi?.. 'İçki içmek erkeksidir' diyorsan, bu bir tezdir; ama, birahaneye zaten dönüştürmek üzere gidiyorsun. Herkes birahaneye gitmeyebilir tabii, herkesin hayat tarzı farklı. Ama, hayat tarzlarını değiştirmek, hiçbir politikanın içine girmemeli zaten. Bu, 'tek tipleştirici' olur ve hayat tarzı politikası yapılır ki, çok dışlayıcı bir şey olur... Birahaneye, özellikle ucuz bir yer olduğu için gidildi; 'kadınlar pahalı yerlere mahkum ediliyor' diye bir görüş vardı çünkü. Dolayısıyla, eylemin 'elit olması' gibi bir sorun yok orada... Ayrıca medyatik, çarpıcı ve bağımsız bir politika alanı oluşturan eylemlerdi bunlar; sınıf, ırk gibi ayrımları oraya taşımamak gibi bir derdimiz vardı... Hakikaten, kadınları farklı eziliş biçimlerini belirliyor. Biz, özgül bir politik alan oluşturabilmeye çalıştık; bunlar çok sembolik eylemlerdi ve yararlıydı...

***Katılımcı:** Ben kadın hareketiyle tanıştım, ama kadınların dayanışmasını göremedim. Bir Kürt kadını olarak, kendi taleplerimi kadın hareketinde görmek isterdim...*

Gülnur Savran: Türk kadınlarının ırkçı, etnik ayrımcı önyargıları olabilir. Bu, değişik kadınlar arasında, hep yeniden yeniden üreyecektir. Bazı Türk feminist kadınlar, Kürt kadınların da uyarısıyla farkında olmadıkları ırkçı, ayrımcı tutumlarını değiştirebilirler; ama, bu yine ortaya çıkacaktır. Kürt kadınların bastırmasıyla bazı şeyleri gördük biz de. Ancak bir başka yerde, bir başka feminist, seni yine hayal kırıklığına uğratacaktır...

Katılımcı (Stella Ovadia): *Yapılan eylemlerin ne kadar bireysel olduğundan söz ettin; Kürt sorununa yabancı kalmamızın nedeni de buydu bence... 'Aramızda Kürt feministler var ve onları bastırdık' diye düşünmüyorum. Biz 80'lerde, ne İstanbul'daki gecekondularla, ne de Anadolu'daki köylü kadınla ilgilendik. Kendimizle ilgiliydik esasen; kendi ezilmişliğimizin keşfiydi ve devrimci bir şeydi bu. Biz, kendimizi bulmaktan yola çıkmıştık...*

Gülnur Savran: Feminist olmak, insanları diğer insanlardan daha duyarlı yapıyor zaten. Feminist olarak ırkçı olmak, feminist olmadan ırkçı olmaktan daha zor... Ama, bizim önceliklerimiz farklıydı o dönemde. Kürt meselesi, hareketin ele alması gereken bir mesele gibi gündeme gelmedi. O dönemdeki harekette, orta sınıfın etkisinin daha fazla olduğunu düşünüyorum ben. O hareketin aslı, erkek egemenliğe karşı verdiği mücadeledir. Kürt kadınlarına karşı ilgisizlik olduğu da tespit edilmelidir ama. Yine de sanırım, 12 Eylül öncesi sol hareketin hepimizi soktuğu yola, yeniden girmek istemedik...

FEMİNİST DERGİSİ DENEYİMİ

HANDAN KOÇ

1961, Van doğumlu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde başladığı üniversite eğitimine, 12 Eylül sonrası cezaevine girmesi nedeniyle ara vermek zorunda kaldı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 1980 sonrası feminist çalışmaların içinde bulundu. Yayın yaşamı boyunca 'Feminist' dergisinde yazdı. Yayın hayatına devam etmekte olan 'Pazartesi' dergisi yazarlarından... İstanbul, Galatasaray'da, Tülay Önen'le birlikte 'Mektup' isminde bir kırtasiye dükkanı işletiyor... 2004 yılı 8 Mart'ında, AKP Kadın Şurası'nı protesto etmek için, bir grup feministle birlikte Cevahir Otel'e yaptıkları ziyaret, en heyecanlandığı kadın eylemlerinden biri...

Pazartesi Dergisi Arşivinden

Handan Koç: 1987-1990 yılları arasında çıkan 'Feminist' dergisini anlatmak için, o dergiyi çıkaran kadınlardan biri olarak buradayım... 'Feminist'in ilk sayısı, 1987'nin 8 Mart'ına yetişmişti. 12 Eylül sonrasının ağır ve baskıcı özelliklerinin nispeten açıldığı, ama, bugün de zaman zaman ağırlaşarak süren yasakların devam ettiği yıllardı. 'Feminist'i çıkaran kadınların hemen hepsi, Kadın Çevresi'ne gidip gelenlerdi. Zaten, 1980 sonrası feminist kadın hareketinin detaylı olarak bölümlenebilecek bir tarihi yok; birdenbire büyük bir atılım göstermiş, toplumun her kesimine sirayet etmiş bir akım söz konusu daha çok...

"Yenilginin, 12 Eylül'ün yarattığı ağır yoksunluk ortamının izlerini büyük ölçüde taşıyorduk; ama bu tecrübeleri bir yana bırakıp ev hayatına, ailemizin önerdiği hayata geri dönmek istemiyorduk..."

Kadın Çevresi'nde, Stella'nın (Ovadia) 'ikinci kuşak' diye tabir ettiği, benim gibi '61 doğumlular falan vardı; biz o zaman çok genç sayılıyorduk tabii... Çoğumuz kuruculardan değildik, ama duyar duymaz gitmiştik. Kadın Çevresi –ki, 'KÇ' diye anardık daha çok- bizden yaşça büyük kadınların bulunduğu, ama bizden küçük kadınların da geldiği bir yerdi. Orada bulunmuş olmak, bence çok büyük bir şanstır ve 'Feminist'i çıkaranlar, bu şanstan doyurucu bir şekilde yararlanmışlardır. Kadın Çevresi'nde yer alan kadınların büyük bir kısmı yabancı dil biliyordu; politik ve bilgiliydiler. İçlerinde, Gülnur Savran gibi felsefe, Şirin Tekeli gibi siyaset bilimi dalında akademisyen olanlar; yine Şule Aytaç gibi, İTÜ'de öğretim üyeliği yapan kadınlar vardı. Artık aramızda olmayan Nursel Öztunalı gibi, kendine özgü bir cesareti ve bozgunculuğu olan, doktor kocasından nasıl dayak yediğini anlatabilmiş bir kadın da orada yer alıyordu...

'TÜRLÜ FİLMLERİN İÇİNDEN GEÇEN KADINLAR'

Birçok önemli ressam ve gazeteci KÇ'ye gidip geliyordu. Bir de TİKKO'dan Devrimci Yol'a, TKP'den TİP'e kadar, birçok yapılanmada örgütlü sosyalist

mücadeleye katılmış, işkence görmüş, cezaevine girmiş, örgüt şefleriyle tartışmış, itaat etmiş, isyan etmiş, çeşit çeşit filmlerin içinden geçmiş kadınlar vardı orada... 'Filmin içinden geçtik' diyorum ama, bunları böyle rahatlıkla yaşamıyorduk tabii. Yenilginin, 12 Eylül darbesinin yarattığı ağır yoksunluk ortamının izlerini büyük ölçüde taşıyorduk; ama bu tecrübeleri bir yana bırakıp ev hayatına, günlük hayata, ailemizin önerdiği hayata geri dönmek istemiyorduk. Türkiye'de yaşanan her şey, bütün tartışmalar, KÇ'ye taşınıyordu; ama orası her şeyden önce, gözünü kadınların kaderine dikenlerin buluşma yeriydi. 'Bizim yaşadığımız farklı şeyler var' diyenlerin havasını belirlediği bir mekân olarak hatırlıyorum ben, Beşiktaş'taki Kadın Çevresi odasını...

KÇ'de, farklı yaş ve tecrübelerden gelen kadınlar, kadın oldukları için yaşadıkları tecrübelerle ilgili konuşmalarda, lafları birbirlerinin ağızlarından alıyorlardı. 'Sen de mi öyle hissettin; o kitabı okurken ne hissettin; ilk öpüştüğünde ne hissettin; adam sana öyle hakaret edince ne hissettin; cezaevinde görüşten dönerken, sana bilmem ne türlü baktıkları zaman ne hissettin; annen sana, "öyle aklına eseni yaptığın hayat bitti, şimdi evdesin, işte yeni bir dönem, işte evlilik, seni bekleyen gelecek" dediği zaman ne hissettin; kocanın seni aldattığını fark edince ne hissettin' gibi konuları tartıştığımız gibi; 'Fransa'da neler oldu, orada komünistler feministlere ne açıdan itiraz ettiler, Türkiye'de katı ahlakçı yaklaşımların acısını nasıl çektik, kadınlar ayrı bir sömürüye uğruyorsa bunu neye dayandırmalı' gibi konuları da konuşurduk orada; bunlar, herkesin ortak derdiydi... Bu konuşmalar, tartışmalar, 'kadınların sadece kadın oldukları için ezildiği' fikrini ortaya çıkarıyordu ki; bugün bildik gelen bu fikir, o zaman son derece yeniydi...

'Feminist'i çıkaran kadınlara gelelim şimdi... İlk sayıda yer alan isimlerden biri, Sepil'di; 'Küçük Serpil' diye kalmıştı adı, çok küçüktü. Yaş, örgütler, iş, akademik geçmiş gibi farklılıkların dışında, aramızda sevişmemiş olan çok az kadın vardı. Evliler, bekarlar; ailesinden ayrı bir hayat kurmaya çalışanlar vardı. Hayatlarımız hakkında, arkadaşlık dışında, politika için birbiriyle konuşmuş kadınlardık; toplumu, kadınlar ve erkekleri farklı farklı rollerle içine alan bu organizasyonu çözmeye çalışıyorduk ve çok konuşuyorduk...

Benim gibi, sevişmiş ama sevgilisinden ayrı düşmüş -cezaevindeydi çünkü- ya da Sedef (Öztürk) gibi evlenmiş ayrılmış kadınlar vardı. Filiz (Kerestecioğlu) ve İdil, iki yakın arkadaştı; hem başlarından aşk geçmişti, bunun sıkıntılarını yaşamışlardı, hem de sosyalist tecrübelerden geliyorlardı. Minu gibi, evlenip ayrılmış, çok görmüş geçirmiş, sorgulayıcı olmuş bir kadın vardı. Sonra, Semra vardı; evlenmiş boşanmıştı. Defne evliydi, kocası cezaevindeydi; Sabahnur da (Erdemli) evliydi, kocası içerdeydi; küçük bir kızı vardı -aramızda tek anne oydu sanırım...

'KOKLAYA KOKLAYA BULDUK BİRBİRİMİZİ...'

Ekip olarak, birbirimizi adeta koklaya koklaya bulduk diyebilirim. Ama bir karar alıp, 'biz şöyle feministleriz, şöyle düşünüyoruz ve bir dergi çıkaracağız' demedik. Çok konuşuyor, çok tartışıyorduk; uzun toplantılar oluyordu. Kitaplaştıralım, yayın haline getirelim, diyerek bunları kasetlere çektik. Fakat bu kasetler, öyle bir-iki kitap olacak gibi değildi, çok uzun tartışmalardı; dolayısıyla, 'biz bir dergi çıkaralım' dedik. İdil -maalesef bugün gelemedi- "Neden olmasın, dememizle başlamıştı" dedi, 'Feminist'in çıkışıyla ilgili olarak... 'Neden olmasın?' cümlesi çok heyecanlandırmıştı bizleri gerçekten; böyle başladı bu girişim...

> "Feminist'teki kadınlara en sık ve yaygın ifade edilen duygu, hiç bir zaman dostluk olmadı... Hiç aklımıza gelmeyecek insanlardan, cephelerden çok büyük bir düşmanlık gördük. Burjuva olmakla suçlanıyorduk bir yandan... Aramızda burjuva yoktu; ideolojimiz, var olan egemen ideolojilerle oydaşmamak üzerine kuruluydu..."

'Feminist'in çıktığı yıllarla bugünün Türk Lirası'nı karşılaştırmak için, anlamlı bulduğum bir rakam vermek istiyorum size: 3 bin adet basmışız dergiyi ve maliyeti 348 bin TL olmuş... Türkiye'nin her yerine dağıtılabilen bir dergiydi bu; tabii o yıllarda henüz bugünün basın tekelleri oluşmamıştı, tekeller dı-

şı dergi dağıtımı yapılabiliyordu. O zamanlarda gelişmiş baskı teknikleri ve bugün grafik tasarımda kullanılan bilgisayar teknikleri de yoktu; dergiler, daha fazla emek harcanarak, el emeği göz nuruyla basıma hazırlanıyordu. Derginin bu gibi teknik işlerini yapan arkadaşımız Semra'ydı. O ara bize çok büyük dostluk gösteren Ayhan Matbaacılık'ı ve sahibi Remzi'yi de anmak gerekiyor burada. Feminizme dostluk gösteren bazı erkekler ve bazı kurumlar vardı böyle; onlardan yardım alıyorduk. Fakat bu derginin içinde yer alan kadınlara en sık ve yaygın ifade edilen duygu, hiç bir zaman dostluk olmadı... Hiç aklımıza gelmeyecek insanlardan, bütün cephelerden çok büyük bir düşmanlık gördük. Burjuva olmakla suçlanıyorduk bir yandan; rezil bir şey... Aramızda burjuva yoktu; ideolojimiz, var olan egemen ideolojilerle oydaşmamak, yani ne olursa olsun onlar gibi olmamak üzerine kuruluydu...

Burjuvalıkla baş ediyorduk; o konulara hakimdik, tartışıyorduk, anlatıyorduk... Fakat, öbür yakada bizi bekleyen esas suçlama 'ahlaksızlık'tı!.. Mesela, derginin önsözüne, "İsmin yerine amblem olarak vajina çizilmesini önerdik, ama vazgeçtik sonra" diye yazma cesaretini göstermiştik. Çünkü bizler için, kadınların cinsel organının varlığı, bunun bize zevk veren, vermeyen yönleri; sağlığımızla, biçimiyle ilgili konular; başımıza getirebileceği işler ve bizden götürebileceği şeyler meseleydi. Bunların konuşulması yasak olamazdı; bu engellemenin politik bir anlamı vardı. Biz toplum için, daha mutlu bir hayat için, ama aynı zamanda kendimiz ve vajinamız için, taraftarı olduğumuz bir düşünce akımının içinde görüyorduk kendimizi. Çünkü feminizm, her şeyden önce kadınların, toplumda geride bırakılmış, başkalarının uzantısı haline getirilmiş, ezilmiş, sömürülmüş bir cins olarak yaşamasına neden olan; sadece kadınlara özgü olan ve sadece kadınların başına gelen bütün tahakkümlere karşı çıkmanın adıydı...

Biz bu konuda çok cesurduk; cesaretimiz oranında da saldırıya uğradık, saldırılar oranında cesaretimiz bilendi. İlk sayıdan son sayıya kadar, kararsız ve dengesiz hiç bir şey söylemedik. Geriye dönüp bakıyorum da, bütün bunlar bizi çok yıpratmış, çok yormuş; ama aynı zamanda, bize saldırma ihtimali olan herkese karşı feminist refleksimizi her daim koruyan kadınlar olmamızı sağlamış...

Derginin biçiminin 'farklı' olması konusu da bizim için çok önemliydi. Bizler devrimci feministlerdik; toplumun bir takım kopuşlarla değiştirilmesi gerektiğini düşünen kadınlardık. Yüz yılların, bin yılların tortularıyla oluşmuş erkek egemen düzene karşı kendi duruşumuzu sağlam tutmalıydık... "Dünyaya maddeci bir bakış açısı ile bakmaktan yana olan bizler, ezilenlerin kurtuluşlarının kendi gerçekleştirecekleri devrimci kopuşlarla mümkün olabileceğini düşünüyoruz" demişiz örneğin, Ankara'da yapılan 'Feminist Haftasonu' için yazdığımız bir yazıda.

Fakat, 'devrimci içerik yetmez, her konuda bozguncu olmaktan çekinmemek lazım' diye düşünüyorduk. Mesela, 'dergimizin sayfalarının sol yanına iki delik açalım, sayfaları buradan kurdeleyle bağlayalım' gibi bir fikrin üzerinde uzun uzun tartışmıştık...

"Feminizm, sadece kadınlara özgü olan ve sadece kadınların başına gelen bütün tahakkümlere karşı çıkmanın adıydı. Biz bu konuda çok cesurduk; cesaretimiz oranında saldırıya uğradık, saldırılar oranında cesaretimiz bilendi..."

Bunların dışında, tarihi feminist olarak anlamaya çalışmak çok ilgimizi çekiyordu. 'Tarih' denince hep savaşlar, iktisadî olaylar, hükümetler, kabineler vardı; ama 'ev' yoktu, evde olanlar, çocuklar, dikiş odaları, yatak odalarında yaşananlar ya da genelevler yoktu... Türkiye, bir iç savaş döneminden devrimcilerin ezilmesiyle çıkmıştı. Bu süreci, kimimiz belimizde silahla yaşamıştık. Fakat bu savaş ve hareket ortamının yanı başında, günlük hayatın akışında da kadınlar vardı ve bu kadınların emeği, evlerde yaşadıkları göz ardı ediliyordu.

Bizim bakışımız, 'ah bu aptal Türkler, kötü Türkler, kötü Türkiye, Türkiye'ye özgü gericilik' söylemlerinin dışında; bunun, 'dünyadaki tüm kadınların başına gelen bir durum olduğu, bu durumun anlaşılması gereken maddi sebepleri bulunduğu, bu sebeplerin çok eski bir tarihten bugüne geldiği' yönündeydi...

1987 VE FEMİNİST UYANIŞ

Aslında o yıllar, sadece feminist uyanışın oluştuğu yıllar değildi; şu anda pek çok kadının gönül düşürdüğü, ilgilendiği veya mücadelesinin içinde yetiştiği Kürt hareketi de o dönemde sesini yükseltiyordu. 1987, ilginç bir yıldı. Müthiş dergiler çıkıyordu, 'Toplumsal Kurtuluş' ve 'Yeni Çözüm' gibi... Aynı yıl, ilk kapalı 1 Mayıs gerçekleşiyor, Emek Sineması dolup taşıyordu. Yine o yıl kadınlar, 17 Mayıs'ta dayağa karşı yürüyüş yapıyorlardı ki; bu, Türkiye'de 12 Eylül sonrası yapılan ilk yasal mitingdi. Bir yıl sonra, 1 Mayıs'ta, Taksim Meydanı'nda polisler, Mehmet Akif Balcı'yı öldüreceklerdi... Bunca yılın devrimci birikiminin Türkiye'de birdenbire ortadan kalkması mümkün değildi, bir devamlılık vardı tabi. Fakat, çok ağır bir baskı da vardı...

Katılımcı: *İlk önemli grev de o yıl olmuştu, NETAŞ grevi...*

Handan Koç: Evet, Netaş grevi çok önemli bir grevdi... Yine o yıllarda, 'Toplumsal Kurtuluş' dergisi, "PKK, Türkiye sosyalistlerini sert bir biçimde eleştiriyor, Türkiye sosyalistlerinin eleştiriye açık ve dayanıklı olduğuna inanıyoruz. Sağlıklı tartışma amacıyla PKK eleştirisini yayınlıyoruz" diye bir tartışma yazısı yayımlıyordu ki; bu, bu tür dergiler içerisinde yayınlanan ilk PKK metniydi. Çok eleştiriyorlardı Türkiye solunu, ama kadınlarla ilgili hiçbir şey yoktu bu eleştiriler arasında...

Bütün bu yıllar içinde, Kürt hareketinden Devrimci Sol'a; TİKKO'dan Avrupa'daki ve buradaki uzantılarıyla TKP, TBKP ve benzeri hareketlere; sosyal-demokratlardan ANAP'a DYP'ye kadar, her politik hareket, kadınlarla ilgili yeni bir pozisyon almak mecburiyetinde kalıyordu. Patlama yaratan büyük feminist uyanış yüzünden böyle oluyordu, diye düşünüyorum ben, bundan eminim... Bu feminist uyanışın sahibi, ne tek başına 'Feminist' dergisiydi, ne de Kadın Çevresi. Ama Kadın Çevresi, feminizmin bilgisinin, ideolojisinin harmanlandığı, mayalandığı yerdi, yuvaydı, ocaktı; oradan dışarıya doğru yayılan etkilerdi bunlar. Kadınlar soruyor, anlatıyordu; yani feministler, kadınlarla ilgili olarak, herkesi kendi ayarını yeniden yapmak zorunda bırakıyordu...

'Feminist'i çıkaranların, özellikle ilk üç sayıya sinen özelliği - Sabahnur'un tabiriyle- 'saflık'tı; her iki anlamıyla da saftık... Biz, konuştuklarımızı, itirazımızı, büyük karşı çıkışımızı ifade ederken mutluyduk; bizle kimse uğraşmasa, belki de bunu devam ettirecek ve başka kadınlara da böyle ulaşacaktık... Kadınların dayağa karşı yürüyüşü, bizim yaptığımız ev toplantıların birinde, "10 Mayıs anneler gününde niye yürümeyelim?" diyen Ayşe'nin önerisiyle oldu; bizim salaş bodrum katı evimizdeyiz, ev dolu... Birlikte olmaktan çok mutluyuz. '80 öncesinde var olan sınıflar arası geçiş havası, '80 sonrası hâlâ sürüyor ve çeşitli ideolojik öbekleşmeler arasında gerilim de yok. Dolayısıyla, böyle bir öneri, "O zaman gidip şu arkadaşlarla da görüşelim, bakalım o kurum ne diyor?" diye karşılanmıyor. Olumsuz anlamda diplomasi yok; herkes fikrini söylüyor. Ve karışık yaşlı, karışık başlı kadınlar 'neden olmasın' diyor, miting hazırlığına geçiliyor...

"Kürt hareketinden Devrimci Sol'a; sosyal-demokratlardan ANAP'a, DYP'ye kadar, her politik hareket, kadınlarla ilgili yeni bir pozisyon almak mecburiyetinde kalıyordu. Feministler, kadınlarla ilgili olarak, herkesi kendi ayarını yeniden yapmak zorunda bırakıyordu..."

1987'de yapılan bu yürüyüş, büyük bir örtüyü kaldırmıştır; bunu, kuşaktan kuşağa, diyardan diyara aktarmak bizim boynumuzun borcudur, diye düşünüyorum. Çünkü bir örtü kalkar ama, her örtü gibi, sonra birdenbire tekrar iner; ezenler ve ezilenler varsa, sen kaldırırsın, onlar yeni bir örtü bulurlar, sorunlar yine görünmez hale gelir... Bu yıllardan itibaren, bütün politik akımlar, feminist söze karşı bir duruş edindiler; onu egemenlikleri altına almaya, onu içermeye çalıştılar...

Dergimizin 5. sayısında, şu anda aranızda oturan sevgili Vildan'ın el yazısıyla oluşturduğu kapağı, ilk taslaktaki ham halini yansıtmayı seçmişiz; bu yüzden karalamalı haliyle basmışız ve şöyle demişiz: "1989 8 Mart'ı biz feministler açısından yeni gelişmelerle kutlanıyor. Çünkü birkaç yıl öncesine kadar bize ~~erkek düşkünlüğünden erkek düşmanlığına~~ türlü küfürlerle saldıranlar bugün

bizim sözümüze sahip çıkmaya çalışıyorlar. bunun bizim haklılığımızı ortaya çıkaran bir gelişme olduğunun bilsekle bilincinde olsak/da, bunu yapanların çoğunun bizim haklılığımızı teslim etmeye niyetleri olmadığının farkındayız".

İlk başlardaki o kurdele havasını sürdürememişiz; "Bir kurdele dedik, neden bu kadar üstümüze geliyorsunuz?" şeklinde bir savunma oluşturmak zorunda kalmışız, biraz acılaşmışız... Sürekli toplantılar, mitingler oluyor; doksanlar gibi değil, daha politik daha güzel zamanlar, ama bizi sıkıştıran çok... Stella Ovadia'nın 'kronoloji denemesi'nden aktarıyorum; bakın o arada neler oluyor, nerelere koşturuluyor: 86'da Kadınlar Dilekçesi var; uluslararası sözleşme hayata geçirilmeye çalışılıyor. Başka bir yere bakalım: 'Düşün' dergisi 'Kadın ve Toplum' özel sayısını çıkarıyor; burada yer alan isimler arasında Zeki Kılıçaslan, Zafer Toprak, Şükran Ketenci, Can Yücel var. Can Yücel'in yazısı, 'Karı Kuvvetleri' başlığını taşıyor; 'Karı Kuvvetleri' diye bizden bahsediyor, 'Karı Kuvvetleri Komutanı' diye de Stella'ya nazire yapıyor...

"Biz liberter olmak istemiyoruz, anarşist değiliz, saf feministlik yapmak istiyoruz; bunu başka şeye bulaştırmayalım diyoruz, çünkü bizi maniple etmeye çalışırlar..."

1987'de 'Zemin' dergisi de çıkıyor. Zemin, 1980 sonrası sosyalizminin bir ekolünün, bugüne kadar sürecek bir ideolojik duruşun harmanlandığı bir dergi. 'Zemin'de yer alan Gülnur Savran, Kumru Toktamış, Banu Paker, Özden Dilber ve Sedef Öztürk gibi imzaları, bir yıl sonra, 'Kaktüs' dergisinin birinci sayısında da görebileceğiz... Biz de 'Zemin' dergisiyle tanışıyoruz; bizim de böyle her yerden, çok önemli 'abi'lerle selamımız var. Ama feminizmi onlara bulaştırmıyoruz; 'onlar, fikirleri yüzünden belirleyici konumda olmayı normal görüyorlar' diye düşünüyoruz...

Feminist dergisindekiler olarak, biraz tersiz, terslik yapıyoruz; ama terslik olsun diye değil... Bizim iddiamız -Sabahnur'un bir yazısında belittiği gibi-, hiç bir şeyin uzantısı, eki, bağlantısı olmamak; bağlantısız olacağız... Bu bir ilke ve bugün hâlâ devam eden inancım da budur... Fakat, o günlerde Türkiye'de bir anarşizm furyası var. O arada, Stella Feminist'te yazıyor. Gülnur (Sav-

ran) diyor ki, "Feminist ideoloji olmaz, bağımsız politik hareket olur, ideoloji olamaz." 'Niye olmaz?' diye Stella ile tartışıyorlar. Gülnur, "Ya sosyalist feminist olunur ya da liberter" diyor... Bizim anarşizmle ya da liberterlikle bir alakamız yok. Ama anlatamıyoruz; çünkü büyük bilimsel Marksist doğrular ve feminizmi, dünyanın en kötü, en bölücü akımlarından biri olarak gören bir sol gelenek var. Bununla hesaplaşmak lazım. Biz liberter olmak istemiyoruz, anarşist değiliz, saf feministlik yapmak istiyoruz; bunu başka şeye bulaştırmayalım diyoruz, çünkü bizi maniple etmeye çalışırlar...

'FLÖRT FAHİŞELİKTİR!'

İnsan Hakları Derneği, o zaman çok büyük bir organizasyondu ve o dönemde bir kadın kurultayı (1989 Kadın Kurultayı) düzenliyordu. Bize de davet geliyor; soruyorlar, "Böyle bir kurultayın toplanmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?" Biz de cevabımızı yazıyoruz: "Böyle bir kurultayın, esas olarak son yıllarda yükselen kadın hareketine sahip çıkmak çabası ile düzenlendiğini düşünüyoruz". Diplomatik bir dil kullanmıyoruz, ama 'İyidir, katılalım, bakarız, orda biz de bulunalım' diye de yaklaşmıyoruz. Biz İHD'ye karşı değiliz -kurucularındanım ben- ama İHD neden kadın kurultayı düzenliyor?.. Bozgunculuğumuzun törpülenip herkesin içinde rahat edebileceği bir kaba genişletilmesi, feminizmin çok erken karşılaştığı bir sorundur. Muhalefet, bizi çatışmasız kabul etmiyor; illaki esnetecek, şekilsizleştirecek, isimsizleştirecek...

Liberalizm ortalığı kasıp kavuruyor; öte yandan, gericilik de boş durmuyor. Cemil Çiçek, ANAP'ta, Aileyi Koruma Yasası ile ilgili çıkışını yapıyor: "Flört fahişeliktir; Türk maddi ve manevi örf töresini korumak için engellenmelidir". Feministler, gidip boşanma dilekçesi veriyorlar. Artık, 1990 yılı ve bu çıkış etkili oluyor; bir zirve diyebiliriz bu feminist eyleme. Arada 'Bedenimiz Bizimdir' kampanyası da var. Bu boşanmalar zirve oluyor ama sonra bir dağılma söz konusu...

1984'teydi sanırım; Yapıt dergisinde Gülnur'un bir makalesi yayımlanmıştı; feminizmi, 'sosyalist, radikal ve eşitlikçi' diye tasnif etmişti Gülnur. Önemli

bir makaleydi bu, çok sayıda kadın tarafından okunmuştu. Bizi de çok zor durumda bırakmıştı makale, çünkü 'radikal feministler' bölümüne giriyorduk yazılanlara göre, ama orada anlatılan biz değildik. Çünkü o radikal-devrimci feminizm, Avrupa'daki ayrılıkçı lezbiyen hareketleri veya heteroseksizme itirazın esasını oluşturduğu bir tür radikal feminist hareketi anlatıyordu. Halbuki, bizim Türkiye'deki duruşumuz başkaydı...

"Adamlar komutan, lider, yönetici oluyorlar; çocukları oluyor, kadınlar o çocukları büyütüyorlar; hem devrim, hem çocuk, hem para... 'Bu işte bir terslik var, Engels'in yetersizliğiyle yüzleşelim' diyen bir dergiydi Feminist..."

Gerekçeleriyle, çeviri veya kendi dilinden makaleler ve yazılarla, 'Feminist'te anlatmaya çalıştığımız şey, başka bir şeydi. Bu topraklara özgü sorunlara, Fransa ve İngiltere feminizmiyle özdeşleştirilemeyecek bir toplumsal yapı olduğunu bildiğimiz Türkiye'ye meraklıydık; kendi hayat tecrübelerimizi yansıtmayı önemsiyorduk. İçeriğimiz bağımlılığa karşı olabilmekti; yani bir başka ideolojiye –ki, en yakınımızdaki ideoloji bilimsel Marksizm'di- bağımlı olmayalım istiyorduk. Kadınların ezilme ve sömürülmesi konularına kör olan, cevap veremeyen hiçbir ideolojiye bağlı olmak istemiyorduk. Bakıyoruz solcu adamlara; evde iş yapmıyorlar, çocuğa bakmıyorlar... Madem bilimsel sosyalizmle bu işler olacaktı, bugünden yarına devrim olacaktı; devrimci adamlar, bu işler söz konusu olduğunda neden devrimci değil?.. Adamlar komutan, lider, yönetici oluyorlar; çocukları oluyor, kadınlar o çocukları büyütüyorlar. Hem devrim, hem çocuk, hem para... 'Bu işte bir terslik var, Engels'in yetersizliğiyle yüzleşelim' diyen bir dergiydi Feminist...

'O İNCECİK ALYANS NELERE KADİRMİŞ...'

'Feminist'te ele alınan konulara bakacak olursak... Mesela Sabahnur, 'O incecik alyans nelere kadirmiş' diyor; düşürdüğü bir alyans... Bir seyahatte al-

yanssız kalınca, kendi hisleriyle ve başkalarının ona nasıl baktığıyla yüzleşerek, "Erkek egemenliğinden olduğu gibi, bazen bazı erkeklerden de kurtulmak gerekmiyor mu?" diyor. Yani kurtuluşun, bazen fikirsel değil, bizzat baba, koca, dayı, ağa gibi bir erkekten kurtulabilmekle ilgili olduğunu söylüyor...

Ayşe'nin çok eğlenceli bir yazısı var ilk sayıda; bu noktada, mizah gibi, kadınlara kapalı olan bir alanın kullanıldığı bir dergi oluyor 'Feminist': Barda adamın biri, bir kadına sarkıp "Şiirimi anlayabilirsen beni anlayabilirsin güzelim/ düşün yavrum, ne o korkuyor musun/ benim şairliğimin yanında günde 8 saat çalışan bir kadın/ (kendi karısını kastediyor), a kalkıyor musun o tıfıl oğlanla/ ulan var mı gösterip de vermemek/ şıllık" diyor. Nefis komik bir yazı... İlk sayıdan bunlar...

Dergide bir de 8 Mart bildirisi basmışız, 'Kaktüs' ekibiyle birlikte yazılmış bu... Sonra Filiz Kerestecioğlu, "Çocukların mı sadece çıplaklığı güzel, sevişmek pis mi, biz sevişirsek pis mi olacağız" diye sormuş; "Bilim her şeyi açıklamıyorsa, ne yapacağız yani? Eziliyorum, sokağa çıkıyorum, diyorum, bana karşı bilimsel ol deniyor. Nasıl olacak yani? Bilim benim ezildiğimi açıklamıyorsa, bu bilimde bir terslik mi var?" demiş Feminist'in sayfalarında...

"Mutlu, adil, toplumsal mülkiyetin paylaşıldığı ve insanlığın yükseldiği başka bir gelecek düşünüyorsun; ama yine kadınlık ve erkeklik aynı kalacak, bu az bir konu değil..."

Benim de 'Beklemek' diye bir yazım var. O yıllarda, kocası, sevgilisi ya da hiç sevişemeden ayrı düştüğü adam içeride olan binlerce kadın var, cezaevi kapılarında... Ben de Mamak'ta yattım. Çıktıktan sonra da, sevgilim Mamak'ta yattığı için çok sık gittim, geldim oraya. 88'in en önemli kayıplarından biri Didar Şensoy'dur örneğin. Didar, şeker komasında; polis çok sert davranıyor yakınlarına. Çok sembol bir kadındı, öldürüyorlar kadını. Tutuklu yakını kadınların, sadece cezaevi konusuyla yetinmemesi mesela, benim için çok önemliydi...

Tabii, sevişip sevişmemek de önemliydi; çünkü, erkekler aynı durumu tarihsel olarak hiç tecrübe etmediler. Koy bakalım bütün kadınları içeri, adamları da şu anki halleriyle dışarı al... Bunun büyük bir tarihsel dönüşümden sonra olacağı belli ama, bu kolay değil. Kolay olmadığı gibi, 'efendi, devrimci ve ahlaklı olmak için, asla haz duymamak lazım' gibi bir mecburiyet de yok... Hazcı ve hedonist olmayacak devrimciler; fakat, haz düşmanlığıyla da bir yere varılamaz, çünkü zaten haz hep yasak kadınlara... Normal evlilikte bile sevişseler zevk alamıyorlar; sevişiyorsun, zevk almıyorsun. Adam, mutlu mesut arkasını dönüp uyuyor, sen kalıyorsun ortada... Bu konu, Cosmopolitan gibi dergilerin konusu değildir sadece; bugün bu tür yayınlar, o konuyu bozup başka bir şey haline getiriyorlar... Sen mutlu, adil, toplumsal mülkiyetin paylaşıldığı ve insanlığın yükseldiği başka bir gelecek düşünüyorsun; ama yine kadınlık ve erkeklik aynı kalacak, bu az bir konu değil... Ama cezaevi zordur; 'beklemek'le ilgili bu yazıyı çok açık yazmaya çalışmıştım ve cezaevindeki sevgilime de götürmüştüm, her şeyi onunla paylaşmıştım... 'Hiç kimse kendi vücuduna düşman edilmemelidir' diye düşünüyorduk; 'bedenimiz bizimdir' meselesi yani...

'Feminist'in içeriği üzerinden devam edersek; 'Kadın Bakanlığı' meselesi üzerine, hâlâ okunup feyz alınabilecek güzel yazılar basmışız örneğin... Ekim 87'de diyoruz ki, 'feminist politika, parlamenter kalıba sığamayacak gibi; o halde sol blokla görüşelim, biz de sol blokta yer alalım'. Yeni Öncü, Zemin, İşçi ve Toplum, Gelenek, İlk Adım, Yeni Aşama dergilerinin oluşturduğu gruplar tarafından, bu isteğimiz reddediliyor... Gül, "Hem mümine hem feminist olmak niçin mümkün değil?" diye yazmış ve 'ikisi birden zor' diye değerlendirmiş...

İlk sayıdan sonra, Feminist'e dışarıdan çok yazı gelmiştir. 438. Madde'ye karşı kampanyayı önceleyen zamanlar da, çok sayıda yazı gelmişti ve eylemlerle geçmişti günler... 1990'dan sonra, dergimizi çıkaramadık. Yetememe, becerememe ve dağılma, o yıl çıkan 7. sayıyı, son sayımız haline getirdi. Minu (İnkaya), 'Feminist'deki bir yazısında, "Dıştan gelen belalara karşı dayanışıyoruz ama birbirimizi neden daha az kolluyoruz?" diye sormuştu. Birbirimizi kollama meselesi bugün hâlâ önemlidir...

Katılımcı: *Ben 19 yaşındaydım 'Feminist' çıkmaya başladığında. Feminist olmam, daha çok dergi aracılığıyla, dergiden etkilenerek oldu... Onun için, bu tür dergilerin, fon arayışlarıyla vs. bir şekilde çıkması gerekiyor, diye düşünüyorum...*

Handan Koç: O yıllarda, bu fon kaynakları yoktu. Fakat, sürekliliği olan bir gelir noksanlığının, 1990'larda hareketin belini büktüğünü söyleyebiliriz...

Katılımcı: *Mesela, bir poster... Etkisi o kadar güçlü ki, ben duvara asıyorum, dalgalar halinde insanların arasında yayılmaya başlıyor. Arada bir de çıksa bu dergiler, yine de etkili olur. Sözü, Cosmopolitan'a kaptırmanın ne alemi var ki?..*

Handan Koç: Ama bak, işte böyle etkinliklerde buluşabiliyoruz yine de...

Katılımcı (Pınar): *Ama dergi, kalıcı bir şey...*

Katılımcı (Ayşe Düzkan): *'Feminist'in, daha sonra çıkan yayınlardan bir farkı daha vardı; bazı konulardan daha radikal bahseden bir dergiydi...*

Katılımcı (Pınar): *O dönem, feministler açısından, ağırlıklı olarak ideolojik mücadele dönemi değil miydi? 'Feminist' dergisi de sanki, kadınlarla örgütlenme değil de daha çok ideolojik mücadeleyi örgütlemiş, ideolojik çatışma yaratmaya çalışmış...*

Katılımcı (Ayşe Düzkan): *O zaman bir takım örgütlenmeler vardı ve bunlar şimdikinden daha zayıf da değildi. İlk mitinge 750 kişi gelmişti. Şimdi de kadınlar olarak –diğer örgütlerden bağımsız- kendi mitingimizi yapsak, ancak o kadar olur sayı. Büyük planlar yoktu yani... 'Kaktüs' örneğin, herhangi bir muhalif dergi gibiydi; ancak solcuların anlayabileceği bir dergiydi. Oysa 'Feminist'in yazılarını, gazete okuyan herhangi bir kadın da anlayabilirdi. Kendinden bahseden bir dergiydi; o radikallikte bir şey olmadı bir daha...*

Handan Koç: Bir dönemleştirmeye uygun değil o yıllar... Biz de, 1990'a ka-

dar bunu zaman zaman yaptık; politik bir hareket ve ideolojik çıkış dönemiydi, sonra kurumlar dönemi başladı, ama aslında hepsi bir aradaydı. '80 öncesinin çok büyük bir itici gücü olduğu düşünüyorum ben. 'Feminist'in derdi, 'parçalı muhalefete tapmak' değildi. Çok aykırı bir dergiydi; çünkü yeni bir söz söylüyordu ve kadınlar kendileri için konuşuyordu, ama o yıllara ait bir şeydi yine de. Mesela, 'tek bir bilimsel sosyalist bakış açısı bütün dertlere deva olmaz' konusu, bizim için çok önemliydi. O yüzden, eşcinsellerle anlaştığımız gibi, Kürt hareketiyle de ideolojik olarak, uyumlu hissediyorduk kendimizi. Daha sonra bambaşka düşünceler, sivil toplumculuk diyeceğimiz bir akım, çok büyük bir egemenlik kurdu. O zaman, solun, sol ideolojinin hegemonyasıyla biz uğraşmak zorunda kalıyorduk; çünkü çok anti-feministtiler... Ama o zaman, hâlâ her şeyi kökten ele alma merakı sürüyordu; biz de bu havadaydık. 'Siyah Eylem'de 'Feminist' de yer aldı. Bu, feministler arasında, 'şiddete karşı çıkmanın feminizm açısından anlamı nedir?' şeklinde, tartışmalara yol açtı...

Katılımcı (Ayşe Düzkan): *Asıl yenilgi, 80'de değil, 90'da yaşandı Türkiye'de... Bakın o dönemdeki mitinglerimizin, eylemlerimizin resmine; herkes, bütün eylemlerde yer almıştır. Yani şöyle bir şey vardı o dönemde; eyleme katılıyorsun, dergi çıkarıyorsun, yazı yetiştiriyorsun ve bütün bunlar 10 kişiyle yapılmaya çalışılıyor. Bu ekip her şeyin önünde... Keşke, Kaktüsçüler de burada olsalardı -daha rahat söylerdim; Kaktüsçüler bize defalarca ihanet ettiler. Her zaman solcu kadınlarla, solcu kadın örgütleriyle ittifak halinde oldular. Bir ittifak kurmak gerektiğinde, hep onları bize tercih ettiler... Burada bir kaç tane etki var bence. Kimse, hiçbir zaman bizim tam bir müttefiğimiz olmadı. 'Siyah Eylem'de, cezaevindeyiz; cezaevi birbirine girdi, 'feministler gelmiş' diye... Cezaevi konseyine, kendimizi tanımlamak için bir metin yazacağız, dedik. Bu metinde, "Kadınların kurtuluşunun ön koşulunun sosyalizm olduğunu biz de kabul ediyoruz" deniyordu; ama ben, kadınların kurtuluşunun ön koşulunun sosyalizm olduğunu düşünmüyordum. Oradaki 11 kişiden biriysem, beni de ifade etmeliydi o metin... Metni hazırlarken rahatsız olunmuyor bundan; çünkü orda solcularla yüzyüze geldik, hep bizi zayıf halka gibi gördüler... Ertuğrul Kürkçü örneğin, almış eline Feminist'i, "Mor puanlı pembe kadın donu gibi bu!" demiş. Muhafazakârlık kırıldı; fakat*

böyle şeyler aşılamadı... 'Feminist', gerçekten bir tarihi belirledi. Klasik sol-muhalif dergi kalıbının dışına çıkmış ilk ve tek dergidir, Feminist...

Katılımcı: *Ben, TKP sürecinden gelen genç bir kadındım o yıllarda. Evlenip ayrılmış bir arkadaşımız vardı, feminist bir kadındı ama söylemezdi. "Niye toplantılarda konuşup bunu deklare etmiyorsun?" diye sorduğumda,"Çünkü benim arkamda erkek yok" cevabını vermişti. Uğur İlhan diye bir arkadaş da; "Haklı, ben rahat rahat feministim diyorum ama bana küfredemiyorlar, 'bunlar niye feminist, canı şey mi istiyor' diye. Çünkü ben evliyim" demişti...*

Handan Koç: 'Sevişmeye meraklı' muamelesi görüyorsun; bu çok ağır bir saldırı çeşidi...

Katılımcı (Pınar): *'Feminist'in çevresinde oluşan bir birikim vardı; bu birikimler, 'kadın kurtuluşu için bir örgütlenme geliştirelim mi, bunun modeli nasıl olsun' gibi tartışmalar yarattı mı? Feminist örgütlenmenin oluşmasına, güçlenmesine yönelik bir tartışma süreci başladı mı?*

Handan Koç: Bu konuda, Stella'nın çok fikir veren bir yazısı vardır - hatta arkada, Stella'ya 'o kadar karamsar olma' diye bir küçük not da yazmışız. Çünkü Stella diyor ki, "Feministler, politik olarak organize olmamız lazım, tren kaçıyor". Kurultay, bu politik organizasyonun ilk adımıdır; çünkü çok büyük bir kadın organizasyonu. Ama kadınların sayılarının çokluğu kadar, nitelikleri de önemli... Stella bu yazısında, "Politika eğitmek için yapılmaz, güç dengesini lehimize çevirmek için yapılır. Lehimize çeviremiyorsak, bunca birikimi yok sayan ve kendine yontan, 'kadın hareketi 75'te başladı ya da bu kurultaydan çıkacak' diyen kadınların arasından çekilmek en doğrusu değil mi?" diyor. Kurultay, konferans, genel kadın hareketi gibi büyük organizasyon çalışmalarının, aslında feminist hareketin devrimci, dönüştürücü organizasyonunun önünü kapatacağını sezen ve uyaran bir yazıdır bu... 'Kadınların kurtuluşları için örgütlenmesi nasıl olmalı?' diye bir sorumuz vardı. Ama o dönemler, kampanyalar olarak örgütlenmek, ortaklaşılmış bir şeydi. Yani kalıcı ve merkezî bir organizasyon, feministler için çok da imkânlı değil; feminizmin hedef kitlesi olan kadınların hayatı buna pek uygun değil... Ama biz, tüm bu yıllar boyun-

ca örgütlüydük. Kadın Çevresi, Feminist dergisi, Kaktüs dergisi, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, daha sonra gelecek olan Mor Çatı Girişimi... Yani 1982–90 arasında, kadınlar hep örgütlüydüler. Çünkü haberleşiyorlardı, ortak karar alıyorlardı; aynı zamanlarda aynı kampanyayı ve sloganları öne sürüyorlardı. Aralarındaki tartışmaları geri planda tutuyor, kampanya düzeyinde karar verilmiş konulara öncelik veriyorlardı; disiplinliydiler. Bu organizasyonun adı da işte, 'kadın kurtuluş hareketi' idi; canla başla, duyguyla birbirine bağlanmış kadınlar söz konusuydu...

Fakat 1990'da 'Nasıl örgütlenelim?' diye sorduğumuzda, organize ve kuvvetli durabilecek bir şey yoktu. ÖDP'yi önceleyen süreçtir bu... 1982–90 yılları arasında başarısızlık, örgütsüzlük değil de 'çoğalamamaktır' bence; etkiliyken çoğalmayı başaramamaktır. Sonradan zaten kadınların bir kısmı apolitikleşti; '90 sonrası Türkiye'de her şey çok sertleşti. Bunun da çok etkisi var...

Katılımcı (Pınar): *Bana, şu anda bizim için de böyle bir tehlike varmış gibi geliyor; sürekli kampanyalar üzerinden örgütleniliyor. 6 ay önce örneğin, eylemler bu kadar yorucu değildi; bir kaç arkadaşın çalışması yeterli oluyordu. Ama şimdi, neredeyse enerjimizin büyük bir kısmı bu kampanyalara gidiyor... Ama bunu yapmadığımız zamanlar, mahallelerde, bir sürü ağ kurduk; kendi ideolojimizi iradeleştirmek üzere geliştirdiğimiz örgütlenme çalışması çok kolay oluyor. Konya buluşmasında, kadınların, feminist dili sol dilden daha çabuk kabul ettiklerini ve örgütlenme ihtiyacını gördük... Fakat, kampanyalar, eylemler nedeniyle, o ilişkileri derinleştirme, süreklileştirme sorunu yaşıyoruz...*

Handan Koç: Kadınlara dair bazı sözler söylendi ve artık yerleşti belleklere. Bu sözlerin, patriyarkaya karşı tekrarlanmaması, yenilenmesi lazım. Feminizm, kadınlar için berrak bir alan yaratıyor. Fakat o ismin korkutuculuğu, 'feminist' adının zorluk yaratıcılığı vasfı ortadan kalkmadı; bunun üzerine gitmek lazım. Mesela Vildan, çok kararlıydı dergiye 'Feminist' adını koymak konusunda, bunu dillendirmek anlamında... Feminizm açısından örgütlenme, kopuş peşinde olan kadınların bir araya gelmeleriyle oluşacak bir süreçtir. Şehirler arasında sürekli haberleşmek önemliydi o zamanlar örneğin. Olumlu gelişmeler ya da tıkanıklıklar, eş zamanlı bir şekilde yükselir ve düşerdi...

KAKTÜS DERGİSİ DENEYİMİ

GÜLNUR SAVRAN

"Biraz mücadelecilik, biraz farlılıklarımıza duyarlılık, biraz dayanıklılıktı; kampanyalarımızı, politikalarımızı da içeren bir isimdi 'Kaktüs'... Bizi 'Feminist' dergisinden ayıran en önemli fark, bizim öncelikli olarak sosyalist kadınlara hitap etmek istememizdi. Çünkü feminizmin politik bir güç haline gelmesi, ancak böyle mümkün olacaktı..."

Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi Sayı: 6 Nisan 1989 8 Mart Özel Sayısı

Gülnur Savran: Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi, 1988 Mayıs'ıyla 1990 Eylül-Ekim'i arasında çıktı. 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'yla çok iç içedir Kaktüs'ün tarihi... Bu kampanyandan önceki dönemde, İstanbul'daki feministler olarak, bir araya gelip ortak bir dergi imkânını araştırıyorduk; hep birlikte bir dergi çıkarabilir miyiz, diye tartışıyorduk. O tartışmaların sonunda, dayak kampanyasının da ivmesiyle, ortak dergi şeklinde değil de, daha dar ve türdeş bir kadronun yayını olarak, 1987 Mart'ında 'Feminist' dergisi çıktı. Kaktüs de bir anlamda, o sürecin mantığının bir sonucuydu...

İlk sayımızda, Sedef ve Banu'nun yaratıcılığıyla bulunmuş küçük bir çerçeve vardı. 'Kaktüs'ün bizimle ilişkisini açıklayan bu çerçeve, 'Ev tipi, küçük olabilen ama sokakta da serpilip gelişebilen kaktüs'ü anlatıyordu; "Zor koşullarda yaşamını sürdürebilir. Çeşitli türleri vardır. Çiçek açar ama dikenleri de vardır" deniyordu. Aslında, biraz mücadelecilik, biraz farklılıklarımıza duyarlılık, biraz dayanıklılıktı; kampanyalarımızı, politikalarımızı da içeren bir isimdi bizim açımızdan 'Kaktüs'...

'Kaktüs'te bir araya gelenlerin buluşmasında, Dayak Kampanyası süreci çok belirleyici oldu. Kampanyanın kitabı 'Bağır Herkes Duysun'un hazırlık sürecinde, başlangıçta çok geniş bir ekip vardı; süreç içinde o kadro daraldı ve kitap, sekiz kişinin imzasıyla çıktı. Böylece, bir arada çalışması daha kolay olan bir ekip oluşmuş oldu. O sekiz kişinin beşi, sonradan 'Kaktüs'ü çıkaracak çekirdek kadronun içindeydi... Süreç içinde birbirimizi yakın bulduk, aynı yaklaşımı benimsediğimizi gördük, anlamına geliyor bu. Yani biz, 'bir sosyalist feminist dergi çıkaralım' diye yola çıkmadık; bu sonradan gelişti. Daha çok, çalışma yöntemimiz, politika yapış tarzımız ortaklaşıyor, benzeşiyor diye bir araya geldik...

'SOSYALİST FEMİNİST' MESELESİ...

Çekirdek kadro, beş kişiydi başta. Bir yıl kadar, sıkı bir okuma süreci yaşadık. Kitaplar getirttik, çeviriler yaptık. Ve bu süreç içinde, kendimize 'sosyalist feminist' demeye başladık. Bu arada ben, 1984'te, Yapıt dergisinde ya-

yımlanan bir yazımda, kendimi 'sosyalist feminist' olarak ortaya koymuştum; kişisel olarak böyle bakıyordum meseleye. Ama bu, benim çıkardığım ya da içinde bulunduğum bir derginin, kendine 'sosyalist feminist' demesi gerektiği anlamına gelmiyordu; süreç içinde öyle oldu. Derginin adını da özellikle 'sosyalist feminist' koymadık...

İlk başvuruyu 'Kaktüs' diye yaptık; fakat, 'bu adla bir dergi çıkıyor, dolayısıyla bu adı kullanamazsınız' dediler. O zaman biz de başına 'sosyalist feminist' ibaresini ekledik. Yani, böyle 'sloganvari' bir ad belirleme derdi içinde değildik; sonradan bakıldığında öyle gibi görünüyor bu isim, onun için bu kadar uzun anlatıyorum bu meseleyi... Ama ben, kendimi hep öyle algıladım, hep 'sosyalist feminist' diye tanımladım; doğru bakışın, bu olduğunu düşünüyorum hâlâ...

"Bizi 'Feminist' dergisinden ayıran en önemli fark, bizim öncelikli olarak sosyalist kadınlara hitap etmek istememizdi. Çünkü feminizmin politik bir güç haline gelmesi, ancak böyle mümkün olacaktı..."

Bu arada Stella (Ovadia), uzun yıllar boyunca bana kızdı, 'Bu sosyalist feminizm meselesini çıkardın, bölücülük yaptın' diye... Buradaki toplantıda bu eleştiriyi yine ifade ettiği için söylüyorum; bu eleştiriyi haklı bulmuyorum. Çünkü, biz 'Kaktüs'ten önce de, sonra da, çeşitli kampanyalarda, kendilerine 'sosyalist feminist' demeyen feminist arkadaşlarla çok rahat bir birliktelik yaşadık; bu durum, hiçbir şekilde bir düşmanlığa yol açmadı. Aslında, pratikte çok büyük bir fark da yoktu; ki bu, belki biraz da bizim sosyalist feminizmimizi tam sindirememiş olmamızla ilgilidir...

Kampanyalarda da çok farklı şeyler önermiyorduk. Esas olarak, teorik bir farklılık vardı. Ama bu Batı'da da böyle yaşandı zaten. Bir yanda, ülkesine göre daha devletçi ya da liberal feministler vardı. Bunun karşısında da, hem radikal (ya da devrimci), hem de sosyalist feministler oldu ve bu iki eğilim, hep daha köktenci, daha devrimci, daha radikal; liberasyon anlamında daha

kurtuluşçu bir yaklaşımı savundular. Dolayısıyla, teorik nüanslar bir yana bırakılacak olursa, çok büyük bir fark yoktu aramızda. Tabii bu durumun uzantıları olmuştur zaman zaman; ama bu, o dönemde hareketi bölmek gibi bir şeye yol açmadı, diye düşünüyorum...

"Ne solculara yaranabildik, ne de feministlere; hayatımız, hep bu iki cepheden bombardımana uğramakla geçti ve bu da bizi çok sıkıştırdı zaman zaman..."

'Feminist' dergisiyle aramızdaki en derin farklardan biri, bizim öncelikli olarak sosyalist, solcu kadınlara hitap etmek istememizdi. Feminizmi, oradan başlayarak yaygınlaştırmak, bize en doğru geliyordu; çünkü feminizmin politik bir güç haline gelmesi, ancak böyle mümkün olacaktı. Biz, oldukça elit sayılabilecek, entelektüel, kısmen politik, kısmen de akademisyen kökenli kadınlardık. Gerçek bir politik, toplumsal güç haline gelmenin yolu, politikayla haşır neşir olmuş, sokakta eylem yapmayı bilen, buna alışık olan kadınlarla buluşmaktan geçiyordu. Dolayısıyla, çok bilinçli bir şekilde, solcu-sosyalist kadınlarla büyümeyi, gelişmeyi, zenginleşmeyi hedefliyorduk. Zaten 'sosyalist feminist' olduğumuzdan, sola yönelik bir derdimiz vardı; solu dönüştürmeyi, sosyalizmi dönüştürmeyi önemsiyorduk. O yüzden dilimizi de, ele aldığımız konuları da bu belirledi. Çok eleştiri de aldık bu yüzden...

KAKTÜS VE 'İKİNCİ DALGA FEMİNİZM'

'Sosyalist feminist' tanımlaması, 'çok oportünistçe' görüldü bir takım insanlar tarafından; 'Hem sosyalistliğinden vazgeçmiyor, hem feminist oluyor' dendi. Yani, ne solculara yaranabildik, ne de feministlere; hayatımız, hep bu iki cepheden bombardımana uğramakla geçti ve bu da bizi çok sıkıştırdı zaman zaman...

Solcu-sosyalist kadınlara duyarlı olmamız, onlarla bir iletişim kurmaya çalışmamız, '89 Kadın Kurultayı'nda iyice belirginleşti. Kurultay tartışmalarında, ayrılma noktasına gelindiğinde biz, feministler içerisinde tek gruptuk sanırım,

kendine feminist deyip de çekip gitmekten yana olmayan. Ben, bunun doğru bir hareket olduğunu düşünüyorum. Baştan yanlış işler yaptık ki, kurultay o hale geldi. Ama o noktaya gelindiğinde, bence biz doğru davrandık. Kendine feminist demeyen sosyalist kadınları, bağımsız bir kadın kurtuluş hareketinden yana olan sosyalist kadınları terk etmek, yanlış bir politika olurdu. Hep bu duyarlılıkla davrandık; dergide de, hareket içinde de...

Ayrıca, 'Kaktüs'ü 'ikinci dalga' feminizm içine yerleştirmek lazım; objektif olarak böyle bu... Ama, kendini 'üçüncü dalga' feminist olarak nitelendirenler açısından, bu bir eleştiri anlamına da gelecektir. Eşitlikçi feminizm, evrenselcilik, farklılıklara duyarlı olmamak, orta sınıf olmak, heteroseksüel-heteroseksist olmak... Kendini 'üçüncü dalga' olarak gören feministlerin 'ikinci dalga' feminizmi nitelendiriş biçimi buysa, 'Kaktüs'e de bu eleştiriler yöneltilecektir. Bu açıdan baktığımızda öncelikle, 'Kaktüs'e eşitlikçi demek zor. Ben zaten eşitlikçiliği bir eleştiri olarak kullandığımda, soyut eşitlikçiliği kastediyorum; yoksa, eşitlikçilik benim için hâlâ makbul bir şey... Ama eğer 'soyut eşitlikçilik'te, sadece hak eşitliğiyle sınırlı kalmış bir eşitlik anlayışı ise söz konusu olan, 'Kaktüs' böyle değildi; 'Feminist' de böyle değildi. O dönemde, belki daha önce sözünü ettiğim bir takım 'devletçi feministler' ya da belki 'liberal feministler' böyleydi; bu anlamda, örneğin Duygu Asena, böyle eleştirilebilir...

Ama hareket içinde, radikal kanat dediğim 'sosyalist feministler', 'devrimci feministler' ve kendilerini bu iki isimle de adlandırmayan çeşitli feministler; eşitlik mücadelesinin ötesinde, daha çok toplumsal yapının dönüşümüne yönelik bir perspektife sahiptiler ve kadınlar arasındaki hiyerarşilere, eşitsizliklere de duyarlıydılar. Ama o zaman, 'farklılıklar' değildi bunların adı; eşitsizlikti, hiyerarşiydi ve teoride bunları önemsiyorduk, pratikte bunu ne kadar önemsedik, tartışılır... Kürt kadınlarına örneğin, ne kadar açık olabildik, onların taleplerini ne kadar dillendirebildik?.. Özellikle 'Kürt kadınları' diyorum; çünkü o dönemde, kadınların hiçbiri, cinsel, ulusal ya da etnik olarak, başka bir kimlikle çıkıp da 'bizim de şöyle ayrı taleplerimiz ve sorunlarımız var' demiyordu. Böyle çıkışlar olsaydı, derdim ki, 'biz lezbiyenlere karşı da duyarsızdık, Ermenilere karşı da duyarsızdık'; ama, sadece Kürt kadınları böyle bir güç olarak ortaya çıkmışlardı...

Biz o dönemde, Kürt kadınlarının farklı vurgular taşıyan feminizm anlayışlarına yeterince duyarlı davranamadık. Neden böyle oldu?.. Pek farkında olmadığımız, içimizde, çok derinlerde kök salmış bir şovenizm vardı belki de, bilemiyorum... Ama, bence asıl neden bu değildi; feminizmi kıskançlıkla koruma çabasıydı temel neden. O dönemde Kürt kadınlar, devlete karşı analık söylemine sığınıyorlardı ve biz bundan geriliyorduk. 'Feminizm yine başka şeylere kurban gidecek, kadınların kimlikleri, talepleri yine başka şeylerin arkasından gelmek zorunda kalacak' diye kaygı duyuyorduk. Dolayısıyla, feminizm adına özerk, bağımsız bir politik alan oluşturma derdimiz, o dönemde bu farklılığa ve hiyerarşiye karşı bizi kısmen duyarsız kıldı.

Aslında, hem o özeni gösterebilir, hem de Kürt kadınların özgül taleplerini yer yer sahiplenebilirdik; biz, feminizmle çeliştiğini düşündüğümüz talepler karşısında aşırı savunmacı bir refleks gösterdik. Nitekim zaman içinde, olanlar bizi zorladılar ve farklı bir noktaya gelmemize yardım etmiş oldular...

"Biz o dönemde, Kürt kadınlarının farklı vurgular taşıyan feminizm anlayışlarına yeterince duyarlı davranamadık; feminizmle çeliştiğini düşündüğümüz talepler karşısında aşırı savunmacı bir refleks gösterdik..."

Ama bu 'kısmî duyarsızlık' durumu, o zaman sadece 'Kaktüs' için değil, bir çok feminist için de geçerliydi. Hepimizde, sol karşısında, ulusal politika karşısında, kadın politikasının alanını koruma kaygısı o kadar güçlüydü ki; bu, bir anlamda soyutluğa götürüyordu bizi... 'Feminizmin alanını oluşturan, sadece tüm kadınların ortaklaşa sorunlarıdır' gibi davranıyorduk; dolayısıyla da 'ancak, bütün kadınlar için potansiyel ya da gerçek bir tehdit olan sorunlar, feminist politikanın alanını oluşturur' gibi bir noktaya savrulduk... Bir 'genellik' peşinde koşuyorduk; çünkü feminist politika alanının sınırlarını riske atmaktan ürküyorduk... Oysa şimdi biliyoruz ki, sadece ve sadece bütün kadınların paylaştıkları sorunlar değildir, kadın kurtuluş mücadelesinin alanını oluşturan temel; bazı kadınların, bazı başka kadınlarla paylaşmadığı sorunlar vardır ve bunlar da çok önemlidir...

" 'Özel alan'la ilgili sorunlarımızı tartışırken, bunları hep nesnel, toplumsal süreçlere bağlayarak ele almak gibi bir kaygımız vardı. Öznel deneyimlerimizle kuşatılırsak, insanların öznellikleri ve kişisel tecrübeleri arasında hiyerarşiler oluşabilirdi çünkü..."

Şimdilerde, bütün dünyaya feminizmin merceğinden bakıp her şeyi bu açıdan yorumlayacak, eleştirecek noktaya geldik. Oluşturduğumuz güvenle, bunu reel, pratik politikaya da çevirebiliyoruz yer yer. Nitekim 'Pazartesi' dergisi, bu süreci çok iyi belgeleyen bir faaliyettir bana göre. Artık, sadece bütün kadınları ilgilendiren sorunlara kendimizi hapsetmeden, bütün bir dünyaya feminizmin gözlüğüyle bakmak mümkün. Bu noktaya gelebilmek için, feminizmin kendi güvenini ve toplum karşısındaki gücünü kanıtlaması gerekiyordu belki de...

'ÖZEL ALAN/KAMUSAL ALAN BİRLİĞİ'

'Sosyalist feministler' olarak, özellikle öne çıkarmaya çalıştığımız ve kimliğimizi tanımladığını düşündüğümüz temalardan biri, 'özel alan'ın politikasını yaparken, 'özel alan-kamusal alan birliğini' vurgulamaktı. 'Özel alan'la ilgili sorunlarımızı tartışırken, bunları hep nesnel, toplumsal süreçlere bağlayarak ele almak gibi bir kaygımız vardı. Yani, cinsel şiddet ya da dayak gibi, özel alana dair sorunları hangi toplumsal mekanizmaların mümkün kıldığı önemliydi bizim için; bunları toplumsal bir nesnel süreçle ilişkilendirmeye çalışıyorduk. Bu hareket tarzımızda, sosyalist olmamızdan gelen bir etki de vardı tabii ama, salt feminizmi nasıl yaptığımızla ilgili belli kaygılar da bizi buna itiyordu. Yani, öznel deneyimlerimizle kuşatılırsak, özel alanında yaşadığı tekil deneyimleri, herkes öznel deneyimler olarak anlatır, tartışır ve orada bırakırsa; insanların öznellikleri ve kişisel tecrübeleri arasında hiyerarşiler oluşur, diye kaygılarımız vardı. Ve kaygılandığımız bu süreç, bence Batı feminizminde oluştu... Herkes evli değildir, herkes heteroseksüel değildir, herkes bekar olmanın sorunlarını da yaşamaz. Evlilik içi

tecavüz, bazı kadınlar açısından en önemli sorun olabilir, ama bu öznellik içinde kalındığında, bu sorun merkeze yerleşebilir. Amerika'da çok tartışılan bir konu bu. Orada, ailenin, aile içi şiddetin bu kadar ön plana çıkarılması, siyah kadınları feminist hareketten uzaklaştırdı; çünkü onlar için aile, toplum ve devlet baskısı altında sığınabildikleri bir yerdi... Bu noktanın çok kritik olduğunun farkındayım; ailenin yüceltilmesi riski de var bunun öbür tarafında çünkü...

Biz de işte böyle bir kaygı taşıyorduk; 'özel alanda yaşadığımız sorunları konuşalım, ama buradan çıkacak teori, sadece bizim öznelliğimizi taşıyacak bir teori olur' diyor ve bu öznelliği aşmak gerektiğini düşünüyorduk. Yaşadığımız özgül sorunları nesnel, toplumsal süreçlere -evlilik kurumuna vs.- bağlamak gerektiğini savunuyorduk...

"Sosyalist feminizim temelinde, erkek egemenliğini ve patriyarkayı, sistematik ve kapitalizmle eklemlenmiş bir toplumsal bütün olarak görüyorduk."

Ayrıca, buradan da hareketle, herkesin 'feminist oluş tarzının' farklı olabileceğini düşünüyorduk; bir feminist kadın tipi, tipolojisi ya da yaşam tarzı şeklinde fetişleştirmelerden kaçınmak istiyorduk. 'Feminist dediğin saçını 'afro' yapar, kadınlarla evini paylaşır, kesinlikle evli değildir ve kocasıyla aynı evde yaşamaz vs.' gibi dayatmalar istemiyorduk. Ama, tek tek öznellikleri çok yüceltecek olursak varacağımız yer de buydu...

'Sosyalist feminizm' temelinde, erkek egemenliğini ve patriyarkayı, sistematik ve kapitalizmle eklemlenmiş bir toplumsal bütün olarak görüyorduk; bunu çok önemsiyorduk. Mesela, erkek şiddetinin kadının ev emeğiyle bağlantısını belirtirken, ev emeğinin de kapitalizmle bağlantılı olduğunu vurguluyorduk. Bir tür 'patriyarkal' kapitalizm ya da 'kapitalist patriyarka' karşısında konumluyorduk kendimizi.

Bu bağlantıları her seferinde kuruyorduk; esas fırçaları da o yüzden yiyorduk zaten... Bizim için önemliydi bu.

KADIN DAYANIŞMASI MI, 'KADINCILIK' MI?

'Kadın dayanışmasını nasıl yorumladığımız,' ele aldığımız bir diğer temaydı. Kadın dayanışmasıyla, 'kadıncılık' denilen şey arasında bir ayrım güdüyorduk. Kadıncılıktan anladığımız, 'politik -yani feminist- bilinç olmaksızın da kadınların birbirini sevdiği' yanılsamasıydı. Politik feminist bilince gerek olmaksızın, kadınların dayanışmaya açık olduklarına katılmıyorduk; kadınlık hallerinin yüceltilmesine karşıydık. 'Kadıncılık', Batı'da hayal kırıklıklarına yol açtı bana göre; 'biz kadınız, çok özeliz, dolayısıyla da başkalarının politika yaparken yaşadığı sorunların hiç birini yaşamayacağız' yanılsamasına düşüldü...

Bizim 'kadın dayanışması'nda anladığımız şuydu: Bütün kadınlık durumları birbirini besler, bütünler, tamamlar; hepsi patriyarkanın farklı veçheleridir. 'Evli kadının ezilmesiyle fahişenin ezilmesi, patriyarkanın, birbirini besleyen, tamamlayan, tanımlayan; birbiriyle diyalektik bağlantısı olan iki veçhesidir' diye bakıyorduk. Kadınların, feminist olmadan birbirleriyle dayanışmaları beklentisini kırmaya çalışıyorduk. Bu politik bilinçle, tecavüze uğrayan kadınla dışlanan lezbiyen arasındaki farkı, bir zıtlık olarak değil, birbirini besleyen durumlar olarak görmeye çalışıyorduk. Ama, 'otomatikman birbirimizi sevme' diye bir derdimizin olmaması gerektiğini ve kadınların, yaşam pratikleriyle, tecrübeleriyle, her koşulda yüce kişiler olmayabileceklerini de çok vurguluyorduk...

"Feminist çıkış, bir yanıyla, kadınların farklılığından hareketle oluştuğundan; soyut eşitlikçiliğin ötesine geçmiş her feminizm için 'kadın yüceltmesi' potansiyel risktir, diye düşünüyorduk..."

O dönemde, Türkiye'de fazla 'kadıncılık' yapan bir feminist eğilim yoktu aslında. Buna rağmen, biz, yel değirmenleri karşısında birer Don Kişot'tuk... Bu da eleştirildi, 'burada olmayan durumları tartışıyorsunuz' dendi; hatta, bazı feminist arkadaşlar, kendilerini bu şekilde tenkit ettiği-

mizi sandılar. Şuydu derdimiz: Feminist çıkış, bir yanıyla, kadınların farklılığından hareketle oluştuğundan; soyut eşitlikçiliğin ötesine geçmiş her feminizm için 'kadın yüceltmesi' potansiyel risktir, diye düşünüyorduk. Feminizmin tanımıydı bizim için söz konusu olan; birilerini eleştirmek, birilerinin eksikliğine işaret etmek değildi derdimiz. Feminizmin ideolojik, teorik sınırlarını tanımlamaya çalışıyorduk; çünkü, bu yüceltmenin, hepimiz için potansiyel bir tuzak olduğunu düşünüyorduk...

'Sol'la uğraşıyorduk bir de; solu, kendi çelişkileriyle yüzleştirmeye çalışıyorduk. Sol dergileri tarayıp kadın konusundaki tavırlarını değerlendirmeye çalışıyorduk. Buna bağlı olarak da, 'erkeklerin neden kadın kurtuluş hareketinde olmamaları gerektiği' konusunda çok dil döküyorduk; çünkü solda böyle bir dert vardı...

Şiddet, cinsel taciz, tecavüz gibi konuları, esas olarak kampanyalar dolayısıyla işledik. Pratik ve teorinin birliği noktasında, en iyi işlediğimiz konular bunlar oldu bence... Sloganlarımızın arka planını, teorik olarak açıklamaya çalışıyorduk; 'İffetli kadın olmak istemiyoruz'un, 'giysim tacize davet değildir'in arkasındaki teorik yaklaşımı anlatan yazılar yazmaya çalışıyorduk mesela. Geriye dönüp baktığımda, Kaktüs'ün en doyurucu pratiği bu oldu belki de, diyorum.

Öbürleri -kapitalizmle eklemlenmiş patriyarka, sosyalizm feminizm ilişkisi vs.- çok daha teorik kalıyordu... Türkiye dışı örneklere de hiçbir feminist dergide olmadığı kadar çok yer veriyorduk. Bu konuda şanslıydık; çok arkadaşımız vardı o sırada yurt dışında. 'Kaktüs'te, hem 1989-90 dönemi Doğu Avrupa örnekleri yer aldı, hem de Ortadoğu'dan örnekler...

'KENDİMİZİ ÇOĞALTAMADIK'

Eksiklerimiz, yanlışlarımız nelerdi?.. Esas olarak, kendimizi çoğaltamadık; çalışmalarımıza başka kadınları katamadık, çok kapalı kaldık, diye düşünüyorum. Bu, genel olarak feminist hareketin bir sorunuydu zaten ama, 'Kaktüs'

çalışanlarının ve sosyalist feministlerin de çok büyük bir derdiydi... Örgütlenme, yaygınlaşma, çoğalma ihtiyaçlarımızı hep başka gruplara devrettik; kampanyaları başka feministlerle birlikte yapma gibi bir perspektifimiz vardı. Biz 'Kaktüs'te, sadece dergi çıkaralım diyorduk; ama böyle olunca da bu organizasyona insan katmak pek mümkün olmuyordu...

Dolayısıyla, 'Kaktüs' hiçbir şekilde genişleyemedi; başlangıç kadrosunu da çok az genişletebildik. Bunda, kimlik tanımlama kaygımız etkili oldu biraz da. Sosyalist feministler olarak, hem sola, hem feministlere karşı, varlığımızı anlatabilme, tanımlayabilme derdimiz vardı. Bu yüzden de 'arı' nitelemeler, tahliller peşinde koşunca, genişlemek, yaygınlaşmak zorlaştı. Bu noktada, bir tür doktrinsel kapalılığa sıkışabiliyor insan...

"Kaktüs hiçbir şekilde genişleyemedi... Bunda, kimlik tanımlama kaygımız etkili oldu biraz da. Sosyalist feministler olarak, hem sola, hem feministlere karşı, varlığımızı anlatabilme, tanımlayabilme derdimiz vardı..."

Nasıl, genel olarak feminist hareket, başka sosyal- muhalif hareketler karşısında kabızlık ve ürkeklikle kendini kapattıysa; biz de sosyalist feministler olarak, kadın hareketi içinde böyle bir şey yaşadık, diye düşünüyorum. Bunlar muhtemelen, biraz da o ilk çıkışın ve çok saldırıya uğramanın psikolojik uzantılarıydı... İkinci büyük eksikliğimiz de 'özel alanla kamusal alanın birliğini kurma çabası'yla ilgili. Biz, özel alanın politikasını doğru dürüst yapamadık, eksik bıraktık... Bu biraz da kadronun oluşumuyla ilgiliydi. Kuru yazılar yazan akademisyenler ağırlıktaydı o kadroda; özel alana ilişkin olarak, biraz pedagojik, ahlakçı denebilecek yazılar yer almıştı dergide.

Özel alanı, hepimizin her an yaşadığı deneyimleri, pedagojik, ahlakçı ve 'öğretmence' ele almak kötü oluyor. 'Pazartesi'nin en hoş yanlarından biriydi örneğin, bu noktada ironiyi yakalayabilmek; biz bunu iyi yapamadık, somutlaştıramadık... Kadronun sosyal birleşimi bunu getiriyordu belki de; akade-

misyen kadınlar nasıl kendi cinselliğini anlatacaktı?.. Özel bir cinsellik sayısı yaptık, orada biraz biraz çıkışlar yer aldı, ama çok eksikti...

Katılımcı: *Bence, teori de gerekiyor bu tür yayınlara... Bugünün yayın dünyasında, bizim açımızdan böyle bir eksiklik var. Farklı dergilerde, tek tek makaleler çıkıyor, ama bütünlüklü olarak ihtiyacımıza cevap verecek, teorik alanı da kapsayan bir yayın gerekli...*

Gülnur Savran: 'Pazartesi' dergisinin çıkarılması tartışmaları sürdürülürken, ben başta teorik dergi düşünüyordum; insan kişisel eğilimlerine göre davranıyor biraz da. Pazartesi'yi çok keyifli yaşadım, ama aklımda hep bu teorik dergi işi vardı; buna çok ihtiyaç olduğunu düşünüyorum ben de.

Katılımcı (Filiz Koçali): *O dönemleri yaşamış biri olarak, 'Kaktüs'ün çıkışına ilişkin, 'feminizmi kıskanmak' anlamında bir tavır sergilendiğini düşünüyorum. 1980-90 arasında, sosyalist feministler, radikal feministler ya da tek tek münferit feministler bir arada yaşarken, pratikte pek farklılık yoktu... Sosyalist feminizmin, sosyalizm anlayışındaki yakınlaşmalara bağlı olarak, farklı sosyalist feminizmler olmasını nasıl karşılıyordunuz 'Kaktüs'te?.. O dönemde, kadın hareketinin pratiğinde, sosyalizm anlayışlarındaki farklılıkları yansıtacak çeşitli pratikler de söz konusu değildi...*

Kürt hareketiyle ilişkilenme konusunda da bir şeyler söylemek istiyorum... Aslında 1980-90 arasında, güçlü bir Kürt kadın hareketi yoktu. Zaten, 1980 sonrası kadın hareketini, 'daha çok özel-kamusal alan birlikteliği konusunda politika yapmaya çalışırdı' gibi örneklerle tanımlarız. Kürt kadın hareketi, esasen 1990 sonrasında önem kazandı; 80'lerde, Kürt kadın hareketinden çok, Kürt ulusal kurtuluş hareketinde yaygın olan PKK vardı. Bugün durum farklı; ama o dönemde, kadınlık durumunu sorgulayan bir Kürt kadın hareketinin varlığı pek söz konusu değildi bence...

Gülnur Savran: Doğru, feminizm çok farklıydı o yıllarda; ama, bazı eylemlerde, bazı ortak metinlerde bunlar sorun oluyordu. Kaldı ki, 'illa herkesin paylaştığı sorunlar olsun' derdi, ilk evrenin doğal bir kaygısıydı sanırım. Ama

şimdi bunu bakış olarak eleştirmek lazım. Sadece politika yaparken, o sorunları birbirine nasıl eklemlediğin önemli; yoksa, her kadının her eylemde, her talepte kendisini bulması mümkün değil... Şu ya da bu şekilde, süreç içinde Kürt kadınlar bize çok şey öğretti gerçekten; bunun adının konması lazım... Fakat, diğer taraftan 'sosyalist feminizm' meselesi de önemli. Sosyalist olmayı feminizme bu kadar yapıştırdığında, sosyalizm anlayışın bir başka problem olarak ortaya çıkıyor. Fakat, şöyle bir şey de var: ÖDP'de mesela, kendine sosyalist feminist demeyen bazı feminist arkadaşlarımız, karma örgütler içerisinde feminist politika yapılmamasından yanaydı. Burada, sosyalist feminist olmadıkları halde, sosyalizm bağlamında yine farklılık çıkıyordu ortaya... Bu, çok kritik bir sorun ve 'kadın kurtuluş hareketinde karma örgütlerin yeri' meselesiyle çok bağlantılı. Sadece 'sosyalist feminist' olmakla ilgili bir sorun değil bu; 'politika yapma anlayışı ve karma örgütlerde nasıl politika yapabiliriz' meselesiyle ilgili gibi geliyor bana...

Katılımcı (Filiz Koçali): *Kadın hareketi hakikaten, Türkiye ve dünyanın değişik politik gündemlerine ilişkin fazla iş yapmıyordu. 1989'da, cezaevine ilişkin bir 'siyah eylem' yaptı; oradaki bağlantıyı da çok dikkatli kurdu. Buna rağmen, 'kadın hareketi böyle bir şeyi gündemine almalı mı, almamalı mı?' diye iki farklı eğilim doğdu. Ben bir sosyalist feminist olarak, hakikaten bunun teorik bir farklılık olduğunu düşünüyordum. Esas farklılık, ittifaklar meselesine dair... Farklı sosyalist anlayışların, farklı kimliklerle birlikte olduğu durumlarda, kadın hareketinin dünya ve Türkiye gündemiyle ilgili de bir takım işler yapması, nasıl mümkün olur, bilmiyorum. Tecrit ya da 'F tipi' gündeme alınıyorsa örneğin, doğal olarak, karma grupta bağlı olduğun grubun konuya yaklaşımına paralel bir tutum alıyorsun. Artık olay, 'F tipi'yle mücadeleyle dayanışma'dan çıkıyor; bizzat 'F tipi'ne karşı mücadele eden' bir kadın grubu oluyorsun... Bunu çözemediğimiz için, Türkiye'de kadın hareketinin 'kimliksizleşme' sorunu yaşadığını düşünüyorum ben...*

Katılımcı (Pınar): *Genel olarak Filiz'e katılıyorum; kadın hareketi, Türkiye'de bir kimliksizleşme sorunu yaşıyor. Ama kadın, kendini diğer kimliklerinden koparamaz; kimlik sahibi olmak, kendini diğer kimliklere kapatarak olmaz... Örneğin, biz şu anda dört beş ayrı grupla, yeni başlayan bir süreci yaşıyoruz.*

Biz Amargi'de yola çıkarken, çok farklı kadınlardık; farklı ezilmişliklerimizi paylaştık ve yürürken hep çatışmaya karar verdik. Ezilme deneyimlerimiz üzerinden belli doğrularımız, özgürleşme ve kurtuluş söylemlerimiz var. Fakat, ezilenlerin tarihinden öğrendik ki, egemenler hep birbirlerinden besleniyorlar, birbirlerine dayanıyorlar. Biz, özgürlük söylemimizi geliştirirken diğer egemenlik ilişkilerine bakıyoruz. Milliyetçiliği, heteroseksizmi, yaş hiyerarşisini, insan merkezciliği, emek sömürüsünü vs. sorguluyoruz; bunlarla cinsiyetçilik arasındaki bağları kuruyoruz. Yani, feministlerin her konuda bir sözleri olduğunu düşünüyoruz. Geçmişi değerlendirirken, Kaktüs'ü ya da diğerlerini "niye beyazmış, niye heteroseksistmiş" gibi yaklaşımlarla suçlamıyoruz; 'o deneyimlerden bugün için nasıl faydalanabiliriz' diye sorguluyoruz... Ben feminizmi, bir yöntem, bir bakış açısı olarak ele alıyorum; Marksizm gibi, sürekli derinleşmesi, kendini oluşturması gereken bir düşünme, yaşama ve siyaset yöntemi... Biz Amargi'de, 'bu yöntemi nasıl derinleştirebiliriz?' tartışmasını hep sürdürüyoruz...

Katılımcı (Hülya): *Sosyalist feminizmin içinde, özellikle sosyalist partilerden ya da sosyalist kurumlardan kadınlar olarak, çeşitli egemenliklere, örneğin militarizme karşı mücadeleyi, bir kadın politikası şeklinde yapıyoruz; ama, sosyalist feminist bir kadın politikasının gündemi ve ekseni ne olabilir?.. Bugünkü politik gündemde, kadın eksenli politika temelinde neyi gündem yapabiliriz sence?*

Gülnur Savran: Sadece sosyalist feminist bir bakışla değil, genel olarak feministler açısından -tek bir politik sorun etrafında toparlanmak söz konusuysa- kadın hareketinin 'barış' konusu etrafında toparlanmasının doğru olacağını düşünüyorum ben. Diğer taraftan, dünya genelinde, kadınların kamusal alandaki ezilmeleri giderek daha özgül biçimler alıyor. Kadınlar, o kadar değişik biçimlerde çalışıyor ve savaşta, göçlerde, yerlerinden olmada o kadar çok şey yaşıyorlar ki, bundan sonraki politikalar artık çok fazla özel alanın içine hapsolmayacak gibi geliyor bana... Şiddet o kadar örgütlü ve o kadar yaygın ki, yoksullaşma o kadar çok kadını mağdur ediyor ki, feminist politika, buralara yüzünü dönmek zorunda... Ben artık kadın politikasının, diğer muhalif politikalarla, ittifaklar meselesiyle kaçınılmaz biçimde iç içe girdiğini

düşünüyorum. Ama bu, kadın hareketinin, daha da özgül olarak feminizmin, ayrı bir örgütlenmesi olmaması gerektiği anlamına gelmiyor; sadece gündemleri çok iç içe giriyor... Bugün, salt kadınlara yönelik şiddetin dünya çapında örgütlü hali, fuhuş... Ama, salt patriyarka hedef alınarak yapılacak bir mücadele değil fuhuşa karşı verilecek mücadele; kapitalizmle patriyarkanın çok iç içe girdiği bir alan bu...

Katılımcı (Yeşim): *Özel alanı tartışırken, bunu özel alan dışı nesnel, toplumsal süreçlerle bağlantılandırmak, çok önemli bence de. Bunu böyle ortaya koymayıp özel alanı tartışmak, özel alanın sıkıştırıldığı alanı ve gerçekliğini unutmak anlamına da geliyor... Bu noktada ben, 'Pazartesi'nin yazılarıyla dolaşıma soktuğu tartışmalarla çok önemli bir iş yaptığını düşünüyorum. Ama orada da 'örgütlenme ayağı' eksikti. 'Pazartesi'deki yazılar, bir takım tartışmaların somut bir sonucu olarak dergiye yansıyordu; ama -kadınlar örgütsüz olduğu için- kadınların hayatında bir politikaya dönüşecek, yaşamı değiştirecek tartışmalara yol açmıyordu... Ben, feminizmin ciddiye alınacak siyasî bir ideoloji olduğunu, 'Pazartesi' sayesinde keşfettim. 'Pazartesi', bizim tartışma düzeyimizi arttırıyordu, bakışımızı derinleştiriyordu; ama özel alanı tartışma biçimimiz, özel alanda yaşadıklarımızın politik cümlelerle dedikodusunu yapmaktan öteye geçemiyordu. Doğrudan örgütlenme, sokak, politika, eylem vs. olmayınca, böyle oluyor...*

Katılımcı (Filiz Koçali): *Fuhuş konusunu sorgularken, mevcut kapitalizmi de sorgulamak gerektiği doğru, bu gibi konularda ortaklaşabiliyoruz... Ama barış, F tipi, iş yasası gibi konularda, bir şekilde, başka konulardaki bakışlarımız da gündeme geliyor ve o konulara ilişkin de birbirimizle çatışıyoruz; farklı noktalara gidebiliyoruz... Bunları nasıl çözeceğiz?..*

Gülnur Savran: Sonsuz sayıda değil bu farklılıklar, çok sayıda bile değil... Çok kabaca, globalizme, yeni dünya düzenine, Avrupa Birliği'ne alınan 'a' ya da 'b' tavrıdır bu farklılıklar; hep olacaktır bunlar... Bunu aşmak, mümkün olmayacak bağımsız kadın hareketinde de belki. Bazı noktalar olacak ki, bu politik bölünme, bu ayrılık, bu farklılık, bazı kadınları farklı yerlerde tutacak belki de...

Katılımcı (Nazmiye): *Filiz'in fikir ayrılıklarıyla ilgili sorusu, beni de epeydir düşündürüyor. Hem 'kadın hareketini nasıl güçlendirebiliriz?' diye kafa yoruyorum, hem de -çok dışlandığımı düşündüğümden- bazı kadın gruplarına girip çıkıyorum... Kadın hareketine ilişkin bazı önemli noktaları da bu süreçte keşfettim. Mesela, feministlerin heteroseksist olmadığını, şovenist olmadığını kimse söyleyemez... Kendi şovenizmimizle, heteroseksizmimizle nasıl başa çıkacağız? Bir yandan patriyarka ile mücadele ederken, bir yandan kendimizle mücadele etmemiz gerekiyor; mücadele de önce bu durumu fark etmemizle başlıyor... Şimdi 'kadın hareketini nasıl güçlendiririz?' diye kafa yormalıyız; 'Kaktüs', 'Pazartesi' gibi yeni dergiler çıkarılması için mücadele etmeliyiz. Ama örgütlenmeye de çalışmalıyız. Ağrı'daki kadının da dergiye ulaşması çok güzel; ama bilinçlenip evde olmak, çok acı verici bir şey...*

Katılımcı (Hülya): *Sadece karma örgütlere bağlı biçimde, kadın kurtuluş hareketinin büyümesi mümkün değil bence. Kadın hareketinde, 1987-90 arasındaki dönemde yaşanan büyüme, kampanya tipi örgütlenmelerle, kendi dinamikleriyle gerçekleşmişti. Ama bir süre sonra, pek çok sebepten dolayı bir dağılma oldu... Kadın kurtuluş hareketinin, kendi mücadelesi ekseninden kitleselleşmesi mümkün mü, kitlesel kadın mücadelesini nasıl bir örgütlenme ortaya çıkarabilir?*

Gülnur Savran: Örgütlenme konusunda, 'kadın kurtuluş hareketi dediğin, karma örgütlerin kadınlarını dışlar' diye bir şey söylenemez. Bu söylenirse, şu an için politik olan ve bir şeyler yapmayı düşünen kadınların büyük bir kısmı kaybedilir. Dolayısıyla, 'arada nasıl ilişki oluşturabiliriz' diye düşünebiliriz en fazla... Oralardaki kadınların, karma örgütlerin, feminizmi bir 'kenar süsü' olarak görmediğini kanıtlama noktasında, çaba göstermeleri de gerekiyor tabii... Buradan başlanacak gibi yeniden; ama biz de -karma örgütler içinde yer almayanlar olarak- bir yandan örgütlenelim...

Katılımcı: *Ben KESK üyesi sendikalıyım. Herhangi bir örgütlülük içerisinde, sadece kendi sorunumuza sıkışıp kalmamalıyız, bir başkasının yanında da olabilmeliyiz. Örneğin, Eğitim-Sen ya da KESK, eşcinsellere de destek vermelidir, lokal mücadeleleri de yürütmelidir... Ama, daha küçük örgütlenmeler-*

de bir destek noktası bulmak daha mümkün sanırım; çünkü büyük yapılarda da bir hantallık oluşuyor...

Gülnur Savran: Kadın kurtuluş perspektifini geliştirmeye başladığımız ilk yıllarda, partileri çok fazla ufkumuzun içine almamıştık; çünkü umudumuz yoktu... Buna karşın sendikalar, bizim için hep gözümüzü dikmemiz gereken bir alan olmuştu. Bugünden geriye dönüp baktığımda, hâlâ aynı fikirdeyim ben... Partiler başa çıkılması çok zor örgütler; ama partilerdeki kadınları da yok saymak mümkün değil. Parti içindeki kadınların, kendi örgütlerini dönüştürmeleri de çok önemli...

PAZARTESİ DERGİSİ (1995-2000 DÖNEMİ)

FİLİZ KOÇALİ

22 Ocak 1958'de doğdu. Üniversiteye ara verip Altın Yıldız ve Arıkol fabrikalarında işçi olarak çalışmış olmayı önemsiyor. 'Radikal' gazetesinde, 'Özgür Gündem'de ve BİA'da yazdı. 'Arkadaşıma Dokunma' ve 'Cumartesi Anneleri' girişimlerinde bulunda. Yazılarıyla 'Kadınca' (1986-1992), 'Kim' (1992-1995), 'Pazartesi' (1995-2000) ve 'Kaktüs' (1990) dergilerinde yer aldı... İlk katıldığı kadın eylemi 'Dayağa Karşı Yürüyüş'. En eğlenceli ve komik bulduğu eylem, 'Meyhane ve kahvehane eylemi'. 'Boşanma Eylemi'nin de kadınları birbirine yakınlaştırdığını düşünüyor... Onun için, kadın olmanın en sevdiği yanıyla, en çok acısını duyduğu yanı aynı: "Biri erkek, biri kız ikizi olan bir arkadaşım, 'oğlum nesnelerle, kızım insanlarla ilgili' demişti... İnsanları ve insan ilişkilerini temel almak, bize özgü galiba. Beni mutlu eden de, mutsuz eden de bu" diyor... Kadın olmayı değil ama, 'kadın bilincine sahip olmayı' seviyor... SDP'nin kuruluş çalışmalarında yer alan Koçali, halen SDP Genel Başkanlığı'nı yürütüyor.

Filiz Koçali (Sağ Baştaki -önde-) / (Foto 2000 Ajandasında Alındı)

---

* Söyleşiyi gerçekleştirdiğimiz tarihte kapalı olan 'Pazartesi' dergisi, iki buçuk yıllık bir aradan sonra, Kasım 2004'te yayın hayatına yeniden başladı...

Filiz Koçali: 'Pazartesi' dergisinin ortaya çıkmaya başladığı tarih, Nisan 1995'ti. Ben, 2000 Şubat'ında ayrıldım oradan; dolayısıyla, bu 5 yıllı ve öncesindeki iki yıllık hazırlık sürecini anlatmaya çalışacağım sizlere...

90'lardan sonra, feminizm başka bir yöne evrilmişti; kadınların, daha çok iş üzerine bir araya geldiği, ayrı işler yapan kadın gruplarının birbirleriyle pek ilişkide bulunmadığı bir dönemdi bu... Türkiye'de, siyasal İslam yükselişe geçmişti; Refah Partisi, yerel seçimlerde çok önemli bir patlama yaşamıştı. Bu, bizi epeyce tedirgin etmişti başlarda; ileriye dönük tahminler yapamadığımız yıllardı...

"90'lardan sonra, feminizm başka bir yöne evrilmişti; kadınların, daha çok iş üzerine bir araya geldiği, ayrı işler yapan kadın gruplarının birbirleriyle pek ilişkide bulunmadığı bir dönemdi bu..."

Refah Partisi belediyelerine karşı, bir takım bir araya gelişler oldu; illerde komisyonlar kuruldu, 'hangi belediyede, kadınlara neler yapılıyor'u takip etmek için. Fakat bunun da başarılı ve uzun soluklu bir iş olduğunu söyleyemeyiz... Her zamanki gibi, ekonomik sorunlar gündemdeydi. Ama o dönemin en önemli olayları, Güneydoğu'daki savaşın şiddetini artırması ve siyasal İslam'ın, pek çoğumuzun öngörmediği bir biçimde patlama yapmasıydı... O yıllarda feministler ne yapıyordu peki?.. Önümüze gelen bir iş olduğunda tepki gösteriyorduk; ama, çok kapsamlı bir tartışma süreci yoktu. Sadece, feministler karşılaştıklarında, sürekli bir yayının ne kadar önemli olduğunu dile getiriyorlardı. Çünkü, 'Feminist' dergisi de, 'Sosyalist Feminist Kaktüs' dergisi de yayın hayatına son vermişti. Sürekli çıkan bir yayın yoktu; bülten türü yayınlar vardı. Herkesin kafasındaki yayın tarifi de farklıydı...

'PAZARTESİ'YE DOĞRU...

O dönemlerde, kadınların bir takım projeler için yurt dışından maddi destek aldıklarını biliyorduk; ama bu konuyla ilgili derin bir tartışmamız yoktu. İn-

sanların kafasında belli ilkesel fikirler vardı; ama bu, temel bir mevzu olarak önümüzde değildi. Zaten, biraz dağınık olduğumuz bir dönemdi bu...

Almanya'da yaşayan arkadaşlarımızdan Nebahat, yönetiminde feminist kadınların bulunduğu, Yeşiller Partisi'nden maddi destek alan 'Kadınları Kışkırtma Vakfı'nın (FAS) gönüllü çalışanıydı. Bu vakıf, Almanya'daki feminist projeleri destekliyordu. Nebahat, orada politik mülteci olarak yaşayan bir başka arkadaşımız olan Hülya'ya, "Sen Türkiye'deki kadınlarla görüşüyorsun, onlara vakıftan destek sağlayalım" demiş. Hülya da yasal engeli bitince Türkiye'ye gelip gitmeye başladı; 'Kaktüs' dergisinin yazarlarındandı zaten. Politik tanışıklığımız, yakınlığımız vardı onunla; kişisel olarak da yakındık...

Hülya, 'Böyle bir proje var, ne yapalım?' deyince, bunu diğer kadınlarla paylaşmaya, ulaşabildiğimiz bütün kadınlara bu fikri açmaya karar verdik. Toplantılar yapmaya başladık; yaklaşık yüz- yüz elli kadınla bir araya geldik. Öncelikle, feminist hareketten kadınlarla görüştük; hep olumlu yanıtlar aldık. Sonra, grubu olan kadınlarla, Ankara'yla, İzmir'le bağlantılandık. İstanbul'da, Atatürk Kitaplığı'nda, Ankara ve İzmir'den gelen kadınların da katıldığı büyük bir toplantı yaptık...

"Pek çok kadın, uzun bir süreç yaşamıştı birbiriyle; kişisel kırgınlıkları da içeriyordu bu süreç. Bunların üstüne ilişki kurmak, kimi kadınlar açısından zordu..."

Bu tartışmalarda, bu yayına dair birçok mesele tartışıldı. Tabii pek çok kadın, uzun bir süreç yaşamıştı birbiriyle; kişisel kırgınlıkları da içeriyordu bu süreç. Bunların üstüne ilişki kurmak, kimi kadınlar açısından zordu. Bu tartışmalarda, çeşitli dışlayıcı tavırlar, kırıcı olaylar da oldu. Bazı kadınlar, bu toplantılara gelmelerine rağmen, yayın toplantılarına katılmadılar. Dolayısıyla, çok kadınla ilişkilenmekle birlikte, ilk toplantıları, 20–25 kadınla yaptık. 1993'ün Mayıs'ında bir araya gelip, kısa bir hazırlık sürecinden sonra, Temmuz'da projeyi yazdık.

Projede, neden böyle bir dergi çıkaracağımızı, içeriğinin ne olacağını, dergide kimlerin çalışacağını, kimlerin desteklediğini, ne kadar paraya mâl olaca-

ğını belirttik. Türkiye'nin genel durumunu da anlatan ve bu genel durumu, bu yayının gerekliliğiyle bağlantılandıran bir metindi bu... Aynı yıl, Aralık'ta, yayın projesinin kabul edildiği ve paranın 1995'te bize ödeneceği haberi geldi. Zaten, bu süreçte çekirdek kadro ortaya çıkmaya başlamıştı ve masa başı çalışmalarına başlamıştık. O süreçte, 'ben bu yayında olmak istemiyorum' diyen ya da kırılıp giden kadınlar da oldu. Sonuçta, 18 kadınla çıktı bu dergi. Ama tabii, toplantı yaptığımız pek çok kadın da, bu derginin içinde yer alamayacaklarını, ama dışarıdan destekleyeceklerini belirttiler.

'Nasıl bir yayın?' noktasında, hepimiz farklı farklı düşünüyorduk. Kimisi teorik, kimisi politik bir yayının gerekliliğinden söz ediyordu. Kimi arkadaşlarımız, 'ev kadınlarına ulaşacak bir araç lazım' diyordu; bazıları da 'feministler arası bir ilişki yok, bunu kuralım' diyordu... Sonunda, belli noktalarda anlaştık ve bunu tanıtım yazımızda ortaya koyduk: "Hayatımızı değiştirmek için, bir yandan toplumsal hayatı düzenleyen, bizi boyunduruk altına alan kanunların, kuralların, geleneklerin değişmesinin şart olduğunu görüyorduk. Ayrıca bunun yeterli olmadığını, her birimizin özel hayat denen; ama pekâlâ birbirine benzeyen kaderimize başkaldırmak gerekliliğinin farkındayız"...

> "'Kendi hayatımızda neleri değiştirdik, nelerin değişmesini istiyoruz? Ayrıntıları keşfeden ve yazan, bir tür gerçek gazetecilik yapacağız. Meraklı olacağız ve değişmez sandığımız kaderimizi gözden geçireceğiz' demiştik..."

Derginin içeriğini oluşturan yazıları, neye göre kabul edeceğimiz konusunda da iki temel kriter kabul ettik; bunlar, yazıların feminist ve popüler olmasıydı. Sonuçta, ortaya koyduğumuz yayın, ilk yıllarda, 'feminist popüler' bir yayın oldu...

'PAZARTESİ'DE NELER VAR?'

Nisan 1995'teki ilk sayıdan önce, 8 Mart'ta bir tanıtım sayısı çıkardık ve bunu tüm Türkiye'ye dağıttık. Bu sayımızda, 'Pazartesi'de Neler Var?' diye bir

bölüm hazırlamıştık. 'Neler Var?'a ilk yanıtımız, haberlerdi; Pazartesi, kadın haberlerini öne çıkaracaktı. Zaten, ilk sayılarımızın kapaklarında hep haberler vardı; haberleri kapak yapıyorduk. Gazetelerde güme giden ya da hiç yer almayan, ama kadınları ilgilendiren olaylar, Pazartesi'ye haber olacaktı.

'Kendi hayatımızda neleri değiştirdik, nelerin değişmesini istiyoruz? Ayrıntıları keşfeden ve yazan, bir tür gerçek gazetecilik yapacağız. Meraklı olacağız ve değişmez sandığımız kaderimizi gözden geçireceğiz' demiştik... Burada, kadınları ilgilendiren, kadınların konu edildiği haberlerin yanı sıra, mücadelemizden de örnekleri aktaracağımızı ifade ediyorduk... Bu konuda, özellikle ilk yıllarda Pazartesi'nin başarılı bir gazetecilik yaptığı kanaatindeyim ben. Okuruyla iyi bir bağ kuran ve haber kaynaklarıyla, feminist bir yaklaşımla ilişkilenen çalışanlar olduğu için, haberleri, çok farklı bir bakışla işlediğimiz ortadaydı...

"Okuruyla iyi bir bağ kuran ve haber kaynaklarıyla, feminist bir yaklaşımla ilişkilenen çalışanlar olduğu için, haberleri, çok farklı bir bakışla işlediğimiz ortadaydı..."

Sibel Eraslan röportajı, önemli başarılarımızdan biriydi örneğin. Sibel Eraslan, yüz binlerle ifade edilen bir kadın kitlesiyle buluşmuştu ve Refah Partisi'nin Merkez Kadın Komisyonu başkanıydı. Bir hatip olduğuna dair bilgilerimiz vardı; ayrıca, gazetelerden izlediğimiz kadarıyla, Refah Partili kadınları, başarıyla örgütlemişti. Ancak, Refah Partisi'nin yerel yönetimlerdeki başarısının ardından, birdenbire bu politik ortamdan yok olmuştu...

O sırada arkadaşlarımızdan biri, Sinop'ta, bir bakanlığın kadın kurumlarıyla yaptığı bir toplantıya katılmış ve orada Sibel Eraslan ile tanışmıştı. Sibel Eraslan, ona çeşitli problemlerini anlatınca, röportaj yapmanın çok önemli olacağını düşünmüştük. Yaptığımız haber, ATV ana haber bülteninde, dergimizin adı verilerek, uzun bir alıntıyla yer aldı... Bu, en önemli gazetecilik başarılarımızdan biriydi...

Dergide, eleştirilen, tartışılan, ama en çok beğenilen köşemiz, 'ayıp köşemiz'di. Daha çok, kadınların arzularını, fantezilerini, cinsellikte yaşadıklarını

aktaran bir köşeydi bu. Önceleri, kendimiz yapmaya çalıştık bu köşeyi; ama en çok zorlandığımız köşelerden biri oldu. Burada yer alan hiçbir yazı, tek kalemden çıkmadı; biri bir şey yazıyor, öbürü onun üzerine bir şey ekliyordu. Bu alan, kendi aramızda da çok rahat konuşamadığımız bir alandı çünkü... Fakat bir süre sonra, dışarıdan müthiş yazılar gelmeye başladı bu köşeye. O dönemde, 'en beğendiğiniz köşeye not verin' diye bir okur anketi yapmıştık; en fazla 'on' ve 'bir' alan köşe olmuştu 'ayıp köşesi'. Yaptığımız okur toplantılarında, bu bölümle ilgili çok fazla soru geliyordu...

MİZAH, İLİŞKİLER, ERKEKLER...

Mizah da önemliydi bizim için; popülerlik ve okurun daha çok ilgisini çekme açısından... Ayrıca, bu alanda çalışan kadınlara zemin yaratmak da istiyorduk. Daha çok, Leman ve Hıbır çevresindeki çizerlerin katkıları söz konusu oldu bize. Ama düz mizah yazıları konusunda da gerçekten çok yetenekli arkadaşlarımız vardı dergide. Mizah zor bir alandır zaten; kadın mizah yazarı da çok azdır. Ama bizde bununla ilgili epey birikim vardı; Pazartesi, bereketli bir ekipti bu açıdan...

"'İlişkiler'de, kadınların birbirleriyle, kocalarıyla, sevgilileriyle, çocuklarıyla, patronlarıyla; sokakta, evde, işte, her alanda yaşadıkları, daha 'özel alan'a ait yazılarla yer alıyordu..."

'İlişkilerimiz'e de yer verdik dergide. Bu sayfalarda, kadınların birbirleriyle, kocalarıyla, sevgilileriyle, çocuklarıyla, patronlarıyla; sokakta, evde, işte, her alanda yaşadıkları, daha 'özel alan'a ait yazılarda yer alıyordu. Bunlar, daha çok 'öznel' yazılardı. İlk bir-iki sayı, bizden bir kaç yazı bu sayfada yer aldı; sonraki yıllarda, tamamen okurlardan geldi yazılar...

'Erkek köşemiz'de, erkeklerin bizi baskı altına alırken kendilerini nasıl sınırladıklarına, cinsiyetçiliğin erkekleri nasıl etkilediğine dair yazılar yer alıyor-

du... Orta sayfamızı, dört beş kadının belli bir konudaki paylaşımına ayırmıştık; burada da daha çok 'özel alan'ı konu alıyorduk. İlk kez cinsellik yaşayan kızlardan lezbiyenlere kadar uzanıyordu burada ele alınan konular... Ayrıca, bizim kısaca 'beden politikası' dediğimiz bir bölüm vardı. 'Takı takmak ne demek?', 'topuklu ayakkabıyla kadınların ilişkisi', 'iç çamaşırı seçerken neyi, neden dikkate alıyoruz?' gibi, daha çok görüntümüzle ilgili meseleleri sorgulamaya çalıştığımız bir bölümdü bu...

'Söyleşi' sayfamız vardı bir de; burada, herhangi bir sınırlama yoktu, herhangi bir kadınla, herhangi bir mevzuda röportaj yapabiliyorduk. Bu, yıllarca kocasından şiddet görüp günün birinde boşanmayı becerebilmiş bir kadın da olabiliyordu, bir karikatürist de olabiliyordu. İlk röportajımızı, Güngör Bayrak'la yapmıştık örneğin... 'Uğraşıp Duruyoruz' diye bir köşemiz vardı; bu da daha çok, ev içinde kadının emeğini aktaran bir bölümdü. Hasta başında refakatçi olmaktan, misafir ağırlarken program yapmaya kadar, çok geniş bir çerçevede konular aktarıldı burada...

'Tarih'e de yer verdik Pazartesi'de. Burada, hem yakın tarihe, hem de dünya tarihine yer vermeye çalıştık. Ama bu eksik bir tarih çalışması olmuştu; çünkü Osmanlı'dan sadece Türk kadınlarının tarihine yer verebilmiştik. Ermeni ya da Kürt kadınlarının tarihi yer alamamıştı sayfalarda; çok uğraşma imkânımız da yoktu. Daha çok, tarihle ilgilenen arkadaşların bize sunduğu çerçevede kaldı bu bölüm...

'PAZARTESİ KADINLARI ÖRGÜTLEYECEK Mİ?'

İçerikten sonra, diğer önemli konu da örgütlenmemizdi. 1993'te, tartışmalara başladığımızda, bu yayının örgütlenmesinin nasıl olacağına dair kafa yormaya başladık. 'Bu dergi kendi kendini nasıl örgütleyecek?' ve 'bu derginin bir örgütlenme misyonu olacak mı?' diye tartışmıştık daha çok...

Daha dergi çıkmadan, bu derginin bir örgütlenme misyonunun olmayacağı konusunda -kimi itirazlara rağmen- anlaşmıştık. Dergi, kadınları Pazartesi'ye

örgütlemeyecekti; örgütlenmelerine katkıda bulunacaktı belki, ama 'kadınlar Pazartesi dışında örgütlenmeli' kararı vardı. Kendi örgütlenmemizle ilgili olarak, bu dergiyi, feminist hareket sayesinde çıkarıyorduk; tek tek kişiler ya da gruplar olarak, feminist hareketin içindeydik zaten. Bu dergi, kadın hareketinin bir birikimi olarak çıkıyordu. Şirin Tekeli, hiçbir dergi toplantısına katılmamakla birlikte, projeye imzasını vermişti örneğin; bu da önemliydi...

"Her ay, dergi çıktıktan sonra okur toplantısı yapıyorduk. İllerden de çok ilgi vardı; Adana, Mersin, Antalya, İzmir ve Ankara'da, birkaç kez okur toplantısı yapma olanağı bulduk Üstelik bunları oralardaki kadınlar kendileri örgütlüyor, bizi davet ediyorlardı..."

Baştan, dergide paralı çalışacak elemanlar olacağına dair bir kararımız vardı; beş kadının profesyonel olmasında anlaşmıştık. Derginin, sürekli çalışanların dergisi olmaması ve daha geniş bir kadın grubunun buna müdahil olması gerektiğine inanıyorduk. Derginin sahibinin, yayın kurulu olması konusunda anlaştık. Asıl olarak, derginin içeriğini, politik çizgisini belirleyen, yayın kuruluydu. İkinci halka, feminist kadınlardı; her ay, dergi çıktıktan sonra onlarla toplantılar düzenleyerek, öneri ve eleştirilerini almayı hedefliyorduk. Üçüncü halka da okurlarla ilişkilerdi. Okur ilişkilerini birkaç yıl, feminist kadınlarla ilişkileri birkaç ay ancak sürdürebildik... Biz ayrılana kadar, becerebildiğimiz en iyi ilişki, yayın kurulu ve yazı kurulu arasındaki ilişkiydi...

Okurlarla ilişki kurmak da ilk yıllarda çok zorunluydu gerçekten; çünkü ortada bir boşluk vardı. Her ay, dergi çıktıktan sonra okur toplantısı yapıyorduk. İllerden de çok ilgi vardı; Adana, Mersin, Antalya, İzmir ve Ankara'da, birkaç kez okur toplantısı yapma olanağı bulduk. Üstelik bunları oralardaki kadınlar kendileri örgütlüyor, bizi davet ediyorlardı... Ama bir süre sonra, hem Ankara'daki, hem İstanbul'daki okur toplantılarını bitirdik...

Çalışmalar sırasında, yazı kurulu ve yayın kurulu arasındaki ilişkilerde de problemler yaşandı. Yazı kurulu üyeleri, işi dergi olan, sabahtan akşama ka-

dar dergide bulunanlardan oluşuyordu. Yayın kurulundan biri, dergiyle daha az ilişki kurduğundan, bir ay tatile gitse, o ay dergiden kopmuş oluyordu...

"Pazartesi, ilk zamanlarda daha çok, 'haber yapan' bir içeriğe sahipti; fakat daha sonra, yayın çizgisinde çeşitli değişiklikler oldu. Tahlil ve betimleme içeren yazıların dergide daha çok yer almasına karar verdik..."

Yazı kurulu olarak, zamanla, hepimiz uzmanlaşmıştık tabii; beş yılın sonunda, her şeyi bilir hale gelmiş, serileşmiştik. Bütün hassasiyetimize rağmen, bazen, yayın kurulunun bazı üyelerinin kapak yazısından haberi olmayabiliyordu. Çünkü son üç günde, kapak konusunda bir gelişme olduğunda, kendimiz karar verip kendimiz değişiklik yapabiliyorduk. Fakat bu, arada bir yaşanan bir şeydi. Ayrıca, ayda iki yayın kurulu toplantısı yapıyorduk. Son bir yıl içinde, her Pazartesi günü, yayın kurulunun bütün üyeleri dergiye geliyordu. Son gelişmeleri tartışmaya çalışıyor, oradan dergiye neler yansıyacağını konuşuyorduk. Bu noktada, birkaç yayın kurulu üyesi, daha aktif bir rol üstlenmeye çalıştı ve bizimle daha çok siyasî tartışmaları paylaşır oldu...

'DAHA AZ POPÜLER' BİR ÇİZGİ...

Pazartesi, ilk zamanlarda, daha çok 'haber yapan' bir içeriğe sahipti; fakat daha sonra, yayın çizgisinde çeşitli değişiklikler oldu. Bu değişiklikler konusunda zaten ortaklaşmıştık; tahlil ve betimleme içeren yazıların dergide daha çok yer almasına karar vermiştik. Sonrasında, tahlil içeren bu yazıları kapak yapmaya başladık. Bunun çeşitli nedenleri vardı; popüler çizgimizi, 'daha az popüler' bir yere çekmeye çalıştık...

Biz başlangıçta, derginin on bin satacağını varsayıyorduk; ama bu hiçbir zaman olmadı. Beş bin, daha sonraki satış grafiğinde iyi sayıydı; genellikle de beş binin altında satıyorduk. Başlangıçta, evden çıkıp gazete- dergi alma özgürlüğü olan, en azından bunu yapabilen kadınlara ulaşmayı hedefliyorduk.

Oysa, bizim yaptığımız dergi, bunun çok daha ötesini başarmış kadınlara gidiyordu. Çok fazla ev kadını da vardı; ama, feminizmin içinde çalışmış, sorgulayan, daha fazlasını isteyen okurlarımız olduğuna karar verdik...

Ayrıca, Pekin Konferansı'nda tartışılan konular, dünya feministleri gibi, bizi de etkiledi. Yoksulluk, globalleşme, kadınların bu alandaki mücadeleleri vb. gibi daha genel konularla feminizmin bağlantıları gündeme geldi... Bütün bunlardan sonra, tahlil yazılarına daha çok yer vermeye karar verdik.

O dönemde, '28 Şubat' süreci yaşandı. Devlet, sistem, Kürtleri ve İslamcıları düşman ilan ediyordu. Pek çok kadın, '28 Şubat'ın, deyim yerindeyse, arkasına dizildi. Pek çok örgütte, 'İslamcılar' tartışması yaşandı. Ama biz, bu konuda sallanmadık diyebilirim; nasıl tutum almak gerektiğine ve bu işin kadınlarla olan bağlantısına dair, çok kıvrak ve akıllı davrandık bence...

"'28 Şubat' sürecinde, pek çok örgütte, 'İslamcılar' tartışması yaşandı. Biz, bu konuda nasıl tutum almak gerektiğine ve bu işin kadınlarla olan bağlantısına dair, çok kıvrak ve akıllı davrandık bence..."

Zaten, Kürt sorununun kadınla bağlantısını kurmaya çalışıyorduk sürekli; bu hassasiyet, genel olarak Pazartesi'yi oluşturan bütün kadınlarda vardı... Ama, politik İslam, gerçekten kadınları bölen bir şey oldu. Ben, 28 Şubat'tan 15 gün önce Ankara'da yapılan 'laiklik mitingi'nin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Erkeklerle yürüdükleri, Deniz Baykal'ın en önde olduğu, neredeyse bütün kadın örgütlerinin bu mitinge katıldığı bir dönemde, biz burada miting yaptık. Tamamen kendi gündemimizle bağlantılı 'Artık Örgütlü' mitingini yaptık... Ama bu süreç, kimi kadınların dergiden kopmasına da neden oldu; okur olarak dergiyi sahiplenen, yazılarıyla destek veren kimi kadınlar açısından bir ayrışma yaşandı...

Biz, 'Pazartesi'yi bir imza olarak kullanmama kararındaydık. 'Pazartesi', bir kolektif bir araya gelişti; 'Biz Pazartesi olarak, birbirimizi temsil etmi-

yoruz' diye bir kararımız vardı... Ama, 1997'nin 8 Mart'ında, bir yönelim değişikliğiyle, 'Pazartesi' olarak, bir miting çağrısı yaptık; 'Pazartesi' imzasını kullanarak mitinge, değerlendirmelere katıldık. Sonra da 'Pazartesi' olarak birbirimizi temsil eder hale geldik. Sonuç olarak, tanıtım broşüründe yazdıklarımız ve en başta konuştuğumuz pek çok konuda kısmen değişim oldu...

"ÖDP'de, kimi politik tartışmaların bizi beslediğine, bizim de ÖDP'yi beslediğimize hâlâ inanıyorum. Ancak, aklımızın, fikrimizin, enerjimizin bölündüğü yönündeki eleştirileri paylaşıyorum..."

Katılımcı: *'Pazartesi'yi çıkaran ekibin hemen hemen tamamı ÖDP'ye üye olmuştu sanırım. Dergi, tahlil yazılarıyla daha politik bir hat üzerine yorum yapmaya yöneldiğinde, ÖDP döneminin nasıl bir etkisi oldu?*

Filiz Koçali: Ekibin tamamı üye olmamıştı ÖDP'ye; ancak böyle eleştiriler, yayın kurulu arasında da vardı, 'ÖDP bizi olumsuz etkiliyor' deniyordu. Aslında, ben de dahil, bazılarımız, bu fikre uzun süre direndik. ÖDP'de, kimi politik tartışmaların bizi beslediğine, bizim de ÖDP'yi beslediğimize hâlâ inanıyorum. Bu eleştirilere direndim; çünkü, ÖDP'de günlük faaliyette, en çok çalışanlardan biriydim. Bu, hamallık isteyen bir işti; ister istemez, çok fazla enerji aktarmam gerekiyordu...

Pazartesi'nin günlük yazıları yazan, tartışmaları yapan asıl çekirdek kadrosu, ÖDP'de yer aldı; kimimiz bir muhalif ekibin başında, kimimiz MYK'daydık. Dolayısıyla, aklımızın, fikrimizin, enerjimizin bölündüğü yönündeki eleştirileri paylaşıyorum. Ama, diğer taraftan, genel politikayla feminizmin bağlantısını kurma noktasında, ÖDP'den çok beslendiğimizi düşünüyorum. Ancak, ÖDP'de yer alan arkadaşlar olarak, birbirimizle oradaki saflaşmalar nedeniyle çatışmadık; oradaki pozisyonlarımız, ilişkilerimizi etkilemedi. Çünkü kendi aramızda çok derin ayrılıklar yaşamıyorduk...

Katılımcı: *ÖDP'nin, '28 Şubat' konusunda çok doğru bir politika izlemediğini düşünüyorum. Radikal İslamcılara karşı duruş gösterirken, aslında ordunun yanında da yer almış gibi oldular bence. Pazartesi ekibi olarak, ÖDP'de bu tutuma karşı bir duruş gösterdiniz mi?*

Filiz Koçali: Pazartesi içindeki kadınlar, bu konuyla ilgili farklı şeyler düşünüyor olabilirler; ama biz, dergi özelinde bu konuda bir gerilim yaşamadık. Politik İslam ile ilgili olarak çeşitli tartışmalar yaşadık; fakat, gerilim olmadı. Yayın kurulunda endişesini belirten arkadaşlar vardı; ama, bizim aramızda büyük benzerlik olduğunu söyleyebiliriz, birbirimizin yazılarını destekleyen şeyler söylüyorduk. ÖDP içinde, ÖDP'nin siyasetine karşı nüanslar vardı; ama bu bizi gerçekten etkilemedi. Birbirimizin durduğu politik yeri beğenmesek bile, bu, bizim tartışma konumuz olmadı.

Katılımcı: *Pazartesi dergisi, başlangıçtaki amaçlarını ne kadar yerine getirebildi? Neyi, ne kadar sorguladı?*

Filiz Koçali: 'Pazartesi' bir amaçtı aslında. İyi bir yayın çıkarmak ve bu yayınla hedeflerimize ulaşmak istiyorduk. Öngördüğümüz sayıda okuru yakalayamama dışında, amaçlananları üç aşağı beş yukarı başardık bana göre. Çok özgün ve tartıştıran haberler yaptık örneğin; 'ayıp köşe' vs. de belli bir başarıyı yakaladı... Popülerleşmek, okurla canlı bir bağ kurmak, her kadını yazı yazmaya teşvik etmek önemliydi bizim için. 24 sayıda, 500 kadın, Pazartesi'ye bir biçimde yazı yazmış örneğin; bu çok önemli... Ayrıca, çıkan tahlil yazılarını da başarılı buluyorum. Çünkü verimli feminist tartışmaların çok sürdürülmediği, daha çok pratik işlerin gündemde olduğu bir zamanda, tahlil yazıları çıkarmak zordu. Dönüp baktığımda başarılı buluyorum onları...

Katılımcı: *'Pazartesi'ye maddi destek sağlayan kurumla ilişkilenme şekliniz nasıldı?*

Filiz Koçali: FAS, para alınabilecek ender kurumlardan bir tanesi; feministlerin vakfı olması da çok önemli bir nokta... Rusya'da, Bulgaristan'da

da bazı oluşumları destekliyordu bu vakıf; yılda bir, desteklediği ülkelerdeki kadınları bir araya getirip buluşturuyordu. Herkes, yaptığı işi anlatıyordu... Vakfın desteğini aldığınızda, yapmanız gereken, alınan paranın nerelere harcandığını kuruşu kuruşuna yazıp belgelemek ve rapor etmekti. Altı ayda bir, yaptığımız işi rapor ediyorduk; sonra da mâli raporumuzu veriyorduk. Bunun dışında, vakfın bizden istediği hiçbir şey yoktu... Onlarla çok olumlu bir ilişkimiz oldu; bizi beğeniyor, başarılı buluyorlardı.

Katılımcı: *1998'de, yapısal değişiklikler olmuştu sanırım vakıfta; feministlerin vakfı olmaktan çıkmıştı. Bu değişikliğin de etkisiyle, bütün bu zaman içinde, yalnızca bir kere buradaki büro aracılığıyla uyarı aldı dergi. Açlık grevi fotoğraflarının yayınlanmasıydı gerekçe...*

Filiz Koçali: Yeşiller, FAS'ı ve destekledikleri diğer iki vakfı bir çatı altında toplamaya karar vermişti o dönemde; bir birlik konferansı yapmıştı. Bu konferansa giden FAS'taki kadınlar bize, 'bir değişiklikle karşı karşıyayız. Daha büyük bir vakıf olacak, biz feministler artık azınlıkta kalacağız. Bir kısmımız ayrılacağız; ama, elimizde kalan son bir para var, onunla sizin için bir şey yapalım' dediler. Hatta o arada, alelacele bize bir bina aldılar. Gerçekten de feminist kadınlardı; destekledikleri otuz tane proje olmasına rağmen, ellerindeki parayı 'Pazartesi'ye aktardılar...

Birleşmeden sonra, farklı insanlarla muhatap olmaya başladık biz de. Muhataplık ilişkimiz, rapor alıp-vermekti. Bizim ayrılma sürecimizde, yeni vakfın feminist çizgisinde de değişiklik oldu zaten. Yeşiller içinde de çeşitli feminist gruplar yer alıyordu; o dönemde güç kazanan ekibin 'cinsiyet demokrasisi' diye bir tanımı vardı. Daha çok, kadının güçlendirilmesi, koşullarının düzeltilmesi gibi projeleri destekliyorlardı; projelerin de, bir süre sonra kendi kendine ayakta durması öngörülüyordu. Biz, üç yıllık bir projeyle baş vurmuştuk; süre bitince, çok beğendikleri için uzattılar. Ama, 'bundan sonrası için de çeşitli arayışlara girin' dediler. Bizim ayrılma sürecimizde, Almanya'dan biri gelmiş, çeşitli önerilerde bulunmuştu. Bütçelerini kısacaklarını söylemiş, abonelik sistemini önermişti...

Çeşitli fikirler vardı kafamızda; bir çözüm bulmak zorundaydık. 'Dergi aynı biçimde devam edecek' diye bir karar olsaydı, başka kaynaklar da araştırılabilirdi... Projeler, işi kolaylaştırıyor; yaptığın bir işle bir şey istediğinde, bir hayale para vermediğini biliyor insanlar. Parça parça, lokal destekler bulmak da mümkün. Fakat esas olarak, sürekli bir yayın çıkarabilmenin önemli olduğunu düşünüyorum ben...

***Katılımcı:** Bir 'hoşçakalın' yazısıyla ayrıldık dergiden... Kalanlar için en ağırı, bu yazıydı. 'Biz ayrılırken' diye bir ibare kullanılıyordu orada. O 'biz' var mıydı, o yazı bizi temsil ediyor muydu sence?..*

Filiz Koçali: Ortaklaşa yazılmıştı; herkes gördü o yazıyı. Dört kalemden çıktı; itinayla yazmak zorunda hissediyorduk kendimizi. Ama, kimsenin onayı olmadan atılmış bir imza yok orada. Rastlantısal bir ayrılık değildi sonuçta...

***Katılımcı:** Bu ayrılık süreci neden tartışılmıyor?*

Filiz Koçali: Bizim açımızdan, kişisel yanı ağır basan bir ayrılıktı. Bu nedenle de biz, tartışmadan kaçındık. Politik bir problem olsaydı söz konusu olan, yazmak ve tartışmak daha kolay olurdu...

***Katılımcı (Ayşe):** Kadın hareketi, mücadeleleri kapsıyor aslında; bu anlamda, devraldığımız önemli bir miras var... Zamanında bazı olaylar yaşanıyor; bunlar bize, genel yönelimler olarak aktarılıyor. Şu anda kişiler buna hazır olamayabilir tabi; ama, deneyimlerin bize aktarılmaması, bizim 'Amerika'yı yeniden keşfetmemiz' anlamına geliyor... Bizden önceki kuşakların deneyimlerini almaya ihtiyacımız var. 'Özel alan politiktir' deniliyor, ama çok fazla hayata geçirilemiyor sanırım...*

Filiz Koçali: Ayrılık nedenlerini anlatmamın sizlere bir yararı olacağına inansam, anlatmaktan kaçınmazdım. Fakat bunu aktarmamızın yararı olmayacağı kanaatindeyim; bu yüzden, bize kalsın... Ama 'kadınlar birbiriyle politika yaparken neler yaşıyorlar'ı paylaşmakta bir sakınca yok el-

bette. Bu, 'Pazartesi'yi aktarsam da aktarmasam da tartışmamız gereken bir konudur zaten...

PAZARTESİ DERGİSİ DENEYİMİ (2000 SONRASI)*

AYŞE DÜZKAN

1959, İstanbul doğumlu. Lise mezunu. 1994'te 'çalar saat' (Parantez Yayınları) isminde bir mizah kitabı yayınladı. 'Yerli Bir Feminizme Doğru' (Sel Yayıncılık, 2001) kitabı içinde 'bu iş bu memlekette nasıl olacak?' başlıklı bir makalesi bulunuyor. Yayın yaşamı boyunca 'Feminist' dergisinde yazdı.Yayın hayatına devam etmekte olan 'Pazartesi' dergisi yazarlarından. 'Demokrat Gazetesi' (1979-1980), 'Pişmiş Kelle' (1994-1996), 'Hayalet Gemi' (1991-1995), 'Özgür Gündem' (yayın hayatı boyunca), 'Özgür Politika' (2000-2002), 'Kırmızı Alarm' (yayın hayatı boyunca), Radikal (1997-1998), 'Express' ve 'Post-Express'te yazıları yayımlandı. Halen 'Zip İstanbul' ve 'gazetem.net'te yazmayı sürdürüyor; çevirmenlik ve editörlük yapıyor... Onu en çok heyecanlandıran kadın eylemi, 1987'deki 'Dayağa Karşı Miting'. Bu mitingde, hayatında ilk kez kalabalığa karşı konuştu. Miting sırasında, kızı Haziran'a hamileydi... Kadın olmanın en sevdiği, yanı 'ezen olmamak'...

Pazartesi Dergisi Arşivinden

Ayşe Düzkan: 'Kaktüs' ve 'Feminist'ten gelen arkadaşların 'Pazartesi'yi oluşturdukları söyleniyor hep; fakat, 'Pazartesi' açısından onlar kadar önemli olan bir başka tecrübe, 'Kadınca' ve 'Kim' dergileridir. Bu iki dergi, o dönemde kadın hareketine, kadınların politik gelişimine ve feminizmin yaygınlaşmasına çok büyük bir katkı sağladılar...

"O güne kadar dergiler, kadınların nasıl giyindikleriyle, kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ilgili konularda akıl veriyorlardı; 'şunu giysen daha çok yakışır sana, kalçalarını örtmek istiyorsan' gibi... Pazartesi ise, 'neden kalçalarımızı örtmek istiyoruz, niye saçımızı şöyle yapmak istiyoruz?' üzerine tartışma yürütmeye çalıştı..."

Pazartesi'yle ilgili olarak birtakım araştırmalar yapılmıştı. Yeşim Arat, 'Pazartesi'nin birkaç önemli başarısından, bir Ortadoğu ülkesinde kadınların cinselliği konusunu gündemine taşımasından söz etmiş örneğin. Aslında bunu 'Kim' ve 'Kadınca' yapmıştı bir ölçüde; ama 'Pazartesi', bu konuyu onlardan daha açık, daha irkiltici bir şekilde ele aldı... O güne kadar dergiler, kadınların nasıl giyindikleriyle, kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ilgili konularda akıl veriyorlardı; 'şunu giysen daha çok yakışır sana, kalçalarını örtmek istiyorsan' gibi... 'Pazartesi' ise, 'neden kalçalarımızı örtmek istiyoruz, niye saçımızı şöyle yapmak istiyoruz?' üzerine tartışma yürütmeye çalıştı... Yeşim Arat ayrıca, 'Pazartesi'yle birlikte, 'politik gelişmelerle ilgili feministler ne der?' konusunda düşünmeye zorlandığımızı da vurgulamış...

'POPÜLER DİLİ VE GÜNDEMİ' YAKALAMAK...

Amerika'da da, İngiltere'de de Pazartesi'ye benzeyen dergiler var. Popüler müzikten de, siyasetten de bahseden, gazete okuyabilen her kadının rahatlıkla anlayabileceği içerikte bu dergiler. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum ben; gazete okuyan her kadının okuyup anlayabileceği bir şey yapmazsanız, kadınlarla ilgili politik bir şey yapmış sayılmazsınız çünkü... Teorik

bir şey yazdığınız zaman, bu, politik değil, akademik bir faaliyet olur. Kadınların çoğunun anlayabileceği bir dergi yayımlamak lazım.

Bu, popüler dili ve gündemi yakalama meselesi, her zaman görülmeyen bazı tartışmaların kaynağı olmuştur. Biz, popüler kültür üzerinden kadın-erkek ilişkisini eleştirmeye çalışıyoruz örneğin; Nilüfer, Sezen Aksu, şarkılar falan diyoruz. Ama, bizim yayın kurulundan bir kadın, Aysel Gürel'in adını hiç duymamış örneğin... Okuyup yazan, feminist-solcu kadınlarla, kadınların kalanı arasındaki bu açı, bu farklılık, yaptığımız işi zorlaştıran etkenlerden biri. Bu gerilimi her zaman hissettik. Birçok kadın açısından, gerçek ilgi alanlarıyla, 'Pazartesi'de olduğu için ilgilenmek zorunda olduğu alan çok farklıdır. Bu konuda kendisini en çok zorlayan arkadaşımız Nesrin Tura'dır; o dünyayla hiç ilgisi yokken, dizilerle ilgili mizahî yazılar yazan biri haline geldi örneğin...

"Pazartesi'nin çıktığı dönemi hatırlamak lazım; kadın meselesi basında sürekli tartışılıyor. Bir 'peri masalları' dergisi olan Cosmo, 'iyi koca bulmanın yollarını' gösteriyor; 'Kim', 'kocanızdan gizli hesap açtırın, çok da güvenmeyin geleceğinize' diyor."

'Pazartesi'nin çıktığı dönemi hatırlamak lazım; kadın meselesi basında sürekli tartışılıyor; Ayşe Arman, 'Feminist olmalı mıyım, olmamalı mıyım?'ı tartışıyor; Duygu Asena, sürekli feminist yazılar yazıyor... Büyük medyanın kadın dergilerinin; bir 'peri masalları' dergisi olan Cosmo'nun 'Kim' ile aynı piyasada yer aldığı bir dönem... 'Kim', 'kocanızdan gizli hesap açtırın, çok da güvenmeyin geleceğinize' der; Cosmo, 'iyi koca bulmanın yollarını' gösterir...

Biz, çok iyi ulaşabileceğimiz bir haberle çıktık aslında. Güneş Kurtulan adlı bir kadına, iki tanınmış entelektüelin, Alp Buğdaycı ve Metin Kaçan'ın tecavüz etmesi gündemdeydi o sıra. Güneş, tanıdığımız bir kadındı; çok aklı başında bir şey yaptı ve en uzun Pazartesi'ye konuştu. Ayrıca, gece hayatında çalışan kadınlar vardı çevremizde; oradan da enformasyon alabildik. Sonuçta, bütün gazetelerden daha farklı, daha kapsamlı bir haber

çıkardık ortaya. İlginçtir; bu sayıdan sonra, bize selam vermeyen eşcinsel entelektüeller oldu İstanbul'da. En çok satan sayılardan biri, o ilk sayı oldu. O dönemde, kadın-erkek meselesi daha çok tartışılıyordu; çünkü, feminizmin altın yılları geçmişti, ama etkisi hâlâ sürüyordu...

'FON MESELESİ'

Bir de 'fon alma' meselesi var tabi... Pazartesi', fon alan ilk kuruluşlardan olmamasına karşın, bu konuyla ilgili çok problem yaşadık. Fon alma meselesiyle ilgili olarak, iki ayrı uç olduğunu düşünüyorum; her yerden fon alınabilir ve fon alınmamalı... Her şeyden önce, fonun nereden geldiği çok önemli. Ayrıca, kadınlarla ilgili olarak yapılması gereken bazı işler var; bu işleri, dünyanın her yerinde sosyal devlet yapar. Yayıncılık değil tabii; ama sığınak, kadın merkezi gibi yapıları kurmak, sosyal devletin görevleridir. Türkiye gibi sosyal devletin olmadığı bir yerde, emperyalist devletlerin bize böyle bir borcu olduğunu düşünüyorum; oradaki servette bir hakkımız var. Fakat, bunun nasıl kullanılacağı meselesi önemli...

"Kadınlarla ilgili olarak, yapılması gereken bazı işler var; bu işleri, dünyanın her yerinde sosyal devlet yapar. Türkiye gibi, sosyal devletin olmadığı bir yerde, emperyalist devletlerin bize böyle bir borcu olduğunu düşünüyorum; oradaki servette bir hakkımız var. Fakat, bu fonların nasıl kullanılacağı meselesi önemli..."

Pazartesi'nin fon aldığı kuruluş, bütün bu tartışmalarla ilgisi olmayan bir kuruluştu. Türkçesi, 'Kadınları Kışkırtma Vakfı' olan, 1968 sonrasının en güçlü feministlerinin yer aldığı feminist bir vakıftı. Onlarla ilişkimiz, her zaman bir fon ilişkisinden çok ötedeydi; ciddi siyasî ilişkilerimiz oldu. Biz orada, Orta ve Doğu Avrupa seksiyonuna dahildik; onlar aracılığıyla, eski Yugoslavya'daki, Rusya'daki, Ukrayna'daki, Polonya'daki feministlerle ilişkimiz oldu. Uluslararası toplantılara katıldık, tartışmalar yaptık. Pa-

ra ilişkisinin dışında, çok doyurucu bir çalışma oldu bu...

Daha sonra, Yeşiller Partisi içindeki bir takım gelişmelerle üç vakıf birleştirildi; Henrich Böll Vakfı, bizim çalıştığımız vakfa bir tür el koydu. Sonrasında, bir Amerikan vakfından destek aldık ki, o da feminist bir vakıftı... Avrupa Birliği'nden para almakla, feminist bir vakıftan para almak arasında çok büyük fark olduğunu düşünüyorum. Çünkü, bu bir tür dayanışma ilişkisi. Ne yaptığınız, nasıl yaptığınız, kimden para aldığınız, kendi vicdanınız ve yaptığınız işin doğruluğu açısından değilse bile, bir takım spekülasyonlar açısından önemli...

"Pazartesi'nin en önemli başarılarından biri, bazı konuları Türk basınının gündemine taşımasıdır. Ayrıca, 'Pazartesi' sayesinde, popüler kültür, sadece tüketilebilir değil, eleştirilebilir bir şey olarak da ele alınmaya başlandı. Bunun örneklerini de Pazartesi gerçekleştirdi...

İlk dönemlerde, dışarıdan çok yazı geliyordu Pazartesi'ye. Berrin Karakaş gibi, sonradan basında gündem olan ve 'genç yetenek' olarak görülen kadınlar, o dönemlerde bize dışardan yazıyordu. Perihan Mağden de bu kadınlardan biriydi. İki tane romanı vardı, bir de şiir kitabı çıkmıştı. "Perihan'ı tanıyoruz, bir röportaj yapalım" dedik, röportajdan sonra bize yazı yazmaya başladı. Sonra da önünde bir yol açıldı; şimdi biliyorsunuz, herkesin Perihan Mağden'i o... Sonra başka bağlantılar da oldu. Ramize Erer, zaten ünlü ve çizen bir kadındı, onunla da tanışıyorduk. Benim asıl yazdığım yer 'Pazartesi'ydi; ama bir de 'Pişmiş Kelle' diye bir mizah dergisinde yazıyordum. Orada, Ayşan Baloğlu diye bir kadın çizer vardı. Uzun yıllar çizdi bizde; daha sonra o da yükseldi...

Pazartesi'nin en önemli başarılarından biri, bazı konuları Türkiye'de basının gündemine taşımasıdır. Kadına yönelik şiddet, üçüncü sayfa haberi olmaktan çıktı, dikkatle ele alınır hale geldi örneğin. Ayrıca, 'Pazartesi' sayesinde, popüler kültür, sadece tüketilebilir değil, eleştirilebilir bir şey

olarak da ele alınmaya başlandı. Bunun örneklerini de Pazartesi gerçekleştirdi... 'Erkeklerle dalga geçme' meselesi de çok önemlidir. Çünkü, 'Pazartesi'yle birlikte, 'ama bizi çok eziyorlar' şeklindeki şikayet tonundan, 'aptallara bak'a geçildi...

ÖDP SÜRECİ VE 'BÜYÜK BASIN'LA ETKİLEŞİM

ÖDP'nin 'Pazartesi'ye olumsuz etkileri oldu; ama bu olumsuz etkiler, sanılandan farklı etkilerdi. 'ÖDP'liyiz ve ÖDP içindeki çelişkiler Pazartesi'ye yansıyor' diye bir şey yoktu. Zaten Pazartesi'de, çoğunluk ÖDP'deki belli bir grubun içindeydi. Bir tek Filiz, ÖDP'li olup bunun dışındaydı; ama o da uzak bir yerde değildi. Etki başka türlü gelişti aslında... Ben, 'Pazartesi'den önce gece hayatında çalışıyordum, barmenlik yapıyordum; böyle bir dünyam vardı. ÖDP'li olduktan sonra, ben de tüm ÖDP'liler gibi, doğrudan demokrasi, aşamalı devrim, parti içi demokrasi gibi, sadece solcuların ilgilendiği konular üzerine kafa yormaya ve solcularla sosyalleşmeye başladım. Kendi yazı tecrübeme baktığım zaman, bunun bir etkisinin olduğunu açıkça görüyorum örneğin...

"Bazı arkadaşlarımız, parti içinde yoğun olarak pratik işlere koşturuyorlardı. Onların durumu daha da kötü oldu; çünkü, siyasetle ilgilenmenin belli bir fikrî besleyiciliği olmalı."

Bazı arkadaşlarımız, parti içinde yoğun olarak pratik işlere koşturuyorlardı. Onların durumu daha da kötü oldu; çünkü, siyasetle ilgilenmenin belli bir fikrî besleyiciliği olmalı. Ama bir parti çalışması içindeki koşuşturmanın fikrî besleyiciliği yoktu... Ayrıca ÖDP'nin, herhangi bir solcu partiden farklı olarak, hayatla alakası yoktu. ÖDP'de yoksul birini hiç görmeden de siyaset yapabilirdin; orta sınıf bir yapı içindesin çünkü... Bu sepeblerden dolayı, ÖDP'nin bana ve arkadaşlarıma olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum. 'Bizi böldü' değil demek istediğim; ama, o dünyaya girdik, o dünya-

nın penceresinden bakmaya başladık. Gerçekten sınırlayıcılığı vardı bunun...

1998'e geldiğimizde, bizim öncülüğünü yaptığımız bir sürü yaklaşıma büyük basın el koymuştu. Bunlardan biri kadın haberleri, diğeri de popüler kültür eleştirisidir. Bu noktada, bizim problemimiz, 'biz yaptık malzeme oldu, yeni bir şey yapmamız lazım' oldu; devrimci süreç böyledir zaten... Bu yenilenmede zorlanmamızın sebeplerinden biri ÖDP'dir.

Bu ülkede, kadın siyasetinin açmazlarından biridir bu ve hep yaşanacaktır. Kadınlar, sosyal hayatta her zaman erkeklerden dışlanmış bir şekilde yaşadıkları için, erkeklerle birlikte sosyal hayat içinde olmak, erkeklerle beraber siyaset yapmak istiyorlar. Ayrıca, erkeklerle yapılan iş, daha ciddi ya da daha kapsamlı bir işmiş gibi görülüyor... ÖDP'de, yapabileceklerimizin bir kısmını yaptık ve yeni bir şey yapmanın bir meydan okumasını, heyecanını yaşıyoruz' gibi bir şey hissettik. Bu noktada bir tıkanma yaşadığımızı düşünüyorum...

"1998'e geldiğimizde, bizim öncülüğünü yaptığımız bir sürü yaklaşıma büyük basın el koymuştu. Bunlardan biri kadın haberleri, diğeri de popüler kültür eleştirisidir. Bu noktada, bizim problemimiz, 'biz yaptık malzeme oldu, yeni bir şey yapmamız lazım' oldu; devrimci süreç böyledir zaten..."

Filiz Koçali arkadaşımızın '90'larda Türkiye'de Feminizm' adlı kitaptaki 'Pazartesi' değerlendirmesini okudum; katılınmayacak çok az şey var orada. Ancak, bir konuya değinmem gerekiyor burada. Filiz de bahsetmiş; siyasal İslam ve Kürt hareketi konusunda belli bir pozisyonumuz oldu her zaman. Açık bir şekilde, PKK sempatizanı kadınlar bulundu Pazartesi'de. İslamcı hareket içinde olan, ama feminizan düşünceye yakın duran insanlar da yazdı. Fakat daha sonra, 28 Şubat'a karşı tavır almak şeklinde tanımlanacak bir siyasetimiz olmadı bizim; böyle bir kavram da kullanmadık kendi aramızda.

Siyasal İslam konusunda Kemalistlerle aynı düşünmüyorduk elbette; Kürt meselesi konusunda da bir sürü açılımımız vardı. Ama ben, 28 Şubat'a karşı olmaktan çok, 12 Eylül'le hesaplaşmak gerektiğini düşünüyorum. 'Pazartesi, 28 Şubat'a karşı pozisyon aldı' teorizasyonunun daha sonradan yapılmış olduğunu düşünüyorum...

'JAKOBEN BİR HAREKET'

Kadın hareketi, jakoben (tepeden inmeci) bir harekettir. Feministseniz, 'kadınlar aldatılıyor, biz onları uyandıracağız' dersiniz. Dünyanın pek çok bölgesinde, kadın hareketinin ilk eylemlerinden biri, güzellik yarışması basmaktır; biz de yaptık bunu. Orada, birtakım kadınlar, güzellik yarışmasına girmek istiyorlar; onlarla karşı karşıya geliyorsunuz... Liberal görüş, bu noktada, 'Ama onlar bunu istiyor' diyor. Biz, 'Elit Model Look'u bastığımızda, 'moralimizi çok bozdular' demiş kızlar. Doğrudur bu; morallerinin bozulmasını istiyoruz zaten. 'Akıllan kızım' demeye çalışıyoruz; çünkü, feminizm son derece jakoben bir harekettir...

> "Kadın hareketi, jakoben bir harekettir; feministseniz, 'kadınlar aldatılıyor, biz onları uyandıracağız' dersiniz. 'Elit Model Look'u bastığımızda, 'moralimizi çok bozdular' demiş kızlar. Doğrudur; morallerinin bozulmasını istiyoruz zaten..."

'İstemiyorlarsa olmasın, toplumun kalanı ya da tamamı ne istiyorsa, o olsun' şeklindeki çizgiyle feminist politika arasında bir açı vardır muhakkak ki. Biz, bir öneride bulunduğumuz zaman, kadınların yerine karar vermiş oluyoruz; ayıp değil bu... 'Çoğunluğun beğendiği doğrudur' diye bir şey yok. Bu, Pazartesi'nin yaygınlaştığı ve çalıştığı dönemde, Türkiye'de çok önemli bir tartışmaydı. 'Bırakın kadınları, çok üzüyorsunuz, o istiyor, seviyor adamı, n'apsın seviyorsa' falan deniyordu. Çok da yazı geliyordu bu konularda. O dönemde, Ayşe Arman'la yaptığımız bir takım atışmalar, tartışmalar da bunun

üzerine kuruluydu. 'Kadınlar ne istiyorlarsa onu yapsınlar' deniyor; hayır, kendileri için iyi ve doğru olanı yapsınlar, onlara istetileni yapmasınlar. Burada bir açı var...

URFALI SEVDA VE 'UZAKLAR GEMİSİ'

1998'e geldiğimizde, büyük bir 'beslenme' problemi yaşamaya başladık. Ayrıca, 'hareket yorgunu'yduk çoğumuz; tartışmalar ve bir katkı sağlamayan eleştirel ortam, tahammülsüz hale getirmişti bizi... Bu dönemde, iki temel tartışma etkiledi bizi. Bunlardan biri, Urfalı Sevda'nın öldürülmesiydi...

"1998'e geldiğimizde, büyük bir 'beslenme' problemi yaşamaya başladık. Ayrıca, 'hareket yorgunu'yduk çoğumuz; tartışmalar ve bir katkı sağlamayan eleştirel ortam, tahammülsüz hale getirmişti bizi..."

Sevda, 16 yaşında genç bir kız; amcaoğlu öldürüyor, hapse giriyor. Semra'yla Urfa'ya gittik, kızın evini gördük. Hayatımda gördüğüm en yoksul evdi; dizboyu yoksulluk... Sonra, Filiz'le cezaevine gittik; kızın amcaoğlunu gördük. Çocuk da Sevda'dan iki yaş küçük, katil olmuş... Bu haber, çok çeşitli spekülasyonlara yol açtı. Haberin ardından, aralarında Canan Arın'ın da bulunduğu bazı kadınlar, mahkemeye müdahil oldu ki; bence bu yanlıştı. Başta Stella (Ovadia) olmak üzere, bir grup kadın, kızla oğlanın durumunu paralel görmemizi eleştirdi. Başka bir grup kadın da 'Siz, Kürtlerin geleneklerine Türkiye'den bakıyorsunuz, onlar öldürür tabii' dedi...

Bu duruma benzer bir durum, İngiltere'de de yaşanıyor. İngiltere'de, bazı Kuzey Afrikalılar kızlarını sünnet ettiriyorlar; kızlar kötü şekilde mikrop kapıyor. İngiltere'de kızları sünnet ettirmek yasaktır. Feministler arasında bir tartışma başlıyor; bir grup feminist, 'bu onların geleneği; kızlar steril koşullarda sünnet ettirilebilir' diyor, diğer grup ise 'kızların sünnet ettirilmesi feci bir şeydir, izin vermeyelim' diyor...

Buradan öğrenebildiğimiz bir şey var: Evrensel bir konu bu; bütün kadınlar için isteyebileceğimiz bir şey, 'kadınlar sünnet ettirilmesin ya da öldürülmesin' söylemi. Bu anlamda, kadınlar için gelenekleri falan aşan evrensel bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün. İngiltere'deki kadınlar da özgürlük istiyor, buradakiler de. Hepimiz kurtuluş istiyoruz... Stella'nın, 'kız öldürülmüş, oğlan sadece hapiste; nasıl olur da ikisini de mağdur görürsünüz?' şeklinde bir bakış açısı vardı. Bu, büyük ölçüde doğruluk payı da taşıyor; ama o vakada, çok küçük bir çocuğun azmettirildiği ve mağduriyeti ortadaydı. O da patriyarkanın kurbanıydı bir biçimde...

"Stella'nın, 'kız öldürülmüş, oğlan sadece hapiste; nasıl olur da ikisini de mağdur görürsünüz?' şeklinde bir bakış açısı vardı. Bu, büyük ölçüde doğruluk payı da taşıyor; ama o vakada, çok küçük bir çocuğun azmettirildiği ve mağduriyeti ortadaydı. O da patriyarkanın kurbanıydı bir biçimde..."

O dönemde bizi etkileyen ikinci önemli tartışma, 'Uzaklar Gemisi'ydi. Bir karı koca var; kadın adama âşık oluyor. Adamın tekneyle dünyayı gezme hayali var. Dünyayı geziyorlar; arada kızın fotoğrafını çekiyorlar, kızın önünde önlük var. Stella, Radikal'de kadını suçlayan bir yazı yazıyor ve bunu feministlere mâl ediyor. Biz de bunun üzerine, Pazartesi'de bir yazı yazdık...

Bu noktada, 'O kadın bunu yapmak istiyor, bize ne?' diyenler oldu. Çünkü kadın da, "Kocamla çıktım, n'apıcam işte, çocuk da var. Taktım önlüğümü, yemek yapıyorum, hiç aklıma gelmedi' diyor... Burada kadının eleştirilmesi, taktik olarak hatalı bir şeydi bence; çünkü, kadın ikinci kaptan ve denizcilik âleminde, yemeği ikinci kaptanlar yapıyormuş. Kadın denizci olmuş, çok özgün bir durum var; bir tür başarı elde etmiş bir kadın üzerinden böyle bir tartışma yapıyorsun... Verilen örnek, bizi haksız çıkartacak bir örnek; bu senin üstüne sıçrar... "'Elit Look', çok doğru bir hedefti örneğin; çünkü çok daha fazla insanın kabul edeceği '18 yaşın altı' meselesi vardı. Bir adım atarken, 10 örnek içinden en vurucu olanını seçmek gerek; en kenarda senin gözüne çarpanı ya da seni rahatsız edeni değil... Bizim de en büyük problemimiz buydu bence..."

MERKEZ OLMAK YA DA OLMAMAK...

'Pazartesi'yle ilgili olarak, son yıllarda, 'onlar merkez olamazlar, orada çalışıyorlar' dendiğini duyuyorum. Halbuki Pazartesi'nin bir merkez olma iddiası olmadı hiçbir zaman... Feminizm böyle bir şey değildir; feminist örgütlenmede böyle bir şey yoktur. Bu, Leninist örgütlenme biçimidir ki; biz, böyle bir şeyi hiç hedeflemedik... 'Birileri bir örgütlenme yapmak isteyecekler ve örgütlenme yaparken de 'al bacım, işte bunu oku' diyecekler' diye düşünmüştük biz. Fakat şimdi görüyoruz ki, Türkiye'de örgütlenmenin modası geçmiş... Sadece feministler açısından değil, sol açısından da örgütlenmenin olmadığı bir dönemmiş bu. Kimse, 'gideyim de mahallede örgütleneyim, okulda örgütleneyim' demiyor. Üniversitelerde bazı genç kadınlar feminizmle, örgütlenmeyle falan ilgilendiler; dergiyi satmaya çalıştılar. Ama bu örneklerin dışında, dergiyi bu işlevle kullanan olmadı. Feministler sürekli, 'biz bu meseleyi zaten biliyoruz, bize teorik bir şey lazım' diyorlardı... 1998 senesi, bizim açımızdan önemlidir. Daha sonra ortaya çıkan sorunların bir kısmı 1998'de başlamıştır çünkü... O yıl, İstanbul'da, 8 Mart'la ilgili bir bölünme oldu. Çeşitli kadın örgütleriyle oluşturulmuş bir 8 Mart platformu vardı. Handan bunu takip ediyor, Pazartesi adına oraya gidiyordu. Ama hepimiz biliyoruz ki, o gün Taksim'de başka bir kadın gösterisi olacak...

Burada çok kritik bir nokta vardı. Handan, 'Bu miting neden doğruydu?' diye, Filiz de 'Bu mitinge neden gerek yoktu?' diye yazdı. Bir tartışmanın başlangıcının göstergesi oldu bu durum. 'Siyaset yaparken başka öncelikleri hesaba katacak mıyız, başkalarını hesaba katmadan mı siyaset yapacağız' meselesi gündeme geldi. Bundan sonraki dönemle ilgili sıkıntılardan bahsedilirken, 'aramızdaki problemler politik değildir, kişiseldir' deniyor; ama ben bu meselelerin politik olduğunu düşünüyorum. Aramızdaki politik meseleleri çözemememizin sebebi kişisel olabilir; ama arada büyük bir fark var...

'Pazartesi', iç ilişkiler açısından, pek çok meseleyi iyi hallettiğimiz bir yapılanmaydı. Yaş ayrımı yoktu örneğin... Ama bunların dışında, kadınlar arasında çok yaygın olan bazı meselelerimiz oldu: Diyelim, benim Yeşim'le ilgili bir problemim var, ama bunu açıkça Yeşim'in yüzüne söyleyecek gücüm yok;

kötü niyetten değil. Bu durumda, ister istemez başkalarıyla konuşuyorum. Konuştukça, çoğaltıyorum. Tabii, sonra karşımdaki de bunu fark ediyor... Bu türden dedikodu, iktidar mücadelesinden değil, güçsüzlükten kaynaklanır; çok yaygın bir şeydir bu kadınlar arasında... Bizim de böyle meselelerimiz oldu; bu şekilde sorunlarımızı çoğalttık; bunlar, meselelerimizi çözemememize yol açtı.

Bu süreçte, şahsi birkaç hatam olduğunu düşünüyorum. Depremin olduğu sene, deprem öncesi, feministlerin 'İstanbul'da bir konferans düzenleyelim' diye toplantılar yaptıkları bir dönemde oluyor bütün bunlar... Mart sonrası, "Bir tartışma yürütmek istiyorum, bu tartışmayı burada çalışarak yürütemeyeceğim. Çünkü, tartışmanın ertesi günü işe gittiğinde, tartıştığın insanlar sana başka türlü davranıyor" dedim ben; o gerilim benim açımdan tahammül edilebilir bir şey değildi çünkü. "Ben çalışmayacağım artık Pazartesi'de" dedim. Bunu, İstanbul'daki konferans toplantılarında görüştüğüm arkadaşlarla paylaştım. Onlar, her gün işe gittiğimi sanıyorlardı çünkü; halbuki gitmiyordum. Pazartesi'yi temsilen oradayım; ama artık sadece geniş yayın kurulundaydım. Durumu onlara açtım, ama sebepleri ve süreci de konuşmadım. Okurların ve Pazartesi'yi takip eden başka şehirlerdeki kadınların, böyle bir şeyden hiç haberi yoktu. Bu, benim hatamdı. Dolayısıyla ilk ayrılmak zorunda kalan ben olmuşken, süreçle ilgili değerlendirmelerde bu gerçeklikten bahsedilmedi. Benim bu tuhaf nezaketim, tersine dönüp beni vurdu...

"Gerçekten doğru olan, bu tür gerilimlerde, her şeyin resmi toplantılarda konuşulmasıdır. 'Okurumuz bize ne der' deyip, kapalı kapılar ardında bırakmamak lazım bazı şeyleri. O dergide çalışmıyorsam artık, okurların da bundan haberi olmalıydı..."

Bu süreçteki ikinci hatam da şu oldu: Ben Pazartesi'deki durumumu açıkladıktan sonra, 'yayın kurulunda konuşulsun ve Ayşe çalışmasın' denildi. Ben de 'ne olur, kimse bana telefon bile etmesin bu konuda' dedim. Çünkü bu konuda, ancak resmi toplantılarda konuşmak istiyordum. Fakat, buna rağ-

men, daha sonra bu süreçte en gerildiğimiz arkadaşlardan üçünün konuşma teklifini kabul ettim. Bu, çok ciddi bir hataydı. Bu konuyu yakın arkadaşlarımla bile konuşmazken, onlarla gayrı resmi bir biçimde konuşmuş oldum. Nitekim, o gece konuşulanların zararını gördüm daha sonra... Gerçekten doğru olan, bu tür gerilimlerde, her şeyin resmi toplantılarda konuşulmasıdır. Ayrıca, 'aman okurumuz bize ne der' deyip, kapalı kapılar ardında bırakmamak lazım bazı şeyleri. O dergide çalışmıyorsam artık, okurların da bundan haberi olmalıydı...

"Bu tartışmalardaki temel nokta, büyük basının bizim işlerimizi devralmasıydı. Biz bu noktada, 'daha politik bir şey yapmalıyız, en azından bunun için daha fazla beslenmeye ihtiyacımız var' dedik..."

Bu tartışmalardaki temel nokta, büyük basının bizim işlerimizi devralmasıydı. Biz bu noktada, 'daha politik bir şey yapmalıyız, en azından bunun için daha fazla beslenmeye ihtiyacımız var' dedik... Ayrıca, o dönemde dergide yazan ve feminist olmayanların sayısı, feministlerden daha çoktu. Ben bir dönem, "Bu yazı Radikal İki'de basılabilirse basmayalım" diyordum hatta. Bunun, her dönem için geçerli olduğunu düşünüyorum; oralarda yayınlanamayacak yazıları yayınlamalıydık biz... Bir de 'açılalım' diyorduk; 'daha fazla yazmak isteyen varsa gelsin, tekrar bir yapı kuralım' diyorduk... Biz yine anlaştık; hem sınırlayıcı, hem de davet edici olmasına çalıştığımız bir çağrı metni hazırlamaya karar verdik. Ama bu noktada, dört arkadaşımız, 'biz devam etmek istemiyoruz, ayrılmak istiyoruz' dedi.

Dolayısıyla, bizim açımızdan böyle üç tane temel argüman oldu; sonrasında, bunları bir şekilde hayata geçirmeye çalıştık. Geniş toplantılar örgütledik. Necla Akgökçe gibi, tanıdığımız ve yazı yazdığını bildiğimiz, Yelda gibi, bir kısmı tanıdığımız ama yazı yazmayan genç arkadaşlarımız oldu. Sonrasında, feminizm içindeki bazı tartışmalara müdahil olmaya çalıştık. 'Türkiye'de ve dünyada olup bitenlere feministler ne der?' üzerine bir şey söylemeye çalıştık...

19 ARALIK OPERASYONU VE BİRSEN'İN FOTOĞRAFI

'19 Aralık Operasyonu' oldu cezaevlerine; biz de o sayıda, kapakta Birsen'in fotoğrafını kullandık. Bir de 'Pazartesi' logosunun üzerine kırmızı bir bant attık; o insanlarla dayanışmamızı ifade etmek için... Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun yöneticilerinden, açlık grevindeki bir kadının resmini koyduk içeriye, hayat hikayesini anlattık. O dönemde, Yeşil milletvekili olan biri, daha önce Kızıl Ordu Fraksiyonu üyesi olmakla suçlanıyordu Almanya'da; Yeşillerin en sağcılaştığı dönemdi bu. Adamlar, Almanya'da 'Bizim Kızıl Ordu'yla ne alakamız var' derken; biz, onların fon verdiği bir yayın organı olarak, Türkiye'de o kadının fotoğrafını koymuşuz dergiye...

Başka bir Alman Vakfı'na gittik, 'Böyle bir durum var, siz ne diyorsunuz?' dedik. Adam dergiyi eline aldı; "Ulrike'nin fotoğrafını basmışsınız, Yeşiller sizinle asla çalışamaz" dedi. O zaman, bunun nasıl bir gerilim konusu olabileceğini gördük biz de. Buradaki Henrich Böll Vakfı temsilcisi, "Bakamıyorum ben bu resme, siz bunu kapağa koymuşsunuz" dedi. "Ama kızı yakmışlar" dedik; 'sen bakamıyorsun, ama olay cereyan etmiş'... "Biz sizin fonunuzu zaten kesecektik" dedi...

Biz de "Avrupa demokrasisinin gerçek yüzünü gördük" diye yazdık. Türkiye'nin birçok önemli yazarından, 'Pazartesi'yle ilgili ne düşündüklerini yazan metinler istedik. Bunu bir dosya haline getirdik; 'bu dergiye neden ihtiyaç vardır?' anlatmaya çalıştık. Bunun sonucunda, fonu bir süre daha uzatmak zorunda kaldılar...

Daha sonra, bir Amerikan vakfından fon bulduk; bir süre daha devam ettirdik Pazartesi'yi... 11 Eylül saldırılarının olduğu gün, fon vereceklerini bildiren bir mail gönderdiler. Kadın, "Bugün size bunu bildirmekten çok mutluyum. Çünkü, ülkemiz Müslüman ülkelere ve Müslümanlara karşı müthiş bir saldırı başlatacak. Tam da böyle bir günde, Müslüman bir ülkeye fon vermekten çok mutluyuz" diyordu... Benim için, fonu almak kadar mutluluk verici bir şey oldu bu. Feministler için çok iç rahatlatıcı bir durum bu; doğru yerdeyiz yani... Tekrar bir 'Pazartesi' ihtimali var, bunu memnuniyetle duyuruyorum...

"SAYDAMLIĞIMIZI KAYBETMEDİK"

'Pazartesi' olarak, öyle ya da böyle, bir yapıyı uzun vadede, başka insanlara da açık olarak ayakta tuttuk. Ayrıca, o problemli dönemimizde bile saydamlığımızı kaybetmedik. Bir de tabii, yazı alanına pek çok kadını kazandırdı 'Pazartesi'; Perihan Mağden, bunun güzel bir örneği... Bu isimlerin dışında, Nevin Cerav gibi, liseden terk, tekstil atölyelerinde çalışmış, evlenmiş, çocuğu olmuş kadınlar da, 'artık dayanamıyorum, bir şey yapmak istiyorum' diye bize geldi. Gönüllü oldu; arşiv için gazete kesti. Sonraki dönemde, 'de'leri ayrı yazmayı falan bilmeyen Nevin, haber yazmayı öğrendi; 'Metin Göktepe Ödülü'nü aldı... Bu yetiştirme süreci de önemlidir. Bir yerde yazısı yayımlanabilecek biri halini almamı, Pazartesi'ye borçluyum ben de...

"Daha önceki dönemde, 'feminizm üzerine yazı yazan kadınların iki dil bilmesi ve üniversite mezunu olması gerekir' gibi bir görüş vardı; 'Pazartesi'yle birlikte, bunun böyle olmadığı ortaya çıktı. Feminizm, bir tür entelektüel yaklaşım değildir çünkü."

Daha önceki dönemde, 'feminizm üzerine yazı yazan kadınların iki dil bilmesi ve üniversite mezunu olması gerekir' gibi bir görüş vardı; 'Pazartesi'yle birlikte, bunun böyle olmadığı ortaya çıktı... Feminizm, bir tür entelektüel bir yaklaşım değildir çünkü. 'Pazartesi' de, feminizme, gecekonduda çamaşır yıkayan kadının da ihtiyacı olacağını savundu; bunun dilini bulmaya çalıştı... 'Pazartesi', çok fazla kadını bir şeylerle ilişkilendirdi.

Basında yer alan ve bir tür 'kanaat önderleri' denen kadınların önemsediği bir yayın oldu. Demokratik kitle örgütlerinde, partilerde çalışan kadınların çoğu takip ediyordu dergiyi. Cezaevlerindeki politik tutuklu kadınlar çok okurdu. Erkek okurların da çoğu cezaevindendi; çünkü kadın yok ve bu konu üzerine düşünmeleri lazım. Dışarı çıkınca ne kadar sonuç vereceğini bilmiyorum; ama muhalefetin parçası haline getirdi feminizmi...

'Pazartesi' olarak, yapamadıklarımız da vardı elbette. Daha 'buralı' olabilirdik örneğin. Bu toprağı değerlendiren, tahlil eden, 'burada neler oluyor' üzerinde daha çok duran bir dergi olabilirdik. Bunu zaman zaman yaptık; ama, Türkiye'de feministler, 'politik bir şey yapalım' deyince, bunu 'teorik' zannediyorlar. Teori başka, siyaset başka. Siyaset yapan insan toprağını, o ülkede olup biteni tahlil edecek... Fakat bezen, teorik çalışma da bir ideoloji polisliği gibi oluyor; bunun dışına çıkabilirdi. Dünyadaki teorik gelişmeler daha çok takip edebilirdi...

"95'ten sonra, 'kadın meseleleri herkesin meselesi olduğu kadar, bütün meseleler kadınların meselesidir' üzerinden hareket etmeye çalıştık. Bu doğru bir yaklaşımdı; ancak, bunun başka bir şeye dönüşmesini engelleyemedik..."

'95'ten sonra, 'kadın meseleleri herkesin meselesi olduğu kadar, bütün meseleler kadınların meselesidir' üzerinden hareket etmeye çalıştık. Bu doğru bir yaklaşımdı; ancak, bunun başka bir şeye dönüşmesini engelleyemedik... Feminist örgütler, erkeklerin olduğu her şeye karşı çıkar; bu ayıp bir şey değil. A kadın örgütü, B kadın örgütü olarak, kadınlarla ilgili meselelerde bir araya gelemiyoruz; ama globalleşmeye karşı birleşiyoruz, çünkü KESK'in çağrısıyla hareket edebiliyoruz. Bu 'el atmayı' engelleyebilirdik; daha çok çalışmak, düşünmek gerekiyordu...

Büyük ihtimalle, başka bir 'Pazartesi' olacak; her halükarda, sürekliliği olan ve dışarıya da sözümüzü taşıyabileceğimiz bir yayına ihtiyacımız var. Yayınsız siyasal hareket olmuyor...

Katılımcı: *'Pazartesi' yeniden çıkacak sanırım... Bu anlamda, geçmiş deneyimler tartışılıyor mu, bir araya gelen insanlar, gruplar arasında, geleceğe yönelik bir tartışma yaşanıyor mu?*

Ayşe Düzkan: Evet, 'Pazartesi'nin yeniden çıkmasıyla ilgili bir ümit var... Tartışmalar konusunda pek bir şey söylemek mümkün değil; ancak, tecrübeler

herkes için önemli, muhakkak maddi yapıda değişiklik olacaktır. Feminizmin içinde de çok fazla akım var; ama yine de belli bir hat içinde olmak gerek. Türkiye'de, bazı kadınlar 'ben postfeministim' diyor örneğin; 'postfeminizm', feminizme karşı bir şeydir oysa, bir tür feminizm değildir. Ama o bunu görmüyor...

Bir de başka işlerle meşgul olan arkadaşlar var; onlarla da bir şey yapmak mümkün değil. Çünkü hem başka bir kurumda çalışıp hem de bir dergide olamıyorsun; dergi, temel bir faaliyet haline geliyor... Aslında, her şey yeniden başlıyor gibi, çünkü aradan bir sene geçti. Bu arada, tüm görüş, düşünce ve öneriler toplanıp 'Pazartesi'ye ulaştırılabilir; 'yeni bir Pazartesi olacaksa şöyle olmasını isterim, ben şunları yapabilirim' denilebilir. 'Eski Pazartesi' de bir ilham verebilir; ama bunun dışındaki fikirler ve öneriler de bize ulaştırılabilir... Ama tabii durumun biraz daha olgunlaşması lazım. Henüz hiçbir şey belli değil; ama ümit edilecek kadar yaklaştık...

Katılımcı: *ÖDP, kadınları çok fazla oyaladı o dönemde. Çünkü zamanla ilgilendiği alanlar değişiyor insanın, bir gündem değişikliği oluyor... ÖDP içindeki 'bileşik parti modeli'ne inançtan ötürü, 'feministler de o partinin bileşenlerinden biridir' gibi bir inanç hasıl oldu. İmkânı yoktu oysa böyle bir şeyin... Bir sonuç da çıkmadı.*

Ayşe Düzkan: Ben o sürecin kurutucu bir süreç olduğunu, Türkiye muhalefeti açısından da ÖDP'nin çürütücü bir etki yaptığını düşünüyorum. Bir sürü kadın açısından da böyle bir süreç yarattı; yani, gereksiz yere oyaladı... Bir iki sene, kadınlar yönetimde görev aldılar; en zor işleri üstlendiler. Hep öyle ataktır ya kadınlar, ÖDP'de de çok ataklardı. Kadın konusunu tartıştılar vs. Kadın hareketinin emeğini de çarçur etti. Yani, geri dönüp üzerine konuşulacak bir şey de bırakmadı. Sol içinde, ÖDP ile ilgili olarak, 'çok likide etti sosyalizmi Türkiye'de' deniyor ya, feminizmi de likide etti...

Katılımcı: *Kadın hareketinin örgütlenme arayışı konusunda neler düşünüyorsunuz? 'Pazartesi'nin örgütlenme konusunda nasıl bir politikası vardı?*

Ayşe Düzkan: Bir dergi, örgütlenme alanı olamaz bence; ama, araç olabilir... 'Pazartesi', örgütlenme açısından çok kapalı bir alan. Biri gelip 'sizin için ne yapayım' dediğinde, yazı yazamıyorsa, yapabileceği çok az şey var. Çünkü, dergide yazı yazılıyor esas olarak; iş, sınırlı ve tanımlı... Bu, kolay kolay eklemlenilebilecek bir süreç değil; yazı ile ilgili değilsen, okuyup yazmıyorsan, uygun değil...

Bunun dışında, kadın hareketinin birden fazla örgütlenebilme alanı var. Ama, şimdilerde kurumlara inanılmıyor; STK'lar moda. STK'lar, 'stratejiyi boşverelim' diyorlar; ama bizim stratejiye de, kurumlara da ihtiyacımız var. Çünkü, biz bugünü de, yarını da istiyoruz. Ben, 'kadın devrimi'ne inanan biriyim; kadınların, toplumsal devrim sonunda kurtulacaklarını düşünüyorum. Kadın devrimi, daha parça parça olacak birşeydir. Dolayısıyla bizim sığınağa da, hukukî danışmanlığa da ihtiyacımız var; bunlar olacaksa, kurumlar da olacak. Bu kurumlar, ödenekle de çalışacak, fon da alacak; çünkü, sosyal devlet yok ve bizim bunları yapmamız mümkün değil...

"Şu anda, 'örgütlenmek' deyince, 'örgütlü olanların bir araya gelmesi' anlaşılıyor; başka insanlara propaganda yapmaya, başka insanları örgütlemeye yönelik bir şey yok. Örgütlenmek, seni hiç tanımayanları örgütlemek meselesidir. Bunun bir kilidi var; bağımsızlık..."

Şu anda, örgütlenmeyi en fazla engelleyen etkenlerden biri, kadınların karma örgütlerde harcadığı enerjidir bence. Taktik bir şeyden bahsediyorum. Bir sendikada kadın komisyonu kuracaklar, orada bir 8 Mart paneli yapacaklar diye verdikleri enerji ile, başka bir çok şey örgütlerler... Şu anda, 'örgütlenmek' deyince, 'örgütlü olanların bir araya gelmesi' anlaşılıyor benim gördüğüm. Başka insanlara propaganda yapmaya, başka insanları örgütlemeye yönelik bir şey yok. Örgütlenmek, seni hiç tanımayanları örgütlemek meselesidir. Bunun bir kilidi var; bağımsızlık... Karma örgütler üzerinden teşkilatlar toparlamaya başladığımız zaman, onların ideolojik gündemi de giriyor araya. Bir sendikaya gidip konuşursun, o adamlara cevap vermeye çalışırsın;

ama kendi aramızda döndüğümüz zaman da o gündemde tartışıyorsak, bunun adı feminizm değil...

Katılımcı: *Kadınların kendi gündemlerini oluşturmaları ve bunu kadın örgütleri üzerinden yapmaları gerekiyor; yoksa, 'enerjimi boşa mı harcıyorum?' noktasına geliyoruz. Her alanda sorunlara cevap olacak örgütler oluşturabilmek de çok önemli... 'Çocuk niye kadının sorumluluğunda?' sorusunu sorduk diye, çocuk, birdenbire başkasının sorumluluğuna geçmiyor; bu sorunu çözecek bir örgütlenme de yaratmak gerekiyor...*

Ayşe Düzkan: Örgütlenmek önemli, fakat bir strateji tespit etmek de önemli. Stratejisiz örgütlenemezsin. Dergi, o stratejiyi oluşturduğu gibi yaygınlaştırabilir de. Ayrıca dergi, bir tür 'akıl biriktiren' bir yer de olmalı. Herkes her şeyi yapmak zorunda değil; bir kısmı okur, düşünür, bir kısmı eylem yapar vs... Şimdilerde, tüm dünyada da en temel meselelerden biri bu 'parçalılık'; bir merkezileşme ihtiyacı da var. Ortak bir strateji, merkezileşme anlamına geliyor. Bu aradaki açı nasıl kapanacak? Hem merkezî bir strateji bulmak, hem de parçalılığı korumak zorundasın...

"Şimdilerde, tüm dünyada da en temel meselelerden biri bu 'parçalılık'; bir merkezileşme ihtiyacı da var. Ortak bir strateji, merkezileşme anlamına geliyor. Bu aradaki açı nasıl kapanacak? Hem merkezî bir strateji bulmak, hem de parçalılığı korumak zorundasın..."

80'lerin havası, 'özel hayatımızı sorgulayalım'dı. Herkes, "bir örgütte bulunuyorsam, yanımdaki arkadaşımın karısını dövmeyeceğini bilmek istiyorum" derdi. Şimdi yeni hava, "eyleme gidiyorum ve yanımdaki arkadaşımın kim olduğunu bile bilmiyorum" oldu. Çünkü, sadece o eylem için bir araya geliyoruz; birbirimizi tanımıyoruz ve bu 'marifet' sayılıyor... 90'ların ve 2000'lerin havası bu. Herkes bir eylem için bir araya geliyor; yani her konuda anlaşmamıza gerek yok. Ama birilerinin de bazı konularda anlaşması lazım, böyle olmadan olmaz...

Yeni şeyler düşünmek lazım. Bütün bunları yansıtmak için düzenli çıkacak bir dergide, ciddiye alınabilecek bir kaliteyi tutturmak gerekiyor. Yoksa, sana "ne iyi niyetli kızlar; bak üniversitede kadın araştırması yapmışlar" diyerek, broşür muamelesi yaparlar.

Öyle bir şey yapmak lazım ki, hem halk tarzı olacak, hem de kavga etmek isteyen kavga edecek... Belki birileri, sinirlendikleri bir erkek egemen kuruma iki molotof sallamak istiyordur; onların da önünü kesmemek lazım. Ama "ben sadece kocamla kavga etmek istiyorum" diyenin de önünü kesmeyeceksin. Bu zenginliği korumak lazım; en önemlisi bu...

PERŞEMBE GRUBU DENEYİMİ

NÜKHET SİRMAN: 1953, İstanbul doğumlu. Bir kızı var. Londra Üniversitesi'nde antropoloji, Boğaziçi Üniversitesi'nde sosyoloji eğitimi aldı. 'Kırsal kesimde hane yapıları ve küçük üreticilik, feminist hareketler, milliyetçilik, kadın öznelerinin kurulması ve aşk', araştırma ve çalışma konuları arasında yer alıyor. Akademisyen olarak çalışıyor; KAYA ile toplum merkezinde hukuk danışmanlığı projesinde yer alıyor. 'Turkish State, Turkish Society' (Routledge 1990) başlıklı yayımlanmış bir çalışması bulunuyor. 'Toplum ve Bilim', 'New Perspectives on Turkey' ve 'Sosyal Demokrat Değişim' gibi yayınlarda yazıları yayınlanan ve 1986-1990 yılları arasında 'Perşembe Grubu'nda yer alan Sirman, halen KADER ve KAYA ile çalışıyor. Katıldığı ilk kadın eylemi, 1987'de Güven Park'ta düzenlenen 'Dayağa Karşı Kampanya' olan Sirman, "Kadın olmanın en çok sevdiğim yanı, kızım olması" diyor...

AYNUR DEMİRDİREK: 1958, Ankara doğumlu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu olan Demirdirek, 25 yıldır edebiyat ve Türkçe öğretmenliği yapıyor. Emekli olduktan sonra, kadın tarihi ve çocuk edebiyatı eleştirisi alanlarında çalışmayı planlayan Demirdirek'in yayınlanmış çalışmaları, 'Kadın Dergileri Bibliyografyası' (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yayınları, 1992) ve 'Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi' (İmge Kitabevi Yayınları, 1993) adını taşıyor... 1988-93 yılları arasında 'Perşembe Grubu'nda yer alan ve kadın olmanın en sevdiği yanını, 'arkadaşlıkları yaşama biçimimiz' diye özetleyen Demirdirek; "1989'da, Kızılay postanesine gidip, Milli Savunma Bakanlığı'na alınacak memurelerin bekaret testinden geçirilmesini protesto etmek için telgraf çekmemiz, orada birlikte olmamız çok güzeldi" diyor...

Aynur Demirdirek: 1987'de, İstanbul'daki Dayağa Karşı Yürüyüş'e ve Kariye Şenliği'ne katılan kadınlardan bazıları, bu kampanyanın etkinliklerini Ankara'ya da taşıdılar. 4 Kasım 1987'de, Ankara'da Mülkiyeliler Derneği'nde, Kumru Toktamış'ın 'Dayağa karşı yürüyüş, şenlik ve feminizm' başlıklı bir konuşması oldu. 'Perşembe Grubu' kadınlarını bir araya getiren, bu toplantıydı; ben bu toplantıdan sonra dahil oldum gruba. Bu konuşmayı düzenleyen kadınlar arasında Nükhet de vardı...

"4 Kasım 1987'de, Mülkiyeliler Derneği'nde, Kumru Toktamış'ın bir konuşması oldu; 'Perşembe Grubu' kadınlarını bir araya getiren, bu toplantıydı..."

Nükhet Sirman: Bu toplantının öncesinde, -1982'de- Ankara'da toplanmaya başladık. Toplantılar benim evimde oluyordu. Ben o sıra ODTÜ'deydim ve orada kadın meseleleriyle ilgilenen kadınlar vardı. Tanıdığın tanıdığı, tanıdığın annesi derken, bir şekilde bir araya gelen bir grup kadının toplanmasıyla, Ankara'da yavaş yavaş bir büyüme başladı. O sırada, İstanbul'da Yazko'nun seminerleri başlamıştı; oradaki kadınlarla sürekli bağlantı içindeydik. Ankara'daki kadınlar olarak, 'örgütlenme noktasında neler yapabiliriz?' diye konuşmalar başladı. Aynı dönemde, İstanbul'da 'Kadın Çevresi' kuruldu. Ankara'da, 'şubesi olalım mı, olmayalım mı' tartışmaları başladı. 'Her halükarda örgütlenmek lazım' diyenlerle, 'örgütlenmeyi bir iş için yapmak lazım, bu işin ne olduğunu bilmek lazım; bilmiyorsak neden örgütlenelim' şeklinde bir fikir ayrılığı gündeme geldi. Örgütlenme taraftarlarının çoğunun 'sol'da bir geçmişi vardı; diğerlerinin ise böyle bir geçmişleri yoktu. 'Örgütlenelim' diyenlerle aramızda bir kopuş yaşandı. Bunun ardından, Kumru, Aksu Bora, ben ve birkaç kişi daha, Mülkiyeliler Birliği'ne, bir konuşma yapmaya gittik. O konuşmada bir defter açtık; kadınlar adreslerini koydular. 'Perşembe Grubu', 'hayır, biz öyle olmak istemiyoruz' diyen kadınların bir araya gelişiydi...

Aynur Demirdirek: O toplantıdan sonra, bir mektup ulaştı bana; "4 Kasım'da, birbirimize söyleyecek ne çok şeyimiz olduğunu fark ettik, tanışıp kadın kadına sohbet etmek ve feminizmi tartışmak için tekrar bir araya gel-

mek istiyoruz. 22 Kasım'da, 14:00'te, Mimarlar Derneği'nde buluşalım. Feministler" yazıyordu mektupta. Bu, benim için ideal bir çağrıydı; 'kadın kadına' konuşacaklarımız vardı, ben de böyle hissediyordum. Bu belirsizlikte, beni rahatsız eden hiçbir şey olmadı; bunun yaratıcılığını da sonra hep birlikte gördük zaten...

Nükhet Sirman: Mimarlar Derneği'ndeki ilk buluşmada, 60 kadar kadın vardı. Bu kadınlar, daha sonra da birkaç yerde bir araya geldi. Ardından, Tunus Caddesi'nde bir yerimiz oldu. Hâlâ tam olarak ne yapacağımızı bilmiyorduk; ama, hem duygudaşlıktan, hem de bir şeyler yapma isteğinden beraberdik, kadın olarak öfkelendiğimiz birçok şey vardı...

'SOKAĞA ÇIKMAK' MESELESİ...

Aynur Demirdirek: Perşembe akşamları yaptığımız konulu toplantılar dışında, cumartesi, pazar günleri de oraya gidip geliyorduk; ama, herkesin mutlaka geldiği gün, perşembeydi. Birkaç kişi dışında, henüz birbirimizi iyi tanımıyorduk. Ne yapacağımızı, el yordamıyla hareket ederek ortaya çıkardık. Sizler de bilirsiniz; bunlar unutulmaz deneyimler oluyor... O belirsizlik, kendi biçimlerimizi oluşturmamızı sağlıyordu; çünkü, her şey doldurulmuşsa, belirliyse, o biçimlere uyup gidiyorsunuz...

> "Bizim aklımıza gelen ilk şey, 'örgütlü kadınlara gidelim' olmadı; 'Onlar politik tavır koymak konusuna daha alışkınlar, daha rahatlar' gibi düşünmüyorduk..."

Konulu toplantıların birinde, pornografi üzerine konuşurken bir şey dikkatimizi çekti. Nokta dergisi, İncirlik Üssü'nü kapağına taşımıştı. Kapakta, bedeninin yarısı görünen bir kadın var; bacaklarının arasında bir incir yaprağı yer alıyor ve bir uçak pike yapıyor... Pornografi ayrı, bedenin böyle kullanılması ayrı... Buna çok tepki duyduk. Diğer dergilerin kapaklarını da inceledik ve gördük ki; kadın bedeni bölünüyor, parçalanıyor, hep edilgin durumda gösteriliyor...

Kapaklarla ilgili rahatsızlıklarımızı dile getiren kartonlar hazırladık; mektup yazmaya karar verdik. Çok yaygınlaşabilecek, çok kadın toplayabilecek bir şey değildi; ama biz mektuplarımızı yazdık. Daha sonra, Nokta dergisi, başka bir konuyla ilgili olarak, Şirin'i (Tekeli) aramış; Şirin, "Kapaklarınız nedeniyle görüşmek istemiyorum" demiş onlara; karşıdaki kişi de susmuş, biliyormuş belli ki... Bunlar bizim için sevindirici gelişmelerdi; orada aramızda bir bağ oluştu. Tepki gösterildi; hiç küçük değildi, çok önemliydi...

Bizim içimizden gelen şey, sokağa çıkmaktı aslında. Daha sonra, sokağa çıkmayı, anneler gününde parka çıkmak, her 8 Mart'ta sokağı tercih etmek gibi düşündük. Bizim aklımıza gelen ilk şey, 'örgütlü kadınlara gidelim' olmadı; 'onlar politik tavır koymak konusuna daha alışkınlar, daha rahatlar' gibi düşünmüyorduk. Önemli olan kendimizi dönüştürmek, cesaretlendirmekti; paylaşabileceğimiz, kesişebileceğimiz kadınlara rastlamaktı...

"O gün Gençlik Parkı'nda altı kadındık; yağmur yağdı, binaların altına saklandık... Hiçbir şey olmadı; ama, slogan üretmeyi öğrendik..."

Nükhet Sirman: Bu 'sokağa çıkmak' meselesi, Aynur'un da katıldığı toplantıdan önce gündeme gelmişti aslında. Aynı yıl, yani 1987'de, anneler gününde, İstanbul'daki Yoğurtçu Parkı'nda, 'dayağa karşı' büyük yürüyüş vardı. Bu yürüyüş, izin alınamadığından, 17 Mayıs'ta gerçekleştirildi. Biz de Ankara'da 'anneler gününde bir şey yapmamız lazım' diyerek sokağa çıktık; Gençlik Parkı'na gittik. Rozetler hazırladık. Rozetlerin üzerinde, 'Annenizi sevip karılarınızı dövüyor musunuz?' yazıyordu. O gün Gençlik Parkı'nda altı kadındık; yağmur yağdı, binaların altına saklandık... Hiçbir şey olmadı; ama biz slogan üretmeyi öğrendik. Kullandığımız sloganlar, gündelik hayata referans veren, onu çağrıştıran sloganlar olmuştu... Bizim grubun sonuna kadar ısrar ettiği nokta şu oldu: Biz, günlük yaşam içinde, istemediğimiz, bize dayatılan kadını oluyoruz. Orada bir şey yakalayabileceksek yakalamalıyız...

Aynur Demirdirek: 1989 Ekim'inde, 'Sarkıntılığa Karşı Kampanya' düzenlenmişti. Bu kampanya özelinde, sarkıntılığa karşı çıkarken, 'geleneksel ka-

dın rollerinden hangilerini taşıyoruz?'un üzerinde durduk. Dershaneye giden bir kız, gece evine dönerken, kitaplarına sarılıp 'ben dershaneden geliyorum' mesajını vermeye çalışıyor örneğin... Böyle korunuyoruz; 'kardeşim, önüne bak' diyoruz. Biz de 'gündelik yaşamın içindeki sözleri bulalım' dedik. Bunun için sokaklarda olmak önemliydi...

"Hep kendi hayatımız üzerinden düşünmek, çok şey kazandırdı bize; her şeyden önce, kendimizi dönüştürdük... 'Perşembe Grubu'nun 'ajandası' yoktu; bu, her şeyi bir keşif alanı olarak görmemizi sağlıyordu..."

Hep kendi hayatımız üzerinden düşünmek, çok şey kazandırdı bize; her şeyden önce, kendimizi dönüştürdük. İddialı bir söz etmek gerekirse, 'kadın politikası yapılmaz' diyeceğim... Bazı kadınlar gruba gelince, bizi apolitik buluyorlarmış örneğin; ama, kadın politikası, feminizm, böyle yapılır zaten... Bizim grupta, başta kendilerine 'feminist' demeyenler vardı. Ama sonradan, yaşadığımız öfke, belirlenmiş kadınlığın dışında bir kadınlık bulmak, cinselliğimizi, kimliğimizi yeniden oluşturmak gibi konuları konuştukça, 'buna feminizm deniyorsa, ben feministim' demeye başladı birçok kişi... Ayrıca, grubun kazandırdığı herkes, inisiyatif kullanmayı öğrenmeliydi, diye düşünüyorum ben. Örneğin, biz Mesiha'yla, diğerlerine bir şey söylemeden, fotokopi bir dergi hazırladık. Sonra, bu grubun dergisi oldu; isteyen yazısını verdi, isteyen dergiye isimler önerdi. Ekim 1988'den Nisan 1991'e kadar, on üç sayı çıktı bu dergi...

Nükhet Sirman: Perşembe Grubu'nun 'ajandası' yoktu; bu, her şeyi bir keşif alanı olarak görmemizi sağlıyordu. Bu, benim için çok çok kıymetli bir özelliktir... Bunun çok güzel bir örneği, aynı zamanda bir edebiyat öğretmeni olan Aynur'un kadın dergileriyle ilgili çalışmasıdır. Milli Kütüphane'deki Osmanlıca kadın dergilerini keşfetmişti kendi kendine Aynur. Osmanlıca bildiği için, bunları gruba taşıyıp anlatıyordu. Sonra, bunları bir araya getirip bir kitap hazırladı... 'Perşembe Grubu'ndaki kadınlar, kendi bildikleri, durdukları yerden çıkarak bir şey keşfetmek istiyorlarsa, buna imkân vardı...

'FEMİNİST HAFTA SONU'

Aynur Demirdirek: Grup belli bir birlikteliği sürdürürken, Nükhet'in de bir 'Feminist Kongre' önerisi oldu. İstanbul'dan, Adana'dan, İzmir'den feministler Ankara'ya geldi; etkinliğin adı da 'Feminist Hafta Sonu' oldu. Orada kendimizi anlatırken, 'kimse görevlendirilmiyor, herkes ne isterse yapıyor, ister iki-üç kişiyle, ister bütün grupla paylaşıyor, işbölümü sorunu yok, her şey iyi gidiyor' dedik. Bunun üzerine, İstanbul'dan gelen bazı feminist kadınlar, "Bizim ilk zamanlarımızda da böyleydi, ama politika yapma noktasında sorumluluk artıyor, söyleyeceğiniz sözün sorumluluğu var" dediler... Bizim politika yapmaktan anladığımız şey buydu zaten; şu anda burada da politika yapıyoruz örneğin... Bir yerde hazırlanıp başka bir yerde politika yapmıyorduk, kendimizle birlikte dönüşüyorduk. Ama, bizim grubu yoran ya da sonlanmasına neden olan, bu hareket ediş tarzı değildi...

> "İstanbul'dan gelen bazı feminist kadınlar, 'Bizim ilk zamanlarımız da böyleydi, ama politika yapma noktasında sorumluluk artıyor' dediler... Ama, bizim politika yapmaktan anladığımız şey buydu zaten..."

Bir 'kahve' projemiz vardı; kadınlar gelsin gitsin diye düşünüyorduk. Bir vakıftan destek alacaktık. Hazırlıklar yaptık; çay bardaklarına kadar saydık. Ama bu projeyi hayata geçiremedik... Ama, herkes kendi hayatına karşı çıkışını, feminist olarak var olmayı sürdürdü, sürdürmeye çalışıyor. Çünkü, bu artık bir parçanız zaten; refleks olarak öyle tepkiler veriyorsunuz...

Nükhet Sirman: Nokta dergisinin kapaklarını protestodan sonra, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Harita Genel Müdürlüğü'nde, işe alınan kadınların bekaret kontrolünden geçirildiği gündeme geldi. Buna karşı bir tepki oldu İstanbul'da, Ankara'da... Postaneye gittik, telgraflar çektik. Gazeteciler gelmedi; buradan dersler çıkardık, 'Eyleme giderken fotoğraf makineni yanında getir' gibi...

Aynur Demirdirek: 'Feminist Hafta Sonu'nda (11-12 Şubat 1989), 80 kadar kadın bir arada olduk. Ve buradan, feministlerin farklılıklarına rağmen birleştikleri bir metin olarak, 'Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi' çıktı. Burada, 'biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz' deniyordu. Burada 'eziliyoruz, sömürülüyoruz' demek, bazı kadınlar için önemliydi. Ama bizim grup için, 'hangi durumlarda, neleri, niçin istemiyoruz'un farkında olmak, bunun bütün içindeki yerini görmek, bunları önlemenin yollarını tartışmak önemliydi...

Nükhet Sirman: Bizim, 8 Mart'la ilgili olarak, 'Kadınlar tarihlerini bir güne hapsetmediler, sonsuzluğa dönüştürdüler' diye bir sloganımız vardı. Bu, Perşembe Grubu'nun yaklaşımını çok iyi yansıtıyor bence... Bir şeyi tersine çevirerek onu kendi çözümümüz haline getirmeyi, böyle bir politik pratik geliştirmeyi öğrendik...

"1991'de, savaş vardı; ama biz '8 Mart'ta kadın sözü olsun' dedik. Bizim gruptan arkadaşlar oylamaya karşı çıkıp 'kadın sözünde' ısrar edince, bir kadın, üslupsuzlukla suçlamış onları. Oysa, ısrar ettiğimiz şey, başka kadınlara gölge etmeden 'kadın sözü' söylemek, başkalarını dışlamadan var olmaktı..."

'KADIN SÖZÜ' VE KADIN KURULTAYI

Aynur Demirdirek: 1991'de, Çankaya Belediyesi'nin düzenleyeceği bir 8 Mart olacaktı. Biz, rahat olmadığımız, kendimiz gibi bulunamadığımız yerlere gitmemeyi tercih ediyorduk; biraz ürkek davranıyorduk. Bu, 1991'de biraz değişti. Savaş vardı o dönemde de; ama, '8 Mart'ta kadın sözü olsun' dedik biz. Kadın gruplarının oylama yaparak karar vermesi gerekiyordu. Bizim gruptan arkadaşlar oylamaya karşı çıkıp 'kadın sözünde' ısrar edince, bir kadın, üslupsuzlukla suçlamış onları... Kesinlikle ısrar ettiğimiz şey, başka kadınlara gölge etmeden kadın sözü söylemek,

başkalarını dışlamadan var olmaktı... Yani, 'kadınlar eziliyor, sömürülüyor, kimliğimize el konuluyor' demek, o kadar kolay bir şey değil. Bunu diyorsak, biz sınırlandırılıyoruz. Başka kadınların sözüne el koyacak veya seslerinin çıkmasına engel olacak biçimlerden kesinlikle kaçmalıyız, diye düşünüyorum... 1989 Mayıs'ında Kadın Kurultayı vardı; çok iyi geçmemişti...

Nükhet Sirman: Biz, 'Kadın Kurultayı'nda, şoke olmuştuk açıkçası. Feminist kadınların, kurultayda konuşma yapabilmek için, 'ben solcuyum' diye bir başlangıç yapmaları gerekiyordu sanki... Yani, kadın olarak konuşabilmek için başka bir etiket isteniyordu; 'ben şu kadar hapiste kaldım' gibi. Halbuki, kadının hayatı 'hapis'... Kurultay, büyük bir ayrımla sonuçlandı zaten. 'Kadın erkek el ele, mutlu günlere' sloganıyla, 'Kadınlar Vardır' şarkısı çarpıştı orada; bir yanda feministler, bir yanda 'önce sol' diyenler vardı. Ve feministlerin içerisinde 'Kadınlar Vardır' diye şarkı söyleyen bizler, kendi aramızda söz almak için de böyle şartlar öne sürenler olduğunu gördük... Bunun bizi mahvettiğini hatırlıyorum....

"'Siyah eylem bir kadın eylemidir' diyebilmek için, 'Kaktüs'ten, 'Feminist'ten kadınlar, 'devlet erkektir' sloganını getirmeye başladılar. Oysa bu, devletin nasıl işlediği üzerine doğru düzgün düşünmemek, konuyu basite indirgemek anlamına geliyordu..."

Sonra da 1989 Ağustos'unda, hapishanelerdeki açlık grevleriyle ilgili olarak, ilk 'siyah eylem' yapıldı; kadınlar, Beyoğlu'nda trafiğe kapattılar yolu. Ayşe Düzkan ve birkaç kişi, tutuklanıp hapse girdi... Biz bu eyleme katılmadık. Bu duruma karşı bir şey yapılmasından yanaydık ama, 'bunu feminist olarak yapmamız gerekmiyor' demiştik... Bu noktadan sonra, eylemi savunmak için, yani 'siyah eylem bir kadın eylemidir' diyebilmek için, Kaktüs'ten, Feminist'ten kadınlar, 'devlet erkektir' sloganını getirmeye başladılar. Ben hâlâ bunun yanlış olduğunu düşünüyorum... Devleti erkekleştirmek, devletin nasıl işlediği üzerine doğru düzgün düşünme-

mek anlamına geldiği için; olayları basite indirgeyip dümdüz ettiği için, bana hiçbir şey ifade etmedi... 1989'da, gerçekten 'yol ayrımı' gibi bir şey hissettim ben...

EV KADINLIĞI VE 'SÜHEYLA'

Aynur Demirdirek: Perşembe Grubu olarak, katıldığımız son kampanya 'Bekaret Kontrolüne Hayır, Bedenimiz Bizimdir' kampanyasıydı... İki İmam Hatipli kız öğrenci, erkek arkadaşlarıyla piknik alanına gitmişler. Bekçi bunları görmüş ve ailelerine haber vermiş. Aileleri kızların bekaret kontrolünden geçirilmesini istemiş. Sonrasında, bu iki kız öğrenci, intihar etti ve öldü...

Buna karşı çeşitli gruplardan tepkiler geldi. 'Feminist Hafta Sonu'nun ardından, bir ortak eylem olarak 'Bedenimiz Bizimdir' ana başlığı altında eylemler yapılmasına karar verildi. Biz de bu çerçevede, Güven Park'ta, Yeşiller'in bahar şenliğinde bulunduk; bekaret kontrolüyle ilgili bir pankartımız vardı. Orada, kadınlarla ve erkeklerle konuşmaya çalıştık, ama bu konuda suskunluk olduğunu gördük. Kız yurdunda, yetiştirme yurdunda kalan kızlarla, onların anneleriyle de karşılaşmıştık; bunun önemli olduğunu düşünüp yaklaşıyorlardı, ama istediğimiz diyalogu geliştiremedik... Bu kampanyadan sonra, kahve projesi hayata geçmediği için, kendi kendimize toplanmaya, rastlaştığımız ve iletişim kurduğumuz kadınlarla seçtiğimiz konularda konuşmaya devam ettik. Ama bu arada yavaş yavaş azalmıştık. Bizim gruptan, Türkiye dışına giden, İstanbul'a gelen de çok olmuştu...

" 'Ev kadını değiliz' diyerek, biz de ev kadınlığını küçümsüyor, alçaltıyorduk aslında... 'Ev kadınlığı' derken neye reaksiyon gösterdiğimiz, Türkiye'de nasıl 'ev kadını' olunduğu üzerine konuşuyorduk..."

Nükhet Sirman: Ev kadınlığı üzerine çok konuşmuştuk. Bir yandan, 'biz kadınlar' diyoruz, öte yandan ev kadını değiliz. Yani, 'ev kadını değiliz' diye-

rek, aynı şekilde biz de ev kadınlığını küçümsüyoruz, alçaltıyoruz. 'Ev kadınlığı' derken neye reaksiyon gösterdiğimiz, Türkiye'de nasıl 'ev kadını' olunduğu üzerine konuşuyorduk... Mesela, ben o sıralar evliydim, kayınvalidemin evine gidiyordum ve kayınvalidemin yemekle olan ilişkisine baka baka, bizim dergide bir yazı yazdım. Bir de eltim vardı, Hülya Eralp; 12 Eylül'de yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştı. Ben Hülya ile tanışmıyordum; çünkü Almanya'daydı. Sadece kayınvalidemden, Hülya'nın ne kadar iyi, benim ne kadar kötü olduğumu duyuyorum... Yazdığım bu yazı, bir şekilde Hülya'ya ulaşıyor; onlar da orada toplanıyorlar. Hülya, o yemek meselesinden, burada bir kız kardeşi olduğunu anlıyor... Yemekle olan ilişki bile, bize kadınlık üzerine düşünme şansı veriyordu yani...

"Kartondan bir hanım Süheyla; ellerinde plastik eldivenler var... Onu gittiğimiz her yere götürüyorduk. Üzerindeki önlük sürekli değişiyordu; çünkü, üzerine sloganlar ve düşünceler yazılıyordu."

Aynur Demirdirek: Bir de anneler ve annelik üzerine çok konuşmuştuk. 'Ayaklarımın altında cenneti değil, dünyayı istiyorum', 'Kutsallık yalnızlıktır. Yalnız olmak istemiyorum', 'Anneyim ama hâlâ birisiyim', 'Saçım süpürge değil, annelerin hakkı ödenir' diye sloganlarımız vardı. Bunların oluşturulması çok zaman alıyordu; hepimiz hepsine katılmasak bile, bu sloganların arkasında uzun uzun konuşmalar vardı. Asıl derdimiz, nasıl biçimlendirildiğimizi her noktada görmek ve söze dökmekti. Sarkıntılık konusunda da 'Sarkıntılık bir kadın politikası konusudur' diye, göğsümüzü gere gere ortada bulunabilmek önemliydi. Burada da her şeyin bizi nasıl biçimlendirdiği, istemediğimiz kadınlığı nasıl edindirdiği noktasında düşünce üretmeye çalışıyorduk...

(Fotoğrafı gösteriyor) İşte bu, 'Süheyla'... Kartondan bir hanım Süheyla; ellerinde plastik eldivenler var... Süheyla'yı gittiğimiz her yere götürüyorduk. Bu arada, kolyesi gerçek mercandır... Üzerindeki önlük sürekli değişiyordu; çünkü, üzerine sloganlar ve düşünceler yazılıyordu...

Nükhet Sirman: Daha teorik düşünmeye başladıktan sonra, bu 'Süheyla' çok ilgimi çekti benim... Melissa ile okuduğumuz bir metinden yola çıkarak, onun aslında biyolojik bir şeyi, o ideolojinin ideoloji olduğunu insanların burnuna soka soka göstermek gibi bir işlevi olduğunu fark ettim. Ama o zamanlar, bunu böyle teorize edemezdim...

Aynur Demirdirek: Bizim bir de takvimimiz vardı. İlk takvimimizde, cumartesi-pazarlar belirtilmemişti; çünkü, kadınlar için bu günler tatil değildir... Takvimde, her gün için bir şeyler yazıyordu; "Kocası Ayşe'ye bilmem kaçıncı kez 'yemekte ne var?' demiştir" gibi... Bir süre sonra 'takvimci feministler' olduk biz de!.. Başka bir takvimde de tarihimize sahip çıkmak adına, 'Düne dair bilmediklerimiz ve unuttuklarımız'ı belirtmiştik. Bu takvimleri satmaya devam ediyoruz...

Katılımcı (Yeşim): *Anlattıklarınız gerçekten çok ilham verici, cesaretlendirici, yüreklendirici... Bir çok yönden, Amargi'nin tarzına ya da yapmak istediklerimize çok yakın şeyler yapmışsınız. Bu sloganların nasıl çıktığına dair anlattıklarınızın, yöntem açısından önümüzü açacağını düşünüyorum... Bizim de 2002'de 'Kadınlar Birbirlerine Doğru Yürüyor' diye bir kampanyamız oldu. "Birbirimizden yalıtılmış hayatlar içinde yaşıyoruz ve bu sorunların, kişisel değil de politik olduğunu fark edecek olanaklardan yoksun bir şekilde, o kuyunun içinde devinip duruyoruz. Dolayısıyla, aramızda köprüler oluşturmamız gerekiyor, birbirimize doğru yürümemiz ve hikayelerimizi birbirimize taşıyacağımız alternatif iletişim kanalları yaratmamız gerekiyor" diye bir eylem düşünmüştük. Pek çok ilde mahalle mahalle dolaşarak mektuplar topluyor, feminizmi başka bir dille yeniden konuşuyorduk. "Evde elektrik kesilince, camdan baktığımızda diğer evlerde de kesildiğini görüyoruz. Diğer pencerelerin ardında neler yaşandığı gözükmüyor; ama, aslında aynı şeyler yaşanıyor' gibi bir yaklaşımımız vardı. Kumaşlar da alıyorduk kadınlardan; bu kumaşları da bir araya getirdik... Çeşitli alanları zorlamışız; ama yaratıcılığımızı daha da artırmamız gerekiyor...*

Nükhet Sirman: Bizim, 'sosyalist feminist', 'radikal feminist' gibi tanımlara karşı durmamızın en önemli nedeni, bunların, verili şablonlar getirmesiydi.

Bu şablonlarla, tembelleşiyoruz; kendi yaşamımızı düşünmüyoruz. Bizim sorunumuz, 'Türkiye'de kadın olmak ne demek?' gibi bir soruya yanıt vermek; gündelik hayattan, her gün hissettiklerimizden bahsederek, bu sorunun altını doldurmak... Kendi adıma, ben, feminizmden aldığım derslerle akademik hayatımda var olabildim. Feminist bakış açısıyla, kendi yaşamım üzerine eleştirel bir mesafeden dönüp bakmak, çok iyi geldi bana...

"Feminizmden aldığım derslerle akademik hayatımda var olabildim ben. Feminist bakış açısıyla, kendi yaşamım üzerine eleştirel bir mesafeden dönüp bakmak, çok iyi geldi bana...

Her şeyin birbirinin tekrarı olduğunu düşündüğümde, verili lafların oradan oraya gezdiğini gördüğümde, çok sıkılıyorum. Bunlar, kadınların kendi yaratıcılıkları olmuyor çünkü; o, kendi sloganını ve politikasını, kendi hayatına uygulamalı. 'Özel olan politiktir' sloganı, en çok tartıştıklarımızdan biriydi. Gerçekten, akademik ve politik olarak, bu sloganın altını doldurmaya çalışmak kadar zor bir şey yok... Ne demektir 'özel olan politiktir'?.. 'Özel'le politika arasındaki bağlar nasıl kuruluyor?.. Bunları düşünmek, yaratıcılığı zorlamak oldu benim için. Benim 'Perşembe Grubu'ndan aldığım bir ders varsa, o da bu oldu...

Katılımcı (Defne): *Anlattıklarınızı haset içinde dinledim... 'Perşembe Grubu', bizim burada, 'Feminist' dergisinde ve başka yerlerde yaptıklarımızdan çok daha özgürlükçü geliyor... Ben, 'Feminist'i çıkaranlardan biriydim. 4. sayısında, 'politika yapmak istiyoruz biz artık' diyen bir kısım 'Feminist' çalışanı tarafından ötelendim. Bütün o sol süreci bir kadın olarak yaşayıp kadın var oluşunun, örgütsellik ve patriarkal hiyerarşi içinde nasıl yaşandığı üzerine hesaplaşmalar yaptığım bir süreçte, 'özel olan politiktir' önermesi, beni feminizme en motive eden şeydi belki... Kadındım, kadın olarak konuşacaktım; alışageldiğimiz hiyerarşiler, ideolojik tabular vb. ile sınırlanmadan kendimi ifade edebileceğim bir alan açılıyordu. Ama 'politika yapmak' denilen eğilimin, 'Feminist' dergisi ve İstanbul'daki feministler içinde nasıl hızla bu imkânı erittiğine*

tanık olmak zorunda kaldım... Önce dışlandım; sonra da kendimi öteledim feminist çalışma içinden. Dergide kopuşa neden olan, 'artık politika yapmak isteyen' insanların, Feminist Hafta Sonu'na gelip, "Bizim ilk günlerimize benziyorsunuz, ama insanlara laf söylemeye başlayınca değişecek bu haliniz" demeleri, tesadüf değil... 'İnsanlara laf söylemek' politika yapma kaygısının ifadesi oluyorsa, elbette ki, heyecanın kırpılmasına neden olacaktır. Çünkü, şu ya da bu ölçekte bir iktidar güdüsü olmadan, politika yapmaya heves olmaz. Onlar, sanıyorum bu gerçeğin içinden konuşuyorlar... 'Özel olan politiktir', anarşist ve feminist etik kaygılarla birleşiyor benim için. Bu dünyadaki şikayetini, karşı duruşunu kurgulayan kadınların yolları, ne yaparlarsa yapsınlar, bir yerlerde kesişir ve bu bir 'hareketliliğe' de dönüşebilir zamanla... Şuracıktaki konuşmalarımız bile, şu girişim bile, önemli; 'hareket' işte!..

Nükhet Sirman: Feminizm konusunda, hiçbir şeyden –iç bölünmelerimizden de- korkmamak gerektiğini düşünüyorum ben. Her şey için yer olmalı; politika da yapılmalı, gündelik yaşam da keşfedilmeli... Ben, İstanbul'a geldikten sonra, iki ayrı kadın hareketinin içinde oldum. Bunlardan biri Kadın Eserleri Kütüphanesi, diğeri de KADER... Feminizm, bir strateji olmalı. KADER'in bir rolü var; yapmaya çalıştığı şey, orta sınıf kadınları, biraz biraz şu feminist söyleme alıştırmak. Hayatımın her şeyi değil KADER; geçti gitti, şu anda başka bir işin içindeyim...

"Her şeyin bir stratejisi var; stratejik düşünmeyi de öğrenmek lazım. Şikayetin ötesine geçmek, belki ancak böyle mümkün oluyor; tekil bir doğrunun peşinde, 'ataerkil toplum' dırdırı gibi geniş bir lafın altında değil..."

Bütün kadınlara aynı şekilde hitap etmek, diye bir şey söz konusu değil. Bütün kadınların, 'kadın erkek ilişkisinin iktidarla bir alâkası var' başlığı altında düşünmesi önemli; ondan sonrası strateji... Her şeyin bir stratejisi var; stratejik düşünmeyi de öğrenmek lazım. Şikayetin ötesine geçmek, belki ancak böyle mümkün oluyor; tekil bir doğrunun peşinde, 'ataerkil toplum' dırdırı gibi geniş bir lafın altında değil... 'Perşembe Grubu'nun var olabilmesi, tam

da o şartlarda mümkündü. Çünkü, İstanbul ve Ankara'daki feministler arasında muazzam bir iletişim vardı. Dolayısıyla, 'Perşembe Grubu' olarak, feminizm var olabildiği için, biz bir başka örnek olarak var olabildik...

Aynur Demirdirek: Bizim gruba gelen çok kadın oldu. Kimileriyle sıcak bir bağ oluştu. Kimileri de belki, o akşam, orada bulunanlara çok ısınmadı. Ama önemli olan, bir başka yere gittiğinde, birlikte bir şeyler yapabileceği kadınlar olması... Ben hep şunu hayal etmiştim: Bir sürü kadın grubu olsun. Belki, onların yanında olmak, toplantılarına gitmek içimden gelmez; ama, onlar olsunlar. Kadın erkek ilişkilerini sorgulasınlar, hayatlarını değiştirmeye çalışsınlar. Ben onlara el sallayabileyim; ayrı ayrı gruplar kendi sözünü söyleyebilsin... Bunu tam bir biçime koyamıyorum ama; birbirimize cesaret vermek, 'biz burada bunu yapıyoruz, siz de orada şunu yapıyorsunuz' şeklinde olmalı...

Katılımcı (Berivan): *Bazı anlayışlarda pek değişiklik olmamış sanırım... Bize de ilk zamanlarda, 'siz daha gençsiniz; ama sıkılırsınız, siz de aynı deneyimleri yaşayacaksınız' demişlerdi. Kadınlık üzerine az iş yapılırken ve zaten çok az örgütlüyken; yeni oluşan bir gruba moral vermek, yardımcı olmak varken, sürekli bir ket vurma yaşanması, kadınlık açısından çok sorunlu geliyor bize. İnsanlarda, toplumda sadece erkek-kadın hiyerarşisi değil, yaş hiyerarşisi, sağlık hiyerarşisi ya da bölgesel hiyerarşiler olduğunu görüyorsunuz. Bu da kadın hareketi açısından, aşılması gereken sorunlardan biri...*

Nükhet Sirman: Feminist grupların bilgisi, hiç aktarılmamış; hakikaten tarihimiz yok... Tarihi aktarırken, olayları aktarmak kadar, oradan elde edilen kazanımları, kavramları, çıkarılan dersleri detaylarıyla, başka kuşaklara aktarabilmek lazım... Bu nedenle, buraya geldiğiniz için hepinize çok teşekkür ediyoruz...

Katılımcı: *Asıl biz size teşekkür ederiz... Kendimizi biraz daha eski, biraz da güçlü hissetmemize neden oldunuz!..*

1989 KADIN KURULTAYI

BANU PAKER

1956, İstanbul doğumlu. 23 yaşında bir kızı var. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu'nu bitirdi. Ardından, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü tamamladı ve lisansüstü eğitim gördü. Halen seramikçilik yapıyor... 'Zemin' dergisi (1989), 'İşçi Sözü' gazetesi (1990), 'Sosyalist Feminist Kaktüs' dergisi (1988-90) gibi yayınlarda yazıları yayımlandı. 'Bağır Herkes Duysun' kitabının yazımında yer aldı. Katıldığı ilk kadın eylemi 'Dayağa Karşı Kampanya'nın bir parçası olan 'Dayağa Karşı Yürüyüş'... Kadın olmanın en sevdiği yanı, kadınlarla yakın olabilmek. Anlaşabileceğimiz bir erkek bulmanın kolay olmadığını, ama her zaman, en az bir kadının 'bizim dilimiz'den konuşacağını düşünüyor...

Banu Paker (sağ başta oturan)

Banu Paker: İsterdim ki; bu toplantıda Kadın Kurultayı'na katılan değişik gruplardan, değişik görüşlerden kadınlar da olsun. Hep birlikte, 14 sene sonra, o gün neler yapılmış, ne kadarı o gün için anlamlı, ne kadarı bugün için anlamlı; tartışmak isterdim. Ne yazık ki, bugün sınırlı bilgilerle yetineceğiz..

80'li yıllar boyunca, hareketli, mücadeleci bir dönem yaşandı. Kurultay, bunun bir ifadesiydi; fakat katılımcılar açısından beklenen amaçlara ulaşamadı. Feministler, feminist olmayanlar ve anti-feministler için de bu Kurultay'ın başarılı olmadığını söyleyebiliriz. Kurultay'ın ikinci günü, benim de dahil olduğum bir grup kadın, salonu terk etti. Bu, Kurultay'ın koyduğu hedefler açısından nahoş bir durumdu... Kurultay'la ilgili olarak, size aktaracağım bilgiler taraflı. 'Kaktüs' dergisinin bu konudaki yazılarını aktaracağım size; bu nedenle beni, bir tarafın sesi olarak dinlemelisiniz...

2 BİN 500 KADIN, 150 KONUŞMACI, 70 TEBLİĞ...

Kurultay önerisi, İstanbul'dan çok, Ankara'dan geldi aslında. 20–21 Mayıs'ta bir Kadın Kurultayı toplama hedefi vardı. Biz de 'Kaktüs' grubu olarak, böyle bir girişime sıcak baktık. Bize öneriyi İHD getirdi; 'Amaçladığımız, kadın gruplarının -feminist olsun, olmasın- bir araya gelip kadın sorununu, cinsiyetçiliği irdelemeleri ve tartışmaları' dendi. 'Kadın politikası nasıl yapılacak, birliktelik nasıl olacak, ilkeler nasıl benimsenecek türünden, belli sorunlar var kafalarında kadınların; siz de böyle bir organizasyonda yer almak ister misiniz?' diye soruldu. Biz de prensip olarak yakın durduk. 'Kaktüs' çevresinden iki arkadaş da bu organizasyonda yer aldı; 6 ay boyunca, hazırlık süreci yaşandı.

Türkiye'de, 1989'a kadar, kadın hareketinin eylemleri, daha çok İstanbul ağırlıklıydı; merkez İstanbul'du. İstanbul dışında Hakkâri, Adana ve İzmir'den birçok kadın ve kadın grubu; büyük bir coşkuyla ve iyi niyetle, kurultay havasını görmeye geldi. Her tarafa haberler ulaştırıldı; bu süreci bu açıdan da çok önemsedik. Çünkü belki de ilk kez, dar boyutlu eylemlerin dışında bir ilişki kurulacaktı.

1978'li yıllarda başlayan kadın hareketini bir 'milat' sayarsak, bir birikim vardı. Bu toplantılar, birikimimizi aktarabilmemiz ve kadınları tanıyabilmemiz açısından bir fırsat olacaktı. Sanıyorum, diğer şehirlerde de bu niyetlere sahip feminist çevreler vardı. Belli bir hazırlık süreci yaşandı; ancak, hazırlık sürecindeki niyetlerle, pratik sonuçlar arasında farklılıklar olabiliyor. Daha doğrusu, istekler gerçekleşmiyor...

"İstanbul dışında, Hakkâri, Adana ve İzmir'den bir çok kadın ve kadın grubu; büyük bir coşkuyla ve iyi niyetle, kurultay havasını görmeye geldi. Belki de ilk kez, dar boyutlu eylemlerin dışında kitlelerle bir ilişki kurulacaktı..."

Kurultay için, bir tertip komitesi seçildi. Bu tertip komitesi, farklı görüşlerden, kesimlerden ve anlayışlardan gelen kadınların arzularını, isteklerini bir araya getirdi. Tabii zaman zaman tartışmalar da oldu... 'Yarın Değil Şimdi', Kadın Kurultayı'nın sloganıydı. Bir de afiş yapıldı ki, afişin orijinali maviydi. Feminist kadınlar, afişin mor renkli olmasında ısrar ettiler; 'mor'un, hem dünyada, hem Türkiye'de feministler için anlamı vardı. Ancak afiş, ne kırmızı, ne de mor oldu; bir uzlaşma rengi olarak, 'mavi' de karar kılındı. Bunun yanı sıra, bildiriler ve el ilanları hazırlandı... Feminist kadınlar, Kurultay'la ilgili olarak, 'her kadının feminist olmasını beklemiyoruz, değişik görüşlerden kadınlar da gelsin' diyorlardı. Feministler arasında da bir takım fikir ayrılıkları vardı; ancak, diğer kadın oluşumlarıyla prensipte varılan ilk anlaşma, anti-feminizm yapılmaması konusundaydı. Bu konuda, herkes anlaşmaya vardı...

Kurultay öncesindeki süreçte, ikinci 'dikenli konu', erkekler meselesiydi; böyle toplantılara erkekler alınacak mıydı, alınmayacak mıydı?.. Bu konu, o güne kadar defalarca tartışıldı; hâlâ da tartışılıyor... O zaman, benim de dahil olduğum 'Kaktüs' çevresi, erkeklerin alınmasına karşı çıkmadı; 'erkekler katılsın; ama arka sıralarda otursunlar ve mümkün olduğunca az söz alsınlar' denildi. Bu tartışmaların temelinde, kadınların, erkeklerin bulunduğu topluluklarda, genellikle çekindiklerinden söz almamaları vardı. Ayrıca, er-

kekler bu konuda daha tecrübeliydiler; yıllardır, toplantılarda ve siyasal alanlarda olduklarından, deneyimliydiler... Sonuçta, erkeklerin alınmasına, ama ön sıralarda oturmamalarına karar verildi. Fakat medya, bunu hemen flaş haber yaptı; Kurultay'ın amacı saptırılarak sunuldu, 'Vay efendim, erkekler alınmıyor, erkeklere söz verilmiyor' denildi. Kuşkusuz, bunun gerçekle bir ilgisi yoktu...

Başka bir önemli konu da, 'kadın hareketinin nasıl örgütleneceği'ydi. Kurultay sonrası, 7 maddelik bir sonuç bildirgesi yayınlandı. 'Kurultayımızı Örgütleyelim' toplantısının sonuç bildirgesi, ne kadar başarılıydı; neler hedeflenmişti, neler gerçekleşti; 15 yıl sonra, bugün gelinen nokta nedir; o gün yaşanan sorunların hangileri aşıldı, hangileri aşılmadı?.. Bunları, burada sizinle tartışabiliriz...

"Kurultay öncesinde, atölye çalışmaları yapıldı. 5-6 kadının bir araya geldiği, taciz, bekâret, dayak gibi konularda hazırlık yaptığı bu atölyelerde, kolektif-hiyerarşiye dayanmayan bir çalışma tarzı benimsendi."

Kurultay öncesi dönemde, kadın hareketi içinde, daha derin tartışmalara fırsat veren atölye çalışmaları başladı. 5–6 ya da 10 kadının bir araya geldiği, önceden düşünülen konularda -taciz, bekâret, dayak vs.- hazırlık yapan ve kolektif-hiyerarşiye dayanmayan bir çalışma tarzı benimsendi. Bu çalışma biçimi, Türkiye'deki kadınların icat ettiği bir biçim değildi; Avrupa ve Amerika'daki kadın hareketinin miras bıraktığı, belli yararları olan, 'bilinç yükseltme' gruplarıyla başlayan ve atölye tipi çalışmalarla ilerleyen bir süreçti.

Kurultay öncesinde, bu çalışma biçimi üzerinde prensip olarak anlaştıysak da tam bir ortaklık sağlanamadı. Bunun pek çok nedeni vardı. En basitinden, bu toplantılar, Beşiktaş Çarşısı içinde, çok büyük bir düğün salonunda yapılıyordu; burası, atölye çalışmaları için uygun değildi. Çünkü bu tip atölye tipi çalışmalar için, kadınların birbirini rahatsız edemeyeceği mekânlar gerekiyordu...

Kurultay'da söz almak isteyen gruplar ya da tek tek kadınlar, önceden belirli konularda - örgütlenme, dayak, eğitim vs.- tebliğler hazırladılar. Toplantının yönetimi için, 3–4 kişiden oluşan bir divan seçildi; yani, klasik kongrelerin siyasî formu getirildi. Bunun, Kurultay sonrasında, en azından benim de eleştirdiğim bazı sonuçları oldu...

Kurultay'ın ilk günü, sadece tebliğler ve ardından serbest kürsü vardı. O gün, gelen kadınlara konuşma hakkı verildi. Çarpıcı olan, farklı şehirlerden gelen yaklaşık 2 bin 500 kadının bu toplantıya katılmasıydı. Burada, bilgi, tespit, tanıklık, talepler ve çözüm içeren yaklaşık 70 tebliğ sunuldu; 150 konuşmacı söz aldı. Yani, bir tür tebliğ ve konuşma bombardımanı oldu; bu durum, ikinci gün de sürdü... Bazı çözümler üretildi; ama feminist, sosyalist-feminist kadınların çekilmesiyle, kurultay süreci -en azından bir kısım kadın-için- noktalandı. Bizim de dahil olduğumuz feminist kadınlar, ikinci gün salonu terk etti...

'GERÇEKTEN TERK ETMELİ MİYDİK?'

Biz çok gerilmiştik; bu 'terk etme' kararı, bizi bir süre rahatlatsa bile, eve dönüp düşündüğümüzde, en azından ben, 'gerçekten terk etmeli miydik?' diye düşündüm... İzmir'den gelen küçük bir kadın grubu vardı; hatırlıyorum, onlar bizi (Kaktüs'ü) suçlamışlardı. Bir bakıma haklıydılar; çok büyük fedakârlıklar yapıp gelmişlerdi. Biz İstanbul'dakilerin ise tuzları kuruydu; maddi olarak onlar kadar sıkıntı çekmemiştik, bir vasıtayla, Beşiktaş'a inmiştik... Onlar ise Kurultay'a gelebilmek için, çocuklarını başkalarına bırakmış ya da ailelerine yalan söylemişlerdi. Bazı beklentileri vardı; biz onlara borçluyduk. Onlar, -kendilerine 'feminist' demeseler de- feminist kadınların sesini duymak istiyorlardı; onlara vicdan-inanç borcumuz vardı... Tabii, bunlar benim kişisel düşüncelerim...

'Kaktüs' dergisinde, Kurultay'a ilişkin çeşitli tutumlar almamızı öneren arkadaşlar da oldu; örneğin Gülnur Savran, Kurultay'a yeterince müdahale edemediğimizi düşünüyordu. Diğer çevrelerde de Kurultay'ın o şekilde

bitmesi üzerine, çeşitli yazılar çıktı... Olumlu bir gelişme olarak; bizim de içinde bulunduğumuz tertip komitesi, Kurultay'dan bir 'kapanış bildirgesi' çıkardı. Bu bildirge, iki temel görüşe yer verdi. Bunlardan birincisi, tarihsel-sosyal-ulusal-sınıfsal ayrılıkları göz ardı etmeden, özgün kadın talepleri çerçevesinde, bağımsız kadın mücadelesini vurguluyor; ikincisi ise, kadın sorunlarının yeterince tartışılmadığını ve Kurultay'ın gerçek amacından uzaklaştığını belirtiyor, bundan sonra yapılacak etkinliklerde, somut-özgün biçimler altında tartışılması gerektiğini vurguluyordu.

"Tertip komitesi, Kurultay'dan bir 'kapanış bildirgesi' çıkardı. Burada, 'tarihsel-sosyal-ulusal-sınıfsal ayrılıkları göz ardı etmeden, özgün kadın talepleri çerçevesinde, bağımsız kadın mücadelesi' vurgulandı. Ayrıca, kadın sorunlarının yeterince tartışılmadığı ve Kurultay'ın gerçek amacından uzaklaştığı belirtildi."

Buradaki tanımlar oldukça genel; bu, bildirgenin aslında bir uzlaşma metni olmasından kaynaklanıyordu. Yoruma açık vermeyecek şekilde, her iki tarafın görüşlerini de ifade eden bir tutum benimsenmişti; detaylara girilince, 'siz öyle yaptınız, biz böyle yaptık' denilecekti çünkü... Buradaki ikinci görüş, feminist olmayan, anti-feministlerin yaklaşımını özetliyordu; onlar, farklı kadın gruplarını bir araya getiren Kurultay'ı başarılı bulduklarını söylüyorlardı. Kadın özgürlüğünün, sınıfsal-ulusal-tarihsel temellerden soyutlanmadan ele alınması gerektiğini vurguluyorlardı; kadın hareketi temelinde, ilkeli, güçlü bir eylem birliğine hazır olduklarını belirtiyorlardı. Bu bildiri, 'Kadın Platformu' adıyla yayınlandı; Kurultayı'dan bir hafta sonra, yanlış hatırlamıyorsam...

Kurultay'dan geriye, sadece karamsar duygular kalmadı elbette. Zaman zaman çatışmalar, gerginlikler yaşanmasına rağmen, matrak şeyler de oldu!.. Bir kere, o sabah hepimiz heyecanlıydık; birçok kadın gelecekt Yoğun bir hazırlık dönemi vardı ve tebliğlere 3 dakika ayrılmıştı. Görüşlerimizi yeterince aktaramayacağımız endişesini taşıyorduk; ama neşeliydik...

İlk konuşmacılardan biri, İHD yönetiminden Reha İsvan'dı. Açılış konuşmasını o yapmayacaktı; ama söze, "Bugün hayırlı bir gün; çünkü Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gün" diye başlayınca, salon anında buz kesti; 'İstiklal Marşı'nı da okuyacak mıyız?' homurtuları yükseldi... 3 dakikalık tebliğ süresini ayarlamak için, biri, kadınların genellikle mutfaklarda kullandıkları saatlere benzer bir saat getirmişti; süre dolunca, 'zırr' diye ses çıkarıyordu; bu saat de çok ironikti aslında...

Daha sonra, divana, bir feminist grubun mesajı geldi; divan başkanı, bu mesajın okunmasına izin vermedi. Ancak 'Kaktüs'ten Nesrin Tura, bu mesajı kendi tebliğ süresi içinde okumaya karar verdi. Nesrin mesajı okurken, divandan birileri elinden kağıdı almaya çalıştı. "Tarih sizden hesap soracak!" diye bağırdığımı hatırlıyorum o an. Bu durum havayı çok gerdi... Daha sonra Handan Koç: "Dirseğe, dirsek diyoruz da; cinsel organa, niçin am demiyoruz?" dedi; yine salon buz kesti. Unutamayacağım iki olaydır bunlar...

Kurultay'da eğitim, örgütlenme gibi konularda tebliğler sunuldu. Daha çok sosyalist kadınlar, nasıl işkence gördüklerini, 12 Eylül döneminde neler yaşadıklarını, 1980 sonrasında sosyalist hareketin ne tür baskılar ve sıkıntılar yaşadığını anlattılar. Bunun üzerine, işkence üzerine bir duygu sömürüsü yapıldığı gerekçesiyle, kadınlar tartışmaya başladı; bir süre sonra baktık ki, kimse birbirini dinlemiyor... Bu duruma müdahale edildi; 'işkence ciddi bir sorun, ama bunun konuşulacağı başka oturumlar var, burada kadınların bir cins olarak ezilmesinden bahsedilmiyor' dendi.

Aslında, iki taraf da birbirine karşı sert ve tahammülsüzdü. Bardağı taşıran son damla da arka sıralardan bir erkeğin kürsüye fırlaması oldu; üstüne üstlük, bu erkek bir de nutuk attı, izinsiz konuşma yaptı. Divan, ona müdahale etme inisiyatifini kullanmadı. Sonra küfürleşmeler oldu. Zaten gergin bir hava vardı; kürsüye fırlama, ortamı daha da gerginleştirdi. Tartışma ve küfürleşmenin arkasında 'siyasî' nedenler vardı; bu olanlar şahsi değildi... Bunun üzerine, biz toplantıyı terk ettik. Ama tertip komitesi kapanış bildirgesini hazırladı; bu da iyi oldu...

Kurultay sonrasındaki süreçte, bir süre için, kadın grupları birbiriyle çalışmama kararı aldı; bu karar, yazılı ve sözlü olarak da ifade edildi. Biz, Kurultay'ı terk edenler, Haziran'da, Yıldız Parkı'nda bir toplantı yaptık; daha sonra da bir kadın festivali tertipledik, Tepebaşı'nda da çeşitli etkinlikler düzenledik...

'KİMSENİN ELİNDE REÇETE YOKTU...'

Bugün baktığımda, 'Bu Kurultay, ancak böyle olabilirdi' diyorum; böyle bir aşamanın yaşanması gerekiyormuş demek ki... Herkes çok şaşırmıştı olanlara. İstanbul'da bir iki eylem yapınca, kadınların bütün sorunlarını çözebileceğimizi sanmıştık. 'Dışarı'yla tanışmıyorduk. Aramızda sosyalist kadınlar da vardı; ben de onlardan biriydim.

"İki taraf da birbirine karşı hem kör, hem sağırdı. Biz, onlar hemen feminist olsun istiyorduk, onlar da 'bu burjuva kadınlar bizi anlasınlar' diye bekliyorlardı. Oradan herkesin el ele ayrılacağını beklemek, saflık olurdu..."

Sosyalist hareket içinde çalışıyordum; ama sosyalist hareket içinde birçok kadının yaşadıklarını yaşamamıştım. Onların tepkilerini anlamak için, benim bile zamana ihtiyacım vardı. İki taraf da birbirine karşı hem kör, hem sağırdı. Biz, onlar hemen feminist olsun istiyorduk, onlar da 'bu burjuva kadınlar bizi anlasınlar' diye bekliyorlardı. Evet, sıkıntılar gerçekti; sosyalist kadınlar, örgütte, ailelerinde ve mücadelede birçok şeye maruz kalmışlardı. Biz her şeyden birbirimizi sorumlu tuttuk ve sonuç böyle oldu. Oradan herkesin el ele ayrılacağını beklemek, saflık olurdu...

Maalesef, hayat buydu ve kimsenin elinde de reçete yoktu. Toyduk, niyet iyiydi; ama gelenek, deneyim yoktu, meyveleri toplamak için... Biz ne Fransa, ne İngiltere idik. Sol hareket, o dönem belini yeni yeni doğrultuyordu; hiç muhalefet hareketi yoktu. O şartlarda, hayatı sorgulayan genç kadınlar, bir

şeyler yapmaya çalışıyordu. Bu kadınların görüşlerini, birbirlerini acıtarak ortaya koymalarını, şimdi daha iyi anlayabiliyorum...

Feministler, yazıp çizebilen, eğitimli, dil bilen kadınlardı; orta ve üst sınıftandılar. Hayatın zorlamasından ziyade, okuyarak birçok şeyden haberdar oluyorlardı. Genelde, yaşanan sorunların anahtarını teorik düzeyde yakalamaya çalışan, ama pratikte bunlara hedef olmayan kadınlardı feministler. Kendi aramızda, bir süre sonra bir 'iç dil' oluşmuştu ki; bu hem iyi, hem kötü oldu. Bu, içerdeki kadınları birbirine yakınlaştırdı; ama dışarıda olanlarla mesafe açıldı. Farklı şartlardan gelen kadınların, kendilerini İstanbul'a ait hissetmemeleri için birçok neden vardı; dolayısıyla böyle bir çatışma da oldu aramızda...

"Kadın Kurultayı, kadın hareketinin bir evresiydi. Stella (Ovadia), "Ben o kurultaya, sosyalist kadın kurultayı diyorum" diyor. 'Kaktüs' dergisi de, 'Erkek söylemi baskın çıktı' diye manşet atmıştı örneğin..."

Ülke çapında politika yapmanın da zorlukları vardı. Kadın Kurultayı, kadın hareketinin bir evresiydi. Stella (Ovadia), "Ben o kurultaya, sosyalist kadın kurultayı diyorum" diyor. 'Kaktüs' dergisi de, 'Erkek söylemi baskın çıktı' diye manşet atmıştı örneğin... Kadın Kurultayı, kadınların yeni olanı sorgulamasına öncülük etti. Bugün, kadın hareketinin Türkiye'de siyasî bir duruşu var; ama 90'lardan sonra, bu hareket aşağıya doğru gitti. Bizim için, o dönemde, sokağa çıkmak, polis ve devlete karşı gelmek önemliydi; kadın hareketi militan bir duruşa sahipti.

O yıllarda, bir talep ileri sürdüğümüzde, devletin buna tahammülü yoktu; radikal talepler, hareketin şeklini de belirliyordu. Ama bugüne bakarsak, başka mevzilerin kazanıldığını, kadın hareketinin kurumsallaştığını görüyoruz. Dayağa karşı sığınma evleri ve birçok kadın örgütü kuruldu. Bugün, televizyon dizilerinde bile bunun ipuçlarını görüyoruz; sınırlı da olsa, kadın sorunlarından söz ediliyor. 15 yıl önce bu konular adeta tabuydu...

Bugün genç kadınlar, kendi sorunlarıyla daha çok ilgili; dolayısıyla, ümitsiz olmaya gerek yok... Kadınlar hâlâ eziliyorsa, uğrunda mücadele edilecek bir durum var, demektir. Kadınların bir cins olarak kurtuluşları, büyük bir dönüşümü, hatta bir devrimi gerektiriyor. O dönemde maalesef, sosyalist kadınlar bir kamptı; biz de bir kamp olduk. Onların yaşadıklarını, daha uygun platformlar oluşturarak tartışabilirdik; onları ikna edebilirdik... Ama, biz de kendimizi ayırmıştık.

Kurultay, sosyalist hareketin yeniden canlanmaya başladığı bir döneme rast gelmişti; kadın hareketi de canlanmıştı. 'Feministim' diyen kadınlar dışında, başka kadın grupları da vardı. Sosyalist gruplar daha canlıydı. 'Zemin' dergisinde, darbe sonrasında ilk kez 'sosyalist' ibaresi kullanıldı. Sonrasında, sosyalist hareket, kadın hareketini görüp kendi içinde sosyalist kadın hareketi başlattı.

Sosyalist kadın hareketi, diğer kadın komiteleriyle gizli bir rekabet yaşadı. Bazı sol dergiler, kendilerinden beklenmeyecek bir şekilde kadınlara yer ayırdılar; 8 Mart'a yer verdiler, kadınlardan bahsettiler. Sol dergilerinin kadın hareketiyle ne kadar ilgili oldukları tartışılabilir; ama bu sayede birçok kadın derneği kuruldu. Kadın hareketinin savunucularının dışında, sol dergilerin yan kuruluşları olan dernekler de kuruldu ki; bu durum, örgütlenmeye faydalı oldu.

Katılımcı (Yeşim): *2002'deki 'Kurtuluşumuzu Örgütleyelim Kadın Konferansı'nın örgütleme çalışmasında yer aldım. Bu konferansa da çok fazla heyecan, beklenti ve coşkuyla gelindi. Bu da bana çok olağan geliyor, çünkü aslında, bu buluşmalar, bir araya gelip tartışmalar olmadığı sürece, nasıl bir gerçekliğin içinde olduğumuzu anlayamıyoruz. Dolayısıyla, bu kurultay da gerçekliğimizi ortaya koyan bir durum olarak değerlendirmek gerekiyor; yaşanan olumsuzluklar yüzünden bu tarz alanlar yaratma çabalarımızdan vazgeçmemiz lazım... Kadın Kurultayı için size çağrı yapan İHD'nin ana motivasyonu neydi? Erkeklerin Kurultay'da yer alıp almamaları konusundaki tartışmalar, sizin açınızdan nasıl evrildi, Kurultay'ı terk etmeniz, bu durumla mı ilgiliydi?*

Banu Paker: Konferanslar, toplantılar, kurultaylar, bunların hepsi sonuçtur; çok fazla bir şey beklememek lazım... İster atölye çalışması yapın, ister başka tür biçimler bulun; önemli olan, 'öncesi'dir. Büyük hazırlıklar yapılmadan gidilen herhangi bir toplantı, verimli geçmiyor. Belli bir zaman sınırlaması içinde, belirli fikirler üzerinde yoğunlaşabilmek için, önceden hazırlık gerekiyor. Bazı konular daha önce tartışılmamışsa, verim beklemek zor olur. Bu açıdan, Kurultay iyi bir tecrübe oldu... Kurultay dönemine dönersek; İHD'nin bir kadın komisyonu vardı ve Kurultay önerisi de buradan geldi... Kurultay'ı terk etmemizin asıl nedeni de erkeklerin kürsüye çıkması değildi. 'Burada anti-demokratiklik, tahammülsüzlük ve erkek söylemi hakim' dendi; doğrudan erkekler kastedilmedi. Hakaretler, bir bildirinin okutulmaması vs... Terk etmemiz, bütün o bir buçuk günün birikimiyle oldu sanırım...

Ben, Kurultay'da çok doğru davranmadığımızı düşünüyorum. Birincisi, sözümüze değer veren kadınların beklentilerini boşa çıkardık; özellikle İstanbul dışından gelen kadınlar, bir biçimde, bir sonuç bekliyorlardı. Ayrıca, görüşlerimiz ne olursa olsun, buna karşı olanlara, görüşlerimizi anlatmanın yollarını bulmalıydık; bu görev, o gün bize düşüyordu. İnsanların birbirlerini ikna etmesi zor; kolay olsaydı, zaten problem kalmazdı. Ama bunun için mücadele etmek gerek...

'Feminist cephe' olarak, bizim aramızda pek sorun yoktu. 'Feminist' ve 'Kaktüs' dergisi, aynı kampta yer alabilmişti; ama, sorun bu değildi zaten. Diğer kadınlara; işkence görmüş, başka sorunlar yaşamış kadınlara seslenmenin de bir yolu bulunmalıydı. İki günde olmazdı bu; ama, en azından, kadın hareketinin temel konuları noktasında onları ikna etmeye çalışabilirdik. Kendimize döndük, onlara değil...

Katılımcı (Semra): *Belli bir hukuk etrafında oluşturulmuş bir kurultay var; sorun, biraz da o hukukun çiğnenmesi aslında... Bir platformda belli şeyler zaten yanlış gidiyorsa, oradan ayrılarak, 'ben bu yanlışın bir parçası olmayacağım' diyerek, derdinizi anlatmış, tepkinizi göstermiş oluyorsunuz... Kurultay'da, ara verildiğinde, bazı kadınlar, odalara geçip erkeklerden direktif alıyorlardı. Böyle bir yaklaşım, oradaki feminist kadınlar açısından, tabii ki kabul edilemez...*

Banu Paker: Kurultay'da belli siyasi gruplar vardı; onların kadın yoldaşlarını kışkırttıkları izlenimini edinmiştim, 'söz alın, şunu da söyleyin' diye... Sonuçta erkekler çıktı ve diğer kanat da tepki gösterdi. Bu konu, önceden daha iyi konuşulabilir, daha iyi belirlenebilirdi; yeterince konuşulmadı...

Biz, bu Kurultay işine giriştiğimizde, diğer kadınları tanımak istiyorduk; ama, onlarla iş yapmamış, beraber çalışmamış, birlikte faaliyet yürütmemiştik. Ortak eylem, kadınları her zaman birbirine yakınlaştırıyor. İstanbul'daki kadın çevreleri, aralarındaki görüş ayrılıklarına rağmen, birlikte iş yapabildikleri için birlikte tavır alabildiler; bu çok önemli bir kriter. Oysa Kurultay'da, değişik yerlerden gelmiş, birbiriyle tanışmamış, çalışmamış, hatta aynı tür bir faaliyette bile bulunmamış kadınlar bir araya geldi; yani bir ortaklık zordu.

Bazı süreçlerden geçilerek yapılsaydı Kurultay, başka türlü sonuçlanabilirdi. O tarihin, Kadın Kurultayı için erken bir tarih olduğunu düşünüyorum ben; çünkü, Türkiye'deki kadın hareketi henüz o düzeye gelmemişti. Bugün, öyle bir kurultay, birbirimize sövmeden, kalp kırıklıkları olmadan, konferans şeklinde gerçekleştirilebildi; çünkü hatırı sayılır bir birikim vardı. Ama bizim, o gün için birikimimiz yoktu.

Bugünden baktığımda, terk etmeseydik, başka yolları deneseydik, daha iyi hazırlansaydık, diye düşünüyorum. Kuşkusuz, bugün böyle konuşmak kolay... Bülten komitesi, altı ay boyunca çalıştı; 70 tebliğ, 150 konuşmacı, böyle bir olayı örgütlemek bile çok zordu. Biz bir parti, örgüt değildik, sürekliliğimiz yoktu. Bağımsız kadın grupları ve bir tertip komitesi, bütün bu işlerin üstesinden gelmeye çalışıyordu. Bazı kadınlar kafalarından geçenleri söylemiyorlardı; gerginlikler, rekabet, kıskançlık da oluyordu...

Katılımcı (Berivan): *Sizin Kurultay'daki tepkiniz, politik bir tavır... 'Kadın hareketi bağımsız olmalı mı, olmamalı mı; çalışmalara erkekler gelmeli mi, gelmemeli mi?' tartışmaları bugün de sürüyor. O dönem için, ciddi politik bir tavır olduğunu düşünüyorum. 8 Mart'lara, alınan kararlara rağmen, erkekler getiriliyorsa, o alanın terk edilmesi, çok net bir tavırdır bence. Bu tartışmaların hâlâ sürüyor olması, kadının, hem erkek, hem de kadın tarafından*

irade olarak görülmemesinin bir göstergesi gibi... Bu çok ciddi bir politik konu. Buradaki tepki, erkeklere değil, onları çalışmalara, eylemlere dahil eden kadınlara gösterilmeli.

Katılımcı: *Bir eylemi terk edip etmemek konusuna, çok somut yaklaşılmalı. Bu, amaçlarınıza bağlı biraz da. Eylem biçimleri seçilirken, gerçekten o anki amaca uygun mu, değil mi, diye bakılmalı. Kadınların kendi aralarında toplantı, konferans vs. yapmasının amacı nedir, ona da bakmak lazım. Kadın sorunu, erkeklerin de sorunu; erkeklerle de toplantı yapabilmemiz gerek. Örneğin, 25 Kasım'da şiddete karşı bildiri dağıttık; bildirileri özellikle kadın arkadaşlara veriyorduk. Kadınlar tepki gösterdiler; 'Niye bize veriyorsunuz, bize şiddeti uygulayanlara verin bunu' dediler. Biz, kadın sorununu sadece kadını ilgilendiren bir konu olarak görüyoruz; ama kadın sorunu, erkekten kaynaklı bir sorun değil mi?.. O zaman erkeği de aydınlatmalıyız.*

Katılımcı : *Kadının ezilmesini, sınıflı toplumların başlamasına bağlıyorum ben. Kadınların yaşadığı bu sorunların sınıflı toplumdan kaynaklandığını anlamak ve bu sınıflı toplumu değiştirmek için, her türlü mücadelenin içinde var olmak zorundayız... Evet, kadınlar yan yanayken sorunlarını daha rahat konuşabilirler ve bu nedenle, bazı toplantıları böyle yapmak gerekir. Ama bazı durumlarda, erkeklerin de aydınlatılması gerekir. Bir erkeğin bir kadına, "su getir" demesinin kökeninde, çocukluğunda öğrendikleri vardır; evde ablası ya da annesi su getiriyordur ona... Doğduğumuzda, bize pembe renk giydiriliyor, erkeklere mavi... Bu ayrım, toplumun köklerinde var ve bunun değişmesi, düzenin değişmesine bağlı. 'Kadın örgütlenmeleri olmasın' demiyorum; ama bu sınıflı toplum içinde, var olan başka mücadeleler içine de girmeliyiz, erkeklerle aynı cephede olmamız gerekir. Erkeklerin de bilinçlenmeleri lazım; biz, bilinçli kadınlar olarak, birlikte yaşadığımız erkeklere bunları öğretmek zorundayız. Ancak bu şekilde babamızı, kardeşimizi, sevgilimizi değiştirebiliriz; mücadele bu şekilde başlayabilir...*

Katılımcı (Behiye): *Ben, pek çok karma ekipte, illegal örgütte yer aldım. Erkeklerle aynı işleri yapıyor olmama rağmen, evlendikten sonra hep geri plana itildim. Düşünebiliyor musunuz, yoldaşına karılık yapıyorsun, yoldaşının*

çamaşırlarını yıkıyorsun; ama öbür taraftan, onlar çok daha önemli işler yapıyorlar... İşkencelerde, bize ilk önce 'kadın muamelesi' yapıldı, cinsel kimliğimize saldırıldı, ondan sonra 'örgüt üyesi muamelesi' yapıldı örneğin... Bugün, kapitalist sistemin yıkılması gerektiğine inanıyorum; ama diğer taraftan, bu toplumda ve tüm dünyada, kadınların köle olduğunu da düşünüyorum. Dolayısıyla, bağımsız bir mücadele olmadan, ataerkil sistemin yıkılmayacağını; sosyalizm gelse bile, o sosyalizmin de yıkılmaya mahkum olduğunu düşünüyorum. Erkeklerle, birlikte mücadele ve ittifak dönemleri mutlaka olacaktır; ama kadın sorunu konusunda, onlardan çok duyarlı olmalarını bekleyemeyiz. Doğuştan itibaren veriliyor ataerkillik onlara; sorumludur onlar. Ve onları değiştirmek için uğraşmak zorunda değilim; yaptırım uygularım ancak. Bunun da ancak bağımsız örgütlenmelerle gerçekleşebileceğini düşünüyorum...

***Katılımcı:** Kadın-erkek sorununu, sadece sınıf sorunuyla açıklamak yeterli değil bence. Bu böyle olsaydı, kadın egemenlerin de oluşması gerekirdi. Cins sorunu, sınıf sorunuyla at başı gidiyor; birbirini ihtiva etmiyor. Yani, 'biri zaten var, öbürü de onun paralelinde otomatikman gelişiyor' diyemeyiz. Bir Sovyet deneyimini yaşandı; orada da kadınlar, devrim sonrasında, toplumsal rollerine geri dönmek zorunda kaldılar... Bu, kadın ve erkek tanımlamasının iyi yapılamamasından kaynaklanıyor.*

Üretim ilişkileri değişse bile, o geleneksel ölçülere teslim olmak zorunda kalıyorsunuz. Üstelik bir süre sonra, siz de erkeğin yarattığı o değer yargılarını, toplumsal modelleri normal görmeye başlıyorsunuz. Buna yönelik bir sorgulama bilinci yaratılmadığı için, bir süre sonra o eski düzen üzerinden yeniden gelişiyor... Kadın ve erkek 'çelişkisi' vardır, 'sorunu' değil. Bence, kadın bütün ezilme ilişkilerinin en alt katmanında yer alıyor. Bu noktada, sistemi bütünlüklü çözümlemek zorundayız. Erkeklerin sistemle uzlaşabileceği bir yer var, 'erkeklik sınıfı' var. Kadınlar, toplumun çelişkilerinden farklı bir erkeklik tanımlamıyorlar; aslında, bu çelişkilerle beraber bir 'erkeklik kurumu' tanımlıyorlar... Radikal olması gereken, yine kadındır. Bu noktada, bize verilen militanlık biçimleri de, erkeğin yarattığı modeller; çünkü tarih de böyle bir model, kadın tarafından yaratılamamış...

Banu Paker: Bütün bunlar, kolayca çözümlenebilecek sorunlar değil. Kadın politikasıyla uğraşmaya başladığım ilk günden itibaren huzurum kaçtı benim; bunlar, bir günde çözülecek sorunlar değil. Çünkü erkeklerle birlikte yaşıyoruz ve bu toplumu değiştirmek istiyoruz. Kolay bir reçetesi yok ne yazık ki bu sorunların; hep birlikte öğrenmemiz gerekiyor bunları...

'Erkekler bir sınıftır' dedin; ben buna katılmıyorum. Kadın ve erkek arasında, patronla işçi arasındaki ilişkiye benzer bir sömürü ilişkisi olduğunu savunan feminist görüşler var; ben, bu görüşe yakın değilim. Erkeklerle kadınlar arasında, bir ezme-ezilme ilişkisi var, ama sömürü başka bir şey. Sömürü için, sınıfsal şartların oluşması gerekir bence. Bir erkeğin bir kadın üzerinden, 'artı değer' olarak tabir edeceğimiz bir rant elde etmesi gerekir. Erkek, çamaşırlarının yıkanması, çocukların bakılmasıyla, sınırlı bir rant elde ediyor. Marksist terminoloji içine oturtmaya çalışırsak; sınıfsal bir ilişki yok, ama baskı, ezme, horlama, taciz ve yarar elde etmeden söz edebiliriz. Kavramlar konusunda net olmamız lazım; benzerlikler olabilir, ama tehlikeli benzerliklerdir bunlar. Buradan, kadınların ve erkeklerin ayrı sınıflar oldukları görüşüne gidebiliriz ki; bu, anlayış olarak, tehlikeli bir yaklaşım... Bence, kapitalizmde -ara katmanlar dışında- iki temel sınıf var; proletarya ve burjuvazi... Kadınlar bir cinstir; ezilen bir cinstir. Ama bir toplumda, ezme-ezilme ilişkileri ve toplumsal eşitsizlikler de en az sömürü ilişkileri kadar önemlidir. Toplumsal eşitsizlikler, toplumu ören ağlardır ve sınıflar kadar, topluma damgalarını vururlar.

Kadın ve erkek arasındaki ilişki de bana göre, önemli bir ezme-ezilme ilişkisidir. Bu eşitsizlik değişmediği sürece, arzu ettiğimiz sosyalist, sınıfsız toplum gerçekleşemez. Bunun gerçekleşmesi, kadınların gerçek anlamda özgürleşmelerine bağlı. Kadınlar, değişik alanlarda, değişik örgütlerde var olabilirler; ama, kadın kurtuluş hareketinin güvencesi olarak bağımsız olmalıdırlar. 'Ne zaman kurtulacak kadınlar?' derseniz, bu düzenin değişmesi gerekiyor, derim. Kapitalizmle erkek egemenliği birbirinden ayrılamaz; kadınların ezilmesinin nedeni patriyarkanın varlığı değil, kapitalizmle eklemlenmiş erkek egemenliğidir. Bunun küçümsenecek bir şey olmadığını, bu yüzden, toplumsal ilişkilerdeki erkek egemen anlayışın değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum...

KÜRT KADIN HAREKETİ VE ÖRGÜTLENME DENEYİMLERİ

GÜLŞEN BOZAN: 1976, Bitlis/Tatvan doğumlu. 1997-99 yılları arasında DEHAP Gençlik Kolları çalışmalarında yer aldı. 1999 ortalarına doğru 'Yaşamda Özgür Kadın' dergisinde çalışmaya başladı. 2000 yılında 'Yaşamda Özgür Kadın' dergisinin kapatılmasıyla birlikte, 'Özgür Kadının Sesi' ismiyle çıkan dergide çalışmalarını sürdürdü. Halen bu dergide çalışıyor. Katıldığı ilk kadın eylemi, 1998'de, Taksim Meydanı'nda düzenlenen 8 Mart mitingi... "Kadın olmanın en güzel yanı, 'erkek' olmamak... Kadını erkekten ayıran en önemli iki şey, kadının büyük insan sevgisi ve duygu yüklü zekâsı" diyor...

AYFER EKİN: 1970, Urfa/Siverek doğumlu. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Erzurum'da üç yıl öğretmenlik yaptı. Yaklaşık sekiz yıl cezaevinde kaldı. Halen, sivil toplum kuruluşları bünyesinde, çeşitli kadın çalışmaları yürütüyor. 'Kadın tarihi', 'dinler tarihi ve kadın' konulu bazı araştırmaları, 'Özgür Kadının Sesi' dergisinde ve çeşitli broşürlerde yayımlandı... Kadın üzerine kısa öyküler de kaleme alan Ayfer Ekin, "Kadın olmanın en güzel yanı, her olaya ve her olguya 'duygu' ile yaklaşmak ve her zaman mücadele gücü bulabilmek" diyor...

Ayfer Ekin: Kürt kadınlarının mücadelesi son 20 yılda yoğunlaşmıştır. Örgütlenme deneyimini, yaşanılan zorlukları, mücadelede gelinen aşamayı birbirimize aktarmak, birlikte yürüteceğimiz mücadele açısından da gerekli...

Kürt kadın hareketini anlayabilmek için, Kürt gerçekliğinde kadının yerinin ne olduğunu da kısaca vurgulamamız gerekiyor. Kürtler, diğer toplumlardan farklı bir gerçekliği yaşıyor; bu, negatif bir gerçekliktir. Çünkü Kürt toplumu, uygarlığın diğer aşamalarından çok fazla etkilenmemiş, daha ilkel bir düzeyde kalmıştır; Kürt kadını, bu toplumsal gerçekliğin içerisinde yer alıyor. Bu, Kürt kadını için bir dezavantajdır; ama bu durumun avantajları da vardır. 'Uygarlığa bulaşmamış' ya da uygarlığın bazı yönlerini almamış olması, Kürt kadını açısından bir avantajdır; böyle bir çelişki, bir içiçelik var...

Geçmişte, bazı çıkışlar görülmüştür. İsyanlar sürecinin hemen hepsinde kadın bir şekilde yer almıştır; erkekle birlikte silahlı çatışmaya girmiş, yaşamını yitirmiştir. Güneyde, kadınlar peşmerge olarak dağa çıkmışlar örneğin. Fakat oradaki feodal yapı ve erkek dünyasının ağır etkisi, kadınların çok uzun süre dağlarda kalmasına izin vermiyor; kısa sürede evlerine geri gönderiliyorlar. Bu sürecin sembolü, mücadelesi uğruna yaşamını yitiren Leyla Kasım'dır. Bilindiği gibi, intihar komandosu olarak Saddam Hüseyin'e yönelik bir eylemi vardır. Eylemde yakalanmış ve işkenceyle katledilmiştir. Sonuna kadar direnmiş ve katledilmiştir. Kürt direnişinde kadın arayışının sembolü olmuştur Leyla Kasım. Kürt kadınının arayışları, aslında bir araya gelmedi; böyle istisnalar var, fırsat bulduğunda hemen değerlendiren kadınlar bunlar...

TOPLUMSAL GERÇEKLİKLER VE KÜRT KADINI

Kürt sol hareketlerinin gelişmesi, Kürt kadınlarının bir kısmının okula gitmeye başlaması ve bu hareket içerisinde -sayıca çok az olmakla birlikte- yer almaları süreci başlıyor sonrasında. Bunlar, genellikle ağa kısımlarının çocukları; 70'lerin sonlarına doğru, emekçi kesimlerin de kızlarını okutmaya başlamasıyla bir bilinç gelişiyor. Ama Kürt gerçekliğinde, çelişkilerin kördüğüm ol-

duğu; sosyal ilişkilerin ve kadın-erkek ilişkilerinin bittiği bir sosyal yaşam var. Bu durum, kadında derin bir arayış yaratıyor. Bir tarafta, feodal geleneklerin ağır etkisi var; diğer tarafta, Kürt halkının yaşadığı ulusal sorunlarından kaynaklanan zorluklar ve bu durumun aile yaşantısına, kadın-erkek ilişkilerine yansıması... Toplumsal gerçeklikler derin bir çelişki yaratıyor; kadının bir özgürlük arayışı var, fakat ortam bulamıyor...

"Kürt kadını açısından, bir tarafta, feodal geleneklerin ağır etkisi, diğer tarafta, Kürt halkının yaşadığı ulusal sorunlarından kaynaklanan zorluklar ve bu durumun aile yaşantısına, kadın-erkek ilişkilerine yansıması var..."

Kürt hareketi ilk çıktığı andan itibaren, karşısında bir 'kadın sorunu' olmuştu. Bu sorunun, hareketi ilerletmeyen ve sekteye uğratan bir gerçeklik olduğu anlaşılmıştı. İlk katılımlar, ulusallık veya sosyalizm temelindeki devrimci havadan kaynak bulan aydın, devrimci gençlik arasındandı; sosyal düzeyde bir katılım yoktu. Fakat, hareketin pratikleşmeye başlamasıyla, tabana dayanan bir yayılma gerçekleşti. 12 Eylül sonrasında, silahlı mücadele başlayınca kadının katılımı bir kat daha zorlaştı. Ama özellikle 90'lı yıllarda, kadın sadece gerillaya yoğun olarak katılmakla kalmadı, serhildanlarla birlikte siyasete atıldı; ulusal, sınıfsal ve belki de -o dönem için kısmen- cinsel sorunlarını ifade etti.

"Kürt kadını açısından, harekete katılışta belli bir bilinçli yoktu; duygusal etkilerle, özgürlük arayışıyla gerçekleşiyordu katılımlar. 90'lı yıllarda başlayan çözümlemeler ve değerlendirmeler, biraz da bu arayışı açığa çıkarma noktasındaki çalışmalardır."

Kürt kadınının 90'lı yılların başında gerçekleştirdiği çıkışı, demokratik çözümün başlangıcı olarak nitelendiriyoruz. Kadın hareket içerisinde yer alıyordu; ama 'geleneksel' kadın özellikleriyle... Bu durum, belli bir süre sonra de-

ğişmeye başlıyor; kadının özgürlük temelinde ele alınması gerektiği düşüncesi gelişiyor ve 1986'dan itibaren kadın çözümlemesi yapılmaya başlanıyor. Hareket içinde aile reddediliyor; kadın özgürleşmesi, temel hedef oluyor. Kadın kişiliği, kadın-erkek ilişkileri ve bunun topluma yansıma biçimleri çözümleniyor. Bu çözümlemeler, 90'lı yıllardan sonra devrimleşiyor.

Kürt kadını açısından, harekete katılışta belli bir bilinç yoktu; duygusal etkilerle gerçekleşiyordu katılımlar. Katılım nedenleri özgürlük arayışıydı; fakat açığa çıkmış bir özgürlük arayışı değildi bu. 90'lı yıllarda başlayan çözümlemeler ve değerlendirmeler, biraz da bu arayışı açığa çıkarma noktasındaki çalışmalardır. Bu, kadınlarda bir bilinç yarattı ve bu aşamadan sonra çok yoğun bir mücadele verildi; emeğini topluma, kendini erkeğe kabul ettirme, hareket içinde var olma mücadelesi...

"Entelektüel, sosyal, siyasal anlamda bir gerilik vardı; diğer tarafta da sistemin tüm gücünü alan bir erkek hüviyeti mevcuttu. Bu dengesizliğin ortadan kalkabilmesi için ayrı bir örgütlenme ihtiyacı doğdu."

Kadının savaşta olamayacağı, savaşı zorlaştırdığı, hantallaştırdığı vs. savunuluyordu. Kadın, ilk aşamada bu yaklaşımla amatörce mücadele ediyordu; çok kabaca, kendini kabul ettirmeye ve erkeğe benzemeye çalışıyordu, daha fazla yük taşımayla, daha fazla koşuşturmayla, her şeyi daha fazla yapmayla... Fakat daha sonra, tartışmalarla, çözümlemelerle belli bir bilinç kazanıldı; daha politik ve ideolojik mücadele verilmeye başlandı. Bu mücadele giderek sistemleşti. Halkta, çok yoğun bir tepki vardı başlarda; 'Kızlarımız nasıl evlerinden kopar, nasıl dağa çıkar?' diye...

Kadının evden çıkması, aile düzeninin, geleneklerinin ve bütün zihniyetin yıkılması demekti. Ama kısa bir süre sonra, dağlarda bile erkeklerin bu kadınlara dokunamaması, gerilla kadınların cesaretleri, yaşamlarını feda etmeleri ve saygınlıkları, halkın bakış açısını da değiştirdi; köylüler, kızlarını düğün bayram dağa göndermeye başladılar...

Ama kadın özgürleşmesi için bu yetmiyordu elbette; kadınların birlikte örgütlenmeye ihtiyaçları vardı. Kadının bir irade olmaya başlaması ve bunu göstermesi, erkek egemen sistemi sorgulayarak kendi sistemini yaratma arayışını başlattı. Bu örgütlenme arayışları, Türkiye'de ve Avrupa'da da gelişti; bu süreç, toplumun tümünde bir hareketlilik, kıpırdama ve sokağa çıkma süreciydi. Çeşitli örgütlenme modelleri geliştirildi. Kadının kendi örgüt modelini yaratması, pratikler üzerinden, deneme yanılma yoluyla oldu. Daha sonra, kadının örgütlenme modellerindeki bu deneyimleri kültüre, sanata, siyasete, sosyal alana yansıdı. Her yerde, erkeğin müdahalesinin olmadığı örgütlenmelere ihtiyaç duyuldu; kadınlar yanılgılarıyla, eksikleriyle boğuştular; ama, kendi özgün modellerini oluşturdular. Aslında biraz da erkek egemenliğindeki sisteme karşı kendilerini donattılar; sonra da erkekle mücadele ettiler.

"Kürt kadını düşünsel anlamda bir devrimin eşiğine geldi. Öncesinde, yaşayıp yaşamadığı anlaşılmıyordu neredeyse... Bu gerçekliği görmeden, Kürt kadınının bugünkü düzeyini anlamak zor."

Entelektüel, sosyal, siyasal anlamda bir gerilik vardı; ama, diğer tarafta da sistemin tüm gücünü alan bir erkek hüviyeti mevcuttu. Bu güç dengesizliğinin ortadan kalkabilmesi için ayrı bir örgütlenme ihtiyacı doğdu. Zamanla, Türkiye'de bu örgütlenmeler gelişmeye başladı. Çeşitli engellemelere, yasaklamalara ve kapatmalara rağmen, bazı deneyimler gerçekleşti. 'Dicle Kadın Kültür Merkezi', bu perspektifle, kadının öncülüğünü açığa çıkarma amacıyla oluşturulmuş bir örgütlenmeydi. Öncesinde, dernek olmak için başvurduk; ancak, kabul edilmeyince şirket olarak kurulduk...

Kürt hareketiyle birlikte, Kürt kadını ayrı bir ideolojik arayışa girdi; kadın sorunu, kadın kurtuluş felsefesiyle kavranmaya çalışıldı. İlk süreç bir arayışın açığa çıkarılması, dillendirilmesi sürecidir. Şimdi, örgüt modelinden ilkelerine kadar, 'nasıl bir erkek, nasıl bir kadın, nasıl bir toplum?' sorusunu derinleştirmeye çalışıyoruz. Bunlar, düşünsel anlamda cevap verilmesi gereken sorular; Kürt kadını düşünsel anlamda bir devrimin eşiğine geldi. Öncesinde, ölü

gibiydi; yaşayıp yaşamadığı anlaşılmıyordu neredeyse... Bu gerçekliği görmeden, Kürt kadınının bugünkü düzeyini anlamak zor. Hepimiz, bu gerçeklikten bir şekilde etkilenerek ya da yara alarak geldik bu noktaya. 'Nasıl yaşamalı?' diye sorduk kendimize; bir kalıp olarak değil, retlerimizi, kabullerimizi netleştirmek için... Şimdi, Kürt kadının gündeminde bu soru var...

'YAŞAMDA ÖZGÜR KADIN' DERGİSİ

Gülşen Bozan: Ben, Kürt kadın hareketinin gelişimini 'Yaşamda Özgür Kadın' dergisi boyutuyla aktarmaya çalışacağım sizlere. Kürt Özgürlük Hareketi ve dergi süreci, etkileşim içerisinde birbirini yaratan deneyimlerdir... Biz, 1998'in Ocak ayında ilk dergimizi çıkardık. Kürt kadını, bu tarihe kadar, özgürlük arayışında birçok sancılar yaşadı; ama, 1998'e gelindiğinde, yaşadığı zorluklardan önemli deneyimler kazanmış durumdaydı. Bu deneyimler, derginin ortaya çıkışına kadar getirebildi bizi. Ben, 1999'da başladım dergi çalışmasına; diğer arkadaşların bir yıllık bir tecrübesi vardı.

> "Erkeklerden doğrudan tepkiler geldi dergi konusunda; 'neden ayrı bir kadın dergisi?' dendi. Tartışmalar 4-5 yıl sürdü; çok zorlanarak geldik bu noktaya..."

Tahmin edebileceğiniz gibi, erkeklerden doğrudan tepkiler geldi dergi konusunda; 'Kürtlerin dergileri, gazeteleri, televizyonları var. Partiler, MKM (Mezopotamya Kültür Merkezi), Dicle Kadın Kültür Merkezi vb. birçok örgütlenme mevcut. Ne gerek var kadın dergisine, neden ayrı bir kadın dergisi?' dendi. Masraflı oluşu belirtildi... Tartışmalar, 4-5 yıl sürdü. Çok zorlanarak geldik bu noktaya; bu bakımdan gelinen aşamayı küçümsememek lazım... Kürt halkı çok değişti; bunu, erkekler açısından da kadınlar açısından da yadsımamak gerekiyor.

Kadın güçlendiğinde, örgütlendiğinde ve kendi kurumlarını oluşturduğunda, erkek egemen sistemin çatırdayacağına inanıyorum ben. Kadın önemli bir güce sahip; biz, dergi olarak bu gücü arttırmaya çalışıyoruz.

1998'den itibaren, dergide, kadının yaşadığı sorunlara, buna yönelik çözüm perspektiflerine, mücadele deneyimlerine yer verdik. Tamamen kadın emeğine dayanan ve kadın bakışıyla ortaya konan, erkek denetiminden uzak bir derginin olması, elbette apayrı bir olay... Kürt kadınları açısından, bir kadın dergisinin çıkması çok önemli; Kürt kadınının yakalamış olduğu düzeyi ve örgütlülüğü, toplumdaki kadına ulaştırma ihtiyacının derin istemi ve ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır bu dergi çalışması...

Kürt halkının mücadelesi bir değişim yaratsa da kadın, hâlâ en geri konumda; örneğin hâlâ ekonomik bağımsızları yok, kendisi çalışsa bile, para erkekte duruyor... Dolayısıyla, dergiyi götürdüğümüzde, çoğu zaman erkeğin elindeki parayla satın alıyor; hatta bazen, karar verebilecek bir iradeye de sahip olmadığından, 'ben akşam kocama sorarım, al derse alırım' da diyebiliyor. Şimdilerde bu konularda bayağı mesafe kat ettik; ama başka problemlerle de karşılaşıyoruz...

Dergiyi bir şekilde ayakta tutmaya, geliştirmeye, kadınları aydınlatacak materyalleri kendilerine ulaştırmaya çalışırken, bir yandan da devletle bir çatışma içerisinde olmak durumunda kalıyoruz. Dergi, 1998'de 'Yaşamda Özgür Kadın' adıyla çıkmıştı; 26 sayı bu adla yayımlandı. Ancak, her sayısına istisnasız toplatma kararı çıkıyordu; bu toplatmalar sonucunda davalarla, cezalarla karşı karşıya kaldık. 2000 yılına gelindiğinde, açılan davaların sonuçlanmasıyla dergimiz kapatıldı... Ancak, ısrarlıydık; 'Özgür Kadının Sesi' dergisiyle yeniden yayın yaşamımıza başladık, halen bu isimle devam ediyoruz...

'TÜM KADINLARA' SESLENMEK...

'Özgür Kadının Sesi' öncesinde, 'Yaşamda Özgür Kadın'da, 'biz kadına sesleniyoruz' dedik; dergiyi çıkarana kadar yaşadığımız sıkıntıları tartıştık, kendimizi birçok açıdan sorguladık. Bu tartışmalar sonucunda, 'Yaşamda Özgür Kadın'ın, sadece Kürt kadınlarına ulaşan, Kürt kadınlarının sorunlarına eğilen ve Kürt kadınını bilinçlendirmeye dönük bir bakış açısına sahip olduğu ve 'dar' kaldığımızı fark ettik...

Kürt kadını, gerçekten çok acı çekmişti; ulusal, cinsel ve sınıfsal anlamda sömürülmüştü. Bu deneyimleri, onu belli bir düzeye de ulaştırdı...

Ama Kürt kadını kadar, Türk kadınları da eziliyor; Türk kadınları da ev kadını, Türk kadınları da işçi. Trabzon'daki kadının köydeki yaşantısına baktığınız zaman, Kürt kadınının yaşadığı acılardan, sıkıntılardan çok farklı olmadığını görüyorsunuz örneğin. Bazı farklılıklar var; ama, Tokat'taki, Çorum'daki, Adana'daki veya Çanakkale'deki Türk kadını da en az Kürt kadını kadar, sömürülüyor, şiddete maruz kalıyor... Bütün bunları kendi içimizde sorguladık; 'Yaşamda Özgür Kadın'ı nasıl genişletebileceğimizi, sorunlarıyla, yaşadıklarıyla, Türk kadının da kendisini içinde bulabileceği bir dergiyi nasıl yaratabileceğimizi tartışmaya başladık.

"'Türk kadınlarıyla birlikte, tüm kadınların kendini içerisinde bulabileceği bir dergi ortaya çıkarmak istiyoruz' dedik. Ama bize ilgi duyan, katkı sunmak isteyen kadınlarla pek karşılaşamadık..."

Bu tartışmalar sonrasında, ilk aşamada, Atatürkçü Kadın Derneği'nden KADER'e kadar, pek çok farklı örgütle; yazarlarla, sanatçılarla ve aktivist kadınlarla görüştük. Derdimizi anlattık; 'Türk kadınlarıyla birlikte, tüm kadınların kendini içerisinde bulabileceği bir dergi ortaya çıkarmak istiyoruz' dedik. Görüşmeler iki üç ay devam etti; bazı arkadaşlardan birkaç yazı geldi, ama bu çok fazla geliştirilemedi. Bunda bizim de payımız vardır belki; ama, açıkçası bu kadınlardan pek destek alamadık...

Bu durumu geçmişten kopuk ele almak da mümkün değil. 15 yıllık bir savaşın ardından, Türk ve Kürt halkı arasında ortaya çıkan önyargılı yaklaşımları, yaşanan sorunları, çekilen acıları da hesaba katmak lazım bu noktada. Dolayısıyla, ateşkes sağlanır sağlanmaz, bu yanılgılı yaklaşımların bir anda çözülmesini ve kaynaşılmasını beklemek, hayalcilik olurdu. Bunun da bilincindeydik; yine de bu bütünleşmeyi sağlamak istedik. Ama bize ilgi duyan, katkı sunmak isteyen kadınlarla pek karşılaşamadık...

Kürt kadını, bugün pek çok şeyi başardı aslında. Mücadelesini kendisi geliştirdi, kurumlaşmasını sağladı ve iradesini ortaya çıkardı. Kürt kadınının bu anlamdaki gelişimi, dünya kadınları açısından da örnek gösterilebilecek bir düzeye vardı. Ancak, Kürt kadınının tek başına kalmasının da doğru olmadığına inanıyoruz; dünyadaki tüm kadınların birbirine paralel sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunların dünya kadınlarının vereceği ortak mücadeleyle aşılacağını düşünüyoruz. Bunun bir anda gerçekleşmesi hayalcilik olacaktır; ama en azından biz, Kürt ve Türk kadınları olarak, böyle bir birlikteliği yakalayabiliriz ve buradan dünya kadınlarına ulaşabiliriz...

"Dünyadaki tüm kadınların birbirine paralel sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunların dünya kadınlarının vereceği ortak mücadeleyle aşılacağını düşünüyoruz."

***Katılımcı:** Kürt kadın hareketi olarak hangi somut çalışmaları yapıyorsunuz?*

Ayfer Ekin: Kürt kadını her alanda örgütlü; siyasi partilerde ya da kültür alanında, herkes belli bir çalışma yürütüyor. Kürt sorununa duyarlı siyasal partiler içinde yer alan kadının kendi özgün çalışması oluyor; orada toplantısını, seminerini yapıyor örneğin. Dicle Kadın Kültür Merkezin'de seminerler, paneller, sempozyumlar düzenleniyordu; atölye çalışmaları yapılıyordu. Şubeler aracılığıyla, mahalledeki kadının gelip kendini üretebileceği çeşitli kurslar açılıyordu. Ayrıca, kadınlar serhildanlarda da çok yoğun yer aldılar. Böylesi bir hareketlilik var. Fakat, cins sorununun tabana yayılabilmesi için muhakkak değişik örgütlenme modellerine gitmek gerekiyor. Biz bunu yapmaya çalıştık; sosyal, siyasal, ekonomik sorunları gündemleştirdik, toplumla içiçe olmanın özgün modellerini yaratmaya çalıştık.

***Katılımcı:** Sizdeki kadın harekètlenmesinin de, bizdeki gibi tepeden inme geliştiğini, yani biraz erkekler eliyle var olduğunu düşünüyorum. Bu ileriye taşınmadığında, elde edilen haklar geri alınabiliyor... Ulusal bir ezilmişliğiniz olduğuna yürekten katılıyorum ama; Kürt kadın hareketinin, bu zeminin dışında, kadının kendi özgürleşmesine dair ne gibi çabaları var?*

Gülşen Bozan: Evet; Kürt kadının evinden, mahallesinden, köyünden çıkıp mücadele alanına girişi, bir kadın bilinciyle gerçekleşmedi; böyle bir şey söylersek kendimizi kandırmış oluruz... 90'lı yıllarda, hareket içerisinde, siyasal partilerde, basın-yayın çalışmalarında, ciddi bir çıkış yarattı kadın. Ama, ilk etapta bir 'kadın kimliği' yoktu; bu daha sonra, mücadele içerisinde, çözümlemelerle, tartışmalarla ve deneyimlerle gelişen bir olgudur. Bunu hiçbir zaman inkar etmedik ve acısını da çok yaşadık. Yıllar önce beni kadın kollarına almak istediklerinde, "Ben bir kadın değilim, ben bir gencim" demiştim, örneğin... Ama şimdilerde, kadın hareketi önemli bir gelişme aşamasına geldi, ciddi bir birikim elde edildi.

"Başlarda, bir 'kadın kimliği' yoktu; bu daha sonra, mücadele içerisinde, çözümlemelerle, tartışmalarla gelişen bir olgudur. Yıllar önce, beni kadın kollarına almak istediklerinde, "Ben bir kadın değilim, ben bir gencim" demiştim, örneğin..."

90'lı yıllarla birlikte, hareket çok yaygınlaştı; ilk etapta kadın bilinci pek yoktu, adım adım gelişti. Kürt kadını, hareketi çok ileriye götürdü. Şu anda, altmış yaşında bir kadın bile kadın-erkek çatışmasını kavrayabiliyor. 'Biz her şeyi kavradık, bitirdik' demiyorum; ama bu önemlidir... Dergi özelinde, bu gelişmeyi rahatlıkla görebiliyoruz örneğin; altmış yaşında bir kadınla oturup kadın-erkek çelişkisini tartışabiliyorsak bu devrimsel bir niteliktir, sıçramadır... Biz doğrudan ev kadınlarına, işçi kadınlara, öğrencilere gidiyoruz; okuma yazması olmayan, öğrenmek isteyen kadınların evlerine gidip dergi okuduğumuz zamanlar da az değildir... Ayrıca, küçük ev toplantıları yapıyoruz; orada dergileri okuyup bu kadınlarla tartışıyoruz. Şüphesiz, bu faaliyetler yeterli değil. Ulaşacağımız çok kadın var daha; sadece Kürt kadınları ile sınırlamıyoruz kendimizi. Türk kadınlarına, Çerkez kadınlarına, Ermeni kadınlarına ulaşmak, birlikte hareket etmek, adım atmak, örgütlenmek istiyoruz...

Kürt kadını güçlendikçe, çelişki güçlendi, çatışma derinleşti aslında... Bağımsız örgütlenmeye çalıştığımızda da hiçbir erkek arkadaşımızın desteğini gör-

medik örneğin; şimdi de 'inceltilmiş' bir saldırı var. Kimse eskisi gibi kaba yaklaşmıyor; hepsinin dilinde 'kadın önemlidir, kadın özgürdür' var. Bazı önemli teorik belirlemelere katıldıklarını da söylüyorlar; ama, pratiğe geldiğinde müthiş bir tartışma yaşıyoruz... Biz, erkeklerin bize bir şey vermeyeceğini biliyoruz; mücadele edersek kazanırız. Evliliği reddediyoruz örneğin; hayatımızı değiştiriyoruz. Kadın, kendi örgütlenmesini ve yaşam düzenini yaratmadığı sürece, geçmiş örneklerde olduğu gibi, mutfağa dönecektir...

"Kadın güçlendikçe çelişkiler açığa çıkıyor. Kadın, kendi örgütlenmesini ve yaşam düzenini yaratmadığı sürece, geçmiş örneklerde olduğu gibi, mutfağa dönecektir..."

Katılımcı: *Yaklaşık bir yıl, HADEP Kadın Kolları'nda çalıştım; doğrudan kadınlarla ilişkilendiğimiz bir yerdir kadın kolları. Kürt kadınlarına giden bir Türk kadını olarak, Kürt kadınındaki devrimsel çıkışlardan müthiş güç aldım ben... Ama, bazı zorlanmalar yaşanıyor. HADEP Kadın Kolları'nda, çalıştığım bölgede, erkek yöneticilerimizle hep bir çatışma içerisindeydik örneğin... Bir toplantı organize etmeyi önerdiler ısrarla; ama kabul etmedik, kendi organizasyonumuzu gerçekleştirdik. Önceden, kocalarından dolayı bu tür toplantılara gelemeyen kadınlar, biz örgütleyince, çok daha yoğun bir katılım sağladılar. Çünkü karşılarında, kendilerine benzeyen insanlar gördüler. Özellikle Kürt kadınları için, 'benzeşmek' çok önemli. O, ideolojik olarak gelmiyor size; kimliğiyle, diliyle, Kürt gerçekliğiyle geliyor. Kürt kadınları anlaşılmak ve anlamak istiyorlar; sahiplenmek ve sahiplenilmek istiyorlar. Birliğin kolay olduğunu düşünüyorum ben; ama bunu gözümüzde çok büyütüyoruz...*

Katılımcı: *Ben Kürdüm ve açıkçası, Kürt erkeklerini, Türk kadınlarından daha yakın görüyorum kendime... Türk kadınlarıyla birleşerek, Kürt kimliğini parçalamak istemem; çünkü biz, kadın-erkek, hep birlikte Kürt kimliğini kabul ettirmeye çalışıyoruz. Bu kimlik mücadelesinde yaşadığım acıları bilmeyen bir kadınla yan yana durmam zor...*

Ayfer Ekin: Kadın hareketine tepki, sadece erkekten gelmiyor, zihniyetten geliyor. Kadınlar da o zihniyetle yoğrulduklarından, ayrı örgütlenme meselesine çok tepki duydular... Biz soruna 'biyolojik cinsiyet' şeklinde değil, sistem olarak bakıyoruz zaten ve 'erkeği öldürmek' diyoruz; 'erkek egemenlikli sistemi' öldürmektir bunun anlamı. Gelenekler, din ya da eğitim sistemiyle içselleştirilmiştir bu sistem. Ben bununla bakıyorum dünyaya, bununla yargı koyuyor ve ilişkileniyorum. Kürt kadın hareketi, tartışmalarında bunu çözümledi; erkekliği genel bir sistem olarak algılayarak yürüttü mücadelesini. Bu yüzden, en başta kendimizle mücadele ediyor, kendimizi yaratmaya, değiştirmeye çalışıyoruz. Kendi bakış açını, zihniyetini değiştirmeden, erkek egemen sistemi aşamazsın; çünkü, sen sistemin kurallarıyla, yöntemleriyle hareket ediyorsun...

"Biz soruna 'biyolojik cinsiyet' şeklinde değil, sistem olarak bakıyoruz ve 'erkeği öldürmek' diyoruz; 'erkek egemenlikli sistemi' öldürmektir bu..."

Biz, Kürt kimliğimizin inkar edildiği bir gerçeklik içinde kadınlık durumunu yaşıyoruz. Cins sorunu, evrensel boyutta bir sorun olduğundan ortaklaşacağımız birçok şey vardır; ama –'Kürt kimliğinizi inkar edin' diyemediklerinden- kimliğimizi ön plana çıkarmamamızı söylüyorlar. Bu durumdan şikayetçiyiz. Kadınlıktan kaynaklı sorunlarımız olduğu kadar, Kürt kadınları olarak farklılıklarımız da var. Gerçekten birleşelim, ortaklaşalım istiyoruz. Ama, 'Kürt kadının anlaşılmaya ihtiyacı var' diyoruz ve bu anlayışı, sosyalistlerden, feminist arkadaşlardan bekliyoruz...

Katılımcı (Zelal): *Derginizi okuyorum. Kürdüm, feministim. 'Kürt kadın hareketi' denilince, otonom, bağımsız bir yapı algılamak isterim ben. Belli ki, ulusal mücadeleden gelen kadınların oluşturduğu ve bence çok muhteşem işler yapan bir hareket bu; fakat buna 'Kürt Kadın Hareketi' diyebilir miyiz, diye bir sorgulama da gerekiyor bence... Bir Kürt kadın olarak, analizinizdeki 'Kürt kadınları bitmiştir, çok geridir, geri konumdadır' söyleminden rahatsız oldum açıkçası... Ulusal sömürü, asimilasyon politikaları vs. hepimizi çok ezdi, eziyor; ama, Kürt kadınların 'bittiğini'*

düşünmüyorum ben. Çünkü, kadınlığın bitebilecek bir şey olduğuna inanmıyorum. Erkekler de çok geri ve ilkeller bence; biz Kürt kadınları ya da herhangi bir ulusun kadınları, bu tanımı çok hak etmiyoruz, diye düşünüyorum. Çünkü bu tanımı yaptığımız anda, onlara 'bilinç' götürmemiz gerekir ki; bu durumda da 'elitleşiriz'. Onları bilinçlendirmek için kendimizi görevlendirdiğimizde, o ilişki kendi içinde bir sistem yaratıp pozisyonlar oluşturur... Yani, en azından, erkeklerden çok geri ya da ilkel olduğumuzu düşünmüyorum ben. Annemi ya da tanıdığım başka Kürt kadınlarını düşünüyorum; inanılmaz bir bilgelik var onlarda örneğin. Okuma yazma bilmiyorlar belki; ama, yaşamlarında yapıp ettikleri bağlamında, geri bulmuyorum onları...

Ayfer Ekin: Çok trajik olaylar yaşanıyor ama; 14 yaşındaki bir kızın 70 yaşındaki bir dedeye verilmesi, hiçbir toplulukta yoktur... Bu, yaşanan bir gerçekliktir.

Katılımcı (Zelal): *Bu toplumun geriliğidir, kadının değil...*

Ayfer Ekin: Size katılıyorum; kültürel açıdan çok değerli özelliklerimiz var. Aslında kadının genel özellikleridir bunlar; Kürt kadınında da belirginleşmiştir. Teslim olmaz, bazı değerlerini korur Kürt kadını; bu bilinci annelerimiz sayesinde taşımışızdır, babalarımız sayesinde değil. Emek değerlerimizin oluşumu da örneğin, annelerimizden kaynaklıdır. Fakat, bugün intihar olayları ya da ciddi bunalımlar yaşanıyorsa, bu noktada, yaşam kadın açısından boğdurulmuş demektir. Bunları da görmemiz gerekiyor...

Katılımcı: *Türkiye'de yaşamdan kopuk bir feminizm anlayışı var bence. Feminizm, kavram olarak, kadın bakış açısıdır, kadın tavrıdır, kadın ideolojisidir. Kadınlar, bunu farklı coğrafyalarda farklı farklı geliştirmişler. Ama farklı hareketler, feminizmler ve tanımlar arası etkileşim yok. Kürt kadın hareketinin verdiği mücadele, 'erkeği öldürmek' şeklinde tanımlandı; bu, alternatif bir kadın yaratma arayışıdır. Burada, kadının kadınla, erkekle, toplumla, çocukla, doğayla bağını yeniden oluşturma isteği var. Bunun 'etkileşimle' alakalı olduğunu düşünüyorum...*

***Katılımcı:** Türkiye'deki feministler, Kürt kadınlarının mücadele deneyimleriyle ilgilenmediler; kendimi de katıyorum buna... Kürt kadınları, 1998 8 Mart'ında ilan edilen kadın kurtuluş ideolojisini selamlamak için yakmışlar bedenlerini; çok radikal bir şey bu. Erkekleri yıllarca yanlarına yaklaştırmamaları, cinselliği politik bir sorun olarak değerlendirmeleri de çok önemli. Karşılıklı deneyimlerimizden beslenseydik, hepimiz daha kolay yol alırdık bence...*

***Katılımcı (Yeşim):** Milliyetçiliğin, heteroseksizmin, ataerkilliğin, ırkçılığın kesişim noktalarında bulunan kadınların durumları çok ağır oluyor. Mücadelesini, kesişim noktalarından güç alarak ortaya koyuyor; nereye gitse sesini duyuramadığını hissediyor... Kürt kadınlarının verdiği mücadeleyle eşcinsel kadınların mücadelesini kıyaslıyorum. Türkiye'de, eşcinsel hareket yaratmaya çalışan bazı örgütlenmeler içinde, benzer bir deneyimi yaşıyorum ben de. Kimliğini ön plana çıkarmak istediğinde, 'sen de hep bu konudan bahsediyorsun, ne kadar da abartılı' deniyor. Kadınlığımla eşcinselliğimi birbirinden ayırıp yaşamıyorum ki ben; bir bütün olarak yaşıyorum. Dolayısıyla, toplumu bu anlamda yaşanabilecek bir yer haline getirmek için politika üretirken, o sorunları birbirleriyle bağlantılı ele alıyorum; ürettiğim politika da bununla bağlantılı oluyor...*

Birden fazla ezilmeyi gündemine almışsan ve oradan mücadele yürütüyorsan, anlaşılmamak ya da yalnızlaşmak sorunu daha da belirginleşiyor; nereye gidersen git, ittifaklar konusunda zorlanıyorsun. Egemenlik ilişkilerinin karakteri birbirine benzer. Egemenlik ilişkilerine, erkek egemenlikli sistemin tüm mekanizmalarına bir bütün olarak karşı çıkmak için, kendi aramızdaki tüm iktidar ilişkilerini cesaretle sorgulamalıyız...

Gülşen Bozan: Bizim açımızdan, ulusal çelişki sonucunda ortaya çıkan mücadele, kadınların hayatını çok değiştirdi. Kadınlar Kürt kimliği savunusuyla harekete katıldılar; ama, kadın olarak yaşadıkları sorunları aşmanın yollarını da aradılar. Binlerce kadın, arkasına bakmadan harekete katıldı; ağır yasaklara ve kurallara karşı durdu. Harekete katıldığında ciddiye alınmak, insan yerine konulmak, güç olarak görülmek için çabaladı; başta bunun mücadelesini verdi...

Ayfer Ekin: Milliyetçilik, Ortadoğu'nun ortaya çıkardığı bir kavram değil bence; Batı'dan ihraç edildi bu kavram ve bir zehir gibi halkın arasına kondu. Bunun önüne geçmek gerekir. Kürt kadın hareketinden, Türk kadın hareketinden bahsediyoruz ama, 'Ortadoğulu' kimliğini daha çok önemsiyoruz. Anneannelerimizi, babaannelerimizi dinlediğimizde görüyoruz; yüzyılın başında, Ermenilerle, Araplarla, Türklerle içiçe yaşamışız, ama birdenbire kanlı bıçaklı olmuşuz. Ortadoğulu kimliğinin, çağdaş, özgür ve yeni olanla ön plana çıkması gerekiyor. Kadınlar olarak biz de kırıma uğramayalım...

"Milliyetçilik, Ortadoğu'nun ortaya çıkardığı bir kavram değil; Batı'dan ihraç edildi bu kavram ve bir zehir gibi halkın arasına kondu. Kürt kadın hareketinden, Türk kadın hareketinden bahsediyoruz ama, 'Ortadoğulu' kimliğini daha çok önemsiyoruz..."

Katılımcı: *Erkeği değiştirme, dönüştürme konusunda yorumda bulunmak istiyorum ben. Evde örneğin, babamızla, sevgilimizle ya da kocamızla bu konuda çatışmalar yaşıyoruz; bu çatışmalar bazı kazanımlar da sağlıyor. Peki, dışarıdan bir erkek arkadaşımız bizi feministliğimizle kabul etti diyelim; biz onu neyiyle kabul edeceğiz? Ataerkilliğiyle kabul edeceksek, neden bir ilişkilenme içine gireceğiz ki?..*

Katılımcı (Zelal): *Kadın örgütleri olarak bizler, politik birer nüveyiz. Yaratacağımız ittifaklar, enerjimiz ve zamanımız, bence öncelikle ve kesinlikle, birbirimize ilişkin olmalıdır. Erkeklerin dönüştürülmesi, çok ağır bir sorumluluk. Ama zaten, kadınlarla ve kendimizle ilgili olarak yaptığımız her şeyin, toplumsal dönüşüme ve erkeklere de katkısı olduğunu düşünüyorum ben. 'Bütün sorunları kadınlar çözecek' gibi bir söylem doğru değil; cinsiyetçilik, heteroseksizm, ulusal mücadele vs., erkeklerin de sorunu. Öncelikle solcu, çevreci, gey erkeklerin örneğin, bu konuda harekete geçmesi gerekir. Kadınlar, cinsiyetçiliğe karşı analizler yaptılar, örgütlenme modelleri geliştirdiler, bilinç yükseltme grupları oluşturdular; ama erkeklerin böyle bir kaygısı yok... '13 yaşındaki bir kıza neden tecavüz ediliyor?' diye tartışması gerekir*

onların da. Cinsiyetçilik yalnızca kadınların sorunu değil. Tabii köydeki adamdan beklemiyorum bunu; sosyalist, gey, yeşil hareketteki arkadaşlarımızdan bekliyorum. Durumu kadınlara havale ediyorlar; kadınlara, onları boğan değerleri biçerek 'siz şefkatlisiniz, çözersiniz bu sorunu' diyorlar. Bu sorunu paylaşmak zorundalar oysa...

Katılımcı: *Belli pozisyonlardaki erkeklerin bu sorunlarla ilgilenmesi gerektiğini belirtiyorsunuz; ama, 'devrimciyim' diyen, kadın haklarını savunan, kadına her platformda destek olduğunu dile getiren pek çok erkek, evine gittiğinde eşine, kızına karşı korkunç bir egemenlik sergileyebiliyor. Bu durumun tüm dünyada böyle geliştiğine inanıyorum ben. Erkek de tecavüze uğruyor, sömürülüyor; ama sonuç itibariyle ortadaki sistem erkek egemenlikli. En devrimci erkeğin bile, karşısında güçlü bir kadın duruşu görmeye tahammül edemeyeceğini düşünüyorum ben. Bu nedenle, erkeklerin de cinsiyetçilikle ilgilenmeleri ya da bu yolda örgütlenmeleri zor...*

Gülşen Bozan: Erkekler, bunu hiçbir zaman yapmayacaklar; güçlenen kadın yaratacak bu durumu. Tüm kadınları örgütlediğinizde, o da kendi çevresindeki erkeği değiştirecek, dönüştürecektir zaten... Gelinen noktada, kadının kendi ideolojisini geliştirmesi gerektiğine inanıyorum ben; amaç, sadece kadını örgütlemek, iradeli kadın yaratmak olmamalı. Bunun temellerini oluşturuyoruz yavaş yavaş, kadının yarattığı iradeyle, erkek egemen sisteme karşı alternatif bir sistem yaratıyoruz.

"Kadın, yaratacağı alternatif ideolojiyle tüm insanları bu model içinde ortak bir yaşama çekebilir. Ben kendimi bir kadın olarak bundan sorumlu görüyorum; çünkü, erkek egemenlikli sistemin, bana alternatif bir sistem sunmayacağını biliyorum..."

Kadın, yaratacağı alternatif ideolojiyi dünyaya sunarak tüm insanları bu model içinde ortak bir yaşama çekebilir. Ben kendimi bir kadın olarak bundan sorumlu görüyorum; çünkü, erkek egemenlikli sistemin, bana alternatif bir

sistem sunmayacağını biliyorum... Bunu kadınlar gerçekleştirecek. Erkekleri de dönüştürmemiz gerekiyor; onlar da bu konuda duyarlı olup çaba harcamak zorunda. Bu olmadıkça, birlikte çalışmak mümkün olmayacak. Bir tarafta, sürekli mücadele veren bir kadın gücü, bir tarafta da bunu reddeden bir erkek gücü olursa, iki kutuplu bir dünya çıkar ortaya...

Katılımcı (Berivan): *Farklı bir kimlik taşıyan kadınlar güç haline gelince, talebini dile getirince ya da kendisini hissettirince, içinde olduğu hareketi ya değiştirmeye başlıyor ya da onun dışında bir mücadele geliştiriyor... Kürt kadın hareketinin de güçlenmeye başlamasıyla geliştiğini düşünüyorum. Yaşadığımız topraklarda, ataerkillik, cinsiyetçilik, milliyetçilik, militarizm, heteroseksizm gibi kavramlar, iktidar tarafından bir şekilde kullanılıyor; ideolojin bunların hepsini kapsamadığı sürece de çok fazla genişleyemiyorsun... Bu seminere katılımın düşük olması, soru işaretlerini büyütüyor örneğin; bütün seminerlere katılan kadınlar, neden bu seminere gelmediler?.. Bunun, kesinlikle 'anlamaya açıklık' ve 'farklılıklarla politika yapma' isteğiyle bağlantılı olduğunu düşünüyorum ben...*

Gülşen Bozan: Ulusalcı yaklaşımlar yüzünden, nasıl yıllarca Kürt sorunu görülmediyse, Kürt kadınının gelişimi de görülmedi. Yanı başımızda bu kadar güçlü bir hareket olacak, sen ilgisiz kalacaksın; bunu anlamakta güçlük çekiyorum gerçekten. Bu hareket, bir Latin Amerika ülkesinde serpilseydi, hepimiz incelemeye, araştırmaya koşardık... Biz gerçekten ortaklaşmak istiyoruz. Düşünsel ve kültürel yapılarımız farklı olabilir; ama, Kürt kadınları olarak, fedakarlıklarımız, özverilerimiz de vardır. Ortaklaşma konusunda, bizim de yanlışlarımız olabilir; ama, Türkiye'deki diğer hareketlerini de alt yapı olarak çok ilerde düşünmüyorum. Birçok işi birlikte yapmak, ortaklaşmak istiyoruz; erkek egemenliğinin üstesinden ancak böyle gelebiliriz. Karşımızda örgütlü bir güç var; biz dağınığız, paramparçayız. Önyargılar, bütünleşmenin önünde ciddi bir engel oluşturuyor.

Katılımcı: *Kürt kadın hareketini, kopuş ve erkeği öldürmek şeklinde iki temele dayandırdınız; biz bunu nasıl algılamalıyız? Kürt kadın hareketi, bakış açısı ve yöntemiyle feminizmin neresinde?*

Ayfer Ekin: Erkek egemenliğin bir sistem olduğunu söylüyoruz ve öncelikle, bu sistemden kopulması gerektiğini vurguluyoruz. Aile, erkek ve kadına yüklenen geleneksel özellikler, sistemin önemli araçlarından; bunlar aşılmalı, erkekten kopulmalı. Fiziki anlamda bir kopuşu kastetmiyorum burada; ruhsal olarak kopulmalı. Belki de bazı feministlerden ayrıldığımız nokta, 'her şey kadına mı yüklenecek?' sorusunda yatıyor. Beden olarak kadınlık değil buradaki, yaşamın kadın bakış açısıyla tekrar örgütlendirilmesi... Yani, bedenim kadın olabilir, ama ben erkeğin bütün özelliklerini taşıyor olabilirim. Kopuş, 'erkeği öldürmek' budur; içimizdeki erkeği öldürmektir bu. Biz bunu, kendimiz kadar, erkek arkadaşlar için de ön görüyoruz; o da içindeki erkek ölmediği sürece erkekliğini devam ettirecektir. İçimizdeki erkeği öldürmediğimiz müddetçe, erkek egemenlikli sistemle uyuşacağız... Bazı feminist gruplar, sorunu 'bedensel' ele alıyorlar; biz buna katılmıyoruz. 'Kadınlık ve erkeklik, sadece bedensel bir olgu değildir; sistemdir, düşünce ve ahlak yapısıdır' diyoruz.

Feminizmin, özellikle çıkışı itibariyle devrimci öze sahip olduğunu, kadın sorununu güncelleştirdiğini, dünya gündemine koyduğunu düşünüyoruz. Ama feminizm, bir noktaya geldikten sonra tıkanmıştır; hatta bazı noktalarda sistem tarafından kullanılma durumu da var. Bu tıkanıklığı aşmak gerekiyor. Biz, kadının mücadele tarihinde geldiği noktayı aşma iddiasında olduğumuzu söylüyoruz. Feminizmin ciddi sorunları var; bunları tartışmak ve bir çıkış yaptırmak gerekiyor. Feminizm, kendini 21. Yüzyıl'a göre yeniden düzenlemeli.

FEMİNİST KÜRT KADIN OLUŞUMLARI (ROZA VE JUJİN DERGİLERİ)

CANAN: "Jujin'de ve Roza'da, yaşadıklarımızı yazdık; yalnızca teorik bilgiler veren bir dergi olmak istemedik, kendimizi özgür bıraktık. Tecavüzden tutun da, tacize, enseste kadar, her türlü ayrımcılık, sayfalarımızda yer buldu..."

HALİDE: "Bize hayat veren, Diyarbakır'dı daha çok; yazılarıyla, yarattıkları dağıtım kanallarıyla, hep yanımızdaydılar. Beş yüze yakın dergi, orada tüketiliyordu; amatör yazılar da daha çok oradan geliyordu. Güzel bir deneyimdi..."

Yıl: 1 Sayı: 4 Eylül-Ekim 1996

Yıl: 2 Sayı:7 Ağustos 1998

Halide: Diyarbakır'da doğdum ve üniversiteyi de orada bitirdim; iş nedeniyle İstanbul'a geldim. Kürt kadınıyım; sol gruplarda, Kürt hareketlerinde yer almıştım. 1980'den sonra, Kürt sorunundan dolayı yargılandım. Ancak, kişi ve kadın olarak, geçmişte, sol Kürt gruplarında aradığımı bulamamıştım. İstanbul'a geldikten sonra, tanıdığım Kürt kadınlarıyla ilişkiye geçtim. Bu arkadaşlar, 'Roza'yı ortaya çıkaran ekiptendi...

Canan: Bizi, 'Roza' ve 'Jujin' dergilerine götüren süreci paylaşmak istiyorum sizlerle öncelikle... Kürt Kadın Hareketi, çok genç bir hareket aslında. Tarih boyunca, pek örgütlenme deneyimimiz olmadı... 1920'lerde Kürt Kadın Teali Cemiyeti kurulmuş; ondan sonra da, uzun bir süre örgütlenme çalışması yapılmamış. Ancak kadınlar, her zaman, sol içerisinde bir şekilde var olmuşlardır; kadın komisyonları, kadın kolları, özel sayı bültenleri, gazetelerde kadın sayfaları şeklinde ya da daha militan boyutta... 1979'da kurulan 'Devrimci Demokrat Kürt Kadın Derneği' (DDKAD), bu süreçte, Kürt kadınları için önemli bir milat olmuştur. Hem sol perspektifli, hem de geniş kitlelere ulaşan bir örgütlenmeydi bu; dolayısıyla, bizim için de ciddi bir mirastır bu çalışma... Halide, Devrimci Demokrat Kürt Kadın Derneği'nin kurucularındandır, yönetiminde de yer almıştır...

"Biz Kürtler de, 12 Eylül'den sonra, toparlanamama ve mücadelenin içinde olamama durumuyla karşılaştık. Ancak sonrasında, konjonktürel durumun değişmesi ve bazı siyasal gelişmeler, Kürt kadınının kendini keşfetmesini ve siyasal arenadaki yerini almasını sağladı."

---

12 Eylül'den sonra, bir dönem, biz Kürtler de, toparlanamama ve mücadelenin içinde olamama durumuyla karşılaştık. Bizler, İstanbul'da ya da Türkiye'nin başka metropollerinde yaşayan Kürt kadınları olarak, politik göçmenleriz. Benim ailem de politik göçmen örneğin. Babam, 12 Eylül'de cezaevine girdi; çıktıktan sonra sürekli baskınlar yaşadık. Bu yüzden de kaçmak ve Türkiye metropollerine yerleşmek zorunda kaldık. Buralarda, siyasal akımlardan ve kadın hareketinden bir şekilde etkilendik; bazen bunların içerisin-

de yer aldık, bazen de aktivitelerine katıldık.

Konjonktürel durumun gelişmesi ve bazı siyasal değişimler, Kürt kadınının kendini keşfetmesini ve siyasal arenadaki yerini almasını sağladı. Birçok siyasal partide kadın komisyonları kuruldu; kadınlar, buralarda yer almaya başladılar. Çıkan Kürt yayınlarında, kadın sayfaları oluşturulması için de epey çaba harcandı. Ama bütün bunlar, sol perspektifli girişimler ve örgütlenmelerdi; dolayısıyla, bizim feminizmle tanışmamız biraz zaman aldı...

Bunun da bir takım nedenleri vardı tabii. Her şeyden önce, Kürt olmamızdan dolayı ulusal bir sorun yaşıyoruz; politik göçmenler olarak, büyük kentlerde ırkçılıkla yüz yüze kalıyoruz. Bu durum, bizi bir şekilde kendimizi korumaya, kendi sorunlarımızla daha çok ilgilenmeye ve birbirimizi bulmaya itti aslında...

"Kürt olmamızdan dolayı ulusal bir sorun yaşıyoruz; politik göçmenler olarak, büyük kentlerde ırkçılıkla yüz yüze kalıyoruz. Bu durum, bizi bir şekilde kendimizi korumaya, kendi sorunlarımızla daha çok ilgilenmeye ve birbirimizi bulmaya itti aslında..."

O sıralarda İstanbul'da, sol patentli çeşitli kültür dernekleri ve merkezleri kuruluyordu; biz de oralarda, cılız da olsa kadın sesimizi duyurmaya, kendimizi ifade etmeye çalışıyorduk. Bir taraftan da Türkiye'de gelişen feminist kadın hareketinin içerisinde yer alıyorduk. Feminist hareketin eylemlerine, 8 Mart'lara ya da başka etkinliklere katılarak, kendimizi temsil etmeye çalışıyorduk. Ancak, bu noktada sorunlar da yaşıyorduk.

Biz, 1989'daki 8 Mart mitingine bir yazıyla katılmak istedik; ama bu yazımız, tertip komitesinin ciddi sansürüne maruz kaldı. Oradaki taleplerimizin ve dillendirmek istediklerimizin arkasında olamayacaklarını gördük. Bunun gibi başka deneyimlerimiz de bize gösterdi ki, Türkiye'deki metropollerde yaşasak da, kadın hareketi içerisinde kendimizi ifade edemeyecektik. Çünkü, ya-

şadıklarımız, sorunlarımız ve taleplerimiz çok farklıydı; hepimiz kadındık, ama özgün sorunlarımız vardı. Bu, bizi düşünmeye ve ayrı örgütlenmeye götüren bir çıkış oldu...

'BAĞIMSIZ KÜRT KADIN GRUBU'

1990'a gelindiğinde, Türkiye'deki feminist hareket oldukça güçlenmişti; bunun bize yansıması da olumlu oldu elbette. Biz de 'Bağımsız Kürt Kadın Grubu'nu kurduk; burası, bizim için ciddi anlamda bir okuldu. Bu grubun üç yıllık çalışmasının ardından, Roza, Jujin, Jiyan, Özgür Kadın gibi bir çok kadın dergisi çıktı ortaya.

" 'Bağımsız Kürt Kadın Grubu', kadın olarak kendimizi tanımlamayı, taleplerimizi ve gündemimizi oluşturmayı sağlayan bir okul gibiydi; bizi feminizme doğru götüren belirlemeleri burada yaşadık."

'Bağımsız Kürt Kadın Grubu', kadın olarak kendimizi tanımlamayı, taleplerimizi ve gündemimizi oluşturmayı sağlayan bir okul gibiydi; bizi feminizme doğru götüren belirlemeleri burada yaşadık. Bizim için, bağımsız örgütlenmek çok önemliydi. Çünkü, kadındık ve farklı şeyler yaşadığımız için örgütlenirken erkeklerden bağımsız olmayı istiyorduk. Kadınlıkla ırksal sorunlarımız iç içe geçtiğinden, farklı şeyler yaşıyorduk; dolayısıyla, Türk kadınlarından da bağımsız olmalıydık. Ayrıca, kadın kolları ya da kadın komisyonları olarak, siyasal organizasyonlar içerisinde hep 'yan güçlerdik'; ama siyasal projelerden ve örgütlenmelerden de bağımsız olmalıydık. Bu üç bağımsızlık perspektifi, bizim için ciddi bir çıkış noktası oldu...

İşe, dünyadaki tüm kadın örgütlenmeleri gibi, 'bilinç yükseltme', deneyim paylaşma ve kadınlığımızı keşfetme konularından başladık. Bunların ardından eğitim çalışmaları başladı. Bu süreçte, 'sosyalizm ve kadın'ı araştırdık; hâlâ sosyalisttik, 'bir de feministleri tanıyalım' dedik ve Stella'yı (Ovadia) ça-

ğırdık. Bizimle, Türkiye'deki feminist hareketi ve deneyimlerini paylaşmasını istedik. Hatırlıyorum da, orada Stella'yı bayağı yormuş ve sıkıştırmıştık; çünkü, ısrarla onun da sosyalist olması gerektiğini, kadınlığın başka bir şey olduğunu anlatmaya çalışmıştık... Bu bizim için ilginç bir deneyimdi.

Sonrasında, gruptan bir takım kopmalar yaşandı; ayrılan bu gruptaki kadınlar, 'Ulusal Demokratik Kürt Kadın Derneği'ni kurdular. Biz de bireysel olarak, kadın hareketinde ya da sol hareketteki yerlerimizde, çalışmalarımıza devam ettik...

"Kadındık ve farklı şeyler yaşadığımız için örgütlenirken erkeklerden bağımsız olmayı istiyorduk. Kadınlıkla ırksal sorunlarımız içiçe geçtiğinden farklı şeyler yaşıyorduk; dolayısıyla Türk kadınlarında da bağımsız olmalıydık...."

O sıralarda, İstanbul'da kadın hareketi daha gelişkindi. Pazartesi dergisi çıkıyordu, başka yayınlar da vardı; bunları biz de takip ediyorduk. Ama hiçbirinde, Kürt kadını olarak yaşadıklarımızı dile getirme olanağını ve koşullarını bulamıyorduk. O süreçte, bize ait bir yayın çıkartabilir miyiz, yaşadıklarımızı daha geniş kitlelere ulaştırabilir miyiz, diye düşünürken, bir grup Kürt kadını olarak bir araya geldik. Geçmişte birbiriyle ilgili az çok deneyimi olan, ortak çalışmalardan gelen kadınlardık; birbirimize yabancı değildik. Beraber seminerlere, eylemlere gidiyorduk, oturup sohbet ediyorduk, okumalar yapıp tartışıyorduk; ama ortak bir feminizm ya da politika anlayışımız yoktu. Kimimiz sosyalistti, kimimiz feminist; Halide, kendini 'ulusal feminist' diye tanımlıyordu örneğin. 'İzm'lerimiz yoktu ve olmaması da iyiydi aslında...

'BÜLTEN DERKEN, ROZA ÇIKTI ORTAYA...'

8 Mart yaklaşırken, bir bülten çıkarmak istedik biz. O sırada, Şükran Aydın'ın tecavüz olayı gündemdeydi, mahkemesi vardı; ama basında doğru

düzgün yer alamıyordu. Bunu dile getirmemiz gerektiğini düşünüyorduk... Bülten için başvuru yapan arkadaş, dergi ve bültenin tüm prosedürlerinin aynı olduğunu öğrenmiş ve orada inisiyatifini koymuş; bülten yerine dergi başvurusu yapmış, dergimiz 'Roza', 1996'da, böyle ortaya çıktı...

"İşe başladığımızda biraz korkmuştuk aslında; çünkü hiçbirimiz yazı yazan kadınlar değildik. Mücadele içinde bir tarihimiz vardı; ama yazı yazmak başka bir işti. 'Feminizmlerimiz' de halen çok ürkekti, kendimize güvenimiz azdı..."

İşe başladığımızda biraz korkmuştuk aslında; çünkü hiçbirimiz yazı yazan kadınlar değildik. Mücadele içinde bir tarihimiz vardı; ama yazı yazmak başka bir işti ve zordu. 'Feminizmlerimiz' halen çok ürkekti, kendimize güvenimiz de azdı. İçimizde yazı deneyimi olan tek kadın Fatma'ydı; Fatma gazeteciydi ve birçok Kürt yayınında kadın sayfası hazırlamıştı. 'Pazartesi'yi çıkarmadan önce, oturup bir yıl tartışmışlar örneğin; bizim hiç böyle deneyimimiz ve kolektif yaklaşımımız yoktu. Tüm zorluklara karşın, 6 kadın bu işe girdik...

Başlarken, daktilo ya da bilgisayar tuşuna basmayı bilmiyordum ben örneğin; ama sonra, sabahlara kadar dizgi yapmaya başladım. Geceleri dergi için çalışıyor, sabahları da işlerimize gidiyorduk. Ekipteki birkaç arkadaşımız öğrenciydi, diğerleri çalışıyordu... Paramız yoktu; cebimizden, o zamanın parasıyla 5 milyon lira para koymuştuk her birimiz bu işe. Ayrıca, o ilk dönemde bir yerimiz de yoktu; Kürt kurumları bize bu konuda destek verdiler. Kürt-Kav, mekânlarını adres olarak kullanmamıza izin verdi. Roj gazetesi, bize bilgisayarlarını açtı, teknik kadrosunun yardımını aldık; matbaacı arkadaşlar da ucuza baskı yaptılar... Bütün bunlar yaşanırken, çok heyecanlıydık elbette. Çünkü Türkiye'de ilk kez, üzerinde 'Kürt Kadın Dergisi' yazan bir yayın çıkıyordu; bu çok önemliydi bizim için, siyasal bir duruştu. Hiçbir siyasal örgütlenmeyle ilişkisi olmayan bağımsız kadınlar çıkarıyordu 'Roza'yı...

Feminizmlerimizi, sesimiz çok yüksek olmasa da dillendiriyorduk; feminist

perspektifli bir dergi olacağımızı söylüyorduk. Tüm Kürt kadınlarına ve Türkiyeli kadınlara açık olduğumuzu belirtiyorduk; bu bizi heyecanlandırıyordu... Geçmişte, hepimizin siyasal örgütlenmelerde belli deneyimleri olmuştu. Sol içerisinde yer almış, cezaevlerine düşmüştük; o hiyerarşi içinde emeklerimiz görmezden gelinmişti, taleplerimiz ertelenmişti... Dolayısıyla, tüm hiyerarşik ilişkileri reddediyorduk. Yeni bir model denemek istiyorduk; herkesin kendince emeğini, görüşünü kattığı bir ekiptik.

"Feminizmlerimizi, sesimiz çok yüksek olmasa da dillendiriyorduk; feminist perspektifli bir dergi olacağımızı söylüyorduk. Tüm Kürt kadınlarına ve Türkiyeli kadınlara açık olduğumuzu belirtiyorduk; bu bizi heyecanlandırıyordu..."

İlk sayımız çıktığında, 'satamayız, kimse ilgi göstermez' endişesi vardı içimizde; bin 500 kadar basmıştık. Ancak, dergi üç günde tükenince bu endişemizin yersiz olduğunu görüp çok ümitlendik. Kadınlar ve özellikle de Kürt erkekleri tarafından ilgi görmüştü dergi. Eleştiri ve tepki bekliyorduk; ama öyle olmadı, desteklerini gördük. Derginin, ikinci baskısını yaptık; 3 bin tane bastık, maceramız böyle başladı...

DAYANIŞMA VE BASKILAR...

Dergiyi hangi şartlarda ortaya çıkardığımızı anlatmamız çok önemli bizim için. Biz kendi emeğimizi, paramızı koyduk ortaya; hiçbir yerden parasal destek almadık. Dergilerimizi çantamıza koyduk, gittiğimiz her yerde çıkarıp sattık. Dağıtıma veremedik; çünkü ciddi paralar isteniyordu...

Bu arada Diyarbakır'da da bir kadın grubu oluştu; bize destek olmak için, toplanıyor, gündemi tartışıyor ve bize yazı gönderiyorlardı... 12 Eylül'den sonra, Avrupa şehirlerine göç eden Kürt kadınlarının da ciddi desteğini gördük; 'Roza' onların sayesinde pek çok Avrupa ülkesine dağıtıldı... Üçüncü

sayıya kadar, ne yerimiz ne de bilgisayarımız vardı. Roj, Söz ve Newroz Ateşi dergisinde, dizgi ve mizanpajları yaptık; bunlar ciddi dayanışmalardı. Çünkü farklı bir sestik; bağımsızdık, feminist olduğumuzu söylüyorduk ve Kürtlüğümüzden de, kadınlığımızdan da vazgeçmiyorduk...

'Roza'yı ve 'Jujin'i çıkartırken, devletin her türlü ırkçılığıyla, ayrımcılığıyla karşı karşıya kaldık. Bunu, Türkiye metropollerinde daha bariz yaşadık; çünkü yabancıydık. Dilimiz yabancıydı; asimile edilmeye çalışıldık. Bu nedenle, ırkçılığa, ayrımcılığa ve cinsiyetçiliğe karşı olmak, bizim için çok önemliydi; bunu, yazılarımızda, bulunduğumuz platformlarda ve katıldığımız eylemlerde dile getirmeye çalıştık. Kadın hareketinde gerçek dayanışmanın gerçekleşmesi için elimizden gelen fedakârlığı yaptığımızı düşünüyoruz. Irkçılık karşıtı olmak, içselleştirilen o gizli ırkçılığı ortaya çıkarmak ve gerçek 'kız kardeşliği' sağlamak için, çok söz söylemek zorunda kaldık.

"Jujin'de ve Roza'da, yaşadıklarımızı yazdık; yalnızca teorik bilgiler veren bir dergi olmak istemedik, kendimizi özgür bıraktık. Her türlü ayrımcılık, sayfalarımızda yer buldu..."

Jujin'de ve Roza'da, yaşadıklarımızı yazdık; yalnızca teorik bilgiler veren bir dergi olmak istemedik, kendimizi özgür bıraktık. Tecavüzden tutun da, tacize, enseste kadar, her türlü ayrımcılık, sayfalarımızda yer buldu... Yazılmamış bir kadın tarihimiz vardı; bunu irdelemeye çalıştık. Aşiretlerdeki lider kadınlardan, örgütlerde öne çıkmış kadınlara kadar, pek çok Kürt kadınını 'portreler' başlığı altında tanıtmaya çalıştık. Kürtlerin yaşadığı dört bölgeden gelen kadınlarla ilgili haberleri de kitlemize ulaştırmaya çalıştık... Tanıklıkları ve deneyimleri paylaşmaya önem verdik.

Dergi, cinsel kimliği farklı olan insanlara açıktı; eşcinsel arkadaşlarımız da yazdılar dergide. Ayrıca, Ermeni arkadaşlarımız da kendi kimlikleriyle yer aldılar aramızda... Türkiye'nin değişik yörelerinden pek çok Kürt kadını, dergiye sahip çıktı ve yazılar gönderdi. Kadınlar, kendilerini anlatan, taleplerini

dile getiren yazılar gönderdiler dergiye; dergiyi sahiplendiler, dağıttılar, sattılar, tanıttılar. Bu bizim için ciddi bir moral ve destekti....

Yaşadıklarımız ve tecrübelerimiz, bizi feminizme götürdü. Teorik boyutunu araştırırken, 'Siyah Feministler'le örtüştüğümüzü gördük; beklentilerimiz, taleplerimiz, yaşadıklarımız çok paraleldi onlarla. 'Siyah Feminizm'i okuma, araştırma, dillendirme çabasına girdik; bu halen de sürüyor... Batı merkezli hareketten çok, 'Üçüncü Dünya Kadın Hareketi' ve politik gelişmeler önemliydi bizim için...

Bir takım retlerimiz vardı bizim, hiyerarşiye, hiyerarşik örgütlenmeye ve bilgi tekeline ilişkin... Fakat yaşam içerisinde birtakım sorunlar çıkabiliyor. 'Sen az çalıştın, ben çok çalıştım, sen oraya gitmedin, ben buraya gittim' gibi, çok basit nedenlerden dolayı, bir takım sorunlar yaşadık ve ayrışmaya başladık biz de... Altı kişiydik başta; bu anlaşmazlıkların ardından, benim de içinde bulunduğum beş kişi oradan ayrıldı; sonrasında 'Jujin'i çıkartmaya başladık biz de. 'Roza', Fatma arkadaşımızın çalışmalarıyla, 10-12 sayı devam etti. Şu anda, Roza da Jujin de yayımlanmıyor...

Çok amatördük; amatör ruhla profesyonel bir dergi çıkarmaya çalışıyorduk ve 'Jujin' olarak, iki aylık bir yayın organıydık. tabii bir taraftan da dışarıda hayatımızı kazanmak zorundaydık. Özel hayatımıza ayırmamız gereken zamanı tamamıyla dergiye ayırıyorduk... Bütün bunlar, bir süre sonra zor gelmeye başladı; ekonomik olarak da çok zorlandık...

Halide: Bize hayat veren, Diyarbakır'dı daha çok; yazılarıyla, yarattıkları dağıtım kanallarıyla, hep yanımızdaydılar. Beş yüze yakın dergi, orada tüketiliyordu; amatör yazılar da daha çok oradan geliyordu. Güzel bir deneyimdi...

Benim yaşamım Diyarbakır'da geçti. Lise döneminde bir kadın derneğinde yer aldım. Gençtim; buna rağmen erkeklerin baskısı altındaydım. Direkt bir baskı değildi bu; 'Halide, maşallah erkek gibi kadın, ne kadar güzel çalışıyor' derlerdi, her zaman 'erkek' kelimesi eklenirdi... Yani erkek gibi olamazsam, cezaevlerine giremeyecektim; o zamanın bakışı öyleydi...

Ama bir süre sonra, bunun cinsiyetçilikle ilgisi olmadığı, zor koşullar içine girildiğinde, birçok erkeğin çözüldüğü, birçok kadının tecavüze uğradığını, işkence gördüğünü, direnmenin ya da aktif olmanın cinsiyetle ilgisi olmadığını fark ettim.

"Bize hayat veren, Diyarbakır'dı daha çok; yazılarıyla, yarattıkları dağıtım kanallarıyla, hep yanımızdaydılar. Beş yüze yakın dergi, orada tüketiliyordu; amatör yazılar da daha çok oradan geliyordu. Güzel bir deneyimdi..."

Grupta, feminizmin pratikteki uygulamasına en ikircikli davranan bendim sanırım; hâlâ da çözmüş değilim aslında... Feminizm, bana biraz kolaycılık gibi geliyordu. Ben, politik hareketlerden, Diyarbakır koşullarında gelmiştim; 'militan' diyordum kendime... Dergiyi, hâlâ bir ihtiyaç olarak görüyorum. Orada işi Canan, Oya ve ben yüklenmiştik; herkes ilgi gösteriyor, yazı veriyordu. Fakat işin hamallığı ve organize boyutu, üç kişiyi aşamıyordu maalesef...

Canan: Dergi çıkartılırken, yasal bir prosedür istiyordu devlet; lise mezunu olunması, sabıka kaydı bulunmaması gibi... Bizim açımızdan, hem bu işe gönül verecek, hem lise mezunu olacak, hem de sabıkası bulunmayacak kadınlar bulmak çok zordu; ikinci sayımız hemen toplatıldı. Davalar açıldı, cezalar alındı. 'Jujin'in ikinci sayısından sonra, Arjin kadın grubu bizimle dayanışma gösterip yazı işlerinin sorumluluğunu aldı. Ayrıca, Diyarbakır'da bir grup kadının, dergiyi oralarda tanıtma, yaygınlaştırma ve satma anlamında ciddi katkıları oldu bize...

***Katılımcı:** 'Roza' ve 'Jujin'in anlamı nedir?*

Canan: 'Roza', gündoğumu anlamına geliyor. 'Jujin'in, Kürtçede kelime olarak bir anlamı yok aslında. Kürtçe, 'j' ağırlıklıdır. Kürtçe olsun istedik; 'j'li bir şeyler bulmaya çalıştık ve bir kelime oyunu yaptık. 'Juji', tek başına 'kirpi', 'jin' de 'kadın' demektir; dolayısıyla, 'kirpi kadın' gibi bir şey çıktı ortaya.

Kürkçe, okunuşu ve yazılışı farklı olduğundan, 'Jujin' oldu... 'Jin', aynı zamanda 'yaşam' demek; dolayısıyla, kirpi, kirpi kadın, yaşam iç içe geçti...

Katılımcı: *'Roza' hâlâ satılıyor mu?*

Canan: Hâlâ satılıyor mu, bilmiyorum; çünkü, 'Roza'yı takip eden başka arkadaşlar var artık. Ancak, biz 'Roza'yı halen sahipleniyoruz; ilk gözbebeğimizdi ve büyük heyecanlar yaşamıştık orada. Dolayısıyla, bizim için önemlidir...

Katılımcı: *Önümüzdeki süreçte yeni bir dergi çıkarmayı düşünüyor musunuz?*

Canan: Hem Kürt kadınları, hem de Türkiyeli kadınlar için, 'Roza' ve 'Jujin'in çıkması çok önemliydi. Bu dergiler, birbirlerini geliştirmeleri için kadınlara bir imkân tanıdı, tartışmalara zemin yarattı. Dünyada, 'ikinci dalga feminizm'e karşı, siyah feministlerin başlattığı bir eleştiri ve karşı duruş vardı; bizim de kendimize referans olarak orayı almamız tarafları oluşturdu ve tartışmalar başladı. Bu hem bizi hem de Türkiye kadın hareketini geliştiren bir durumdu bence... Bu anlamda, yeni dergilerin çıkması çok yararlı olacaktır; ama biz çok yorulduk...

Katılımcı: *Kürt kadın dergileri çıkmaya başladığı dönemde, Kürt kadın hareketinin partileşmesi süreci söz konusu oldu; bu sürecin sizin çalışmalarınıza olumlu etkileri oldu mu?*

Canan: Partileşme süreci tamamlandığında, bizim yayın hayatımız durmuştu; dolayısıyla birebir etkisi olduğunu zannetmiyorum ama bizim süreçlerimiz o mecrayı etkiledi, diye düşünüyorum. Dergilerin çıkışı, kadınların bağımsız duruşlarında, taleplerini netleştirip siyasallaştırmalarında, olumlu etkiler yaptı bence...

Hepimiz, platformlarda az çok beraber oluyoruz, tartışmalara tanık oluyoruz; 8 Mart'larda 'Kürt' kelimesini geçirirken ne kadar zorlandığımızı ve aynı şekilde, mor renge verilen tepkiyi biliyoruz. Bu süreçte, HADEP'li kadınların mor

renge açık olmalarında, erkeksiz miting ve toplantıları kabul etmelerinde, gelinen noktanın çok etkili olduğunu düşünüyorum. Bu süreç, hem bizi geliştirdi, hem de bizim dışımızda, birçok Kürt kadınını, kendini yaratma, ideolojisini oluşturma ve perspektifini hayata geçirme anlamında, çok olumlu etkiledi... Biz burada çok direkt bir baskıyı yaşıyoruz; kendimizi ifade etme noktasında, gerçekten çok zorlanıyoruz. Devlet engeli her zaman karşımızda, demokratik koşullar yok. Muhalif, solcu ya da feminist olsanız bile, 'Kürt' olduğunuz için, mutlaka arkanızda başka bir şey aranıyor ve baskıyla karşılaşıyorsunuz...

Katılımcı (Yeşim): *Birlikte üretim aşamasında, emek görünmez oluyor, bir kaç kişinin üzerine kalıyor. Bu ciddi bir sorun; ama 'tüm çalışmalarda böyle olur' demek, bu duruma 'kaçınılmazmış gibi' yaklaşılmasına neden oluyor. Mücadelelerin hedefledikleri açısından, bu anlayışın bir engel olduğunu düşünüyorum... Emeğin görünmezliği, feminist teorinin içinde çözümlenen bir konu zaten. Bu anlamda, feminist politika üretirken, feminist örgütlenmelerde bu noktanın sürekli göz önünde bulundurulması ve çözülmeye çalışılması gerektiğini düşünüyorum.*

Canan: Bu sorunu çözmek için çaba sarf etmemiz gerektiğine inanıyorum ben de. Fakat dergide görüş ve politika üretiyorsunuz; bunun takipçisi olmak zorundasınız. 'Hamallık' kısmı, başka bir şey; siyasi bir sorumluluğu var bu işin... Yazıyorsunuz, düşüncelerinizi iletiyorsunuz; bunları kadınlarla paylaşmak ve tartıştırmak istiyorsunuz. Fakat bazen kendinizi gölgeliyorsunuz; politik ya da teorik olarak. Çünkü birçok işin takipçiliğini yapmak zorundasınız. Bunlar bazen öyle hamaliye işler oluyor ki, toplantıya, dergiye ya da platforma gidemiyorsunuz; gidip matbaada beklemek zorunda kalıyorsunuz örneğin... Bütün bunlar, bir süre sonra çok yıpratıcı oluyor. Bu, emeği sınıflandırmak ya da değersiz hale getirmek olarak algılanmamalı kesinlikle. Bizim iş yerlerinde olduğumuz saatlerde, gönüllü bir arkadaşımız gelip dergiyi açıyordu, telefonlara bakıyordu, iletişim kurmaya çalışıyordu örneğin; bunlar çok değerli katkılardı bizim için...

Gelinen nokta da çok önemli aslında. O dönemde, Abdullah Öcalan da yakalanmıştı; Kürtlerde bir yılgınlık ve 'ne olacak' huzursuzluğu vardı. Ekono-

mik kriz de cabası... Dergiyi dağıtamaz hale geldik; çünkü satmaya çıkamıyorduk, toplantılara gidemiyorduk. Bütün bunlar bizi yordu... Desteksiz dergi çıkarmak başka bir sorumluluk; kadınlara ve kendinize karşı sorumlusunuz. Eğer bunu hakkıyla yapamıyorsanız, sürdürmenin de bir anlamı olmuyor...

Şu an için, bir 'çay molası' verdiğimizi düşünüyoruz; bu molanın sonlanması da insanın kendini yeterli hissetmesiyle ilgili... Bu arada da boş durmadık elbette; platformlara, eylemlere, toplantılara katıldık. En azından, olup biteni takip edebilmek için çabaladık... Yalnızca yazınsal anlamda durdurduk bu işi; çünkü hem ekonomik sorunlarımız vardı, hem de siyasî üretimimizi paylaşamama sorunu yaşıyorduk...

Katılımcı: *Derginin, bir örgütlenme hedefi de olabileceğini düşünüyorum ben. Bu anlamda, diğer Kürt kadınlarıyla ilgili bir örgütlenme çalışmanız oldu mu?*

Canan: Kürt kadınlarıyla 'Tecavüze Karşı Kadın Girişimi'ni kurmuştuk; platform şeklinde bir örgütlenmeydi bu. Hemen hemen tüm Kürt kadın grupları vardı orada; ama uzun ömürlü olmadı... Ayrıca, Türk ve Kürt kadınlarının bir araya geldiği 'Bağımsız Kadın İnisiyatifi'; tartışma ve eylemlilik boyutunda sürdü. Burada, hem diğer Kürt kadın gruplarıyla, hem de kadın hareketindeki Türkiyeli kadınlarla örgütlenmede yer aldık; ama birleşme konusunda çabamız olmadı. Çünkü hayata başka yerlerden bakıyorduk; feminist duruşlarımız ve siyasal deneyimlerimiz farklıydı...

Halide: Grubun baştan beri ciddi bir örgütlenme amacı yoktu sanırım. Çünkü, hepimizin ortak feminizmleri yoktu; herkes feminist değildi. Feminizm söylemliydik ve bu dili, feminist tartışmaları, Kürt kadınına ulaştırmaya çalıştık. HADEP'li kadınlara ulaşabildik, değişik Kürt kurumlarında sohbetlerimiz oldu örneğin...

Dergiden sonra, farklı yaklaşımlar oldu ve tartışılmaya başlandı; dergi, farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına da yardımcı oldu. Hatta o güne kadar suskun

kalmayı tercih eden Kürt kadınları, feminizmi ve bağımsız kadın duruşunu sorgulamaya başladılar. Ama bir kadın partisi kurma ya da bağımsız bir çatı altında kadınları örgütleme şeklinde bir girişim, kesinlikle olmadı; daha doğrusu, var olan potansiyel, bizi o yöne götürmedi... Misyonumuzu tam anlamıyla tamamlayabilseydik, bu anlamda bir örgütlenme düşüncesi de doğabilirdi. Ama sanırım, o oluşum bizi oraya götürmedi; çünkü biz dergiyi sürdüremedik, bunu açıkça belirtmek gerekir. Daha geniş bir örgütlenmeye kayabilmek için, daha ciddi bir çalışma ve destek gerekli...

"Grubun baştan beri ciddi bir örgütlenme amacı yoktu. Çünkü hepimizin ortak feminizmleri yoktu; herkes feminist değildi. Feminizm söylemliydik ve bu dili, feminist tartışmaları, Kürt kadınına ulaştırmaya çalıştık."

Katılımcı: *Karşılaştığınız platformlarda, Türk feministlerle temel ayrışma nedenleriniz neler olmuştu? Türk feministler, özeleştiri mekanizmasını ne kadar ciddi bir şekilde çalıştırıyorlar?..*

Canan: Türk feministlerle birleşebilmemiz için, öncelikle, bizi kendilerine benzetmekten vazgeçmeleri gerekiyor; bizi, evrensel kadın ideolojisi içine hapsetmeye, eritmeye çalışmamalılar. Birliktelikteki ortak payda, ırkçılık karşıtı olmaktan geçiyor bence... En feminist kadın bile, hiç beklemediğiniz bir anda ırkçılık yapabiliyor. Feminizmi okursunuz, benimsersiniz; fakat bunu bir refleks olarak hayatınıza uygulamayı beceremezsiniz bazen... Feminizm, birden karşınıza cinsiyetçi, ırkçı ya da hiyerarşik bir durum çıktığında, refleks göstermeyi gerektirir. Bu anlamda, en küçük paydada uzlaşabilirsek, ortaklaşabilirsek, pek sorunumuz kalmaz bence...

Biz, girdiğimiz her platformda anadil sorunu yaşadık; kendimizi Kürtçe ifade edemedik. Bugün burada Türkçe konuşuyorum; ama altı yaşıma kadar, bir kelime Türkçe bilmiyordum ben... Biz dergiyi çıkardıktan yıllar sonra, İstanbul'da, 'Kadının İnsan Hakları Projesi'nden arkadaşların örgütlediği bir toplantı oldu; İsrailli, Filistinli, Hindistanlı, Pakistanlı, Cezayirli, İranlı kadınlar, 'Orta-

doğulu' kadınlar olarak burada bir araya geldiler. Burada Kürt kadını yoktu; biz toplantıyı duyduk ve girdik. 'Kürt kadını' demeye başlamadan, bizi bastırmaya başladılar; 'ne gerek var Kürt kadını demeye' dediler; bunu feministler yapıyor... Türkiye'deki ırkçılık, sadece beyazların, siyahlara yaptığı ya da Almanların Yahudilere yaptıkları şeymiş gibi algılanıyor; oysa bu değildir. Bize her gün 'Türküm, doğruyum'u okuttular; bunu yapan resmi ideolojidir...

"'Irkçı devlet, ırkçı yönetim' deyip bunu kabul ediyorsunuz; ama, solcusu, komünisti, feministi de bunu yapıyor. Buna direnirsiniz o zaman; içiniz burkulur, beraber yürüyemezsiniz elbette..."

'Irkçı devlet, ırkçı yönetim' deyip bunu kabul ediyorsunuz; ama, solcusu, komünisti, feministi de bunu yapıyor. Buna direnirsiniz o zaman; içiniz burkulur, beraber yürüyemezsiniz elbette... Kürt kadınıyla ilgili bir tecavüz vakasında örneğin; aile içerisinde yaşanmışsa tecavüz, tüm feministler bizimle beraber olabiliyor, eylemlerde, kampanyalarda herkes sokaklara düşebiliyordu. Ama tecavüz, devlet yetkilileri tarafından yapıldığında, kimse yanımızda olmuyordu...

Ortak payda çok önemli; en küçük ortak paydada buluşmak, ırkçılık karşıtı olmak çok önemli... bell hooks, 'Çok iyi bir feminist olmanız, ırkçı olmadığınızı göstermez' diyor... Bizim de kendimizle hesaplaşacağımız konular var; ama, beraber yola çıktığımız feminist kadınların da, ırkçılıkla ve ayrımcılıkla hesaplaşmaları gerekiyor, bu bizim için hayati bir konu...

Bugün, gündemde savaş ve savaş karşıtı olma durumu var. Biz de savaşa karşıyız; 'insanlar, çocuklar savàşta ölmesin, kadınlar için savaş tecavüzdür, yoksulluktur' diyoruz; bunlar, genel prensiplerdir ve hepimiz uzlaşırız bu noktada... Ama, birkaç yıl önce, Saddam 5 bin Kürdü yok ettiğinde, kim ne dedi?.. Savaş yaşandı bu ülkede yıllarca; dağ taş bombalandı, orman ağaç bırakılmadı, neredeydiler?.. Bu durum, hem solun, hem de feminist hareketin ve 'ikinci dalga feminizm'in handikabıydı...

Katılımcı: *Ben de bir Kürt kadın olarak, bir kadın oluşumunda yer alıyorum. Kürt kadın gerçekliğini düşünerek, politik ve örgütsel adımlar atılmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum... Bir hareket olarak adım atmanın pek çok yolu var; ancak, sadece dergi çalışmasıyla yetinilmesini, 'dar kalma' olarak algılıyorum...*

Canan: Bizim, böyle geniş bir örgütlenme gibi bir hedefimiz yoktu; olamazdı da zaten... Çünkü biz, Türkiye metropollerinde yaşayan, küçük, gönüllü bir grubuz. Biz, mücadelenin sadece dergi, yazı boyutunu üstlendik; 'biz bunu yapabiliriz' dedik, buna inandık, buna koşullarımız yetti... Bu 'dar kalma'nın, ekonomik ya da kadroyla ilgili nedenleri var elbette; ama her şeyi biz yapacağız, diye bir şey yok, başkaları da çalışıyor...

Aslında, 'parçalı' olmak avantajdır; bir grup, sadece anadil ile ilgili, bir grup aile içi şiddetle, bir grup tecavüzle, bir grup sadece kadınların rehabilitasyonuyla ilgili olarak çalışmalı örneğin... Özgün örgütlenmeler ortaya konmalı, bunlar bir araya gelmeli, ama bir güç oluşturabilmeli... Bu güç, kendini etkin kılmak için, hayatı değiştirmek için, değişimin öncüsü olmak için etkin olmalıdır. Ben, parçalı örgütlenmeye inanıyor ve savunuyorum...

Halide: Ben, 'kişinin yaşamı kendi politikasını belirler' diye düşünüyorum... Ekonomik düzeyi iyi olmayan bir aileden geldim ben; lise yıllarında, sola ilgi duydum. Kürt ve Türk dili arasındaki çelişkilerim nedeniyle, Kürt sol örgütlerde yer aldım. Kadınlığımı tam yaşayamadığım için bağımsızlaştım; kadın sorununa ilgi duydum. Bu sorunların içinde bizzat yaşıyorum; Türk feministleriyle ortaklıklarımız olmadı. Gözlemlediğim odur ki; Türk feminist kadınlar, isteklerini öne çıkarıyor ve biz, ister istemez işin dışında kalabiliyoruz. Hatta daha da kötüsü, bir 'aksesuar' olarak görülebiliyoruz. Çeşitli platformlara gittiğimizde, 'aksesuar olarak' toplantılara çağırıldık; ama ciddi taleplerde arkamızda kimseyi göremedik...

Katılımcı (Silva): *Hakim olanın, her şeyden önce, 'ben sesimi daha az nasıl çıkartacağım?' diye düşünmesi gerekiyor bence... Burada sorumluluk, ezilen*

ya da dışlanan tarafa düşmüyor. Belki bu hakimiyet, özellikle yaratılmıyor; ama Türkiye'de Türk olarak doğmak bir ayrıcalığı getiriyor. Bu avantajla hesaplaşmak gerekiyor...

Halide: Türkiye'de, azınlıklar arasında, neden en fazla Kürtler önemseniyor ya da sesini çıkartabiliyor?.. Ezilenler örgütlenecek ki, sesleri çıksın... Ben, Adapazarı'nda çalıştım bir dönem. Çeşitli milliyetlerden insanların bir arada yaşadığı bir şehirdir Adapazarı, Abhazalar, Çerkezler, Bulgar göçmenleri vardır. Bana sorarlardı orada, 'hangi milletten siniz?' diye; bu kadar doğaldı ayrı milliyetten olmak. İlk dönemlerde, sesimi çıkartmıyordum; sonra 'ben Kürdüm' dedim. 'Estağfurullah, sen çok iyi bir insansın' dediler bana... 'Abazayım' ya da 'Bulgar göçmeniyim' deyenlere böyle bir şey söylenmiyordu ama... Bütün bunlar, ister istemez, tepkisel konulara dönüştü bende; dolayısıyla, ben de daha çok kimliğime sahip çıktım. Feminist gruplardan çok, Kürt gruplarını arayıp taradım...

'O dönemdeki çalışma ve politik eylem tam yerine oturdu' ya da 'dergiyle birlikte politik düşüncem tam olarak netleşti' diyemiyorum. Derginin ardından, ne gibi çalışmalar yaptığımız da önemli... Çalıştığım iş kolundaki sendikada yer alıyorum; başka bir arkadaşım, başka bir çalışması varsa, orada yer alıyor. Ancak, ara verdiğiniz zaman, eski aktifliğiniz kaybediyorsunuz; ben, dergiden sonraki süreçte eski aktifliğimi yakalayamadım örneğin... Hatırlıyorum, gece üçlere kadar çalışıyorduk; o zamanlarda, daha sağlıklı ve huzurlu olduğumu düşünüyorum... Şimdilerde, dinleniyorum, kendime daha fazla zaman ayırıyorum; ancak, yeterince huzurlu değilim...

Canan: Kürt kadın hareketi çok genç ve çok yeni bir harekettir. İnanıyorum ki, önümüzdeki süreçte, daha birçok dergi çıkacaktır bu hareketten; birçok kadın derneği, kurumu oluşacaktır. Bu, hem bizi geliştirecektir, hem de Türkiye'deki kadın hareketini etkileyecektir. Bunun, ulusal kurtuluşlara da etkisi olacaktır; kadın görüşü, kadın bakış açısı, hayat içerisinde daha egemen olacaktır...

DİNDAR ÇEVRELERDE KADIN POLİTİKASI ÜRETİMİ

HİDAYET ŞEFKATLİ TUKSAL: 1963 yılında Ankara'da, Makedonya muhaciri bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1985'te, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1989'da, aynı fakültenin Hadis Ana Bilim Dalı'nda doktoraya başladı. 1990'da öğretmen olarak görev alan Tuksal; annelik, öğretmenlik ve akademik çalışma sorumluluklarını bir arada yürütmeye başladı. 1994'te, muhafazakar/dindar çevrelerdeki kadınların bir araya gelerek bir platform çatısı altında birleşme çalışmalarında aktif görev aldı. Bu platform, 1995'te, 'Başkent Kadın Platformu' adıyla kuruldu. Tuksal, halen bu derneğin başkan yardımcılığı görevini yürütüyor... 1998'de 'Kadın Aleyhtarı Rivayetlerde Ataerkil Geleneğin Tesirleri' başlıklı teziyle doktorasını tamamlayan Tuksal, tebliğlerinde, röportaj ve makalelerinde, katıldığı televizyon programlarında kadın karşıtı anlayış ve tutumların dinsel temellerini sorguluyor, bu anlayış ve tutumları feminist/dindar bir perspektiften tartışıyor ve eleştiriyor.

YILDIZ RAMAZANOĞLU: 1958, Ankara doğumlu. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ni tamamladı. Bir yandan eczacılık yaparken, bir yandan da araştırmalarını ve kitap çalışmalarını yürütüyor. En çok üzerine eğildiği konular, kadın meselesi ve toplumsal değişim... Yayınlanan eserleri, 'Bir Dünyanın Kadınları' (Ekin Yayınları, 1998), 'Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü' (Pınar Yayınları, 2000), 'Derin Siyah' (TYB Hikaye Ödülü, Söylem Yayınları, 2002), 'İkna Odası' (roman, Pınar Yayınları, 2003), 'Kadın Oradaydı' (Ortak çalışma, Selis Yayınları, 2004) başlıklarını taşıyor. Şimdilerde 'Mazlum-Der', 'Özgür-Der', 'Ak-Der' içerisinde faaliyet gösteriyor... Lise bir ve lise son sınıfta iki güzel kızı var... Örtündükleri ilk günlerde, durumlarını anlatmak için, elle yazıp fotokopiyle çoğalttıkları aylık 'Ayça' dergisini çıkarmaları ve yüz iyi adama yollamaları, onu hâlâ heyecanlandırıyor... Kadın olmanın en sevdiği yanı, 'anne olmak'...

Post Express Dergisi 2004/09 Sayısından

Hidayet Şefkatli Tuksal: 'Kadın hareketi' zor bir konu biliyorsunuz; hepiniz içindesiniz, değişik zorluklar yaşıyorsunuz... Bizim açımızdan yaşanan zorluklar daha farklı; kendimizi ifade ederken ya da dindar insanların dünya görüşlerini, politikalarını anlatırken zorlanıyoruz her şeyden önce... Biz geçmişe çok bağlıyız; 1400 yıl öncesinden referans alıyoruz. İslami öğreti, Hz. Muhammed'in peygamber olmasıyla başlayıp ölmesiyle biten bir süreç değil; onun ardından, pek çok bilginin yorumlarla katkıda bulunduğu bir süreç. Hz. Peygamber'in zamanı için, onun yorumu esas; onun uygulamalarına bakarak insanlar Müslüman oluyorlar. Ama sonraki dönemlerde, o öldükten sonra otorite olanların yorumları da var. Hz. Peygamber'in sözlerinin bir kısmı yazıya geçirilmiş; ama bunun dışında, bize din olarak gelen pek çok yorum söz konusu...

"Osmanlı'nın son dönemlerinde, yeni yeni oluşturmaya başladıkları hareketleri için, kadınların dinden ve gelenekten kendilerine dayanaklar bulmaya çalıştıklarını görüyoruz. Son dönemdeki dindar kadın hareketi ile Osmanlı'nın son dönemindeki kadın hareketi arasında böyle bir yaklaşım benzerliği var."

Kadın hareketi bağlamında, Osmanlı'nın son dönemlerinde, yeni yeni oluşturmaya başladıkları hareketleri için, kadınların dinden ve gelenekten kendilerine dayanaklar bulmaya çalıştıklarını görüyoruz. Çünkü o dönemde din, çok güçlü bir meşruiyet aracı; düşüncenizi bir şekilde dine refere edebiliyorsanız, insanlara anlatabiliyorsunuz, edemiyorsanız, zor durumdasınız. Dolayısıyla kadınların pek çoğu, bizim gibi, dindarlıktan da vazgeçemiyorlar, kadın haklarını savunmaktan da. İşte aramızda böyle bir yaklaşım benzerliği var. Biz de özellikle başlangıçta, kadın haklarının savunusunda, dinden referans almaya özen gösteriyorduk...

Dindarlığı burada biraz daha açmamız gerekiyor belki... Biz, -sanıldığının aksine- zorla dindar olmuş değiliz. Ben şimdi, başımdaki şu örtüyü çıkarsam, İlahiyat Fakültesi'nde doçent olabilirim; kadın dernekleri tarafından saygıyla

karşılanabilirim. Ama şu halimle, girdiğim her ortamda, önce 'köyden yeni gelmiş' bir kadın muamelesi görüyorum; bunun dışında da pek bir şey olmuyor... Ama diğer taraftan, iyi bir tecrübe oluyor bu; insanların size 'gerçekte' nasıl baktıklarını böyle görüyorsunuz...

İslam, bana göre bir disiplin dinidir; namazı, ibadetleri, Allah'la olan ilişkinizi sürekli canlı ve taze tutmayı, niyetlerinizi bile sorgulamayı ve düşüncelerinizi kontrol etmeyi kapsar bu disiplin. Kontrol ve disipline bu kadar önem veren bir dinin mensuplarının, özgürlük söylemlerine ne kadar açık olduğu, hep tartışma yaratmıştır. Bizim de kendi içimizde sorguladığımız konulardan biri bu.

"Kontrol ve disipline bu kadar önem veren bir dinin mensuplarının, özgürlük söylemlerine ne kadar açık olduğu, hep tartışma yaratmıştır. Bizim de kendi içimizde sorguladığımız konulardan biri bu."

Dindar kadınlar olarak, hepimizin farklı sınırları var; bazı noktalarda sınırlarımız daha geniş, bazı noktalarda daha dar. Dinin kesin olarak sınırladığı alanlarda, dindar kadınlar aktif politika üretemiyorlar; bu noktalarda duruyoruz... Ama bunun dışında, pek çok kadın, 'Kuran-ı Kerim'de ataerkil, erkekleri önceleyen bir yapının somut biçimde gözlendiğini', gönül rahatlığıyla söyleyebiliyor örneğin... Bu, Kuran'ın indiği toplumun ataerkilliğinden ve o günkü Arapça'nın bu formlarla oluşan bir dil olmasından kaynaklanıyor aslında. Kuran-ı Kerim'de, özellikle o güne dair meseleler için, bir örnek çözüm sunulmuştur; o gün sunulan bu çözümlerin evrensel çözümler olduğunu düşünmüyorum. Bugün ben bile, inanan bir kadın olarak, o sınırları çok dar buluyorum. Aile reisinin erkek olmasını kabul etmiyorum; evlilik ilişkisinin eşitlikçi, dayanışmacı, arkadaşça bir ilişki olması gerektiğini düşünüyorum. Kuran-ı Kerim'in pek çok konuya getirdiği çözümlerin, o günkü koşulları gözeten birer 'örnek vaka çözümü' olduğuna inanıyorum. Bugün, bunların farklı şekilde çözümlenebileceğini ve bunun da Kuran'a aykırı olmadığını düşünüyorum...

Osmanlı kadın hareketinin serüveniyle, bugünkü dindar kadınların hareketliliği ve erkeklerle dayanışmaları/çatışmaları arasında da bazı benzerlikler var. Osmanlı dönemindeki kadınlar hareketlenince, üç tür tepki alıyorlar. Bunlardan ilki, kadınları destekleyen, aydın kabul edilen, dini reddeden ya da göz ardı eden erkeklerin olumlu tepkisi. İkincisi; dindar, ama kadını daha iyi bir durumda görmek isteyen erkeklerin tavrı. Bunlar da hareketi destekliyorlar; dinsel argümanlarla, hareketin toplum gözündeki meşruiyetini sağlamaya çalışıyorlar. Üçüncü grup ise, klasik muhafazakar çizgiyi savunuyor. Onlara göre, biz kadınlar, bir erkeğe eş olmak için yaratılmışız; erkek, asıl insan. O insanın hayatını kolaylaştırıcı ya da kendisini daha iyi hissettirici faktörlerden biriyiz... Bu, İslam literatüründe, erkek merkezli bir anlayış olarak mevcuttur...

'Kadının ikincilliği' temel kabul olmasına rağmen, Allah'ın karşısında kadının konumu, özgür bir bireyin konumu gibi kabul edilir. Fakat, toplumsal kabuller ve literatür açısından genel bir değerlendirme yaptığımızda, evlenene kadar babasının ya da erkek akrabasının vesayetinde kabul edilen kadının, ancak bir erkeğin karısı olarak nisbî anlamda bir toplumsal rüşte erişmiş sayıldığını görürüz. Kadınlar, ancak bu konumda asıl rollerine ulaşmış, kendilerini gerçekleştirme fırsatına erişmiş olurlar. Evlilik öncesi hayat, bunu hazırlayan bir süreçtir; evlilikten sonra, kocaya sormadan hiçbir şey yapamayacağınız, kocadan habersiz dışarı çıkarsanız lanetleneceğiniz bir dönem başlar... Bu maalesef, hem dindar erkekler, hem de dindar kadınlar tarafından çok içselleştirilmiş bir söylem...

ATAERKİL KABULLER VE DİN

Kocalar açısından bakıldığında, kadınların dindarlaşmasının bir takım faydaları olduğundan söz edilebilir. Toplumuzda hepimizin bildiği ataerkil kabuller var; bu kabullerle dinî kabuller, belli noktalarda örtüşüyor. Kocalar, namaz kılmasalar bile, karılarının dindar olmasından çok memnunlar. Çünkü dindar bir kadın, namusuna, kocasından korkarak değil de Allah bilinciyle, içinden gelen bir kontrol duygusuyla sahip çıkan biri olarak algılanıyor; bu da pek

çok erkek için önemli bir güvence anlamına geliyor. Bu anlamda kadın dindarlığı, muhafazakar pek çok kesim tarafından destekleniyor... İmam hatiplilerin ya da başörtülülerin, siyasal bir davranış kodu olarak bu tavırları gösterdikleri anlayışı, bu bakımdan yanlıştır; çünkü bu davranış kodları, bütün muhafazakar kesimler tarafından desteklenir. Bu yüzden, her sağ muhafazakar partinin tabanında, çok büyük bir örtülü kesim vardır. Bu kadınlar, dindar olmalarının yanı sıra namuslu, başı önde, az konuşan, haddini bilen, elinden iyi iş gelen, kocasına ve büyüklerine saygılı, çocuklarına sevgili, bir yardımcı insan modeli olarak algılanır...

Üniversitede öğrenciyken, bir sabah otobüs kuyruğunda bekliyordum. Uzunca bir kuyruktu. Yanıma genç bir erkek geldi; önce ilgilenmedim, fakat baktım, kuyrukta benimle birlikte ilerliyor. Bunun üzerine itiraz ettim, kararlı bir şekilde sıraya girmesini istedim. Genç adam o kadar öfkelendi ki, "Bir de başörtülüsün!" diye bağırdı bana... Belki de dindar biriydi, bilemiyorum; kendisini desteklemem ya da en azından sesimi çıkarmamam gerektiğini düşünüyordu. Başörtülü oluşum, onda bu beklentiyi doğurmuştu...

"Cumhuriyetin ilk yıllarında, batılılaşma söyleminin yoğunluğuna rağmen, kadınların 'çizgi içinde' kalması isteniyor; 'çizgi dışı' talepler, o günün Batıcı elitleri tarafından bile hoş görülmüyor... Muhafazakarlık, her kesimde devam ediyor; ama dindarlar, bunu bir de dinle güçlendiriyorlar..."

Muhafazakar çevrelerde, sözünü ettiğim bu profile uymayan herhangi bir şey; kıyafetinizin ya da tavırlarınızın rahat olması örneğin, bu 'kafayı rahat ettiren' güveni tehdit eden motifler olarak algılanır. Dolayısıyla, kadınların 'çizgiden çıkma' anlamına gelebilecek her türlü talebi, bizim kesimimizde maalesef büyük tepkilerle karşılanır... Bu muhafazakarlık, geleneklerden de gelen bir şey. Cumhuriyetin ilk yıllarında, batılılaşma söyleminin yoğunluğuna rağmen, kadınların yine de 'çizgi içinde' kalması isteniyor; 'çizgi dışı' talepler, o günün batıcı elitleri tarafından bile hoş görülmüyor... Muhafazakar-

lık, her kesimde devam ediyor; ama dindarlar, bunu bir de dinle güçlendiriyorlar...

'KADINLARA DA YER AYRILMIŞTIR!'

Bizim öğrencilik yıllarımızda, dindar erkekler 'altın yıllarını' yaşıyorlardı. Kendilerini o kadar Allah'ın seçtiği sevgili kullar olarak görüyorlardı ki, kızlar, yanlarında oldukça önemsiz kalıyordu. En sıradan, en fakir erkek bile, çevresindeki en güzel, en zengin kıza rahatlıkla evlenme teklif edebilir; reddedilirse, bunu sadece gurur değil, bir 'dindarlık eksikliği' meselesi bile yapabilirdi. Yani, kadın olarak siz, evlenirken zenginlik, yakışıklılık aramayacaksınız bir erkekte; sadece 'dindar' bir erkekle evlenebilirsiniz... Fakültede, bir kızın derste kalkıp soru sorması bile 'kendisini göstermek' istemesi olarak algılanırdı. Kadınlar, dekoratif bir malzeme gibiydi. Hatta, bazı düğün davetiyelerinde 'kadınlara da yer ayrılmıştır' diye bir ifade olurdu; size ayrılmış yere oturuyorsunuz, eşinizle, oğlunuzla yan yana oturamıyorsunuz!..

"Kadınların adı, düğün davetiyelerine 'baş harfi yanına nokta' şeklinde yazılırdı... Bu bir muhafazakarlık belirtisiydi; kadını gizleme ve görünmez kılma anlayışı hakimdi. Bunların hepsi, psikolojik baskı oluşturuyordu üzerimizde..."

Bizim erkeklere kalsa, kadınlar, Osmanlı'da hangi konumdalarsa, bugün de o konumda olacaklardı... Mehmet Zihni Efendi'nin, 1860'larda yayınlanan 'Meşâhiru'n-Nisâ' adlı bir kitabı var; burada iki binden fazla kadının ismi ve bir kısmının da ayrıntılı hayat hikayesi anlatılıyor. Dinî ilimlerle ya da tıpla uğraşmış kadınların yanı sıra, dansçı, şarkıcı cariyeler, hatta fahişeler bile yer alıyor burada... O dönemde bile böyle bir kitap yayımlanabilirken; 1980 sonrasında, kadınların adı, düğün davetiyelerine 'baş harfi yanına nokta' şeklinde yazılırdı... Bu bir muhafazakarlık belirtisiydi; kadını gizleme ve görünmez kılma anlayışı hakimdi. Bunların hepsi, psikolojik baskı oluşturuyordu üzerimizde...

Sonrasında, çalışma hayatına atıldığımızda, çoğumuz yine bu 'görünmezlik, ikincillik' temasına paralel pek çok şey yaşadık. Birlikte mezun olduğumuz bazı erkek arkadaşlarımızla, aynı okullarda görev aldık; onlar da öğretmen, biz de öğretmeniz... Fakat bir bakıyorsunuz ki, adam müdür muavini ya da yönetici olmuş, orada 'ilim' havalarında geziyor, esiyor, gürlüyor. Onların gözünde, öğrenciden bile düşük bir statümüz var; kendileriyle eşit maaş almamızı, eşit konumda olmamızı kesinlikle hazmedemiyorlardı... Bu arada çoğumuz evlenip çoluk çocuk sahibi olmuştuk; evlilikle ilgili sorumlulukların büyük bölümü biz kadınların üzerindeydi. Karı- koca öğretmen bir ailede, adam işine gidiyor, geliyor, televizyon seyrediyor... Yazılı kağıtlarını bile, evdeki karısına okutan arkadaşlarımız vardı. Onlar erkek olmanın avantajıyla gezip tozarken, kadınlar klasik rollerini devam ettiriyorlardı. Pek çoğumuzun maaşlarını kocalarımız yönetiyordu. Kendi aramızda şikayetlenirken, en azından bir kısmımız uyandık; 'Bu adamlar bizim arkadaşımızdı. Ne oldu da şimdi, başımıza hiyerarşik anlamda bir üst kesildiler?' diye sorgulamaya başladık. Bu durum, bu hiyerarşilere dayanak olarak kullanılan dinî malumatın sorgulanmasını da beraberinde getirdi.

BAŞKENT KADIN PLATFORMU

1994-95'te, Başkent Kadın Platformu'nun kuruluşu sırasında, Ankara'daki kadın gruplarıyla görüşmelerimiz oldu. Bu görüşmeler sırasında, 'Zaman' gazetesinde, Mualla Gülnaz, Halime Toros ve Yıldız Ramazanoğlu'nun, İslam'da kadın hakları ve bu hakların Müslüman erkekler tarafından yok sayılması üzerine, Ali Bulaç'la giriştikleri polemiklerden haberdar olduk. Dindar/entelektüel kadınlar, bizden önce, kendilerine dayatılan bu rolleri sorgulamaya başlamışlardı; biz biraz daha geç başladık bu işe. Tahmin edilebileceği gibi, bu da sancılı bir süreç oldu... Çünkü, sevmediğiniz insanlarla aynı ortamda yaşamak zorunda değilsinizdir; ilişkinizi koparıp atarsınız ya da onları dünyanızın dışına çıkarırsınız. Ama, sevdiğiniz insanlarla, babanızla, kocanızla, erkek çocuklarınızla, erkek kardeşinizle, annenizle veya cemaat içerisinde sevdiğiniz arkadaşlarınızla mücadele etmek çok zor, çok yıpratıcı bir süreç... Hepimiz, önce bunun zorluğunu yaşadık; 'sorumluluklarından kaçan

kadın' olarak yaftalandık... Bu anlamda, kadınlar da ataerkil söylemin üretimine katkıda bulunuyorlar; 'kötü kadın'ların kötülenmesi işine ortak olarak, buradan kendileri ve 'iyi'likleri adına bir rant devşirmeye uğraşıyorlar...

Özel hayatlarımızda kadın olmanın zorluklarını yaşarken, bir yandan da Başkent Kadın Platformu'nda faaliyet gösteriyorduk. Bu çalışmalarımız sırasında, Türkiye'deki diğer kadın örgütlerinin çalışmalarını takip etmeye başladık ve bazı ortak faaliyetlere katıldık. Bu arada, herhangi bir önyargı taşımamamıza rağmen, diğer kesimlerden pek çok kadının bize karşı, katı biçimde ön yargılı olduğunu açık biçimde gözlemledik. Bizimle bir arada, bir masa etrafında eşit konumda olmaktan hoşlanmıyorlardı.

Öğrencilik hayatımızdan alışık olduğumuzdan, bu tavırlara aldırmayarak işimize bakmaya çalışıyorduk biz; çünkü 'kadın gündemi'nin bizim için önemini fark etmiştik. Bu gündemi öğrenmeye, değerlendirmeye, 'bu gündemin neresinde, nasıl yer alabiliriz'i bulmaya çalışıyorduk. Bu amaçla pek çok toplantıya, gösteriye, yürüyüşe, eyleme katıldık. Bu tavrımız, hem bizler için, hem diğer kadın grupları için, hem de içinden çıktığımız çevre için, çok yeni ve neredeyse anlaşılmaz bir şeydi... Ankara'da yapılan büyük bir kadın yürüyüşünü hatırlıyorum; sivil polis kameralarının yakın ilgisine mazhar olmuştuk öncelikle. 'Hocaya, kocaya, paşaya boyun eğmeyeceğiz' sloganını atmamız da diğer kadınları şaşırtıyordu... Böyle bir yürüyüşe katılmak, bizim için yeni ve ilginç bir deneyim oluyordu...

"'Hocaya, kocaya, paşaya boyun eğmeyeceğiz' sloganını atmamız da diğer kadınları şaşırtıyordu... Böyle bir yürüyüşe katılmak, bizim için yeni ve ilginç bir deneyim oluyordu..."

1994'te başlayan bu süreç içinde, yurt içinde ve yurt dışında pek çok toplantıya katıldık. 'Kadın bakış açısı' diyebileceğimiz bir duyarlılık kazandık; içinde yaşadığımız sistemin ataerkil kodlarını okumayı öğrendik. Dilimiz, yaklaşımlarımız farklılaştı. Diğer kadın gruplarıyla ilişkilerimiz de, geçmişe göre daha

iyi bir hal aldı. Fakat, bizim gündemimizle, ülkemizdeki diğer dindar kadınların gündemi arasında hep bir mesafe ve yaklaşım farkı sabit kaldı... Platform olarak, dindar kadınların gündemlerini etkileme konusunda gayretlerimiz sürüyor. Bu arada, dindar kadınların gündeminde, feministçe olmasa da, 'kadın dayanışması' olarak nitelenebilecek çeşitli konular var. Bunların en önemlisi, başörtüsü yasakları... Bu yasakların kaldırılması ve dindar kadınların da eğitim görmesi, çalışması, kariyer sahibi olabilmesi mücadelesini, bütün dindar kadın kuruluşları sürdürüyorlar. Bunun dışında, kadınların yoksulluk problemini çözmek için çalışmalar yapan kuruluşlar var. Ayrıca, bu aralar özellikle zengin çevrelerde yaygınlaşan ikinci evlilikler konusunda, 'sosyal boykot' şeklinde uygulanan bir kadın dayanışmasından söz edebiliriz. Eskiden, kadınların boşanmayı talep eden taraf olmaları nadir rastlanan bir durumdu. Artık kadınlar, devam ettiremeyeceklerini düşündükleri bir evliliğe boşanma ile son verebiliyorlar; bu da kadınlardaki özgüven artışına işaret ediyor...

'VİTRİNE KONULAN KADINLAR'

90'lı yıllarda, ortamın görece demokratikleşmesiyle birlikte, müntesipleri ve destek verenleri epeyce artmış olan bazı cemaatler, kamusal alanda bir meşruiyet arayışına girdiler. Modern görüntüyü yakalayabilmek için, Türkiye'de çok alışılmış olduğu üzere, vitrine konulan kadınlardan yararlanma stratejisine yöneldiler... Fethullah Gülen grubu, Nevval Sevindi gibi kadınlarla görünmeye başladı örneğin. Refah Partisi'nde bile bu tür değişimler oldu... Bu politika değişikliği, kadınlar için ya da kadınlar yararına olmaktan çok, parti ya da cemaatin genel yararı adına ve kendi kadınlarının değersizleştirilmesi pahasına yapıldı. Bu tavır, modern kadına alternatif bir kimlik olarak kurgulanmış dindar kadın kimliğini boşluğa düşüren bir tavırdı aslında... Dindar kadınlar, ailelerinin, cemaatlerinin veya partilerinin çıkarlarını kendi çıkarlarından daha çok kollama söylemiyle motive edildiklerinden, hâlâ bu stratejinin hesabını sormuş değiller... Aksine, pek çok kadın 'vitrin kadınlara' benzeme, kıyafetlerini renklendirme ve modern çizgilere uydurma şeklinde farklılaşmaya başladı. Dolayısıyla, bu kesimlerin kadın politikalarındaki katı kabuller

etkisini ve zeminini yitirdi; hiç alışık olunmayan bir pragmatizme evrildi. Zamanla içselleşen bu gelişme, bir anlamda gizli taleplere cevap olarak olumlu bir işlev görüyorsa da, dindar grupların dışarıdan zorlama olmadan, kendi isteği ve öngörüsü ile bir değişim politikası üretme sıkıntısının da bir göstergesi... Bizim kesimdeki cemaatler için en büyük handikap budur zaten; hiç bir konuda, kendimiz ihtiyaç duyduğumuz için değişmiyoruz, hep başkalarının zorlamasıyla oluyor değişim...

> "Dindar kadınlar, ailelerinin, cemaatlerinin veya partilerinin çıkarlarını kendi çıkarlarından daha çok kollama söylemiyle motive edildiklerinden, hâlâ bu 'vitrin kadını' stratejisinin hesabını sormuş değiller..."

28 Şubat'tan sonra yaygınlaşan başörtüsü yasaklarıyla ilgili olarak geliştirilen tavırlarda da, sözünü ettiğim bu etkiyi görüyoruz. Bazı gruplar, kız öğrencilerin ve çalışan kadınların ne olursa olsun başlarını açarak devam etmelerini 'emrettiler'!.. Fakat bu emri veren merciler, o güne kadar dinî gerekçelerle, günah işlememek için başlarını örten bu kadınlara, 'açma emri'ni dayandırdıkları hiç bir dinsel argüman üretmediler. Bu kadınlar, dinsel açıdan kötü bir şey yaptıklarını düşüne düşüne, acılar içinde, günahkârlık psikolojisinin baskısı altında başlarını açarak çalışmayı, okumayı sürdürüyorlar... Bu uygulamanın yapıldığı cemaatte, benim görebildiğim kadarıyla, bu kadınların iç çelişkileri konusunda bir çıkış ya da bir rahatlatma mekanizması üreten yok; onları piyon gibi görüyorlar, istedikleri şeyi -gene dinsel argümanlarla- rahatlıkla dayatabileceklerini düşünüyorlar. Bu mevzuda konuştuğum bir kız öğrenci, "Biliyorum, ben cehennemliğim! Ama, biz kendimizi feda etmek zorundayız, arkadaşlarımızın rahat etmesi için!" demişti bana...

Bütün gelişmelere, gönüllü-gönülsüz değişimlere rağmen, dindar çevrelerde kadın sorunlarını tartışmak, bunlar üzerinde gerçekçi, uygulanabilir ve sürdürülebilir politikalar üretmek, hâlâ zor bir zanaat!.. İslam dininin geleneksel yorumları, kadın konusundaki hakim söylemi destekleyen, dolayısıyla yeni bir politika üretimini bizzat engelleyen bir muhteva arzediyor. Batıda üre-

tilen kadın politikaları da, dindar kesimlerin otomatikman karşı çıkmaya yönlendirildikleri, maksatlı çarpıtmalarla olumsuz propogandaya malzeme olarak kullanıldıkları için, çoğunlukla bir tehdit ve tehlike olarak algılanıyor. Bu alanla ilgilenen bizim gibi kadınları da pek hoş karşılamadıkları ortada... Fakat ben, şu sıralarda üniversitelerde okuyan yeni nesilden ümitliyim; bu gençlerin kendilerine gelip birey olduklarını, bir sürünün koyunları olmadıklarını fark ettiklerinde, iç dinamiklerden kaynaklanan bir kadın politikası üretmenin zemininde ortaya çıkabileceklerini düşünüyorum. Bu nesil okuyup yazar duruma geldiğinde, dindar çevrelerde kadın politikası adına daha çok şey duymaya başlayacağız sanırım...

Yıldız Ramazanoğlu: Hepimiz bu ülkede yaşıyoruz, aynı coğrafyayı paylaşıyoruz ve benzer deneyim alanlarından geçiyoruz. Zaten onun için buradayız; şu anda kendimi kız kardeşlerim arasında hissediyorum...

Annem başını örtmeyen bir kadındı; bizden bir kuşak evvel, bir Anadolu şehrinden Ankara'ya yerleşmişler. Biz Ankara'da büyüdük. Fazla dindar bir aile değildik. Belli bir Cumhuriyet eğitiminden geçmiş insanlardı annemle banam; başkente geldikten sonra, oranın hakim söylemine uyum sağlamış insanlardı. Fakat annemde muhafazakarlık izleri vardı; o zaman çok moda olduğu için, diz üstünde kısa etekler giyerdi, ama misafirliğe gittiğimiz zaman, diz örtüsü isterdi örneğin... Ben de o zamanın genç kızları nasıl giyiniyorsa öyle giyiniyor, nasıl davranıyorsa öyle davranıyordum...

'HASTA MISIN, BU GEÇİCİ BİRŞEY Mİ?..'

Üniversitede, eskrim kulübüne üyeydim; tiyatroyla da ilgileniyordum. Bir yandan da senaryo yazıyordum. Samimi arkadaşlarımla, Batı edebiyatının bütün baş yapıtlarını yutmuştuk. Marksist literatüre de odaklanmıştık. Sevdiğimiz şairler, yazarlar, düşünürler, hep Batılıydı... Ama, Piyer Loti, Lady Montegu gibi insanlardan bir iki çeviri de olmasa, kendi geçmişimizden iyice habersiz kalacaktık... Öğretmenlerimiz, cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrasını dinlemeye götürürdü bizi. Klasik müzik çok severim ben; ama, bizden

kaçırılan bir şeyler vardı sanki... Batılılaşma adına, türkülerden, Fatma Ali-ye'lerden, klasik İslam sanatlarından, örfümüzden, yönetsel deneyimlerimizden, tarihimizden mahrum bırakılmamız, çok sığ ve komikti doğrusu...

Hacettepe Üniversitesi'nden on kız bir araya geldik. Kendi değerlerimizi araştırmaya başlayınca, Kuran-ı Kerim'i de okuduk. Bu bizi oldukça etkiledi; anlamadığımız ya da bize ters gelen bir takım konularla karşılaşsak da, pozitivist ve rasyonalist bir bakış açısıyla sağlanamayacak yeni bir ışıkla karşılaştığımızı anladık orada... Bir yerde, aklın sınırlarıyla karşılaşmaktı bu... Bu noktadan itibaren de, bir takım açıklamalar istemeye devam ettik ve Kuran'ın içinde aradıklarımızı bulduk... İnsanlarla ilişkilerimizi en adil biçimde nasıl düzenleyeceğimizi, yaratıcı ile yaratılan arasındaki ahengin nasıl kurulacağı, bundan sonra yeryüzüne, everene nasıl bakacağımıza dair bakış açıları elde ettik...

"Başımı örttüm ve çevremdeki insanların bana karşı tutumları hemen değişti... 'Hasta mısın, bu geçici bir şey.mi?' diyen, bunu, bir çocukluk hastalığı gibi, iyileştirilmesi gereken bir davranış gibi gören insanlar oldu..."

Sonrasında, elde ettiğimiz bu bakış açısını daha ileri götürme sürecimiz başladı. Çünkü, tesettür ayetleriyle karşılaştığımızda ikinci bir şok yaşadık. Kuran'a iman etmiştik; ama, orada ortaya konan öğretiyi yerine getirmek, onun içinde yol almak, o kadar kolay bir şey değildi... 'Yeni kimliğimizi koyalım bakalım' dedik; üniversite açıldığında, değişik şehirlere dağılmış 10 kişi, örtülü şekilde gelecektik okula. Fakat, bunu çoğu ardaşım yapamamıştı; aileleri büyük tepki göstermişlerdi. Buna rağmen, ben başımı örttüm ve çevremdeki insanların bana karşı tutumları hemen değişti... Beni çok seven, asistan almak isteyen hocalarım çok tepki gösterdiler; 'hasta mısın, bu geçici bir şey mi?' diyen, bunu, bir çocukluk hastalığı gibi, iyileştirilmesi gereken bir davranış gibi gören insanlar oldu...

Bir sene zarfında, yavaş yavaş hepimiz başımızı örtük. Bundan sonra okumalarımızı yoğunlaştırdık. Okuduklarımızda, peygamberimizin çadırının yanına

çadır kuran, doğal bir şekilde itikafa giren, mescitlerde kalkıp çekinmeden konuşan, sosyal ibadetlere katılan hür ve pervasız kadın profili vardı hep. Biz de bu kadınlara özeniyorduk; tek başlarına kaldıklarında da var olabilen kadınlara... O dönemde, bir taraftan yeni bilgilerimizi geliştirmeye çalışıyorduk; bir taraftan da anonim kimliğimizin içinden tek ve bireysel var oluşumuzu kurmaya çalışıyorduk. Sonrasında, mevcut Müslüman kadın profiliyle karşılaştık; çevremizde İslam adına başka bir şey yaşanıyordu. İslam adına ortaya konan pratikler, kadınlar açısından çok kısıtlayıcıydı...

"Okuduklarımızda, peygamberimizin çadırının yanına çadır kuran, doğal bir şekilde itikafa giren, mescitlerde kalkıp çekinmeden konuşan, sosyal ibadetlere katılan hür ve pervasız kadın profili vardı hep. Biz de bu kadınlara özeniyorduk; tek başlarına kaldıklarında da var olabilen kadınlara..."

Bu noktada, derin bir sorgulama surecine girdik. Sonra, kadını, cinsiyeti, cinsler arasındaki ilişkileri, cins kavramını analiz eden, mevcut düşünceleri yapı bozumuna uğratıp statükoyu yerden yere vuran 'feminist' söylemle karşılaştık; bu enteresan bir tecrübe oldu bizim için. Kendimizi bu feminist aynada görme imkânı bulduk. Burada, kadın üzerine çok ciddi bir düşünce birikimi vardı. Bu birikime eğildikten sonra, feminizmin de zaaflarını fark etmeye başladık; feminizmin, pratikte, ne kadar elitist, üstenci olduğunu gördük. Ve bu yaklaşım da ferahlatmadı bizi açıkçası...

"BATILI KADINI SORGULUYORUZ"

Müslüman kadınlar olarak, pek çoğumuz, ilginç bir noktada bulunuyoruz aslında. Bir yandan, var oluşumuzu dinî referans alarak kurmak istiyoruz; ama diğer yandan, bu konudaki feminist birikimi sorguluyoruz. Dolayısıyla, cumhuriyetin kuruluşundan önce ve sonra, form olarak bize dayatılan 'Batılı kadın profili'ni tartışmaya açmış oluyoruz...

İnsan olarak, kadın olarak, benzer deneyimlerden ve tecrübelerden geçtiğimiz için, kesişme noktalarımız çok fazla. Türkiye'de yaşıyoruz, aynı dili konuşuyoruz ve üzerimizdeki baskılar hep belirli kaynaklardan geliyor; ama bu, kendimizi 'feminist' olarak tanımlayacağımız anlamına gelmiyor... Biz, hiçbir zaman matematiksel bir eşitliğe inanmadık; çünkü, hiç bir canlı birbirine eşit yaratılmadığı gibi, hiçbir kadın birbirine eş yaratılmamıştır. Dolayısıyla biz, matematiksel bir eşitlikten değil, dinamik bir eşitlikten yanayız. Yani, farklılıkların gözetildiği ve zenginlik olarak kabul edilip karşılıklı zenginleşme süreci içinde değerlendirildiği bir ortak paydadan yanayız, erkeklerle kadınlar arasında... Çünkü biz, Müslüman dindar kadınlar olarak, düşüncelerimizi, bir kadın-erkek karşıtlığı üzerine değil, hak, adalet ve zulüm kavramları üzerine kuruyoruz. Bizim temel karşıtlarımız ve temel çelişkimiz, adalet ve zulüm çelişkisi...

"Biz, Müslüman dindar kadınlar olarak, düşüncelerimizi, bir kadın-erkek karşıtlığı üzerine değil, hak, adalet ve zulüm kavramları üzerine kuruyoruz."

Bu açıdan baktığımızda, 'savaşı hep erkekler yapıyor' diyemeyiz. Savaşmak için, bir başka halkın toprağına gelen, bu halkı esir almaya, sindirmeye, mahvetmeye çalışan bu insanları, birer kahraman gibi kim yolcu eti?.. Bütün zalim adamlar, akşamları kimin kollarına koşuyor?.. Bu noktada, daha çok "insan" üzerinden yürümek zorundayız. Türkiye'de herkes, ekonomik, sosyal, siyasal baskıların altında eziliyor. Dindar kadınlar, erkeklerimizden çok ezildi. Ama Kürt halkı, kadınıyla erkeğiyle çok daha fazla ezildi örneğin. Bu noktada, bazı önceliklerden ve bir 'ezilme hiyerarşisi'nden de söz edebiliriz...

Kadınların çok daha büyük haksızlıklara uğradıklarını, toplumsal hiyerarşide çok daha altta tutulmaya çalışıldıklarını inkar etmiyorum elbette; ama, çözüm noktasında, vicdan sahibi, eşitliğe, adalete, kadın ve erkeğin hür ve özgür yaratılışına inanan erkekler de hesaba katılmalı... Ben bu konuda, Hidayet'ten daha iyimserim; sabırla yüzlerce, binlerce erkeğin dönüşebileceğini düşünüyorum. Ama sorunumuz, daha çok 'jakoben' sistemle... Farklı yaşam biçimlerini anlamadan mahkum etmek, herkese tek tip mutluluk anlayışını dayatmak, zihni açık aydınlara yakışan bir şey değil...

Geriye baktığımız zaman, çok şeyin değiştiğini görüyoruz. Çok büyük baskılara maruz kaldık; fakat, hiç önemi yok bütün bunların... İslamı yanlış pratiklerden arındırmak için, incelikli ve sabırlı mücadeleler yürüttük...

Katılımcı (Melek): *Kendimi, "ikinci dalga" feminizm geleneğine ait hisseden biriyim ben. Feminizmin elitist, erkekleri taklit eden tarafları bulunduğunu biz de çok tartıştık... Feministler için böyle şeyler söylenir; ama, dünyadaki bütün kurtuluş hareketleri, aslında elitist yerlerden başlıyor, bir grup elit tarafından başlatılıyor ve sonra yaygınlaşıyor... Feminizme yönelttiğiniz eleştirilerde de bir ötekileştirme gözlemliyorum. Neden bu kadar homojen algılıyorsunuz feminizmi?*

Yıldız Ramazanoğlu: Burada, ötekileştirmekten çok 'karşılaştırmak' söz konusu aslında... Rosa Luxembourg, çok önemli bir şahsiyet örneğin; 'o, Batı'da manifestoyu yazarken, bizde kadınlar ne yapıyordu' diye baktığımda, Halide Edip'le karşılaşıyorum... Halide Edip'i, Rosa Luxembourg'tan daha aşağı görmüyorum; yani, karşılıklı bir mütekabiliyet içinde bir üretim gerçekleşiyor... Benim için her ikisi de değerli; her ikisini de benzer ve eşit algılıyorum. Fakat, feminist hareketin geldiği noktayı da iyi değerlendirmek gerekiyor. 'İkinci dalga'da çok büyük handikaplar yaşandığı için, 'üçüncü dalga'ya geçildi; bunu kabul etmek durumundayız...

"Feminist hareketi hâlâ çok tek-tipçi ve 'yukarıdan' buluyorum. 'Ortadoğu'da biz ne yaşıyoruz'un farkına varmadan, bir İngiliz ya da Fransız kadının yaşadığı bir takım sorunlara eklenmemiz beklendi bizden...

Ben, feminist hareketi hâlâ çok tek-tipçi ve 'yukarıdan' buluyorum. 'Ortadoğu'da biz ne yaşıyoruz'un farkına varmadan, bir İngiliz ya da Fransız kadının yaşadığı bir takım sorunlara eklenmemiz beklendi bizden örneğin. Ama ben, o sorunları yaşamıyordum; cinsel özgürlükle ilgili sorunlarımın çok ötesinde, var olma, fiziki varlığımı muhafaza etme sorunum vardı benim... Toplumsal katmanlar içinde hiyerarşik dengeler gözetilmeden, İstanbul'da yaşayan bir

avuç kadının önerdiği bir takım değişmeler neye yarayacak?.. Kadınların, ortak talebi oluşturulmalı ki, arz bu taleple örtüşsün ve dengelensin... Bir kanun maddesi hazırlandı; kadın, kocasından izin almaksızın çalışabilecek. Bu çok güzel bir hukukî düzenleme; ama, kadın bunu yaparsa, belki de evliliği sona erecek... Reformlar, toplumsal alt yapıları hazırlandıktan sonra gerçekleştirilmeli, diye düşünüyorum. Bu gibi noktalarda, feminizmi elitist buluyorum; 'yukarıdan' geliyor bir çok şey, o yüzden de oturmuyor...

Katılımcı: *'Müslüman kadınlar' dediğinizde, dinsel olarak, karşınızdaki kadını ötekileştirmiş olmuyor musunuz? Yani biz, gayrimüslim ya da 'Müslüman olamayan' mı oluyoruz?*

Yıldız Ramazanoğlu: Türkiye'de, 1970'lerden sonra, Ali Şeriati gibi yazarların yazdıklarıyla, insanları din itaatlerine göre kategorize etme süreci başladı. O dönemde bazı insanlar, kendilerine Müslüman deseler bile, dinin bazı kurallarına riayet etmediklerinden, daha dindar insanların gözünde 'Müslüman olamamışlar'dır. Bir dönem, biz de bu hatayı yaptık; fakat, grupların, insanların içe kapanmalarına neden olan düzenlemeler yapmanın ne kadar kötü olduğunu gördük ve içe kapalı bir grup olmadık... Biz kendimize 'Müslüman' demekten çok erken bir dönemde vazgeçtik; sadece 'dindar' diyoruz. Kendisini Müslüman kabul eden herkes, benim kriterlerime uymasa da, Müslüman'dır, dindardır...

"Ben kendi adıma, 'Müslüman'ım diye geçinen, başı seccadeden kalkmayan pek çok eylemsiz/duyarsız Müslüman'a, beraber eylem yaptığım feminist, anarşist kadınların hepsini tercih ediyorum; çünkü erdemli, kalbi açılmış, merhametli insanlar onlar..."

Hidayet Şefkatli Tuksal: Bu 'ötekileştirme' kavramı, bize çok yabancı geliyor aslında. Çünkü olay, bir sıfatlar meselesi; 'ben bir Müslüman'ım' deme meselesi değil... Ortada bir takım sıfatlar, erdemler var; bunlara kim sahipse, Allah onları iyi bir statüye getiriyor. Dolayısıyla, aramızda herhangi bir hiyerar-

şi de oluşamaz; dinimizdeki tek üstünlük, 'faziletli' olmaktır... Ben kendi adıma, 'Müslüman'ım diye geçinen, başı seccadeden kalkmayan pek çok eylemsiz/duyarsız Müslüman'a, beraber eylem yaptığım feminist, anarşist kadınların hepsini tercih ediyorum; çünkü erdemli, kalbi açılmış, merhametli insanlar onlar... Karmaşık bir süreçten geçiyoruz; ama ortak paydalarımız var ve 'ötekileştirme'yi kabul etmiyoruz...

***Katılımcı:** Müslüman dünyasında, bir İslamî kadın hareketi tarzından söz edebilir miyiz? Bu anlamda, sizin oluşturduğunuz ekolün bir farklılığı olduğunu düşünüyor musunuz?*

Hidayet Şefkatli Tuksal: Kendilerine biçilmiş rolleri sorgulama anlamında, Osmanlı dönemindeki kadın hareketi de benzer sancıları çekmişti. Bu anlamda, özel değiliz; ama, Türkiye çerçevesinde ayrı bir yerimiz olduğu söylenebilir. Bunun da belli sebepleri var; bizler hiçbir cemaate kapılanmadık örneğin. Bir cemaate girmeyi, o emir-komuta-itaat zinciri içinde olmayı kabullenemediğimiz için bağımsız kaldık... 'Başkent Kadın Platformu'nda çalışyoruz şu anda. Kadın hareketi anlamında bilinç kazandık; her grupla diyalogda bulunuyoruz. Bunun bizi geliştirdiğini düşünüyorum...

***Katılımcı:** Ben, İslam'a ve Müslümanlığa sizin gibi bakabileceğimi sanmıyorum. Çok bilgili değilim ama, Kuran'ı iki kere okudum. Bana yeterli açıklamalar getirmedi; bu açıdan empati kurmak daha zor...*

Yıldız Ramazanoğlu: Tabii, olabilir... Ama biz de böyle düşünüyoruz; böyle bir zihnî altyapımız var... Bunun ortaya konmasının da önemli olduğunu düşünüyorum ben; çünkü, beraber eylem yaptığımız gruplarda, bazen sadece 'başörtülü kadınlar'a indirgeniyoruz...

Hiç birimiz birbirimizi değiştirmeye çalışmadan, ortak sorunlara ortak çözümler üretme noktasında bir araya gelmenin önemli olduğunu düşünüyorum ben. Ama konuşmak da önemli. Katılmadığımız düşünceleri bile araştırmak, okumak, anlamaya çalışmak konusunda bir çabamız var. Ayrıca, insanları anlamaya çalışmanın, insanı olgunlaştırıcı bir yönü olduğuna inanıyoruz.

Bu bakımdan, çok okuyoruz sizlerin ortaya koyduklarınızı. İnsanların en temel varoluşsal sorularına farklı cevaplar verdiniz; dolayısıyla, bu noktada çok temel bir ayrım içinde olduğumuz bir gerçek. Ama, aynı dünyayı, ülkeyi, dili, tarihi paylaşmamız, bizi bir araya gelmeye zorluyor...

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE MOR ÇATI DENEYİMİ

FİLİZ KERESTECİOĞLU:1961, Gölcük doğumlu. Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 2000 doğumlu bir çocuğu var; adı Çınar Erek...Yazıları 'Feminist' (1987), 'Bilim ve Ütopya' (1992), 'Pazartesi' (1990-1996) ve 'Güncel Hukuk' (2004) dergilerinde yayınlandı. 'Mor Çatı', 'Kadın Kültürü ve İletişim Vakfı' ve 'İstanbul Barosu Kadın Haklarını Uygulama Merkezi'nde çalışmalar yürüttü... Halen 'İstanbul Barosu Kadın Haklarını Uygulama Merkezi' üyesi ve avukatlık yapıyor; 'Güncel Hukuk Dergisi'nde yazı işleri müdürü olarak çalışıyor... Katıldığı ilk kadın eylemi, 1987'deki 'Dayağa Karşı Yürüyüş'. Bu yürüyüşün yanı sıra, TCK 438. Madde'ye yönelik eylemler, aile kurumuna karşı boşanma eylemi ve tek tek kadınların hayatlarını değiştirme mücadeleleri, onu çok etkiliyor. Kadın olmanın en sevdiği yanı ise, hakkaniyet duygusuna ve mücadele gücüne daha fazla sahip olabilmek...

BİRSEN KAŞKER: 1947 doğumlu. İlkokuldan sonra eğitimine devam etmedi. Tekstil, muhasebe gibi çeşitli iş kollarında çalıştı. Kadın kurtuluş hareketiyle tanışmasının ardından Mor Çatı'nın kuruluşunda bulundu. Başlangıcından beri Mor Çatı'da gönüllü olarak çalışıyor. Kadın hareketi içerisindeki deneyimlerini Mor Çatı yayınları aracılığıyla başka kadınlarla paylaşıyor. Bütün kadın eylemlerinde, hayatın her alanında kadınlar lehine gelişen her kazanımda çok heycenlanıyor. Bir kızı, bir oğlu olan Kaşker, kadın olduğunun bilincini taşımaktan ve bunu başka kadınlarla paylaşmaktan büyük mutluluk duyuyor. Ona göre kadın olmanın en güzel yanı bu şekilde yaşanmakta.

Feminist Dergisi'nden alınmıştır.

Filiz Kerestecioğlu: 1987'den beri serbest avukatlık yapıyorum. Kadına yönelik şiddete karşı çeşitli oluşumların içerisinde yer aldım. Üstlendiğim davalar da genellikle, şiddet gören kadınlarla ilgili boşanma, taciz, tecavüz gibi davalar oldu. Mesleki hayatımla mücadele, paralellik göstererek gidiyor...

Çok büyük heyecanlar duyduğumuz 1987 yılına geri dönmek ve 'Dayağa Karşı Kampanya'yı anlatmak istiyorum sizlere öncelikle... Bu konudaki ilk toplantıları, İstanbul'da, Bilsak'ta yapmaya başladık. Burada farklı gruplardan kadınlar vardı. Henüz 'Feminist' ve 'Kaktüs' dergileri yayınlanmamış, 'Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği' kurulmamıştı. Fakat tüm bu gruplar, kendi aralarında sıcak temas halindeydiler. Bilsak'taki bu toplantılar sırasında bir yürüyüş fikri çıktı ortaya; 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'nın ilk sokak eylemi...

'MEŞHUR HAKİM' VE 'TARİHİ' KARARI

Bir gazetede, Eskişehirli sekiz avukat kadının, Çankırı Asliye Hukuk Hakimi Mustafa Durmuş'u protesto ettiğini okuduk; 'Kadının sırtını sopasız bırakmamak gerek sözü mahkemelik oldu' gibi bir başlığı vardı haberin; ama, içeriği çok net değildi. Sonra ben, Ankara Barosu dergisinin 'İlginç Kararlar' köşesinde, bu mahkemenin kararını buldum. 'Küze susuz, ev sözsüz olmaz', 'karının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamak' gibi atasözleri, gerçekten, bir mahkeme kararında gerekçe olarak yazılabilmişti...

"'Küze susuz, ev sözsüz olmaz', 'karının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamak' gibi atasözleri, gerçekten, bir mahkeme kararında gerekçe olarak yazılabilmişti. Bütün bir kadın cinsinin aşağılanması ve dayağın meşrulaştırılması söz konusuydu burada..."

Bir boşanma davasının kararında, bütün bir kadın cinsinin aşağılanması ve dayağın meşrulaştırılması söz konusuydu. Biz de Eskişehir'deki avukat kadınla-

rın çıkardığı sesi devam ettirmeye ve bu konuda bir şeyler yapmaya karar verdik.

Aslında o dönemde feminizm tartışmaları oluyordu; fakat bunlar tabii, işin çok başıydı. Şirin Tekeli'nin bir sözü vardır, "Ben mahcup feministim" diye... Kendine 'feminist' diyen, bunu yüksek sesle söyleyen ilk kadınlardan biridir Şirin... O kadar kolay değildi o dönemde 'feministim' demek. Bu, 'sadece cinsel özgürlük için mücadele ediyorsunuz' şeklinde algılanabiliyordu. Ya da 'neden işkenceye karşı yürümüyorsunuz?' gibi sözler işitebiliyorduk; sanki biri diğerinin önünü kesermiş gibi... 'Kadın-erkek yoktur, insan vardır' da çok fazla söylenen bir şeydi; basından da çok tepki geliyordu ayrıca... Gerçekten de feminist söz, hatta yalnızca kadınlara ilişkin söz söylemenin kabul görmediği zamanlardı. O dönemde böyle bir mahkeme kararıyla karşılaşmak, bir bakıma iyi oldu bizim için. Çünkü şiddet, farklı yerlerde uygulana geldiğini bildiğimiz bir şeydi; fakat evlerde uygulanan şiddet, yüksek sesle ifade edilmemişti. Özel alan sayıldığı için, kabul görmüyordu ifade edilmesi...

Böyle bir ortamda, bu kararla karşılaşıp bunun üstüne gitmek, gerçekten önemli bir çıkış noktasıydı. 'Bu karar bütün kadınları ilgilendiriyor ve biz de tarafız' diyerek, sembolik bir manevi tazminat davası açmaya karar verdik. Sultanahmet Adliyesi'nde toplandık ve bunu bir eylemlilik halinde yaptık. Ama davamız, taraf olmadığımız gerekçesiyle reddedildi. Sonra da işte bu yürüyüş fikri çıktı ortaya...

"'Kadın-erkek yoktur, insan vardır' da çok fazla söylenen bir şeydi; basından da çok tepki geliyordu ayrıca... Gerçekten de feminist söz, hatta yalnızca kadınlara ilişkin söz söylemenin kabul görmediği zamanlardı."

12 Eylül'den sonra hiçbir sokak eylemi, yasal izin alınarak yapılamamıştı. Bunlar çok heyecanlı toplantılardı; çünkü kadınlar ilk kez kendileri için yürüyeceklerdi... Yürüyüşün tertip komitesi sorumlusu bendim. Bu sayede, bu tür eylemlerdeki bütün yol yordamı öğrenmiş olduk. Emniyette karşılaştığı-

mız durumlar da ilginçti; çünkü bizi nereye koyacaklarını bilemiyorlardı... Bir polis, 'Ne yürüyüşü? "diye sorunca, 'Dayağa karşı, şiddete karşı yürüyüş' dedim ben. 'Dayak' deyince hemen irkilip 'Ne şiddeti, ne dayağı?' diye sordu. Arkadaşlar 'Koca dayağı' deyince biraz rahatladı; ama gene de laf yetiştirmekten geri kalmadı. "Dayak mı yiyormuş kadınlar, canım bunlar da olur" gibi sözlerle müdürün odasına gittik. Orada da karşılaştığımız muamele ilginçti. Sonra izinler alındı, sloganları tespit etmeye başladık. "Dayağa Hayır, Dayağa Ceza, Kadınlar Vardır, Dayağın Çıktığı Cenneti İstemiyoruz, Yeter Söz Kadınların, Sırtımızda Sopa İstemiyoruz, Dayak Aileden Çıkmadır, Haklı Dayak Yoktur, Utanma Şikayet Et, Dayak Meşru Olamaz, Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya, Gelecek Kadındır" gibi sloganlar tespit ettik...

'KADINLAR VARDIR!'

'Dayak Aileden Çıkmadır' sloganıyla ilgili olarak, Stella'nın (Ovadia) güzel bir yazısı vardı, 'Feminist' dergisinde. Biz şiddete karşı yürümüştük; ama, bunun arkasında yatan şey neydi?.. Şöyle yazmıştı Stella: "Dayak, toplumun cinslere bölünmüş yapısının bir belirtisi gibi ele alınmalı. Dayak, toplumun başka kurumları için ne anlatıyorsa, aile için de onu anlatıyor. Aile hiyerarşik bir yapılanmadır. Kadınlar üstünde hak ve söz sahibi olan babalar ve kocalar, kayınpeder, kayınvalide, ağabey, nişanlı, sevgili gibi, aynı konumdaki kimseler dahil, kadınları dayakla eğitiyor, dayakla cezalandırıyor. Aile, egemenlik ilişkisi içeren bir kurum ve bu kurumda ezilen yerde olanlar, kadınlar ve çocuklar. Şu anlamlı ayrıntıyı da unutmayalım. Kadınlar yetişkin yaşta, çocukken yediklerinden daha çok dayak yiyebiliyor..."

Bu arada, 'her erkeğin karısını dövmediği, kırsal kesimde ya da gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların daha çok dövüldüğü' gibi yanılsamalar, o dönemde çok fazla dile getiriliyordu; Stella, buna da vurgu yapmış: "Her erkek karısını dövmüyorsa, bu, karısından istediğini başka yollarla alabildiği içindir. Nasıl ki, eskiden kara derilileri çalıştırmak için dövmek gerekirken, bugün mülksüz bırakmak yetiyorsa, aynı şekilde erkeklerin kadınları dövmekten vazgeçmeleri için onları eğitmenin yettiğini ileri sürmek, ezilenlerin kara de-

rili olsun, mülksüz olsun, mücadele etmeden hak elde edebileceklerini düşlemeye benzer. Kadınlara karşı gündelik şiddet, kadınları kadın yerinde tutmaya, yani cinsiyet egemenliğini sürdürmeye yarıyor. Bu yüzden de Dayağa Karşı Dayanışmaya çağrısı, cinsiyetsiz toplum için mücadele çağrısının ilk adımı sadece. Mücadelenin kadınlar tarafından yürütüleceğini, hedefin kadınlar üstündeki tüm baskı ve yaptırımları kaldırmak olduğunu hatırlatan bir çağrı..."

"O güne kadar hiç beste yapmamıştım; ama bir gece, gerçekten çok heyecanlandım... Önce sözleri geldi galiba, o gece sabaha kadar uyuyamadım; sonuçta, sözleri ve müziğiyle 'Kadınlar Vardır' çıktı ortaya..."

'Dayak Aileden Çıkmadır' gibi, 'Kadınlar Vardır' sloganına da değinmek isterim burada. Bu, yürüyüş toplantıları sırasında, benim heyecanla yaptığım bir şarkı oldu aynı zamanda... O güne kadar hiç beste yapmamıştım; ama bir gece, gerçekten çok heyecanlandım. Önce sözleri geldi galiba, hani denir ya, ilham gelir gece yarısı... O gece sabaha kadar uyuyamadım; sonuçta sözleri ve müziğiyle, bu şarkı çıktı ortaya. Sabahleyin, çocukluk arkadaşım İdil'e okudum ilk defa; inanamadı, 'nasıl yaptın, nasıl oldu?' diye sordu. "Olabiliyor gerçekten, hissediyorsun, çok heyecanlanıyorsun, sonra lay lay lom diye söylüyorsun' dedim ona... Daha sonra İdil de, 'İsyanı var bizde haksız yüzyılların' diye başka bir şarkı yaptı. Benim yaptığım başka şarkılar da oldu sonraki yıllarda; ama 'Kadınlar Vardır', bütün yürüyüşlerde söylenerek bugüne kadar geldi. O yürüyüşün hediyesidir aslında 'Kadınlar Vardır'

'BU SAATTE SOKAKTA NE GEZİYORSUNUZ?..'

Yürüyüşten önceki geceye dair de anlatılması gereken bir şey var... O güne kadar görülmemiş renklilikte, dallı güllü, çiçekli pankartlar hazırladık. Herkes, yaratıcılığını ortaya koyup kendine göre bir şeyler yapmaya çalıştı. 'Feminist' dergisindeki kadınlar olarak, Kadıköy'de, bir arkadaşın evinde top-

lanmıştık. Gece 03.00 gibi işimiz bitti, çıktık. İdil, dergideki diğer Filiz ve ben, evlerimize doğru gidiyorduk ki, polis çevirdi sokakta... Önce kimliklerimize baktı. Bende avukat, Filiz'de öğretmen, İdil'de de öğrenci kimliği vardı. "Okumuş yazmış kadınlarsınız, bu saatte sokakta ne geziyorsunuz" dedi bize... Orada, bu yürüyüşü yapmanın ne kadar anlamlı olduğunu bir kez daha anladım. Pek de tartışamadık; ama sonra çok güldük. Ertesi gün böyle bir yürüyüş yapacağız; ama geceleyin bize, 'bu saatte niye sokakta dolaşıyorsunuz' diye hesap sorulabiliyor...

Ertesi sabah, Yoğurtçu Parkı'na geldiğimizde, parkın içerisi hınca hınç polis doluydu. Polislerle konuşup ikna etmeye çalıştık; 'Burada durursanız kadınlar buraya gelmez ve girmez. Hiç olmazsa, kadın polisler dursun bir kenarda' dedik. Parkın dışına çıktılar; ama gerçekten çok büyük bir ekip olarak gelmişlerdi... Sonra yavaş yavaş kadınlar gelmeye başladı. Bu konuda da rivayetler muhtelif; bin diyen var, 2 bin diyen var, ama 2 bini aştığını sanmıyorum ben. Ama, bin de olsa, 500 de olsa çok önemli bir rakamdı...

"Gördüğüm, yaşadığım en heyecanlı, en coşkulu, en farklı yürüyüşlerden biriydi bu. Megafondan 'yürüyüşe geçelim' sözünü söylediğim anı çok iyi hatırlıyorum; 'ben bunu söyleyemeyeceğim ve düşeceğim' demiştim!"

Çok farklı kesimlerden kadınlar vardı; gördüğüm, yaşadığım en heyecanlı, en coşkulu, en farklı yürüyüşlerden biriydi. O yürüyüş güzergâhı da çok güzeldi; bu yüzden, kaldırdılar zaten o güzergâhı... Coşkuluyduk; ilk kez kadınlar kendileri için yürümüşlerdi. Şirin Tekeli, Ayşe Düzkan ve Banu Paker konuşmacıydılar. Ben de megafon elimde, sloganları ve şarkıyı söyletiyordum. 'Kadınlar Vardır' orada öğrenildi, hep birlikte söylendi. Megafondan 'yürüyüşe geçelim' sözünü söylediğim anı çok iyi hatırlıyorum; 'herhalde ben bunu söyleyemeyeceğim ve düşeceğim' demiştim! Heyecanımı dışa vurmuyormuşum ama bacaklarım tir tir titremişti... Sonunda çıktık, yürüdük ve yürüyüş bu şekilde sonlandı...

Yürüyüşün arkasından, bunu devam ettirmek gerektiğini düşündük, zaten bu bir kampanyaydı. Edirnekapı Kariye Müzesi'nde bir kadın şenliği yaptık. İlk yürüyüşte, belki de hayatlarında ilk defa sessiz olarak yürüyen erkekler vardı orada. Çocukları omuzlarına almış, çok küçük bir grup olarak oradaydılar. Ben bunun da anlamlı olduğunu düşünüyorum... Bu şenlikten elde ettiğimiz gelirle, 'Bağır Herkes Duysun' kitabını yayınladık. Bu kitap, durumun hiç de öyle 'Sizler şiddet görmüyorsunuz, aslında gecekonduda şiddet görüyorlar' şeklinde olmadığını gösterdi herkese; çünkü bizlerin içinden şiddet gören kadınların tanıklıkları da yer aldı burada... Sonra, 1989'da, 'Şimdi Sığınak İçin' diye bir broşür yayınladık. Kampanyanın öyküsünü içeren, bir kadın sığınağının nasıl olması gerektiğini anlattığımız, Zürich ve Stockholm'deki kadınlar evinin deneyimlerinin aktarıldığı bir kitapçıktı bu...

MOR ÇATI VE SONRASI...

O sırada, başka ilginç gelişmeler de oluyordu. 1990'da, 'Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kurulmasından sonra, Mor Çatı'da, hukukî ve psikolojik danışmanlık başvuruları almaya başlamıştık. Benim davasını üstlendiğim bir kadın için bir psikiyatrist tanık olabiliyordu; çünkü, o da psikolojik destek veriyordu ve kadının durumunu biliyordu. Bir başka avukat arkadaş, Kadın Kültür Evi'nden Selma Atabek de Bakırköy'de yürüttüğüm bir davada tanık olmuştu. Karşı tarafın avukatı, "Bunlar tuhaf şeyler yapıyorlar, feministler, aileyi bölmeye, yuvayı yıkmaya çalışıyorlar" diye müvekkilini savunurken, hakim de "Ben de okuyorum gazetelerden güzel şeyler yapıyorlar" demişti. Bazen, böyle davalarda çok olumlu dayanışmalarımız oluyordu...

> "Kadınlar çoğu zaman, gidecek yerleri olmadığı için, ekonomik nedenlerle şiddete katlanmak zorunda kalıyorlar. Şimdi, sığınak zamanı Türkiye'de, sığınaklar yaygınlaşmalı..."

Bu hukukî danışmanlığı geliştirme süreci de devam etti aslında. İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi'ni kurduk. Mor Çatı'nın da kurucularından biriyim ben; üç-dört avukat, gerçekten çok fazla yük almak zorun-

da kalıyorduk. Çünkü, her hukukî başvuru bize yönlendiriliyordu; gönüllülükle üstesinden gelinebilecek bir şey değildi... Ama şimdi, İstanbul Barosu'nda meslek içi eğitimden geçmiş 300 avukat var. Kadın Hakları Merkezi olarak, 4 yılda 30 bin telefon başvurusuna cevap verdik, 2 bin kadar yüz yüze görüşme yaptık ve dava üstlendik. Artık, kadınların hukukî yardım talepleri olduğunda, Mor Çatı da Kadın Hakları Merkezi'ne yönlendiriyor...

'4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun' örneğin, bu kampanyadan beri süregelen mücadelenin bir sonucudur. Şiddet uygulayan kişinin evden uzaklaştırılmasını sağlayan bir kanun bu. Kadınlar çoğu zaman, gidecek yerleri olmadığı için, ekonomik nedenlerle şiddete katlanmak zorunda kalıyorlar. Bu, biraz bu duruma ilişkin tedbirler getiren bir kanun. Ama bunun ötesinde olması gereken en önemli şey, sığınakların açılmasıdır... Kanun erkeği evden uzaklaştırıyor; ama, mali gücü olmayan, üst katta kayınpederi, yan dairede kayınbiraderleri oturan birçok kadın, o evde nasıl güvenli kalabilir? Şimdi, sığınak zamanı Türkiye'de, sığınaklar yaygınlaşmalı...

Katılımcı: *Televizyonda izledim; bir kadın ünlü bir türkücünün tecavüzüne uğramış, fakat adını söylemiyor. Bir söyleşide ağzından çıkmış; ama pişman söylediği için. Çok üzülüyor ve çok utanıyor; oysa utanması gereken o değil... 'Bağır Herkes Duysun', ulaşmamış pek çok kadına sanırım... Kadını o duygudan kurtarmak isterdim; o adamın adını söylemedi, söylemeyecek...*

Filiz Kerestecioğlu: Tabii o yıllardaki hareketlilik ve canlılık bugün yok. Ama bugün, kurumlar, kurumsallaşmalar sonrasında gelişen bir şey var feminizm adına. Bugün, söylenenler çok fazla yere ulaşıyor. Tabii ki daha fazla üstüne gitmek gerekiyor. Bugün, artık biraz da projelerden, 'proje feminizmi'nden uzaklaşıp sokağa doğru yönelmek gerekiyor, diye düşünüyorum.

Katılımcı: *Pek çok alanda, 1 Mayıs'larda, sendikalarda, partilerde, sivil toplum örgütlerinde, insan hakları mücadelesinde, sol dünyadaki erkeklerle birlikteyiz. Bu, kadını alt üst edebiliyor, yoruyor; bugün kadınların büyük bir bölümü gerçekten çok incinmiş, yaralanmış durumda... Feminizm, şimdilerde neden hareketli ve heyecanlı değil?*

Filiz Kerestecioğlu: Bu durumun temelinde yalnızca erkekler yer almıyor; kadınların da payı var... Kadınlar arası dayanışmanın o kadar güçlü olamaması da bunun bir nedenidir. Dayanışmaya da önem vermek durumundayız. Farklı kadınların farklı feminizmleri, farklı yaklaşımları olabilir.

Ya da siz, bir şeyin daha erken farkına varmış olabilirsiniz; ama bu size yalnızca tecrübe ve daha fazla bilgi kazandırmalı, hırs ve aşağılama duygusu getirmemeli... 'Hâlâ bu sorulara cevap vermek zorunda mıyız?' gibi yaklaşımlar da, kadınları kaçıran etkenlerden biri oldu. Kadın dayanışması, özgürlüğü, kurtuluşu, bilinç yükseltme grupları derken, feminizmden daha farklı yaklaşımlar bekliyorsunuz... Ben, sığınağa kadar getirdim yaşananları; sonrasını Birsen aktaracak sizlere...

Birsen Kaşker: Ben, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı gönüllüsüyüm. 'Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı', bir grup kadın tarafından kuruldu; ancak, bu projede yüzlerce kadının emeği ve enerjisi var. Kadın hareketinin sonucunda oluşmuş bir projedir Mor Çatı; dolayısıyla bütün kadınlara ait olmalı ve övünç duyulmalıdır...

Sığınağa geçmeden önce, o döneme kadar olan öznel tarihimi kısaca paylaşmak isterim sizinle... Kızım üniversiteye gidiyordu; 12 Eylül'ün ardından yaratılan 'üstü açık hapishanelerde' yaşıyorduk. Sol gelenekten gelen ve aile içinde hayat mücadelesini sürdüren bir kadın olarak, bunaldığım bir dönem yaşıyor, ne yapacağımı bilemiyordum. Her şey baskı altındaydı, özgürlükler kısıtlanmıştı... Sonra, kadınlar alanlara çıktılar. Bunlara bayağı yabancıydım; çünkü, kadın olarak değil de insan olarak bakıyordum, hiç farkında değildim...

Birgün, kızım eve bir 'Kaktüs' dergisi getirdi; kadınlarla ilgili bir seminer çalışması yapıyordu üniversitede. Ben de 'bakayım ne oluyor, şu dergileri bir karıştırayım' dedim. 'Kaktüs' dergisinde bir toplantı düzenleniyormuş, belediye seçimleriyle ilgili olarak; kalktım Beşiktaş'a indim, orayı aradım, buldum. Gürültülü patırtılı bir toplantı oluyordu; çok heyecanlı bir ortam vardı. Ben de bir şeyler önerdim kendimce; soldan gelen bilgilerimin kırıntılarını orada kullandım, kendimi iyi hissettim...

Gelecek toplantının 'Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nde yapılacağını öğrendim; salı akşamları oraya gitmeye başladım. Burada, 'bilinç yükseltme' toplantıları yapılıyordu; anlamaya çalışıyor ve yeni yeni kadınca bilgiler alıyordum. Sığınak sonradan konuşulmaya başlanmıştı. Bütün bunlar bana çok yabancı konulardı; öğrenmeye çalışıyordum...

'Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nde, vakıf kurulma aşamasına gelmeden önceki süreçte, bir 'vakıf' düşünülmüyordu aslında... Arkadaşlar, sığınak konusunu görüşmek üzere Şişli Belediye Başkanı Fatma Girik'e gidiyorlar. Çok hoş karşılıyor arkadaşlarımızı ve Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'e yönlendiriyor. Sözen de, "Ben size Beşiktaş sınırları içinde bir daire tahsis ederim, bir protokolle anlaşırız" diyor...

Bunun üzerine biz hazırlıklara başlıyoruz. Bir 8 Mart'ta bize anahtar teslim edilecek; büyük bir heyecanla davetli listesi hazırlanıyor. Binanın yatak ölçüleri, perdeleri bile düşünülüyor... Fakat 8 Mart yaklaşırken, bu ilişki birden kopuyor. Arkadaşlar gidip geliyorlar; ama adama ulaşmak mümkün değil... Böylece, biz de açıkta kaldık. 8 Mart'ta, büyük bir heyecanla bir kokteyl yapacağız, anahtarı teslim alacağız vs.; hiçbiri olmadı. Bunun üzerine, kadınlar tek yolun vakıf kurmak olduğuna karar verdiler...

Filiz Kerestecioğlu: Hukukî düzenlemeler de bunu gerektiriyordu. Belediyeler, bize belediyenin herhangi bir yerinden bir oda, bir yer vermeyi düşünüyorlardı; sığınağın ne olduğunu bilmiyorlardı... Onlara, 'sığınaklar adresi bilinmemesi, özel olarak korunması gereken yerlerdir, bağımsız olmalıdırlar'ı anlatmakta zorluk çektik. Anlatamadık da zaten. Aslında, bize verilmek istenen bir odaydı; 'onlar da oyalansın' gibi bir şey... Yapmak istediğimiz şeyin mantığı tam olarak anlaşılamamıştı.

Birsen Kaşker: 'Size böyle bir yer veririz ama adınızı yazmayacaksınız' da demişler; 'Mor Çatı'nın adı olmadan, Büyükşehir Belediyesi'ne ait sığınmaevi ya da misafirhane' idi söz konusu olan... Bakırköy Belediyesi'ne, Yıldırım Aktuna'ya gidildiğinde de 'Tabii olur' cevabı alınmış; ama, sonra bir baktık ki kendisi bir sığınak açmış. Şişli'de ve Bakırköy'de sığınak açtılar böylece...

Filiz Kerestecioğlu: Bu sığınaklar, önceden planladıkları bir şey değildi; bizden esinlendiler... 'Sığınağa gelen kadınlara ilişkin herhangi bir yargıda bulunmamak' örneğin, bugün baroda verdiğimiz eğitimde, hep belirttiğimiz bir şeydir; sadece olanı biteni anlatırsınız, haklarını anlatırsınız; ama hiçbir yargıda bulunamazsınız. Oralarda, böyle bir yaklaşım olduğunu hiç sanmıyorum; çünkü hep olumsuz tepkiler geliyordu... Bizim sığınaklarda yaptığımız, sadece 'vasıta olmaktır', onların adına karar vermek ya da onları kurtarmak değil. Gittikleri yolda bir vasıta olmak, o değişimi sağlayabilecek güveni hissedebilecekleri bir yer sağlamaktır amaç; bir de tabii, kadın hakları konusundaki bilgilere ulaşmalarını sağlamak... Ama belediyelerin açtığı sığınaklarda yaklaşımlar böyle değildi. Nitekim Gülay Atığ, gelip "Burası kadınlara layık değil, çok daha şahanesini yapacağım ben" demişti; ama sonradan da küt diye kapatmıştı Şişli'deki sığınağı. Bakırköy'deki de aynı şekilde kapandı...

"Sığınaklardaki amaç, kadınlara gittikleri yolda bir 'vasıta olmak', o değişimi sağlayabilecek güveni hissedebilecekleri bir yer sağlamaktır; bir de tabii, kadın hakları konusundaki bilgilere ulaşmalarını sağlamak..."

Birsen Kaşker: 'Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı', Kasım 1990'da kuruldu; ama sığınak 5 yıl sonra açılabildi. Bu yüzden, vakfın açılmasından sonra, bazı kadınları belediyenin sığınağına göndermek zorunda kaldık, oradan da yararlandık. Ancak, oradaki uygulamalar hiç de kadınca değildi. Belediye Başkanı Fatma Girik kadındı; ama 'kadın bilinci' yoktu... Orada, 'Ne kadar pasaklısınız, siz dayak yemeyi hak ediyorsunuz zaten' gibi yargılar vardı. Kocaya, 'Konuşun, anlaşın, al karını evine git' demek ya da boşanmak isteyen, erkekten kurtulmak isteyen bir kadına 'koca bulmak' gibi uygulamalar, kadın hareketinin önerdikleriyle çelişiyordu zaten. Sığınak bu değil; mutlaka bağımsız sığınaklara ihtiyaç var Türkiye'de...

Vakıfın kuruluşunu ardından, Harbiye'de kiralık bir daire bulduk ve orada telefonlarla başvuru almaya başladık. Ama bundan önce, bir iç eğitim çalışmasından geçtik. Psikolog arkadaşımız Feride Yıldırım, Amerika'dan gelmiş-

ti; oradaki kadın çalışmalarını yakından biliyordu, sığınaklarda danışmanlık yapmıştı. Onun verdiği iç eğitimden geçtikten sonra, kadınlarla yüz yüze görüşmeler yapabilecek duruma geldik...

Bu arada, kadınları yüz yüze görüşmelere de çağırıyorduk; kadının şiddet alanının dışına çıkmasını sağlamak çok önemliydi. 'Kol kırılır yen içinde kalır' genellikle; 'iyi kadın' yaşadığı şiddeti kimseye anlatmaz, kocasını şikayet etmez. Aile içinde kalmak zorundadır tüm yaşadıkları. Dolayısıyla, telefonla araması bile kadının kendine olan güveninin sağlanması için bir 'ilk adım'dır; görüşmeye geliyorsa, bu adımı daha sağlam basıyor demektir...

"Kadınları yüz yüze görüşmelere de çağırıyorduk. Telefonla araması bile, kadının kendine olan güveninin sağlanması için bir 'ilk adım'dır; görüşmeye geliyorsa, bu adımı daha sağlam basıyor demektir..."

İlk görüşmeden sonra, kadınlar bazen 'çok rahatladım, iyi ki varsınız' deyip çıkar; ama, oraya istediği zaman gelebileceğinin bilgisini aldığından, kendini iyi hissederdi. Yüz yüze görüşmelerde, kadınların ihtiyacı tespit ediliyordu her şeyden önce. Hukukî danışmanlık, psikolojik danışmanlık gerekiyordur ya da sadece içini dökmek, rahatlamak istiyordur... O dönemdeki uygulamalarda, avukat ya da psikolog arkadaşlarımız, Mor Çatı'da bizzat danışmanlık verirlerdi; bunlar gönüllü çalışmalardı. Sadece sekretaryadan sorumlu olan arkadaşa ücret ödüyorduk, bir de kira veriyorduk...

Bu böyle 5 yıl sürdü. Bu arada, 1992'de ikinci dereceden tarihî bir bina aldık; bunun onarımını 1995'te bitirdik. Ciddi anlamda bir sığınağa ihtiyacımız vardı; çünkü kadınları gönderecek yer yoktu. Can güvenlikleri olmadığından, zaman zaman evlerimize götürüyorduk kadınları; ama bu, onun için de bizler için de zor oluyordu, problemler yaşıyorduk... Bunun önüne geçmek için, bir uygulamada, bize başvuran bir kadının, evini yine kendisi gibi şiddet yaşamış kadınlarla paylaşması için bir organizasyon yapıldı; evin bazı giderleri Mor Çatı tarafından karşılandı. Fakat burada da inanılmaz şeyler yaşandı.

Üçü de şiddet yaşamıştı, çocukları vardı, aynı evi paylaşıyorlardı; ama içlerinden birinin eviydi orası, diğerleri de orada sığıntı gibiydi. Bu, aralarında sık sık tartışmalar, anlaşmazlıklar yaşanmasına neden oldu; çünkü kadınların böyle bir geleneği yoktu Türkiye'de. 'Senin çocuğun tavuk yedi, benimki tavuk yemedi' gibi, çok basit nedenlerle tartışmalar çıktı aralarında...

VE NİHAYET 'MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI'...

Sığınak binamızı, ancak 1995'te açabildik. 18 kadın ve 20 çocuk kapasitesiyle düşünülmüş bir sığınak modeliydi bu; fakat, binamız buna çok uygun değildi. 15 kişiyle bile, binanın içinde inanılmaz gürültü oluyordu.

Çünkü, bina ahşaptı ve çok iletkendi; bahçesi bile yoktu. Ama, buna rağmen üç buçuk yıl açık tutabildik orayı; çok hoş deneyimler de yaşadık. Oraya gelen kadınlar, kendileri gibi kadınlarla beraberdirler. Binadaki yaşamı, Mor Çatı'lı kadınlar düzenliyorlardı. Her pazar günü yapılan, katılımın zorunlu olduğu toplantılarda, haftalık işleyiş programı çıkartılırdı; her gün, bir kadın evin temizliğinden, biri yemekten, bir diğeri çöpün çıkarılmasından vs. sorumlu olurdu. Son derece bağımsız, otonom, kendi kendini idare eden bir işleyiş modeli geliştirmiştik. Bu işleyişin en önemli şartı, 'burada kadınlar hiçbir şekilde birbirlerine şiddet uygulayamazlar'dı. Bu, sığınaktan çıkarma nedeniydi zaten...

"Sığınakta, son derece bağımsız, otonom, kendi kendini idare eden bir işleyiş modeli geliştirmiştik. Bu işleyişin en önemli şartı, 'burada kadınlar hiçbir şekilde birbirlerine şiddet uygulayamazlar'dı."

Mor Çatı'ya gelen kadınlara, bir anlaşma imzalatıyorduk. Buradaki birinci madde, 'sığınağın adresinin kesinlikle, hiç kimseye verilmeyeceği'ni kapsıyordu. Sığınağın adresini birilerine vermek ya da birilerini sığınağa getirmek, çıkarma nedeniydi; buna sebep olan kadının bir daha da sığınağa kabul edilme-

yeceği de belirtiliyordu... Anlaşmadaki ikinci madde, 'birbirlerine ve çocuklarına şiddet uygulamamak' şeklindeydi. Bu, çok iyi işleyen bir model oldu; çünkü oradaki kadınlar, Mor Çatı'lı kadınların da kendi aralarında aynı sistemi geliştirdiklerini biliyorlardı...

"Bazen sorarlardı sığınaktaki kadınlar, 'sizin başkanınız kim, yönetim kurulunda mısınız?' diye; biz de burada böyle bir hiyerarşi olmadığını anlatırdık onlara... Bunun gibi güven verici uygulamalarla, sığınağımız 'özlenecek bir mekân' oldu gerçekten..."

Bazen sorarlardı sığınaktaki kadınlar, 'sizin başkanınız kim, yönetim kurulunda mısınız?' diye; biz de burada böyle bir hiyerarşi olmadığını anlatırdık onlara... Bu, hâlâ geçerli; zaman zaman sözcülerimiz olur, bunu da rotasyonla yapıyoruz. Çünkü bir kadın biraz öne çıktığında, bilgi hiyerarşisi meydana geliyor... Kadınların farklı yetenekleri ya da farklı özellikleri olabilir; ama bu, otorite olmasını gerektirmez. Kadınlar, kendi aralarında eşit olmak, yan yana durmak ve dayanışmak zorundalar. Biz bu uygulamayı sığınakta hayata geçirdik. Olağanüstü bir durum için bir kadına sözcülük verilir; ama bu, hiyerarşiye neden olmaz. Başka bir uygulamada bir başka kadının sözcü olacağı bilinir çünkü...

"NE KADAR GÜZELMİŞ BURASI..."

Bunun gibi güven verici uygulamalarla, sığınağımız 'özlenecek bir mekân' oldu gerçekten... Uygulamalarımızda bir kısıtlama yoktu; kadın, istediği zaman 'şiddet alanına' dönebilirdi. Adresi vermemişse, Mor Çatı'da kaldığını söyleyebilir ve tekrar sığınağa gelebilirdi. Böyle birkaç kere gidip gelenler oldu... Çocuklarıyla beraber, bir süre sığınakta kalan bir kadın vardı; 'Ben biraz daha deneyeceğim' diyerek kocasına dönmüştü. Evine gitti; bir süre sonra da eşyalarını toplamak için geri geldi. Beraber birer sigara içtik; "Ne kadar güzelmiş burası, çok özlemişim" dedi, elinde olsa, kocasının evine dönmeye-

cek, orada kalacak... Tabii bu mümkün değildi; dönme kararı almış, tek başına hayatını kurma kararını da verememiş... Sığınağa gelemeyeceğini ama istediği zaman bizi arayıp merkeze gelebileceğini söylemiştim ben de ona; bu hakları saklı bize başvuran kadınların...

"Beraber birer sigara içtik; "Ne kadar güzelmiş burası, çok özlemişim" dedi, elinde olsa, kocasının evine dönmeyecek, orada kalacaktı..."

Bunun gibi olayların dışında, bazen zor durumda kaldığımız da oluyordu tabii.... Ailesi tarafından akrabası olan bir erkekle evlendirilmiş bir kadın vardı. Liseyi bitirmiş, üniversiteye gitmek istiyordu; bayağı okumuş yazmış bir kadındı. Kocasının da çevresi genişti; bu gibi adamlar bazen bulabiliyorlar sığınağı... 'Biz kızımızı istiyoruz' diye, kadının sülalesi kapıya yığıldı birgün; kadın da 'gitmeyeceğim' diye ağlıyor... Ötekiler de kapının önünde oturdular, gitmiyorlar. Kadının annesine, "Çevredeki insanlar burada ne oluyor, diye merak edip kızının barındığı yeri, başka bir şey zannetmezler mi? Kızın gelmek istemiyor. Gelmek istediği zaman zaten sizi arar" dedim; orada ağladı bir süre, sonra da aldı başını gitti... Sığınakta kalan kızları, bir süre sonra ayrıldı sığınaktan; ama hayatını çok değiştirdi. Yüklüce bir tazminatla kocasından boşandı, üniversiteye girdi ve çocuklarıyla birlikte üniversiteyi bitirdi... Bu sığınağın, kadının hayatını değiştirmesinde ne kadar etkili olduğunu gösteren bir örnekti. Bunun gibi pek çok örnek var...

YENİ BİR HAYATA DOĞRU...

Kadınlar, Mor Çatı'ya geldiklerinde mutlaka değişiyorlar... Hatta makyaj yapıyorlar; kuaföre gidiyorlar önce. Sonra da kılık kıyafetlerini değiştiriyorlar. Hayatlarındaki ilk değişiklik, böyle biçimsel oluyor. Ardından iş aramaya başlıyorlar. Mesleği olmayan, sığınakta kaldığı süre içinde meslek sahibi olan ve hayatını kuran kadınlar var. İlk zamanlarda daha kolay iş bulabiliyorlardı; konfeksiyon sanayiinde çalışıyorlardı ya da satış elemanlığı yapıyorlardı... Kadınların hemen tüm sorunlarından, orada kaldıkları süre içinde Mor Çatı so-

rumlu oluyordu; dolayısıyla, kadın oradaki kurallara uymak zorundaydı. Bugün hâlâ, bir dönem sığınakta kalıp ayrılmış, hayatını kurmuş kadınlar Mor Çatı'ya geliyorlar, o ilişki kopmuyor...

Katılımcı: *Şimdiye kadar kaç kadın sığınakta kaldı?*

Birsen Kaşker: Rakamı tam olarak hatırlamıyorum; ama, üç buçuk yıl içinde, sanırım yüzlerce kadın kaldı Mor Çatı'da. Burada önemli olan, kadınların oradan toplumsal hayata dönüş yapabilme oranı aslında... Mor Çatı 500 kadını da barındırabilse, bu yeterli değil; binlerce kadın şiddet yaşıyor. Mor Çatı'nın bağımsız kadın sığınak modeli, Türkiye genelindeki diğer kadınlara, kadın örgütlenmelerine bir model olmalı... Danışma Merkezleri ve Sığınaklar Kurultayı'nda, hiç tahmin etmediğimiz yörelerde, kadınların örgütlenip danışma merkezi açtıklarını gördük. Adana, Antalya, İzmir, Mersin ve Diyarbakır'da; Kars'ta ya da Erzurum'da kadın danışma merkezi var. Karadeniz'de kadın danışma merkezleri açılmaya başlandı. Bu, kadınlar adına büyük bir gelişmedir...

Dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu ve hiyerarşiyi yok etmek için çok çaba harcamak gerektiğini biliyoruz artık. Mor Çatı'nın 'Çarşamba Toplantıları'nda çıkmış 'Hayır'ları ve 'Evet'leri vardır; kadın politikalarında olmazsa olmaz diye düşünüyorum ben bunları... 'Hayır'lardan biri, 'önyargılı davranma, yaftalama'; 'sen böylesin' şeklinde yaftalamak, onu bir biçimde kendi görüşüyle tanımlamak... 'Suçlama, sessiz şiddet uygulama', 'ayrımcılık, düşüncelere yeterince değer verilmemesi, söz kesmek, herkese eşit davranılmaması, ne söylediğine değil de kimin söylediğine önem vermek' ve 'toplantının birileri tarafından işgal edilmemesi, konuşmayı cesaretlendirecek olumlu motivasyon vermemek, susma hakkı, toplantıya tam zamanında başlamamak' diğer kararlardandı... Bütün bunlar, sığınak için de geçerli oluyordu. Bunları her zaman tam olarak uygulayamıyorduk belki; ama, en azından gündemde tutarak o politikaları oluşturmaya çalışıyorduk...

Katılımcı (Meral): *'Şimdi Sığınak Zamanı', yürüyüşlerde, mitinglerde en çok kullanılan sloganlardan biri... Ama, biz bunu kimden talep etmeliyiz esasen?*

Devlet finanse edecekse sığınakları, nasıl 'bağımsız' olacak buralar?

Birsen Kaşker: Sığınaklar her zaman için gündemimizde olmalı. Sığınakları, belediyeler ya da devlet açmalı ya da en azından, bağımsız sığınaklara destek vermeli. Tüm gelişmiş ülkelerde böyle bu; hükümetler, belediyeler, sivil toplum kuruluşlarına ve kadın örgütlenmelerine bütçelerinden belli bir pay ayırıyorlar. Ne yazık ki, Türkiye'de böyle bir uygulama yok; çünkü, konuyu ciddiye almıyorlar... Mor Çatı Kadın Sığınağı, şu anda kapalı ve bunun tek nedeni, oradaki yaşamı döndürecek bir bütçemizin olmaması...

"Sığınaklar, kadınlar tarafından işletilmeli; mutlaka bir kadın bilincinden geçmeli uygulamalar. Kadınlarla nasıl konuşacağını, ona nasıl davranacağını, ancak 'kadın bilinciyle' donanımlı kadınlar bilebilir çünkü..."

Önceleri, bu gibi projeleri, gelişmiş ülkelerde uygulanan projelerden destek alarak rahatça hayata geçirebiliyorduk; ama, bugün ne yazık ki alamıyoruz bu desteği... Belediyelerden, devletten destek istedik, bir çok kurumdan sponsorluk talep ettik, ama bir sonuç elde edemedik. Bazı yardım kanalları oluştu; ama bunlar da bağımsız kadın sığınağı anlayışına son derece tersti... Örneğin Hasan Gemici, "Size bütçe ve eleman vereceğim, ama belli aralıklarla gelip sığınağınıza, kayıtlarınıza bakacağım" dedi. Bunu kabul etmedik elbette; çünkü kadınların gizlilik isteğine uymayan bir uygulama bu. Ayrıca, buralar kadınlar tarafından işletilmeli; mutlaka bir kadın bilincinden geçmeli uygulamalar. Kadınlarla nasıl konuşacağını, ona nasıl davranacağını, ancak 'kadın bilinciyle' donanımlı kadınlar bilebilir... Bize önerilen modelde, burası, kadınların ürettiği politikalarla dönen bir sığınak değil de bir 'yardım merkezi' oluyor ki; bu da kadın politikalarına uymuyor... O yüzden biz, sığınakların mutlaka bağımsız yapılar olmaları gerektiğini düşünüyoruz...

Katılımcı: *Kadınları sığınağa alırken, durumun aciliyetine göre mi karar veriyordunuz? Kadınlar ne kadar süre sığınakta barınabiliyordu?*

Birsen Kaşker: Kadınları sığınağa alırken, barınma sürelerini 3 ayla sınırlamaya çalışıyorduk. Fakat psikolojik ve bedensel olarak öyle ağır travmalar yaşamış kadınlar geliyordu ki, üç ay bazen yetmiyordu; daha uzun kalanlar da oluyordu. Tabi bunun yanında, çok çabuk kendini toparlayıp hayatını sığınak dışında kuran kadınlar da oluyordu... Bütün kadınları sığınağa alabilmemiz zaten mümkün olmadığından, önceliği can güvenliği olmayan kadınlara vermek zorundaydık; dışarıda kaldığı anda canına kastedilecekti çünkü...

Katılımcı: *Sığınakta, 'kadın bilinci'ne sahip kadınların çalışması gerektiğini söylediniz; bunun ölçüsü nedir peki, buna kim karar verecek?*

Birsen Kaşker: Bunun bir diploması, belgesi yok elbette. Ama, sığınakta çalışacak kadının tercihi noktasında, sığınaktan sorumlu olan kolektif etkili olacak; tüm kadınların ortak kararı olacak bu. Bu, bizim idealimizdeki sığınak modeli; bir başkası farklı düşünebilir tabii. Diğer ülkelerdeki sığınak modelleri incelenerek, hayata geçirildi Mor Çatı...

Katılımcı: *Somut olarak, devletten bağımsız kadın sığınakları için nasıl bütçe istenebilir? Somut proje bağlamında neler tartışılıyor Mor Çatı içinde?*

Birsen Kaşker: Önümüzdeki süreçte konuşacak, tartışacak, farklı fikirler ortaya çıkartabilecek kadınlar olacaktır; ama, şu an için biz yine devletten, belediyelerden fon istemeliyiz, bağımsızlığımızdan vazgeçmeden. Vermiyorlarsa, yapabildiğimiz kadarını yapacağız biz de, politikaları genişletmeye çalışacağız. Kadın danışma merkezleri açmak, biraz daha kolay oluyor; sığınakları böyle modeller üzerinden çoğaltmak da mümkün. Devletin dayattığı şiddeti görmezden gelmiyoruz elbette; ama, aile içindeki şiddet, üstü kapatılan, konuşulmayan, ancak politik kadınların değindiği bir durum... Burada aileyi sorgularken devleti de sorguluyorsunuz, dine giriyorsunuz, devletin iç işleyişine karışıyorsunuz; politik bir altyapısı var bu işin. Tabii ki devlet, 'aman ne güzel, ne iyi işler yapıyorsunuz' demeyecek...

Biz, kendi koşullarımızı yaratmak için de ayrıca, 'ne yapabiliriz'i tartışıyoruz; sponsorlar arıyoruz. Ama Türkiye'de böyle bir gelenek yok. Projeler de

üretiyoruz; ama galiba en önemlisi, para kazanmak için gelir getiren işletmeler kurmak ki, o da bu koşullarda çok zor. Tabii zaman ne gösterir, bilinmez...

Filiz Kerestecioğlu: Daha fazla kamuoyu yaratmak gerekli öncelikle. Sığınakla başlayıp daha ileriye götürebileceğimiz bir potansiyel de var aslında. O tanıtımı ve bu ihtiyacın ağırlığını, farklı kadın örgütlenmeleriyle birlikte taşımayı becerebilirsek, bunun arkasından talepte bulunmak gelebilir; bu noktada reddedilmek biraz daha zorlaşabilir... Yerel yönetimleri ve devleti biraz daha sıkıştıracak noktaya gelebilmek lazım.

Birsen Kaşker: Şu an kapalı olan 'Ankara Kadın Dayanışma'nın sığınağının ve Mor Çatı sığınağının tekrar açılması için, bir kampanya ve dayanışma ağı kurma kararı alındı kurultayda. Ama önümüzdeki süreçte bunu hayata geçirmek o kadar kolay bir şey değil; şu an enerjisinin doruk noktasında olan genç kadınların 'bu konuda neler yapabiliriz?' diye kafa yorması gerekiyor aslında. Farklı çalışma alanları yaratılabilir böylece...

Katılımcı: *Küreselleşen dünyada sermaye, çok bilinçli bir şekilde, ezilenleri her cepheden yok etmeye çalışıyor. Kadınlar da bu ortamda bir yok oluşu yaşıyor. Bilinçli kadın grupları içerisinde yaşamak ve bağımsız kalabilmek adına, kendi devletinden belediyesinden destek almıyor; ama uluslararası bir alandan destek bulabiliyor. Bu uluslararası destek noktaları da sermayenin güdümünde, dolaylı bir şekilde finanse ediliyor belki de. Ezenin gücünü sarsmayacak şekilde, ezilenlerin kendi içlerinde 'oyun oynayabilecekleri' projelere para aktarılıyor... Bu konuda neler düşünüyorsunuz?*

Filiz Kerestecioğlu: Proje feminizmi, önemli ve tartışılması gereken bir konu. Bazı aşamalarda, belli yerlerden fonlar sağlanabilir. Ama tabi, 'nereden, neyi, nasıl' aldığınızın önemi var; her yol mubah değil... Mor Çatı Vakfı'nın kuruluşunda, sermaye olarak koymamız gereken para, Hollanda'daki bir vakıftan gelmişti örneğin. Ama, bunun ardından başka bir ilişki kurulmadı onlarla... 'Pazartesi' dergisinin kuruluş aşamasında da bir

vakıftan destek almıştık; ama, hesap sorma ya da kendi yöntemlerini uygulatma gibi bir dayatmayla karşılaşmadık. Zaten böyle bir noktaya gelinmesine de izin vermezdik... Orada bir politik perspektif yoksa yaptığınız, ticaret haline gelir zaten. Bütün finansının başka bir takım vakıflar tarafından karşılandığı bir politik mücadele düşünemiyorum ben. Sadece dışarıdan alınan desteklerle yürütülen bir politik çalışma olamaz; orada gerçekten, bir politik perspektif ve gönüllü çalışma olması gerekir...

SON SÖZ

... ve Türkiye'de kadın kurtuluş hareketi geçmişte atılan tohumların etkisiyle gelişmeye ve serpilmeye devam ediyor. Kadınlara mahsus gazete Pazartesi'nin, bir süre ayrı kaldıysak da, okurlarıyla yeniden buluşması, kadınların feminist taleplerinin TCK yasa tasarısını çok büyük bir ölçüde etkilemiş olması, namus cinayetlerinde ölen kadınların cenazelerinin kadınlar tarafından kaldırılıyor olması, her geçen gün yeni danışma merkezlerinin açılması, danışma merkezleri ve sığınaklar kurultayının yedincisinin gerçekleştirilmiş olması, kadın örgütlerinin yanı sıra gönlünü feminizme kaptırmış pek çok kadının karma örgütler, üniversiteler ve başka alanlarda çok etkili değişimlere vesile olmaları, yolumuzun hâlâ devam ettiğini gösteriyor. Yaşamımıza müdahale şansımızın daha da artması için feminizm bizi bekliyor. Bütün kadınları dayanışmaya ve örgütlenmeye çağırıyoruz...

Amargi...

Bahsi geçen eylemler ve dergiler

Bahsi geçen kadın örgütleri:

İKD yayın organı Kadınların Sesi dergisi,
İKD eylemlerinden örnek
(Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivii)

Yazko Paneli, Somut Dergisi (Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi)
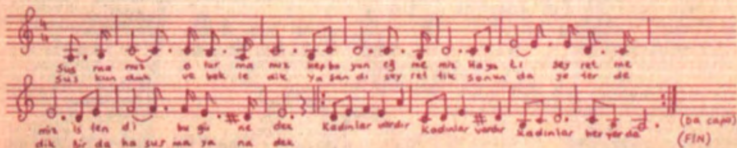

Dayağa Karşı Yürüyüşün Afişi
(Feminist Dergisi, Mayıs 1987, Sayı 2)

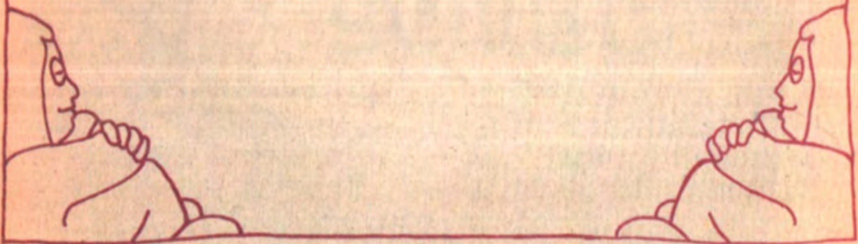
Kadınlar Vardır

Yürüyüş toplantıları sırasında çok heyecanlanan Filiz bu besteyi yaptı.

söz ve müzik:
FİLİZ K.

Uğraşıp notaya döken Öget Ökten'e
İçten teşekkürler.

Filiz Kerestecioğlu' nun Dayağa Karşı yürüyüş için bestelediği Kadınlar Vardır şarkısı (Feminist Dergisi, Mayıs 1987, Sayı 2)

Dayağa hayır!
Haklı dayak yoktur!
Kadınlar! Dayağa karşı dayanışmaya!

BAĞIR! HERKES DUYSUN

BAĞIR! HERKES DUYSUN

DAYAĞA KARŞI DAYANIŞMA KAMPANYASI

Dayağa Karşı Kampanya'da hazırlanan Bağır Herkes Duysun Kitabı (1988)

Kariye Şenliği ve Geçici Kadın Müzesi,
1989 (Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi)

FEMINIST

6. SAYI

Feminist Dergisi, Ağustos 1989, Sayı 6

İFFETLİ KADIN VESİKASI

İşbu vesika Babayasa Mahkemesi tarafından
her yerde geçerli olmak üzere
.... adına
tescil edilmiş olup
iffetli kadın olduğuna dairdir.

Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi,
6 Nisan 19989, Sayı 6(8 Mart özel sayısı)

KADINLARIN KURTULUŞU BİLDİRGESİ

Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz.

Erkek egemen toplum ve bu toplumun geliştirdiği bütün baskı aygıtları yani devlet ve himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim, güvenlik kurumları bu egemenliği örgütlüyor.

Biz kadınlar ev içinde yaşamaya, ev işine ve analığa mahkum doğuyoruz.

Ev dışındaysa, ancak ucuz ve statüsüz işlerde ücretli çalışabiliyoruz.

Doğurma hakkımızı ancak evlilik içinde kullanabiliyoruz. Bir kez evlenince doğurmama hakkımız yok. Buna karşılık doğum kontrolünden sadece biz sorumlu tutuluyoruz. Doğurduğumuz ve büyütme yükünü yalnız çektiğimiz çocuklar da babaların sayılıyor.

erkekler tarafından, erkekler için, erkeklere göre üretiliyor. Biz bu alanların öznesi olmuyoruz; bu alanlara girmemiz engelleniyor.

Kadınlar üzerindeki egemenlik aşktan şiddete her türlü yöntemle sürdürülüyor. Bu şiddet, dayaktan, sarkıntılık, tecavüz ve öldürmeye kadar çeşitli biçimler alıyor.

Biz feminist kadınlar, kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz.

Bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize ve geleceğimize el konuyor.

Ev içinde ve dışında emeğimize erkekler ve sermaye tarafından el konurken, tek tek kadınlar olarak aile kurumu içinde ve dışında erkeklerin vesayeti altında tutuluyoruz.

Ev içinde ve ev dışında (tarım ve küçük üretimde) emeğimiz yok sayılıyor, boğaz tokluğuna çalıştırılıyoruz.

Cinselliğimiz bizim dışımızda tıp, pornografi, sanat, kitle iletişim araçları, din ve toplum bilimleri tarafından tanımlanıp belirleniyor; bedenimize yabancılaştırılıyoruz.

Cinselliğimiz evlilikte ve fuhuşta satın alınıyor; evlilik dışında gayrimeşru sayılıyor ve evlilik içine hapsolunuyor.

kalıntısı gibi gösterilerek, kurtuluş mücadelemiz engelleniyor.

Bedenimize, emeğimize, kimliğimize el konuyor. Böylece erkekler bizim sırtımızdan yaşıyorlar, bakılıyorlar, besleniyorlar; bilgi ve sermaye biriktirdiklerinde bunu da bizim sırtımızdan yapıyorlar, yani toplumun tüm iktidar mekanizmalarını denetliyor, bize tahakküm ediyorlar.

Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanışmaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz.

Belgin'in yüzü tanınmaz halde
...kanc koca kezzap attı

KADINLAR DAYAĞA KARŞI DAYANIŞMAYA

KADINLAR KURTULUŞUMUZ İÇİN ELELE!

8 Mart 1989, Kadınların Kurtuluş Bildirgesi

Kadın sığınakları için afiş, Ankara Kadın Dayanışma Vakfı'nın ve Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın broşürü (Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi)

Süheyla, Perşembe Grubu

Bijî Tekoşîna Jinên Kurd

Savaşa Kadına Yönelik Şiddete Hayır

Kadınlar örgütlenmeye barışı örgütlemeye

Pênc

5

Roza Dergisi, Ekim 1996, Sayı 4

KADINA YÖNELİK HER TÜRLÜ ŞİDDETE SON!

Jujin Dergisi, Ocak 1998, Sayı 5

Özgür Kadının Sesi

Yıl: 2 Sayı: 18 Eylül 2001 Fiatı: 1.000.000 TL

Özgür Kadının Sesi Dergisi, Eylül 2001, Sayı 18

kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

SAYI: 8 OCAK 1996

50.000 TL. (KDV DAHİL)

SEÇİMLERDE YİNE KAYBETTİK

iyi ki doğdun janes japlin

JANDARMA KARAKOLUNDA TECAVÜZ

AŞKTA KADIN REKABETİ

ERKEKLERDE İLK GECE KORKUSU

türkiye avrupa insan hakları mahkemesi'nde yargılanacak

Pazartesi Dergisi, Ocak 1996, Sayı 8

kadınlar'a mahsus gazete

PAZARTESİ

SAYI: 3 HAZİRAN 1995

35.000 TL. (KDV DAHİL)

CİNSEL ÖZGÜRLÜK TUZAK MI?

yanık tenin hikmeti

SSK'DA CİNSEL TACİZ

bir profesör suçlanıyor

KADINLAR SİYASETE!

Pazartesi Dergisi, Haziran 1995, Sayı 3

Kasım 2002-Haziran 2003 tarihleri arasında, "Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri" toplantıları düzenledik. Büyürken, geleceğe yürürken, tarihimizin sürekliliğini kucaklamak, belleğimizi tazelemek, coğrafyamızdaki deneyimleri birbirine akıtmak için... Elinizdeki kitap, açtığımız kapılardan sadece biri. Tarihsel, kültürel, düşünsel mesafelerden dolayı birbirine akamayan deneyimler için, küçücük bir kanal. Bu kanaldan, 80 sonrası feminist hareketin deneyimleri akıyor. Bu topraklarda tarih aktarımı çok zayıf. Hele kadınlar, kendi tarihlerini birbirlerine çok zor aktarıyorlar. Ortak bir bellek oluşturmakta, kendimizi bu süreklilik içine yerleştirmekte zorlanıyoruz. Tarihin izini sürmeliyiz. Birbirimizin izini sürmeliyiz. Biz varsak birlikte varız...
Hareketin içinde yer alanlar, emeğini harcayanlar, rüzgarı estirenler konuştu. Nasıl bir araya geldiler, nasıl örgütlendiler, kadınların çığlığı o dönemlerde nasıl kuşatıldı, kadınlar nasıl direndiler...

Amargi Kadın Akademisi

ISBN 975-98354-0-1

